

การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาคุณวุฒิปบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
พฤษภาคม 2557

การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE

ปริญญานิพนธ์
ของ
อรรณญา กุฎจอมศรี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาคุณวุฒิปบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย
พฤษภาคม 2557
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE

บทคัดย่อ
ของ
อรรณญา กุฎจอมศรี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์
พฤษภาคม 2557

อริยญา กุญจอมศรี. (2557). การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE. ปรินิพนธ์ กศ.ด.(การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมา ภิญาญอนันตพงษ์, รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด ภิญาญอนันตพงษ์, รองศาสตราจารย์ ดร.คมเพชร ฉัตรศุภกุล.

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE ศึกษาในกลุ่มตัวอย่างนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปี ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 ที่ได้จากการเลือกแบบเจาะจงจำนวน 2 ห้องเรียน แบ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE 25 คน และได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ 25 คน ระยะเวลาที่ใช้ในการทดลอง จำนวน 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 4 วัน วันละ 40 นาที เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE และแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยที่มีค่าความเชื่อมั่นที่คำนวณจาก α เท่ากับ .90

ผลการศึกษา ได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ใช้สำหรับพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ที่แบ่งการจัดการเรียนรู้เป็น 5 ขั้นตอน คือ 1. ขั้นร้องเพลง (S) 2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (M) 3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I) 4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (L) และ 5. ขั้นประเมินผล (E) จากการประเมินพบว่ารูปแบบมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมรวม 4.70 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.32 ผลการทดลองนำไปใช้พบว่า หลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ทำให้เด็กมีพัฒนาการความฉลาดทางอารมณ์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งรายด้าน ทุกด้าน คือด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง และด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และโดยรวม ($t = 19.88, 22.53$ และ 25.40 ; $\text{sig} = .00, .00, .00$) มีขนาดส่งผล (effect sizes) ต่อคะแนนความฉลาดทางอารมณ์รายด้านและโดยรวม อยู่ในระดับมาก (Cohen's $d = 3.98, 4.51$ และ 5.08) ในขณะที่หลังการจัดการเรียนรู้แบบปกติในกลุ่มควบคุม ทำให้เด็กมีพัฒนาการความฉลาดทางอารมณ์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทั้งรายด้านทุกด้านและโดยรวมเช่นเดียวกัน ($t = 3.07, 3.92$ และ 4.22 ; $\text{sig} = .01, .00, .00$) แต่มีขนาดส่งผล (effect sizes) ต่อคะแนนความฉลาดทางอารมณ์รายด้านและโดยรวม อยู่ในระดับปานกลางถึงระดับมาก (Cohen's $d = .61, .78$ และ $.84$) และหลังได้รับการจัดการเรียนรู้กลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ SMILE มีพัฒนาการความฉลาดทางอารมณ์สูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งรายด้านทุกด้านและโดยรวม ($t = 17.74, 18.62$ และ 19.71 ; $\text{sig} = .00, .00, .00$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE มีความเหมาะสมและนำไปใช้พัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยได้อย่างมั่นใจ

THE DEVELOPMENT OF EMOTIONAL QUOTIENT OF PRESCHOOL CHILDREN
THROUGH SMILE LEARNING MANAGEMENT MODEL

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Doctor of Education Degree in Early Childhood Education
at Srinakharinwirot University

May 2014

Aranya Kudjomsri. (2014). *The Development of Emotional Quotient of Preschool Children through SMILE Learning Management Model*. Dissertation, Ed.D. (Early Childhood Education). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc. Prof .Dr. Sirima Pinyoanuntapong, Assoc .Prof. Dr. Boonchird Pinyoanuntapong, Assoc. Prof. Dr. Khompet Chatsupakul.

The purpose of this study was to develop the emotional quotient (E.Q.) of preschool children through SMILE learning management model. The sample used in the study was two classes of second year kindergarten students with 5-6 years of age in 2013 academic year selected by using purposive sampling. A group of 25 students was used with a SMILE learning management model while another group of 25 students was used with the normal learning management. The experiment was carried out within the period of 8 weeks, 4 days a week and it took 40 minutes for each day. The instruments used in the study were the SMILE learning management model and the evaluation form for emotional quotient of preschool children with the reliability of $\alpha = .90$.

The research results were as follows. A SMILE learning management model to develop the emotional quotient of preschool children was obtained. The model consisted of 5 stages: 1. Singing (S), 2. Motivation (M), 3. Interaction (I), 4. Learning together (L), and 5. Evaluation (E). Regarding the evaluation, it was found that the model was appropriate at the highest level with the total average appropriateness at 4.70 and the standard deviation of 0.32. From the experiment, after the use of SMILE learning management model, the scores of emotional quotient of preschool children were significantly higher in all individual areas of Emotional Quotient in oneself and Emotional Quotient in living with others, and in general ($t = 19.88, 22.53$ and 25.40 ; $sig = .00, .00, .00$). The effect sizes toward their scores of emotional quotient in individual areas and in general were at the high level (Cohen's $d = 3.98, 4.51$ and 5.08). Furthermore, after the use of normal learning management with the control group, the scores of emotional quotient of preschool children in all individual areas and in general were also higher ($t = 3.07, 3.92$ and 4.22 ; $sig = .01, .00, .00$), and the effect sizes toward their scores of emotional quotient in individual areas and in general were at the middle to high level (Cohen's $d = .61, .78$ and $.84$). However, after the use of SMILE learning management model, the scores of emotional quotient of preschool children in all individual areas and in general were significantly higher than the scores of the normal learning management ($t = 17.74, 18.62$ and 19.71 ; $sig = .00, .00, .00$). This indicated that the SMILE learning management model was appropriate and could be used to develop the emotional quotient of preschool children confidently.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE

ของ

อรัญญา กุฎจอมศรี

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษาดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2557

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

.....ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร. กุลยา ตันติผลาชีวะ)

.....ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ดร. สิริมา ภิญโญนันตพงษ์)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. สิริมา ภิญโญนันตพงษ์)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. บุญเชิด ภิญโญนันตพงษ์)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. บุญเชิด ภิญโญนันตพงษ์)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. คมเพชร ฉัตรสุกุล)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. คมเพชร ฉัตรสุกุล)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร. พัฒนา ชัชพงศ์)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงสมบูรณ์ได้ ด้วยความกรุณาอย่างดียิ่งและสูงสุดจาก รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์ ประธานควบคุมปริญญานิพนธ์เป็นที่ปรึกษา ให้กำลังใจและอยู่เคียงข้างผู้วิจัยตลอดมา ตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสมบูรณ์ คอยช่วยเหลือแนะนำ ขอบกพร่องต่าง ๆ ของผู้วิจัยด้วยความทุ่มเทเอาใจใส่อย่างดีตลอดมา ผู้วิจัยรู้สึกประทับใจในความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีที่ท่านอาจารย์มีให้ผู้วิจัยเสมอมา ผู้วิจัยจะนำสิ่งที่ได้จากการศึกษาวิจัย ในครั้งนี้ไปปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเต็มความรู้ ความสามารถเพื่อประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาเด็ก ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเชิด ภิญโญอนันตพงษ์ ที่ให้คำปรึกษาทางด้านการ ออกแบบการวิจัยและสถิติที่ใช้ในการทำปริญญานิพนธ์ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่ง และขอกราบ ขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.คมเพชร จัตรศุกกุล ที่กรุณาแนะนำให้ขอเสนอเพิ่มเติมที่เป็น ประโยชน์และเป็นกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่าง ยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์กุลยา ตันติผลาชีวะ และ อาจารย์ ดร.พัฒนา ชัชพงศ์ ที่ท่านกรุณาเสียสละเวลาเป็นกรรมการสอบพร้อมทั้งในข้อเสนอแนะที่มีคุณค่า ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์และขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. เยาวพา เดชะคุปต์ และ อาจารย์ ดร. สุจินดา รุ่งขจรศิลป์ อาจารย์สาขาการศึกษาปฐมวัย ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ และให้คำปรึกษาแก่ผู้วิจัยตลอดระยะเวลาของการศึกษา

ขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์สละเวลาให้ข้อมูลที่เป็น ประโยชน์ในการศึกษาวิจัย และผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ได้อนุเคราะห์ช่วยเหลือในการตรวจสอบ คุณภาพเครื่องมือวิจัย

ขอขอบพระคุณคณะผู้บริหาร คณะครูโรงเรียนสนามบินและโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ที่ให้ความร่วมมือในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณเพื่อนๆ พี่ๆ และน้องๆ นิสิตปริญญาเอก สาขาการศึกษาปฐมวัยที่คอย ช่วยเหลือและให้กำลังใจ ทั้งให้การศึกษาและการวิจัยลุล่วงไปด้วยดี

ท้ายสุดขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และสมาชิกในครอบครัวที่เป็นกำลังใจและ แรงผลักดันให้สามารถฝ่าฟันอุปสรรคและทำวิจัยได้สำเร็จอย่างเต็มภาคภูมิ

อรัญญา กุฎจอมศรี

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
คำถามการวิจัย.....	7
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
ความสำคัญของการวิจัย.....	7
ขอบเขตการวิจัย.....	8
ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย.....	8
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	9
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	12
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	13
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์.....	15
พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย	15
ทฤษฎีและพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย	24
ทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม.....	33
ความรู้เกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์.....	39
ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์.....	39
ความสำคัญของความฉลาดทางอารมณ์.....	42
คุณลักษณะของผู้ที่มีความฉลาดทางอารมณ์.....	43
องค์ประกอบของผู้ที่มีความฉลาดทางอารมณ์.....	44
แนวทางการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์.....	68
การประเมินความฉลาดทางอารมณ์.....	79
เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์.....	80
เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE	84
แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE	84
การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยที่เกี่ยวข้องกับ	
รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE	101
กรอบแนวคิดรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์แบบ SMILE	110

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	113
การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	113
การพัฒนาเครื่องมือทดลองที่ใช้.....	114
การพัฒนาเครื่องมือวัดที่ใช้	128
การศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE	131
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	136
การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล	137
สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	137
4 ผลการวิเคราะห์ของมูล.....	140
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	140
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	140
5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	178
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	178
ขอบเขตของการวิจัย	178
สรุปผลการวิจัย	181
การอภิปรายผล	184
ข้อเสนอแนะ	192
บรรณานุกรม.....	193
ภาคผนวก	206
ภาคผนวก ก	207
ภาคผนวก ข	211
ภาคผนวก ค	220
ประวัติย่อผู้วิจัย	239

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 การจัดกิจกรรมด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE	134
2 สรุปทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย	141
3 วิเคราะห์ความสอดคล้องของเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะความ ฉลาดทางอารมณ์	149
4 แสดงความสัมพันธ์ของขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE กับการศึกษา ข้อมูลพื้นฐาน	154
5 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนการประเมินรูปแบบ การจัดการเรียนรู้ SMILE และเอกสารประกอบการใช้รูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ ..	165
6 ค่าคะแนนเฉลี่ยการวัดความฉลาดทางอารมณ์ในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม....	167
7 ผลการเปรียบเทียบคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยภายในกลุ่ม...	170
8 การเปรียบเทียบคะแนนความฉลาดทางอารมณ์โดยรวม รายองค์ประกอบและ รายประเด็นของเด็กปฐมวัยก่อนการจัดการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่ม ควบคุม	173
9 การเปรียบเทียบคะแนนความฉลาดทางอารมณ์โดยรวม รายองค์ประกอบและ รายประเด็นของเด็กปฐมวัยหลังการจัดการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่ม ควบคุม	174
10 ความคิดเห็นของครูที่มีต่อความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE	176

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดการวิจัย	12
2 การปฏิสัมพันธ์ของอินทรีย์กับสิ่งแวดล้อม	29
3 ขั้นตอนการเรียนรู้โดยการเลียนแบบ	30
4 ส่วนประกอบของการเรียนรู้ขั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้	30
5 กระบวนการเกิดอารมณ์ตามทัศนะพุทธศาสนา	41
6 แสดงปฏิสัมพันธ์การเรียนรู้ของกระบวนการคิดความสมดุลในโครงสร้างความคิด และความเข้าใจ (Equilibration) ระหว่างการซึมซับประสบการณ์ (Assimilation) และการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation)	85
7 ความเชื่อมโยงของแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องหลักการของรูปแบบการจัดการ เรียนรู้ SMILE	112
8 ขั้นตอนการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE	115
9 ขั้นตอนการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE	132
10 กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE	164
11 การศึกษาระดับการส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลัง ได้รับการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม	169
12 แสดงค่าเฉลี่ยคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการ ทดลองในกลุ่มทดลอง	172
13 แสดงค่าเฉลี่ยคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการ ทดลองในกลุ่มควบคุม	172
14 การเปรียบเทียบคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่ม ควบคุม	175

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

เด็กปฐมวัยถือได้ว่าเป็นช่วงที่มีความสำคัญที่สุดในการวางรากฐานของชีวิต เนื่องด้วยเป็นวัยเริ่มต้นของชีวิต เป็นวัยแห่งพัฒนาการด้านต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งหากเด็กไม่ได้รับการพัฒนาให้ถูกต้องในช่วงเวลาที่สำคัญนี้แล้ว จะสร้างให้เกิดขึ้นภายหลังได้ยาก สำหรับการจัดการศึกษาให้กับเด็กนั้น ต้องคำนึงถึงเรื่องการพัฒนาการที่ครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ พัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยลักษณะของพัฒนาการในแต่ละด้านเป็นไปตามขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หากพัฒนาการด้านหนึ่งบกพร่องจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการในด้านอื่นๆ เช่น หากเด็กเจ็บป่วยในด้านร่างกายก็จะส่งผลโดยตรงต่อด้านอารมณ์ ซึ่งอาจทำให้เด็กหงุดหงิด โมโหง่าย และมีแนวโน้มว่าจะมีผลกระทบต่อพัฒนาการด้านสติปัญญาตามมาอีกด้วย

สำหรับพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ เป็นการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการเกิดอารมณ์หรือความรู้สึก เมื่อเผชิญเหตุการณ์ต่างๆ ส่วนพัฒนาการด้านสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับบุคคลอื่น รวมทั้งการช่วยเหลือตนเองในชีวิตประจำวัน ซึ่งพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจและสังคมมีความเกี่ยวข้องไม่แยกจากกัน เพราะการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมทางอารมณ์ อาจหมายถึง พฤติกรรมด้านจิตใจและสังคมด้วย ดังที่ สิริมา ภิญโญนันตพงษ์ (2556: 38) กล่าวว่า พัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจของเด็กปฐมวัย โดยทั่วไปแล้วมีพฤติกรรมแสดงออกทางอารมณ์อย่างเปิดเผยตรงไปตรงมา เปลี่ยนแปลงง่ายเพราะช่วงของระยะความสนใจสั้น และเป็นความสามารถในการรู้สึกและแสดงความรู้สึกของเด็ก เช่น พอใจ ไม่พอใจ รัก ชอบ สนใจ เกลียด โดยที่เด็กรู้จักควบคุมการแสดงออกอย่างเหมาะสมกับวัยและสถานการณ์ตลอดจนสร้างความรู้สึกที่ดีและนับถือตนเอง ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านสังคมจึงรวมเป็นพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจและสังคม (Psycho - social Development) ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาบุคลิกภาพเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ดังที่ อีริกสัน (Erikson, 1968: 44-45) ผู้นำทฤษฎีจิตสังคมกล่าวว่า ประสบการณ์ในวัยเด็กที่ได้รับการตอบสนองให้เด็กมีความสุข มองโลกในแง่ดีก็จะมีเชื่อมั่นในตนเองและเข้าใจผู้อื่น แต่หากประสบการณ์รอบตัวทำให้เด็กขาดความสุข เด็กจะมองโลกในแง่ร้าย และขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ประสบการณ์รอบตัวตอบสนองความพึงพอใจในช่วงอายุนั้นๆ เด็กก็จะพัฒนาบุคลิกภาพดี

ความฉลาดทางอารมณ์ หรือ EQ (Emotional Quotient) เป็นพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจของเด็กปฐมวัยที่ไม่ควรมองข้ามในขณะนี้การจัดการศึกษาปฐมวัยในปัจจุบันให้ความสำคัญกับการพัฒนาสมอง และระดับสติปัญญามากกว่าพัฒนาการทางด้านพฤติกรรมและสังคมนิสัย ทั้งนี้เป็น

เพราะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การจัดการศึกษาจำเป็นต้องให้เด็กเป็นคนเก่ง ฉลาด และรอบรู้ เพื่อให้สามารถเอาตัวรอดได้ในสังคมปัจจุบันที่มีการแข่งขันกันสูง ส่งผลให้มีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ คือ ไม่มีน้ำใจ ไม่รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ดังนั้นการจัดการศึกษาปฐมวัยที่ถูกต้องควรส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านให้สมดุล เพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2547: 5) ดังผลการวิจัยของโกลแมน (Goleman. 1995: 6-7) ที่กล่าวถึงการดำเนินชีวิตประจำวันความสามารถด้านสติปัญญามีผลเพียง 20% ส่วนที่เหลืออีก 80% มาจากปัจจัยด้านความสามารถของบุคคลในการรับรู้อารมณ์ รู้เท่าทันอารมณ์ สามารถควบคุมจัดการอารมณ์ของตนเอง และแสดงพฤติกรรมตอบสนองความต้องการของตนเองได้อย่างเหมาะสม ถูกกาลเทศะ และไฮน์ (Hein. 2012: online) กล่าวว่า ความฉลาดทางอารมณ์ เป็นความสามารถด้านจิตใจของบุคคลที่มีความไวต่ออารมณ์และมีศักยภาพในการเรียนรู้การควบคุมอารมณ์ของตนเองซึ่งทำให้บุคคลนั้นเป็นบุคคลที่มีสุขภาพจิตดี มีความสุขอยู่รอดในสังคมได้ ส่วน ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. (2542: 15) แสดงความเห็นว่ ทั้งความฉลาดทางสติปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์มีส่วนสัมพันธ์กันทั้งนี้เพราะรากฐานของความคิดและสติปัญญาของแต่ละบุคคลเป็นผลมาจากอารมณ์จิตใจ ตลอดทั้งความสมบูรณ์ของสุขภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ จันทนา ภาคบังข. (2545: 159) กล่าวว่า การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์เป็นการพัฒนามิติด้านคุณภาพชีวิตที่แท้จริง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่า ความฉลาดทางอารมณ์ทำให้อยู่ในยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดีและมีความสุข มั่นคง จะรู้เท่าทันโลกโดยอยู่บนพื้นฐานของจิตใจและปัญญา ผู้ที่มีสติปัญญาก็จะแก้ปัญหาโดยไม่ขาดสติ ควบคุมอารมณ์ได้ดี มีแรงจูงใจ มีความอดทน และมีมนุษยสัมพันธ์ปรับตัวได้ดีในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

โกลแมน (Goleman. 1998: 259) กล่าวถึง บุคคลที่มีความฉลาดทางอารมณ์จะมีลักษณะดังนี้ คือ มีความสามารถทางอารมณ์ส่วนบุคคล (Personal Competence) และมีความสามารถทางอารมณ์ที่เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นซึ่งเป็นทักษะทางสังคม (Social competence) คนที่มีความฉลาดทางอารมณ์สูงจะมีลักษณะสำคัญ เช่น เป็นคนมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีการตัดสินใจที่ดี สามารถควบคุมตนเองได้ มีความอดทนอดกลั้น ไม่หุนหันพลันแล่น สามารถทนต่อความผิดหวังได้ มีความสามารถในการเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่น มีความเข้าใจสถานการณ์ทางสังคมไม่ย่อท้อหรือยอมแพ้ง่าย และมีกำลังใจที่จะฝ่าฟันต่อสู้กับปัญหาชีวิต สามารถจัดการกับความเครียดได้ไม่ปล่อยให้ความเครียดเกาะกุมจิตใจ จนทำอะไรไม่ถูก ส่วน เวสตัน และ เวสตัน (Weston and Weston. 1996; อ้างอิงจาก เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2544: 9) กล่าวถึง องค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของความฉลาดทางอารมณ์ที่ควรปลูกฝังให้กับเด็กปฐมวัย คือ ความเห็นอกเห็นใจที่มีต่อผู้อื่น (Empathy) เพราะจะทำให้เด็กมีอารมณ์ขันและเห็นใจผู้อื่น ช่วยลดความก้าวร้าวในเด็กได้ โดยคุณลักษณะที่ควรสร้างขึ้นตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อให้มีความฉลาดทางอารมณ์สูง คือ เรื่องความซื่อสัตย์ การรักและมีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น โดยการรับฟังเสียงส่วนใหญ่ มีความ

รับผิดชอบ กระตือรือร้น มีความสามารถในการแก้ปัญหา มีการสื่อสารที่เปิดเผยตรงไปตรงมา มีความสุขและสนุกสนาน

ลักษณะธรรมชาติโดยทั่วไปแล้ว เด็กปฐมวัยมีความอยากรู้ อยากเห็นหรือกล่าวได้ว่าเป็นวัยที่กำลังเรียนรู้ความเป็นตัวของตัวเอง (Self Identity) กิจกรรมที่สามารถพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย ควรเป็นกิจกรรมที่เด็กต้องได้เผชิญสถานการณ์ด้วยตนเองที่ท้าทาย ผึกคิด แสดงเหตุผล ความรู้สึกที่เป็นจริง จะทำให้เกิดความเข้าใจอารมณ์ของตนเองและผู้อื่นทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างตนเองกับผู้อื่นและดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ดังที่ รีเบคคา (Rebecca. 1998: 204) กล่าวถึงวิธีพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ในห้องเรียนสำหรับเด็ก คือให้เด็กได้แสดงออกทางการรับรู้ของตนเองโดยการบอกเล่าให้เพื่อนฟัง การแสดงท่าทาง การร้องเพลง การวาดรูปที่ช่วยให้เด็กได้แสดงออกทางความรู้สึก เกิดความรู้สึกผ่อนคลาย รู้จักควบคุมอารมณ์พอใจ ภาควมมีในงานของตน การใช้ดนตรีและการเต้นรำ โดยให้เด็กได้แสดงออกกับเพื่อนๆ ผึกการเป็นผู้นำและผู้ตาม การใช้กิจกรรมวิทยาศาสตร์ในรูปแบบของการดูแลสัตว์สามารถช่วยพัฒนาความรู้สึกเมตตาในการปกป้องดูแล กิจกรรมการเล่นกับเพื่อน ทำให้เด็กผึกการแก้ปัญหาจากการเล่นได้แสดงออกอย่างอิสระช่วยระบายความเครียด และผึกการแบ่งปัน กิจกรรมบทบาทสมมติ อาทิ การพินิจทานช่วยสะท้อนความรู้สึกของเด็กที่มีต่อบุคคลอื่น เข้าใจความรู้สึกของตัวละคร นอกจากนี้ การใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในห้องเรียนเป็นสื่อให้แสดงออกทางอารมณ์ รวมทั้งการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เปิดโอกาสให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์เป็นกลุ่มกับเพื่อน การใช้กิจกรรมดนตรี เพลง หรือการเคลื่อนไหวร่างกายช่วยให้เด็กได้แสดงออกตอบสนองต่อเสียงเพลง เพราะการเคลื่อนไหวร่างกายจะทำให้เด็กมีโอกาสได้แสดงความรู้สึกตามจินตนาการของตนเองอย่างอิสระเสรี ทำให้มีอารมณ์ร่าเริงแจ่มใส และสนุกสนาน (สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. 2557: 27) ฉะนั้นการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยกระตุ้นให้เด็กปฐมวัยเกิดการเรียนรู้ การพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง เกิดความรับผิดชอบโดยรู้เท่าทันในอารมณ์ต่างๆ และเข้าใจว่าตนเองอยู่ในอารมณ์ใด รู้จักควบคุมอารมณ์รวมทั้งการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นด้วยการแสดงออกอย่างเหมาะสม ทำให้ไม่มีปัญหาในการปรับตัวเข้ากับผู้อื่น

การเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์สามารถฝึกฝนและพัฒนาได้โดยการคำนึงถึงหลักการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับคน วัตถุ และสิ่งของ จึงจะเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด ดังทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget. 1969) ที่กล่าวว่า พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม การเรียนรู้จะพัฒนาได้ดีเพียงใด ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม โดยเด็กได้กระทำด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดการคิดจินตนาการ เกิดการเรียนรู้และเริ่มเข้าใจสิ่งต่างๆ รอบตัวที่สัมพันธ์กันจนเกิดเป็นความคิดรวบยอดต่อสิ่งที่ได้พบเห็น ทั้งนี้ วีรวรรณ บัณฑิตามัย (2551: 66) กล่าวว่า ความฉลาดทางอารมณ์เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยประสบการณ์จริงและระยะเวลาในการฝึกฝน ซึ่งสามารถพัฒนาได้ตั้งแต่ในวัยเด็กเล็กๆ ไปจนถึงอายุ 50 กว่าๆ โดยมีจุดสูงสุดในช่วงอายุระหว่าง 45-55 ปี โดยการพัฒนาให้เด็กรับรู้อารมณ์ความรู้สึกของตนเองไปสู่ผู้อื่น เพื่อแสดงอารมณ์ออกมาถูกต้องกับสถานการณ์ รู้จักการเอา

ใจเขามาใส่ใจเรา มีความเมตตาพร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่น เมื่อเกิดความขัดแย้งสามารถแก้ปัญหาได้ โดยไม่ใช้ความรุนแรง สอดคล้องกับ สมโภชน เอี่ยมสุภาสิต (2553: 83) กล่าวว่า การเริ่มต้นให้เด็กสามารถเข้าใจอารมณ์ของตนเอง เรียนรู้ที่จะเข้าใจอารมณ์ของผู้อื่น สามารถตอบสนองและแสดง พฤติกรรมด้านอารมณ์ที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งสำคัญเพราะหากอารมณ์ไม่มั่นคงอาจเป็นสาเหตุให้เด็กแสดงพฤติกรรมไปในทางที่ผิดได้ วัยเด็กจึงเป็นวัยที่ควรบ่มเพาะลักษณะที่ต่างต่าง ๆ ดังคำโบราณที่กล่าวว่า ไม่อ่อนดัดง่าย ไม่แก้ดัดยาก

โรงเรียนเป็นสถานที่แห่งแรกที่จะสามารถส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์จิตใจได้ ดังที่ มัวริค ลิซา; และ เจฟรี่ (Maurice, Lisa; & Jeffy. 2001: 143) กล่าวว่า หากเด็กมีสุขภาพจิตดี ทำให้อารมณ์ดีปรับตัวกับผู้อื่นได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ส่งผลต่อการเรียนรู้ เพราะการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์ในวัยเด็ก เด็กต้องมีโอกาสได้เล่นหรือทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งพ่อแม่ และครูต้องร่วมกันพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ที่ดี อันจะช่วยลดปัญหาทางด้านอารมณ์และปัญหาพฤติกรรมของเด็ก และเด็กในวัยนี้เป็นวัยที่เริ่มรู้จักการเล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งโอกาสที่เด็กจะได้เล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นนั้น มักจะอยู่ที่โรงเรียน

เมื่อพิจารณาการเรียนรู้ด้านอารมณ์ จิตใจของเด็กปฐมวัย พบว่า เด็กวัยนี้ต้องได้รับการกล่อมเกลาทางด้านจิตใจและอารมณ์ โดยการได้รับความรัก ความเอาใจใส่ การเสริมแรง การเป็นแบบอย่างที่ดี รวมทั้งการฝึกทักษะต่างๆ สิ่งแวดล้อมรอบตัว จะเป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนาด้านร่างกาย สังคม จิตใจ อารมณ์ และบุคลิกภาพ การเรียนรู้ของเด็กวัยนี้ควรเกิดจากการได้เผชิญปัญหาที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน โดยเด็กมีโอกาสดำเนินปฏิบัติทดลองหาข้อสรุปด้วยตนเอง จะเป็นประสบการณ์ตรงที่มีค่า การเรียนรู้จากการเล่นเป็นการพัฒนาเด็กได้รอบด้านและยังได้เรียนรู้คุณธรรม เช่น การอดทนรอคอย ความพยายาม การแบ่งปัน เป็นต้น ทั้งนี้ครูสามารถสอดแทรกคุณธรรมได้ทุกกิจกรรม โดยใช้วิธีการเสริมแรงด้วยคำชม สอดคล้องกับพัฒนาการเด็กปฐมวัยที่ต้องเรียนรู้ถึงความสัมพันธ์กับผู้อื่น ครูผู้สอนต้องให้ประสบการณ์ที่เป็นบวกและมีความสุขพัฒนาความรู้สึกที่ดีในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น (เกียรติวรรณ อมาตยกุล. 2542: 59; สุมณ อมรวิวัฒน์. 2546: 31-33; Hildebrand. 1991: 42-45)

ดังนั้น การจัดประสบการณ์เด็กต้องได้รับการเรียนรู้ที่ต้องประกอบไปด้วยการเรียนรู้จากแบบอย่างที่ดีเรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติ และจากเหตุการณ์เพื่อเป็นพื้นฐานในความสามารถคาดเดา เหตุการณ์ต่อไปได้ (เทอดศักดิ์ เดชคง. 2542: 15, กรมสุขภาพจิต. 2547: 80) ทั้งนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา (Bandura. 1997) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกัน และการเรียนรู้พฤติกรรมของคนเราส่วนใหญ่เรียนรู้จากการสังเกตและการเลียนแบบจากตัวแบบ เนื่องจากคนเรามีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเราอยู่เสมอและทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์ ส่วนอารี พันธมณี (2546: 28) ให้ข้อเสนอแนะว่ากิจกรรมที่จัดให้กับเด็กควรเน้นการฝึกแก้ปัญหา เด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และกระบวนการจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม เพราะจะทำให้เด็กมีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทักษะต่างๆ โดยเฉพาะวิธีการฝึกเด็กเล็กให้สามารถพัฒนา

ความฉลาดทางอารมณ์ด้วยการคิดเชิงบวก ผูกการคิดแสดงเหตุผล ความรู้สึกที่เป็นจริง มีความอดทน อย่าเปรียบเทียบเด็กโดยใช้คำพูดด้านลบ และการเรียนรู้จากตัวแบบที่ดี รวมทั้งการฝึกให้เด็กฟังเพลง ร้องเพลง อ่านบทกลอน นิทานและแสดงความรู้สึก สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ที่มีความสุขที่ให้ความสำคัญกับสุขภาพจิตของผู้เรียน อารมณ์ของผู้เรียนถือว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการจัดการเรียนรู้ ทำให้ผู้สอนจัดการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจของผู้เรียนมากยิ่งขึ้น โดยจัดบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา เพลิดเพลินกับการทำกิจกรรมต่างๆ ในชั้นเรียน มีความรู้สึกที่ดีต่อเพื่อน ครู กิจกรรมการเรียนการสอน และสภาพแวดล้อมรอบตัว มีครูเป็นแบบอย่างที่ทำให้ความรักแก่เด็กโดยแสดงออกทางจิตใจเพื่อเด็กจะได้เกิดความรู้สึกดีๆ ส่วน คมเพชร ฉัตรสุภากุล (2543: 137) กล่าวว่า กิจกรรมกลุ่มเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่เกิดการเรียนรู้ที่ดี เพราะการเรียนรู้แบบกลุ่มเด็กได้ปฏิบัติจริงสามารถช่วยให้เด็กเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงตนเองเพราะกิจกรรมกลุ่มสามารถสนองความต้องการพื้นฐานด้านจิตใจของเด็ก เช่น ความต้องเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม และการต้องการได้รับการยอมรับจากเพื่อน สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ของทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Co-operative Learning) ที่มีลักษณะการจัดการเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อย เด็กได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยเหลือกัน ได้ฝึกการเอาใจใส่รับฟังและเสนอความคิดเห็นต่อกลุ่ม เกิดการรับผิดชอบมากขึ้น ดังนั้นการจัดการศึกษาให้ปฐมวัยควรปลูกฝังเรื่องความฉลาดทางอารมณ์ให้กับเด็ก คือ ยอมรับชื่นชมในส่วนที่ดีๆ และรับรู้ความรู้สึกของเด็กก่อน เพราะจะทำให้เด็กเกิดความมั่นใจในตนเอง เกิดความรู้สึกว่าตนเป็นที่รัก มีคุณค่า เกิดทัศนคติที่ดีต่อตัวเองโดย เฉพาะในเด็กเล็กๆ

เมื่อศึกษาถึงความสำคัญของความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัยทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่让孩子เรียนรู้ด้วยตนเองในสภาพแวดล้อมที่มีความเหมาะสม โดยการจัดกิจกรรมที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง การจัดการเรียนรู้ มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน เพื่อเป็นการสร้างความรู้ผ่านกระบวนการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาบุคลิกภาพให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยการศึกษาพัฒนาการเด็กปฐมวัย และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาประกอบการพิจารณาและสังเคราะห์นำมาสร้างเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ เช่น แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของการเรียนรู้ที่ยึดหลักการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริง ที่ผู้เรียนได้รับจากประสบการณ์ตรงสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของเด็ก การจัดการศึกษาต้องเน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง และเป็นกระบวนการทางสังคมที่让孩子ตระหนักถึงการกระทำของตนเอง เพื่อให้มีนิสัยที่ดี เหมาะแก่การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม นอกจากทฤษฎีและหลักการเรียนรู้แล้วยังมีรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านอารมณ์จิตใจและสังคม เช่น รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของแครทโวล บลูม และมาเซีย (Instructional Model Based on Affective Domain by Krathwohl, Bloom and Masia) (Bloom. 1956) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น 3 ด้านคือ ด้านความรู้ (Cognitive Domain) ด้านเจตคติ หรือความรู้สึก (Affective Domain) และด้านทักษะ (Psychomotor domain) ซึ่งในด้านเจตคติหรือความรู้สึกนั้น บลูมได้จัดลำดับขั้นของการเรียนรู้ไว้ 5 ขั้น ประกอบด้วย 1) ขั้นการรับรู้ (Receiving

or Attending) ซึ่งก็หมายถึงการที่ผู้เรียนได้รับรู้ค่านิยมที่ต้องการจะปลูกฝังในตัวผู้เรียน 2) ขั้นการตอบสนอง (Responding) ได้แก่ การที่ผู้เรียนได้รับรู้และเกิดความสนใจในค่านิยมนั้น และเกิดเห็นคุณค่าของค่านิยมนั้น ทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อค่านิยมนั้น 3) ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) เป็นขั้นที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับค่านิยมนั้น แล้วเกิดเห็นคุณค่าของค่านิยมนั้น ทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อค่านิยมนั้น 4) ขั้นการจัดระบบ (organization) เป็นขั้นที่ผู้เรียนรับค่านิยมที่ตนเห็นคุณค่านั้นเข้ามาอยู่ในระบบค่านิยมของตนเอง และ 5) ขั้นการสร้างลักษณะนิสัย (characterization) เป็นขั้นที่ผู้เรียนปฏิบัติตามค่านิยมที่ตนรับมาอย่างสม่ำเสมอและทำจนกระทั่งเป็นนิสัย

จากแนวคิดทฤษฎีและหลักการเรียนรู้ดังกล่าว เมื่อนำมาบูรณาการเข้าด้วยกันสามารถสร้างเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ที่ประกอบด้วยขั้นตอนการสอน 5 ขั้น ดังนี้คือ 1) ขั้นร้องเพลง (Singing : S) หมายถึง ขั้นที่เด็กได้แสดงความรู้สึกจากการเคลื่อนไหวประกอบเสียงเพลง ที่สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ ทำให้เด็กสนใจและสนุกสนาน พร้อมทั้งจะเรียนรู้ต่อไป 2) ขั้นกระตุ้นความรู้ (Motivation : M) หมายถึง การจูงใจให้เด็กอยากเรียนรู้ผ่านตัวแบบจากนิทาน เหตุการณ์ หรือสถานการณ์จำลอง เพื่อให้เด็กเกิดความคิดและความรู้สึกสัมพันธ์กับเรื่องที่เรียน 3) ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I) หมายถึง ขั้นที่เด็กได้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นความรู้สึกเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับจากตัวแบบ เปรียบเทียบข้อดีข้อเสีย สรุปเป็นข้อคิดในการปฏิบัติตนเอง 4) ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (Learning together : L) หมายถึง ขั้นที่เด็กลงมือปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มย่อย 3-5 คน ทำให้เด็กเกิดการยอมรับ การปรับตัว เรียนรู้การทำงานร่วมกัน รู้จักการอดทน การรอคอย การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 5) ขั้นประเมินผล (Evaluation : E) หมายถึง ขั้นที่เด็กได้แสดงพฤติกรรมสะท้อนความรู้สึกต่อการเรียนรู้ และความสามารถของตนเองเพื่อพัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น

ด้วยเหตุผลตามที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ให้กับเด็กปฐมวัย ด้วยรูปแบบ SMILE ในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาให้เด็กปฐมวัยรู้จักและเข้าใจอารมณ์ตนเองและผู้อื่นมีพฤติกรรมที่สามารถควบคุมอารมณ์ตนเอง มีความสนุกสนาน ร่าเริง กล้าแสดงออก อดทน รอคอย มีความมุ่งมั่นพยายาม รู้จักการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นเหมาะสมตามวัย และเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งที่ครูสามารถนำไปพัฒนาการจัดการเรียนรู้ ให้เด็กมีความฉลาดทางอารมณ์ พร้อมทั้งจะเผชิญกับชีวิตในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำถามการวิจัย

1. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์แบบ SMILE มีลักษณะอย่างไร
2. รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE สามารถใช้พัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ได้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะดังนี้

1. เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยแบบ SMILE
2. เพื่อศึกษาผลการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยดังนี้
 - 2.1 ศึกษาระดับการส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเองและความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังการทดลอง
 - 2.2 ศึกษาระดับการส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเองและความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในกลุ่มควบคุม ก่อนและหลังการทดลอง
 - 2.3 เปรียบเทียบคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเองและความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม ก่อนและหลังการทดลอง

ความสำคัญของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษารูปแบบ SMILE ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย อายุ 5-6 ปี ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลใหม่เพิ่มเติมในเรื่องของคุณลักษณะของความฉลาดทางอารมณ์ในเด็กปฐมวัย รวมทั้งขั้นตอนการสอน วิธีการจัดประสบการณ์ เพื่อให้เกิดความฉลาดทางอารมณ์ อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้ที่สนใจจะศึกษาผลของความแตกต่างความฉลาดทางอารมณ์ ผลของการวิจัยทำให้ได้ข้อมูลจากแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยที่มีความชัดเจนในด้านการประเมินตรงกับพฤติกรรมของเด็กปฐมวัย ข้อค้นพบนี้ทำให้ครูและผู้ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการเด็กสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงวิธีการสอน การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ผู้ปกครองใช้เป็นข้อมูลในการตรวจสอบพฤติกรรมความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กในด้านที่ยังไม่ดีนัก เพื่อคอยช่วยเหลือเด็กได้อย่างเหมาะสมเป็นต้น

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE โดยมีขอบเขตของการศึกษาดังนี้

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เด็กปฐมวัย ชาย-หญิง อายุระหว่าง 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เด็กปฐมวัย ชาย-หญิง อายุระหว่าง 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 โรงเรียนสนามบิน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 จำนวน 50 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 25 คน และกลุ่มควบคุม 25 คน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรอิสระ คือ การจัดการเรียนรู้สำหรับพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์แบ่งเป็นรูปแบบ SMILE และรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบปกติ
2. ตัวแปรตาม คือ ความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย โดยรวมและรายด้าน

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 ใช้เวลาในการทดลอง 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 4 วัน วันละ 40 นาที ในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

1. เครื่องมือทดลอง คือ รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE
2. เครื่องมือวัด คือ แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. เด็กปฐมวัย หมายถึง เด็กนักเรียน ชาย - หญิง อายุระหว่าง 5-6 ปี ที่ศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

2. รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบปกติ หมายถึง การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งพัฒนาจากคู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยของกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบไปด้วยชั้นการสอน 3 ชั้น คือ ขั้นนำ ขั้นสอน ขั้นสรุป กลุ่มที่ได้รับการเรียนการสอนในกลุ่มนี้คือ กลุ่มควบคุม

3. รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยแบบ SMILE หมายถึง การจัดประสบการณ์ ซึ่งเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นจากหลักการและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยคือ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ของเพียเจต์ ทฤษฎีจิตสังคมของอิริคสัน ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเบนดิวรา และ การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจิตพิสัยของบลูม การเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้อย่างมีความสุข มาเป็นหลักในการบูรณาการขยายขั้นตอนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับเด็กปฐมวัยเพื่อเกิดคุณลักษณะของความฉลาดทางอารมณ์ที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัยไทย ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ร้องเพลง (Singing) หมายถึง การจัดกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยได้รับประสบการณ์เพื่อกระตุ้นอารมณ์ให้เด็กเกิดความรู้สึกสนุกสนานอยากเรียนรู้ โดยการร้องเพลงและทำท่าทางประกอบเพลงตามความคิดอย่างอิสระภายใต้บรรยากาศที่ผ่อนคลาย ผ่านกิจกรรมการเคลื่อนไหวดนตรีและการร้องเพลง

ขั้นที่ 2 กระตุ้นความรู้ (Motivation) หมายถึง การจัดกิจกรรมให้กับเด็กปฐมวัยเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว ผ่านตัวแบบที่มีลักษณะความฉลาดทางอารมณ์ที่ครูกำหนดให้ โดยผ่านกิจกรรมการเล่น หาดิน แสดงบทบาทสมมติ กรณีตัวอย่างและสถานการณ์จำลอง

ขั้นที่ 3 ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) หมายถึง การจัดกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยได้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึกเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับจากตัวแบบ เปรียบเทียบข้อดีข้อเสีย ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่การสรุปเป็นข้อคิดและการปฏิบัติกิจกรรมของตนเอง

ขั้นที่ 4 เรียนรู้ร่วมกัน (Learning together) หมายถึง การจัดกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยนำประสบการณ์ที่ได้รับจากขั้นกระตุ้นการเรียนรู้และขั้นปฏิสัมพันธ์ไปใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน โดยแบ่งกลุ่มเด็กเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มละ 3-5 คน เพื่อให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์ วางแผนการทำงานร่วมกัน ทำเด็กเข้าใจความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น เกิดการปรับตัวในการเรียนรู้ และรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้การปฏิบัติกิจกรรมบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

ขั้นที่ 5 ประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การจัดกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยแต่ละกลุ่มสรุปผลการปฏิบัติกิจกรรม ได้ตรงต่อและสะท้อนการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน โดยครูอำนวยความสะดวกให้เด็กได้นำเสนอผลงาน เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดง

ความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึกต่อตนเองและผู้อื่นจากการอธิบายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเสริมแรงให้กับเด็กที่แสดงถึงพฤติกรรมความฉลาดทางอารมณ์

4. ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ลักษณะของเด็กปฐมวัยที่แสดงออกถึงการรับรู้เข้าใจอารมณ์ตนเอง สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองโดยแสดงออกสอดคล้องกับสถานการณ์ มีการประพฤติปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยการเอาใจเขามาใส่ใจเราและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่น โดยแบ่งออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

4.1 ด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง ประกอบด้วย

4.1.1 การรับรู้อารมณ์ตนเอง หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดงออกถึงความสนุกสนานร่าเริงในขณะที่เล่นและทำกิจกรรม กล่าวคือ เล่าถึงความรู้สึก ความคิดเห็นของตนเองที่มีต่อเรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆ และมีความรู้สึกดีใจ ภาคภูมิใจ เมื่อได้รับความสนใจ ชื่นชมจากผู้อื่นหรือทำสิ่งต่างๆ ได้สำเร็จ ซึ่งพฤติกรรมแสดงออกดังนี้

- 1) สนุกสนานร่าเริง ได้แก่ การที่เด็กยิ้มแย้ม แจ่มใส สามารถเล่นหรือทำกิจกรรมอย่างสนุกสนานตามลำพังด้วยตนเอง
- 2) กล้าแสดงออก ได้แก่ การที่เด็กบอกเล่าตามความรู้สึก ความต้องการที่เป็นจริงและความคิดเห็นของตนเองที่มีต่อเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ
- 3) ภูมิใจในตนเอง ได้แก่ การที่เด็กรู้สึกพอใจ ดีใจ เมื่อได้รับคำชมหรือทำสิ่งต่างๆ สำเร็จได้ด้วยตนเอง

4.1.2 การควบคุมอารมณ์ตนเอง หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดงพฤติกรรมสามารถยับยั้งอารมณ์ความต้องการที่เกิดขึ้นโดยรู้จักอดทน รอคอย ควบคุมการกระทำของตนเองได้ ไม่ย่อท้อต่อปัญหาอุปสรรคต่างๆ มุ่งมั่นพยายามปฏิบัติกิจกรรมเพื่อเป้าหมายและความสำเร็จ ตลอดจนสามารถปรับความรู้สึกอารมณ์ยอมรับได้เมื่อรู้สึกไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง ซึ่งพฤติกรรมแสดงออกดังนี้

- 1) อดทน รอคอย ได้แก่ การที่เด็กสามารถควบคุมความต้องการของตนเองโดยรู้จักอดได้ รอได้ ไม่แทรกแซงลำดับของผู้อื่น
- 2) มุ่งมั่นพยายาม ได้แก่ การที่เด็กสามารถปฏิบัติกิจกรรมโดยไม่ย่อท้อล้มเลิกกลางคัน สามารถปฏิบัติกิจกรรมได้นานขึ้น เพื่อบรรลุความสำเร็จ
- 3) ปรับตัว ได้แก่ การที่เด็กปฐมวัยรู้จักยืดหยุ่นต่อความต้องการของตนเอง รู้จักปรับใจได้เมื่อไม่ได้สิ่งที่ต้องการ

4.2 ด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

4.2.1 การเอาใจเขามาใส่ใจเรา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยเข้าใจความรู้สึกผู้อื่นในเวลาที่เผชิญสถานการณ์อยู่ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือแบ่งปัน ห่วงใย ให้กำลังใจ มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งพฤติกรรมแสดงออกดังนี้

1) ช่วยเหลือและแบ่งปัน ได้แก่ การที่เด็กแสดงพฤติกรรมการช่วยเหลือในการจัดเตรียม และเก็บวัสดุอุปกรณ์ การพูดแนะนำวิธีการลงมือปฏิบัติกิจกรรมให้แก่เพื่อน และแบ่งหรือให้เพื่อนยืมวัสดุอุปกรณ์ของตนเอง ชักชวนเพื่อนร่วมใช้อุปกรณ์ร่วมกัน

2) ห่วงใยให้กำลังใจ ได้แก่ การที่เด็กรู้จักเอื้ออาทรห่วงใย ให้กำลังใจโดยการปลอบใจ เมื่อผู้อื่นเดือดร้อน

3) ซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ได้แก่ การที่เด็กรู้จักพูดความเป็นจริงและเคารพสิทธิของผู้อื่น ไม่หยิบของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง

4.2.2 การมีมนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดงความเป็นมิตรกับเพื่อน ยิ้มแย้มแจ่มใสขณะพูดคุยกับผู้อื่น ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มเป็นอย่างดี ยอมรับความคิดเห็นข้อเสนอแนะของผู้อื่น รวมทั้งสามารถแก้ปัญหาได้ไม่ใช้ความรุนแรงเมื่อเกิดความขัดแย้ง ซึ่งพฤติกรรมแสดงออกดังนี้

1) ร่วมมือ ได้แก่ การที่เด็กทำงานร่วมกับผู้อื่น ปฏิบัติตนตามข้อตกลงของกลุ่ม รับผิดชอบหน้าที่ที่ได้รับ เคารพสิทธิของผู้อื่นในการเล่นหรือทำกิจกรรม

2) แก้ปัญหาความขัดแย้ง ได้แก่ การที่เด็กรู้จักใช้วิธีการประนีประนอมเมื่อเกิดปัญหาไม่ใช้อารมณ์หรือความรุนแรงต่อกัน

3) ยอมรับผู้อื่น ได้แก่ การที่เด็กยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและแสดงความรู้สึกชื่นชมความสามารถและการกระทำของผู้อื่น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

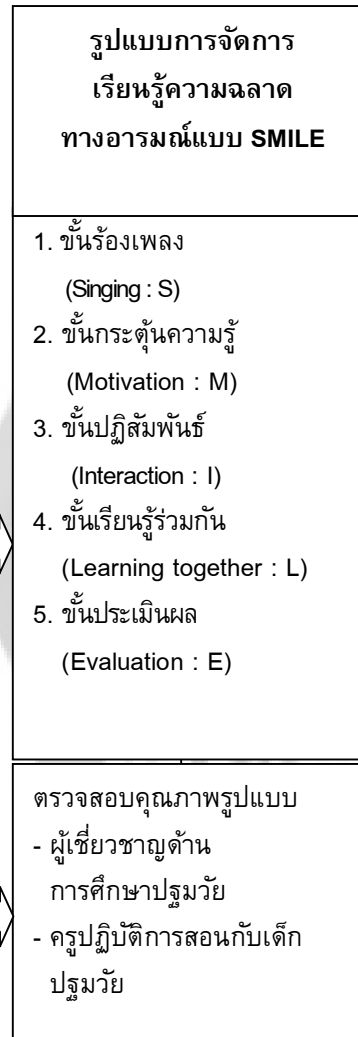
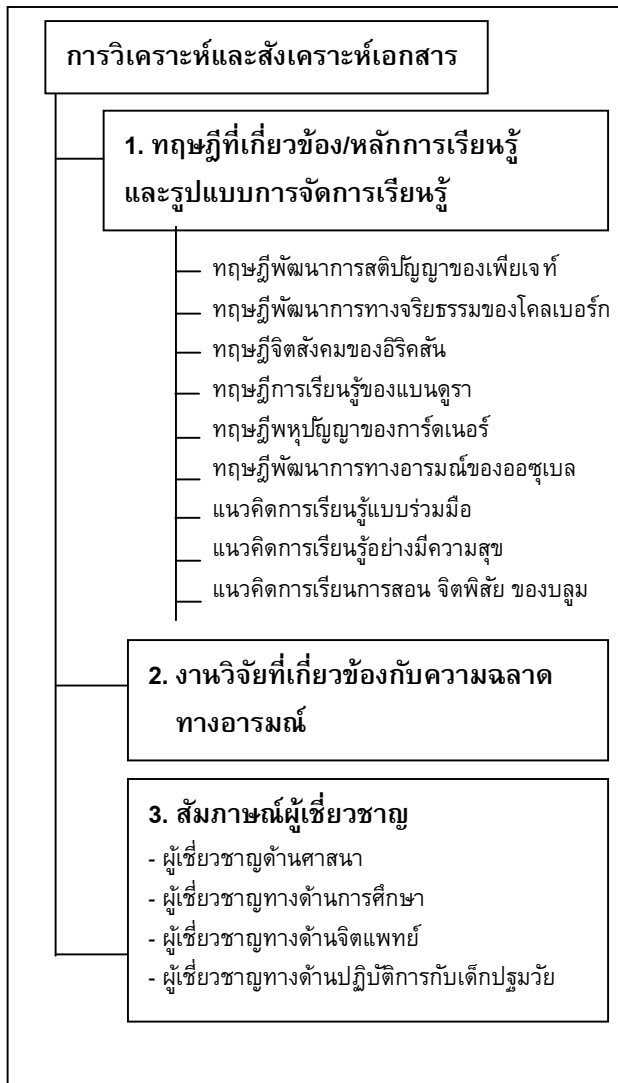
ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

1. การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE สำหรับพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ดำเนินการโดยศึกษาหลักการ แนวคิดทฤษฎี และพัฒนาการทางอารมณ์ จิตใจ และสังคมที่เกี่ยวข้องของนักทฤษฎีดังนี้ เพียเจต์ โคลเบอร์ก แบนดูรา การ์ดเนอร์ ออซูเบล และรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย โดยการสร้างรูปแบบ และตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์ ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน คือ ขั้นร้องเพลง ขั้นกระตุ้นความรู้ ขั้นปฏิสัมพันธ์ ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน และขั้นประเมินผล

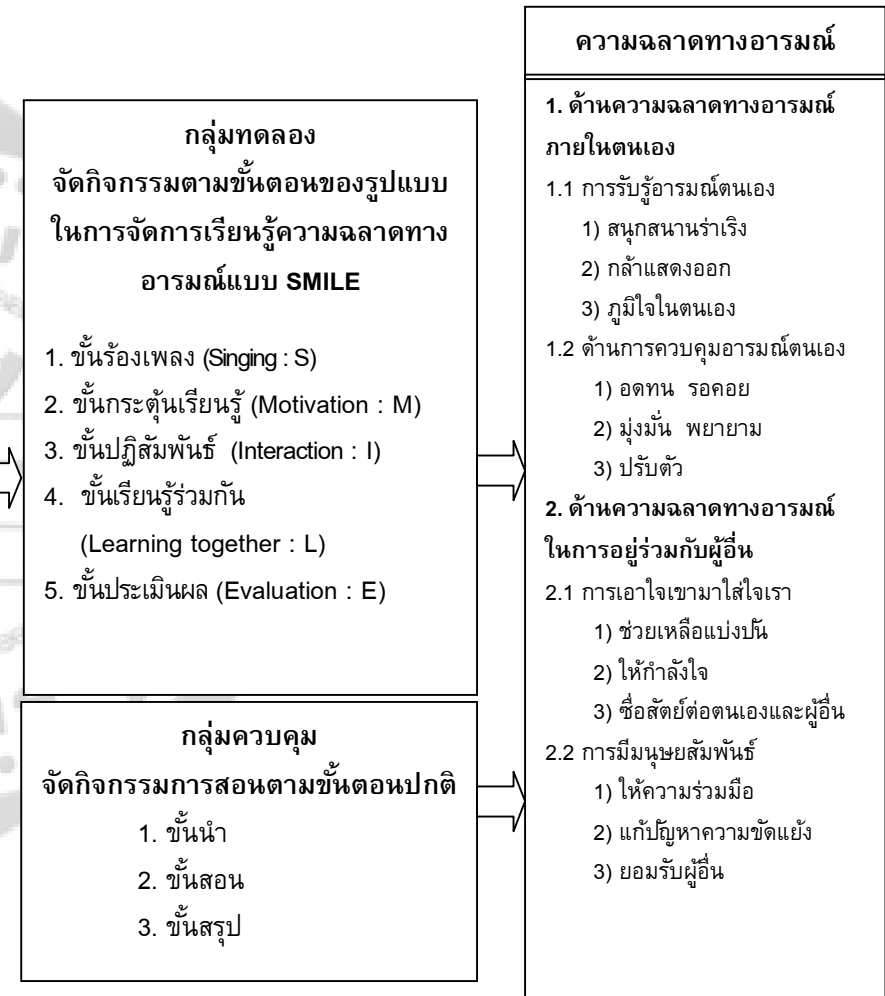
2. การศึกษาผลการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ดำเนินการโดยนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นไปศึกษาทดลองกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ กลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม เพื่อศึกษาผลการเรียนรู้ด้านความฉลาดทางอารมณ์เกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง และความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นของเด็กปฐมวัย ดังภาพประกอบ 1

กรอบแนวคิดการวิจัย

ระยะที่ 1 การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้

ระยะที่ 2 การศึกษาผลการทดลอง

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดทฤษฎีในการวิจัย การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE ในครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าตามหัวข้อดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์
 - 1.1 พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย
 - 1.1.1 พัฒนาการของเด็กปฐมวัย
 - 1.1.2 การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย
 - 1.2 ทฤษฎีพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย
 - 1.2.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์
 - 1.2.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก
 - 1.2.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมของแบนดูรา
 - 1.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจและสังคม
 - 1.3.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ของออสซูเบล
 - 1.3.2 ทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์
 - 1.3.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของอิริคสัน
2. ความรู้เกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์
 - 2.1 ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์
 - 2.2 ความสำคัญของความฉลาดทางอารมณ์
 - 2.3 คุณลักษณะของผู้ที่มีความฉลาดทางอารมณ์
 - 2.4 องค์ประกอบความฉลาดทางอารมณ์
 - 2.4.1 การรับรู้อารมณ์ตนเอง
 - 2.4.2 การควบคุมอารมณ์ตนเอง
 - 2.4.3 การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
 - 2.4.4 การมีมนุษยสัมพันธ์
 - 2.5 แนวทางในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์
 - 2.6 การประเมินความฉลาดทางอารมณ์
 - 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE
 - 3.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE
 - 3.1.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์
 - 3.1.2 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา

3.1.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ของโคลเบอร์ก

3.1.4 แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม

3.1.5 แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ

3.1.6 แนวคิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข

3.2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้

3.2.1 กิจกรรมการร้องเพลง

3.2.2 กิจกรรมการเล่นิทาน

3.2.3 กิจกรรมสถานการณ์จำลอง

3.2.4 กิจกรรมการใช้กรณีตัวอย่าง

3.2.5 กิจกรรมบทบาทสมมติ

4. กรอบแนวคิดรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์
ของเด็กปฐมวัย

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์

1.1. พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

1.1.1 พัฒนาการของเด็กปฐมวัย

สำหรับความหมายของพัฒนาการ (Development) นั้น ได้มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาให้ความหมายไว้แตกต่างกันดังต่อไปนี้

กู๊ด (Good. 1959: 313-314) กล่าวว่า พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างการทำงานของส่วนต่างๆ ของร่างกาย ซึ่งทำให้มีการเพิ่มพูนขึ้นทั้งด้านขนาด ความแตกต่าง ความสลับซับซ้อน การผสมกลมกลืน ขีดความสามารถ ประสิทธิภาพ หรือก่อให้เกิดความเพิ่มพูน ระดับภาวะถึงขีดสุด ซึ่งรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่มีความคงทนถาวรอันเนื่องมาจากการเรียนรู้ที่ยาวนาน ที่อาจเป็นการเรียนรู้อย่างมีจุดมุ่งหมายหรือเกิดขึ้นตามเหตุการณ์

เบคเคนริดจ์ และคนอื่นๆ (Breckenridge; et al. 1968: 5) กล่าวว่าพัฒนาการ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการกระทำสิ่งต่างๆ ได้โดยง่าย มีความก้าวหน้าและเพิ่มระดับความสามารถนั้นได้มากขึ้น

เฮอร์ล็อก (Hurlock. 1978: 5) กล่าวว่า พัฒนาการหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและจิตใจผสมผสานกัน ตลอดจนกระตุ้นให้บุคคลมีความสามารถที่จะจัดการควบคุมสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ

มาสโซเกลีย (Massoglia) กล่าวว่า พัฒนาการ หมายถึง ลำดับขั้นซึ่งเด็กประสบผลสำเร็จ มีพัฒนาการและมีวุฒิภาวะที่สามารถจะอธิบายได้ โดยเมื่อพลังที่ได้มาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกตัวเด็กมาเชื่อมโยงกับพลังภายใน คือ วุฒิภาวะ พัฒนาการก็จะเกิดขึ้น เช่น เมื่อเด็กกินอาหารดี วิ่งและเล่นออกกำลังกายกลางแจ้ง พัฒนาการคือ ผลที่เกิดจากพลังภายในซึ่งใช้อาหาร การออกกำลังกาย และแสงแดดเพื่อช่วยให้เขาเติบโตและมีวุฒิภาวะ (เยาวยา เดชะคุปต์. 2542: 25; อ้างอิงจาก Massoglia. 1977)

สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ (2556: 37-45) กล่าวว่า พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาด้านการทำหน้าที่ (Function) และวุฒิภาวะ (Maturation) ของอวัยวะระบบต่างๆ ในด้านโครงสร้าง การจัดระเบียบส่วนต่างๆ ของร่างกาย รวมทั้งพฤติกรรมที่แสดงออกมีลักษณะและทิศทางที่แน่นอนสัมพันธ์กับเวลา ทำให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างดี มีประสิทธิภาพ ทำสิ่งที่ยากสลับซับซ้อนมากขึ้น ตลอดจนเป็นการเพิ่มทักษะใหม่

นิตยา คชภักดี (2543: 2) กล่าวถึง พัฒนาการของเด็กปฐมวัยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านร่างกาย (Physical หรือ psycho-motor development) หมายถึง ความสามารถของร่างกายในการทรงตัวในอิริยาบถต่างๆ และการเคลื่อนไหว เคลื่อนที่ไปโดยการชักกล้ามเนื้อมัดใหญ่ (gross motor) เช่น การนั่ง ยืน เดิน วิ่ง กระโดด เป็นต้น การใช้สัมผัสรับรู้ และการใช้ตาและมือประสานกันในการทำกิจกรรมต่างๆ (fine motor adaptive) เช่น การหยิบจับของ การขีดเขียน ปั่น ประดิษฐ์ เป็นต้น

2. ด้านสติปัญญา (cognitive development) หมายถึง ความสามารถในการเรียนรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ กับตนเอง การรับรู้ รู้จักสังเกต จดจำ วิเคราะห์การรู้จัก รู้เหตุผล และความสามารถในการแก้ปัญหา ตลอดจนการสังเคราะห์ ซึ่งเป็นความสามารถเชิงสติปัญญาในระดับสูง ซึ่งแสดงออกด้วยการใช้ภาษาสื่อความหมายและการกระทำดั่งนั้นพัฒนาการด้านภาษา (language) และสื่อความหมาย (communication) กับการใช้ตากับมือทำงานประสานกันเพื่อแก้ปัญหา (fine motor adaptive) จึงมีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านสติปัญญา

3. ด้านจิตใจ-อารมณ์ (emotional development) หมายถึง ความสามารถในการรู้สึกและแสดงความรู้สึก เช่น พอใจ ไม่พอใจ รัก ชอบ โกรธ เกลียด กลัว และเป็นสุข ความสามารถในการแยกแยะ ความลึกซึ้งและความคุมการแสดงออกของอารมณ์อย่างเหมาะสมเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ ตลอดจนการสร้างความรู้สึกที่ดีและนับถือต่อตนเอง (self-esteem) หรือ อัตมโนทัศน์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านสังคมด้วย บางครั้งจึงมีการรวมพัฒนาการทางด้านจิตใจ อารมณ์ กับทางด้านสังคมเป็นกลุ่มเดียวกัน คือ Psycho-social development

4. ด้านสังคม (social development) หมายถึง ความสามารถในการสร้างสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น มีทักษะการปรับตัวในสังคม คือสามารถทำหน้าที่ตามบทบาทของตนร่วมมือกับผู้อื่น มีความรับผิดชอบ ความเป็นตัวของตัวเอง และรู้จักละทิ้ง สำหรับเด็กหมายถึงความรวมถึงความสามารถในการช่วยเหลือตัวเองในชีวิตประจำวัน (personal-social) นอกจากนั้นพัฒนาการด้านสังคมยังเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านจิตวิญญาณ (spiritual development) คุณธรรม (moral) และเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านสติปัญญา ทำให้รู้จักแยกแยะความรู้สึกผิดชอบชั่วดี และความสามารถในการเลือกดำรงชีวิตในทางสร้างสรรค์เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมอีกด้วย

จากความหมายของพัฒนาการดังกล่าวสรุปได้ว่า พัฒนาการหมายถึง การเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านโครงสร้าง และการทำหน้าที่ ซึ่งเกิดขึ้นกับร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญาของมนุษย์ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากวุฒิภาวะ และการเรียนรู้ โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผนต่อเนื่องกันตลอดชีวิต ส่งผลให้มนุษย์มีลักษณะและความสามารถใหม่ๆ เกิดขึ้น

ลักษณะพัฒนาการของเด็กปฐมวัย

เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากที่ต้องได้รับการเลี้ยงดูให้เหมาะสมกับวัยช่วงอายุ ที่มีลักษณะพัฒนาการแต่ละด้าน ดังนี้

วัยเด็กตอนต้น (Early Childhood) อายุ 2 ปี 6 เดือน ถึง 6 ปี มีลักษณะเด่นของเด็กวัยนี้คือ อยากรู้อยากเห็น อยากรู้อยากเป็นของตัวเอง อยากรู้อยากช่วยเหลือ ชอบปฏิบัติและหัวดี เพราะเด็กเพิ่งพ้นจากความเป็นทารก เริ่มมีความสามารถในการใช้ภาษาและในการเข้าใจสิ่งแวดล้อม เริ่มมีความสามารถเกี่ยวกับทางกาย เช่น ใช้นิ้ว มือ แขน ขา จึงต้องการแสดงความสามารถเหล่านั้นและเด็กเริ่มมีความสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ในครอบครัวมากขึ้น และยังขยายวงไปยังเพื่อนเล่นใกล้บ้าน

การติดต่อสังสรรค์กับผู้อื่น เพิ่มและทำให้มีความปรารถนาจะเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น อยากตามใจตัวเองและตามใจผู้อื่นในเวลาเดียวกัน เด็กในวัยนี้ต้องได้รับการเรียนรู้กฎเกณฑ์ ระเบียบต่างๆ ของสังคม เริ่มเรียนรู้พฤติกรรมกรอยู่ร่วมกลุ่มกับผู้อื่นทั้งร่วมวัยและต่างวัย เรียนรู้พฤติกรรมตามบทบาททางเพศของตนอย่างจริงจัง รู้ว่าเมื่อทำตามกฎเกณฑ์ย่อมได้รับรางวัลและต้องถูกลงโทษ เมื่อต่อต้านระเบียบวินัย รู้จักแพ้ชนะ รู้จักให้และรู้จักรับ (ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2544: 199)

พัฒนาการของเด็กปฐมวัยในด้านต่างๆ สามารถสรุปได้ดังนี้

พัฒนาการทางด้านร่างกายของเด็กวัย 5-6 ปี เด็กวัยนี้มีการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ได้ดี สามารถที่จะบังคับการเคลื่อนไหวร่างกายได้ดี เดิน วิ่ง ปีนป่าย กระโดดได้ดี ถ้าได้รับการฝึกฝนเด็กจะสามารถใช้ทักษะเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น เช่น วาดรูป ขีดกรายาน กระโดดเชือก เป็นต้น ซึ่งความสามารถเหล่านี้จะทำให้เด็กสามารถพัฒนาและเรียนรู้ได้เร็วมาก ส่วนพัฒนาการกล้ามเนื้อมัดเล็ก เด็กยังไม่สามารถพัฒนาได้เต็มที่เท่ากล้ามเนื้อมัดใหญ่แต่ก็สามารถขีดเขียน วาดรูป ใช้กรรไกร ผูกเชือก เย็บ ปัก ร้อยได้ ช่วยเหลือตนเองได้ดีขึ้น

พัฒนาการทางด้านอารมณ์และสังคมของเด็กวัยนี้ เป็นวัยช่างซัก เพราะเด็กเริ่มรู้จักใช้เหตุผล มีความต้องการเป็นตัวของตัวเอง อยากรู้ อยากเห็น ถ้าได้รับการตอบสนองทางอารมณ์นี้ของเด็กได้ดีก็จะช่วยให้เด็กมีการพัฒนาการใช้เหตุผลได้เร็วขึ้น และยังช่วยให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับตัวเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมรอบตัว และเด็กวัยนี้แสวงหาเพื่อนร่วมวัย มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนมากขึ้นและมีการร่วมมือกัน เด็กวัยนี้จะใช้แรงเสริมในการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน โดยการตั้งใจฟัง ยอมรับเพื่อนโดยการแสดงความรักและให้คำชมเชย และเด็กเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมด้วยการสังเกตตัวแบบ ทั้งพ่อ แม่ ครูและเพื่อน รวมทั้งสิ่งที่เห็นจากสื่อโทรทัศน์ จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็กวัยนี้ เด็กควรได้เรียนรู้จากการสังเกตเกี่ยวกับพฤติกรรมเสริมสร้างสังคมต่าง ๆ ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมวัยมากขึ้น โดยมีผู้ใหญ่ให้ความช่วยเหลือจะช่วยให้การยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของเด็กลดลง

พัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเด็กวัย 5-6 ปี เป็นวัยที่ใช้สัญลักษณ์ได้และสามารถที่จะใช้สัญลักษณ์แทนสิ่งของวัตถุและสถานที่ได้ มีทักษะในการใช้ภาษาในการอธิบายสิ่งต่างๆ ได้ อธิบายประสบการณ์ของตนได้ วัยนี้มีลักษณะพิเศษ คือ เด็กใช้ความคิดคำนึงโดยจินตนาการวาดภาพพจน์ในใจได้ และยังไม่มีความสามารถที่จะพิจารณาหลายๆ อย่างผสมกัน (สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2556: 77-86) เมื่อพิจารณาตามแนวคิดของเพียเจต์ เด็กวัยนี้จะอยู่ในขั้นความคิดก่อนเกิดปฏิบัติการ (Pre-operational) เด็กจะรู้จักสังเกตเห็นความแตกต่างทำให้ความคิดพัฒนาถึงขั้นรู้คิดเปรียบเทียบ คิดแยกวัตถุออกเป็นหมวดหมู่ขั้นตอนได้ รู้จักคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ได้ เด็กๆ มักใช้เหตุผลจากการเรียนรู้เฉพาะที่มองเห็นมากกว่าการใช้เหตุผลที่ลึกและหลายด้าน (ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2544: 215-216)

จากการศึกษาพัฒนาการสรุปหลักพื้นฐานของพัฒนาการเด็กปฐมวัยได้ดังนี้

1. เด็กปฐมวัยทุกคนมีลำดับขั้นของการพัฒนาต่อเนื่องเหมือนกัน ไม่มีการข้ามขั้นและมีลำดับขั้นตอนในการพัฒนาอย่างเป็นระบบ โดยมีพัฒนาการทางกายเป็นตัวนำพัฒนาการด้านอื่นๆ

การพัฒนาทางกายนั้นจะพัฒนาจากส่วนใหญ่ก่อนส่วนเล็ก พัฒนาการขั้นต้นจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาขั้นต่อไปที่ซับซ้อนมากขึ้น มีการพัฒนาการด้านรูปธรรมเกิดขึ้นก่อนนามธรรม (นิตยา คชภักดี. 2543: 2-5; สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ 2556: 41)

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านปริมาณ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สังเกตได้ชัดเจน ด้านการเพิ่มขนาดของรูปร่างและอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย เมื่อเด็กอายุมากขึ้นเกิดความเจริญเติบโต เนื่องจากได้รับสารอาหารที่เพียงพอตามความต้องการของร่างกาย มีส่วนสูงและน้ำหนักเพิ่มขึ้น รวมทั้งการแสดงออกถึงขีดความสามารถในด้านต่างๆ ก็เพิ่มขึ้นด้วย

3. การเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพ มีธรรมชาติเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงที่สลับซับซ้อน เกี่ยวข้องกับกลไกการทำงานภายในร่างกายที่ก่อให้เกิดความสามารถใหม่ๆ

4. ธรรมชาติพัฒนาการทุกด้านของเด็กปฐมวัยทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ และจิตใจ สังคม และสติปัญญา มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหมด ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงของพัฒนาการด้านหนึ่งย่อมส่งผลทางบวกและทางลบกับพัฒนาการด้านอื่นเปลี่ยนแปลงไปด้วย

5. ในแต่ละช่วงของการเปลี่ยนแปลงตามขั้นตอนของพัฒนาการ ลักษณะบางอย่างอาจพัฒนาเร็วกว่าลักษณะอื่นๆ และสังเกตได้อย่างเด่นชัด

6. ความคาดหวังธรรมชาติในการพัฒนา คือ พัฒนาการของมนุษย์เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีขั้นตอนและได้ถูกกำหนดไว้อย่างแน่นอน จึงสามารถทำนายและคาดหวังตามความสามารถและพฤติกรรมตามขั้นพัฒนาการในแต่ละช่วงวัยของเด็กอย่างคร่าวๆ ได้ เมื่อเด็กได้รับการส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านอย่างเหมาะสม

7. ความแตกต่างภายในตัวบุคคล (Intra-Individual Differences) ธรรมชาติได้กำหนดให้พัฒนาการของระบบและส่วนต่างๆ ของร่างกายภายในตัวเด็ก แต่ละคนมีอัตราการเจริญเติบโตไม่เท่ากันในช่วงอายุหนึ่งๆ ของบุคคลนั้น

8. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Inter-Individual Difference) แม้ว่าเด็กทุกคนจะมีแบบแผนของพัฒนาการเหมือนกันและพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน แต่มีธรรมชาติในความสามารถในการพัฒนาให้ไปถึงจุดเดียวกันเมื่ออายุเท่ากันอาจแตกต่างกันได้ เนื่องมาจากระดับวุฒิภาวะที่ถูกกำหนดโดยพันธุกรรม และประสบการณ์ที่ได้รับจากสภาพแวดล้อมและเป็นตัวกระตุ้นหรือขัดขวางศักยภาพการแสดงความสามารถของเด็กแต่ละคน (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2556: 45)

การศึกษาพัฒนาการของเด็กปฐมวัย สามารถนำแนวคิดมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยได้โดยการจัดให้เด็กได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเอง จากประสาทสัมผัสต่างๆ จากการคิด การพูด การลงมือกระทำ และจากตัวแบบที่มีความเหมาะสม บุคลิกลักษณะชัดเจน และมีลักษณะใกล้เคียงกับเด็ก เพื่อเป็นสื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจและการจัดกิจกรรมต่างๆ ผู้ใหญ่ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ทำงานเป็นกลุ่มร่วมกับผู้อื่น ฝึกการวางแผนและการแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้น ฝึกให้เด็กรู้จักการควบคุมอารมณ์ความรู้สึก รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เพื่อให้เด็กรู้สึกถึงการยอมรับและมีความรู้สึกมั่นคงในสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตร

สามารถอดทน รอคอยการแสดงพฤติกรรมหรือนำเสนอตามความคิดของตนเองได้ และช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้และพัฒนาการด้านอื่นๆ ด้วย

1.1.2 การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

การเรียนรู้ (Learning) มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

ฮิลการ์ดและโบเวอร์ (Hilgard. & Bower. 1975: 194) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเป็นผลจากการฝึกฝนและประสบการณ์ แต่ไม่ใช่ผลจากการตอบสนองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น สัญชาตญาณ หรือวุฒิภาวะ หรือจากการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวของร่างกาย เช่น ความเมื่อยล้า พิษของยา เป็นต้น

ครอนบาค (Cronbach. 1963: 77) ศึกษาค้นคว้าสภาพการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของบุคคล ซึ่งประกอบด้วยลำดับขั้น 8 ขั้นดังนี้

1. สถานการณ์ เป็นสภาพแวดล้อมที่ผู้เรียนต้องเผชิญ
2. ลักษณะประจำตัวบุคคล (Personal Characteristics) เป็นคุณสมบัติประจำตัวผู้เรียนที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็วขึ้น เช่น ความสามารถทางสมอง เจตคติและความพร้อมเป็นต้น
3. เป้าหมาย คือสิ่งที่ผู้เรียนคาดหวังว่าจะได้รับการเรียนรู้
4. การแปลความหมาย คือ การที่ผู้เรียนคาดหวังว่าจะได้รับการเรียนรู้
5. การแปรเปลี่ยนความหมาย คือ การที่ผู้เรียนเพ่งเล็งความสนใจไปยังสถานการณ์ที่แวดล้อมอยู่ พิจารณาเกี่ยวโยงไปยังประสบการณ์ที่ผ่านมา แล้วเลือกวิธีการตอบสนองที่คาดว่าจะให้ผลตามเป้าหมายที่วางไว้
6. การกระทำจะเกิดขึ้นภายหลังจากที่ผู้เรียนได้แปลความหมายของสถานการณ์ที่เผชิญอยู่แล้ว เลือกกระทำสิ่งที่คาดว่าจะนำไปสู่เป้าหมายที่สร้างความพอใจให้แก่ตน
7. ผลการปฏิบัติ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาจากการกระทำ ถ้าผลของพฤติกรรมเป็นที่น่าพอใจและบรรลุเป้าหมายที่มุ่งหวัง ผู้เรียนก็จะนำพฤติกรรมนั้นไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ที่คล้ายคลึงกัน
8. ปฏิกริยาต่อความล้มเหลว เมื่อประสบความล้มเหลวในการแสวงหาความพอใจก็จะมุ่งทิศทางไปสู่เป้าหมายจะเริ่มแปลความหมายสถานการณ์ใหม่อีกครั้ง เพื่อทดลองแสวงหาพฤติกรรมที่น่าไปสู่การบรรลุเป้าหมายและเกิดความพึงพอใจในที่สุด

สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ (2556: 40) กล่าวถึง ความหมายของการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย การเรียนรู้เป็นกลไกของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลที่หมายถึง การเปลี่ยนแปลงศักยภาพของพฤติกรรมอย่างถาวรโดยเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่ได้รับและประสบการณ์นั้นเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนพฤติกรรม เช่น การได้สัมผัสกับเหตุการณ์หรือการเข้าร่วมในเหตุการณ์ การได้รับรู้เหตุการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจะมีผลทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงอย่างสังเกตเห็นได้ชัดเจน

เรียกว่า การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ทุกสถานที่ ทุกเวลา ซึ่งมีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่สร้างเสริมการเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัยที่สำคัญ

มอริส (Morris. 1990: 178) ให้ความหมายว่า การเรียนรู้เป็นการกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวร ซึ่งเป็นผลจากประสบการณ์และการปฏิบัติฝึกฝน

นกเนตร ธรรมบวร (2549: 39-40) ได้สรุปการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยจากการศึกษาผลงานของนักการศึกษาจำนวนมากว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ทางความคิดของเด็กและประสบการณ์จากภายนอก วุฒิภาวะ (maturation) ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งในการเรียนรู้ ทั้งนี้ เนื่องจากวุฒิภาวะจะเป็นตัวกำหนดกรอบการเรียนรู้ของเด็ก เมื่อเด็กโตขึ้น เด็กจะพัฒนาทักษะและประสบการณ์ใหม่ ซึ่งจำเป็นต่อการเรียนรู้

บลูม (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ 2551: 32; อ้างอิงจาก Bloom. 1974) กล่าวว่า เมื่อเกิดการเรียนรู้ในแต่ละครั้งจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น 3 ประการ จึงจะเรียกว่าเป็นการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ความคิด ความเข้าใจ (Cognitive Domain) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมอง
2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์หรือความรู้สึก (Affective Domain) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ
3. การเปลี่ยนแปลงทางการเคลื่อนไหวของร่างกาย เพื่อให้เกิดความชำนาญหรือทักษะ (Psychomotor Domain)

แบนดูรา (สุรางค์ โค้วตระกูล 2556: 236; อ้างอิงจาก Bandura. 1971) การเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมซึ่งมีอิทธิพลต่อกันและกัน พฤติกรรมของคนเราส่วนมากเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) หรือการเลียนแบบจากตัวแบบซึ่งอาจเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่ก็ได้และผู้เรียนจะต้องสามารถที่จะรับรู้สิ่งเร้าและสามารถสร้างรหัสหรือกำหนดสัญลักษณ์ของสิ่งที่กำหนดไว้ในความจำระยะยาวและสามารถเรียกใช้ในขณะที่ยังต้องการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ

กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดจากประสบการณ์ที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือผลจากการฝึกฝนซึ่งมีผลต่อความรู้สึก ความคิด ความเข้าใจ และการฝึกทักษะทำให้พฤติกรรมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวร โดยการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา ดังนั้น การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยจึงเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตั้งแต่แรกเกิดและมีโอกาสได้ฝึกฝนหรือปฏิบัติ สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ได้แก่ สภาพแวดล้อม การมีปฏิสัมพันธ์ ความต้องการและความสนใจของเด็ก ซึ่งเด็กปฐมวัยนั้นจะเรียนรู้ได้ดีจากการใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า การลงมือปฏิบัติ การกระทำทดสอบสิ่งที่สนใจโดยเข้าไปสำรวจ ค้นหาและเรียนรู้ผ่านการเล่น

องค์ประกอบของการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้นั้นเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากประสบการณ์ที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ความเข้าใจ ความคิด ความรู้สึกและด้านการปฏิบัติเป็นทักษะหรือพฤติกรรม โดยนักวิชาการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการเรียนรู้ไว้แตกต่างกันดังนี้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2551: 33-37) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย องค์ประกอบ 3 ประการ ดังนี้

1. ผู้เรียน ความแตกต่างกันของผู้เรียนและคนซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ เช่น วุฒิภาวะและความพร้อมของผู้เรียนทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญาและความสนใจของผู้เรียนที่แตกต่างกัน ความสามารถและประสบการณ์ของผู้เรียนที่แตกต่างกันย่อมมีผลต่อการเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้

2. บทเรียน เรื่องที่เรียนมีความแตกต่างกันไปตามกิจกรรมที่จัดขึ้น ชนิดของบทเรียนที่บางชนิดต้องการการฝึกหัดอย่างมาก บางชนิดต้องใช้ความเข้าใจ ความยาวและความยากง่ายของบทเรียนนั้นมีผลต่อเวลาในการเรียนรู้และการดึงดูดความสนใจในการเกิดการเรียนรู้ของผู้เรียน และที่สำคัญบทเรียนต้องมีความหมายต่อผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

3. วิธีเรียนจะได้ผลอย่างไรขึ้นอยู่กับวิธีการถ่ายทอดของครูและวิธีเรียนของผู้เรียน ขึ้นอยู่กับปัจจัยดังต่อไปนี้

3.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ต่างๆ เป็นหลักให้นำไปใช้ปฏิบัติเกี่ยวกับการเรียนการสอน

3.2 กระบวนการเรียนรู้อื่นๆ เช่น ความคิด ความจำ การสนใจ มีผลต่อการเรียนรู้

3.3 การเสริมแรง เป็นวิธีการตอบสนองที่ต้องการ มี 2 ลักษณะคือ การเสริมแรง

ทางบวก (Positive Reinforcement) คือ สิ่งเร้าที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความพอใจ เช่น รางวัล คำชมเชย เป็นต้น และการเสริมแรงทางลบ (Negative Reinforcement) คือ สิ่งเร้าที่ให้แล้วผู้เรียนเกิดความไม่พอใจ เช่น การลงโทษ การตำหนิ เป็นต้น

3.4 การถ่ายโยงการเรียนรู้ (Transfer of Learning) เป็นการเอาประสบการณ์เดิมหรือความรู้เดิมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ การถ่ายโยงการเรียนรู้มี 3 ประเภท คือ การถ่ายโยงชนิดบวก (Positive Transfer) หมายถึง การเรียนรู้ครั้งก่อนๆ ส่งเสริมการเรียนรู้ใหม่ให้สะดวกและรวดเร็ว การถ่ายโยงชนิดลบ (Negative Transfer) หมายถึง การเรียนรู้ครั้งก่อนไม่ส่งเสริมการเรียนรู้และการถ่ายโยงชนิดศูนย์ (Zero Transfer) หมายถึง การกระทำครั้งก่อนไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อการกระทำกิจกรรมใหม่เลย

3.5 การฝึกหัด (Training) เป็นวิธีการเรียนที่จัดกิจกรรมที่เรียนรู้ซ้ำแล้วซ้ำอีก เพื่อให้เกิดความชำนาญ หลักของการฝึกหัดควรทำอย่างมีจุดมุ่งหมายโดยคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

3.5.1 ควรฝึกเมื่อผู้เรียนมีความพร้อม

3.5.2 ระยะเวลาของการฝึกไม่ควรนานเกินไป อาจแบ่งเป็นช่วง

3.5.3 การฝึกควรคำนึงถึงความยากง่าย โดยฝึกจากง่ายไปหายาก

3.5.4 การฝึกควรคำนึงถึงขั้นตอนของการเรียนรู้ว่าควรฝึกกิจกรรมใดก่อนหลัง

3.5.5 ผู้เรียนควรมีเวลาฝึกอย่างเสรี ถ้าฝึกความคิดสร้างสรรค์

3.5.6 ควรให้ผู้เรียนทราบผลการฝึก เพื่อให้ได้รู้ถึงความก้าวหน้าของสิ่งที่ฝึก

บลูม (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2551: 37-38; อ้างอิงจาก Bloom. 1974) อธิบายถึงการเรียนรู้ของผู้เรียนประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน ดังนี้

1. อุปกรณ์การสอน (Instructional material) ครูใช้อุปกรณ์การสอนเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจง่ายและสะดวกขึ้น

2. กระบวนการสอนของครู (Teaching Process) วิธีการถ่ายทอดความรู้ของครู การทำให้ผู้เรียนเข้าใจ

3. กระบวนการของผู้เรียนในการเรียนการสอน (Student Processing of Instruction) เป็นกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยอาศัยความตั้งใจ เอาใจใส่ และความสามารถในการรับรู้และเรียนรู้

4. สภาพแวดล้อมทางบ้านและการยอมรับของสังคม (Home Environment and Social Support System) สภาพแวดล้อมทางบ้านและสังคมทั่วไป มีผลต่อการเรียนรู้ ผู้เรียนเรียนรู้สิ่งต่างๆ โดยการฟัง การพบเห็น การติดต่อ บางครั้งเกิดการเรียนรู้โดยไม่รู้ตัว และบางครั้งก็เป็นการเลียนแบบ เช่น การเลียนแบบจากเพื่อน สื่อวิทยุ โทรทัศน์ หรือหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

ฟิชเชอร์ (กุลยา ตันติผลาชีวะ. 2547: 35-36; citing Fisher. 2002: 12-18) ได้กล่าวถึงกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัยประกอบด้วย

1. เด็กเรียนรู้โดยใช้กระบวนการปฏิบัติการคิดจากการกระทำไม่ใช่ให้เพียงแต่กิจกรรม แต่ต้องเป็นประสบการณ์ที่เด็กได้สัมผัส เกิดความรู้ความเข้าใจเป็นองค์ความรู้แต่ทั้งนี้สิ่งแวดล้อมต้องสัมพันธ์และสนับสนุนการกระทำของเด็กด้วย

2. เด็กเรียนรู้โดยจัดระบบประสบการณ์การเรียนรู้ได้ด้วยตัวเองของเด็กเองจากประสบการณ์และข้อมูลที่ได้รับ การให้กำลังใจ การสังเกต การชื่นชมและบันทึกความรู้ที่เพิ่มขึ้นจะเป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. เด็กเรียนรู้โดยใช้ภาษา เด็กอาจรู้คำศัพท์มากน้อยต่างกัน แต่พัฒนาภาษาของเด็กจะก้าวโดยลำดับ การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ให้โอกาสเด็กพูดเป็นการเสริมสร้างการเรียนรู้ด้วยภาษา

4. เด็กเรียนรู้ได้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เช่น การเรียนแก้ปัญหา การชี้แนะความร่วมมือทำให้เกิดการเรียนรู้ การให้เด็กทำงานเป็นกลุ่มสัมพันธ์กับเพื่อนทำงานร่วมกันและอภิปราย ทำให้เด็กเรียนรู้ในประเด็นที่เกิดจากตนเองและที่เกิดจากผู้อื่น

นอกจากนั้น สมาคมการอนุบาลศึกษาแห่งสหรัฐอเมริกา (NAEYC) (นภเนตร ธรรมบวร. 2549: 17-21) ได้กล่าวถึง กฎเกณฑ์ที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาเด็กซึ่งรวบรวมจากงานวิจัย

การเรียนการสอนและทฤษฎีทางการศึกษาต่างๆ ที่ครูปฐมวัยจำเป็นต้องคำนึงในการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

1. พัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กไม่ว่าจะเป็นพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างแยกกันไม่ได้ พัฒนาการในด้านใดด้านหนึ่งจะส่งผลกระทบและมีอิทธิพลต่อพัฒนาการในด้านอื่นๆ
2. พัฒนาการของเด็กจะเกิดขึ้นตามลำดับขั้น ความรู้ ความสามารถและทักษะต่างๆ จะถูกสร้างขึ้นโดยมีพื้นฐานมาจากประสบการณ์เดิมของเด็ก พี่ระลึกเสมอว่าเด็กต้องการเวลาที่จะพัฒนาตามลำดับขั้น
3. อัตราพัฒนาการของเด็กแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันและพัฒนาการแต่ละด้านก็จะไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับอัตราการพัฒนาและรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละคน และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็ก เช่น กรรมพันธุ์ สุขภาพ วิธีการเรียนรู้ประสบการณ์ และพื้นฐานครอบครัว เป็นต้น
4. ประสบการณ์เบื้องต้นของเด็กจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็กแต่ละคน เช่น เด็กที่พัฒนาทักษะทางสังคมผ่านการเล่นกับเพื่อนในวัยเดียวกัน จะพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองในการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น
5. พัฒนาการของเด็กจะก้าวหน้าไปในทิศทางที่คาดเดาได้ การเรียนรู้ของเด็กจะพัฒนาจากพฤติกรรมที่ไม่ซับซ้อนไปสู่พฤติกรรมที่ซับซ้อนมากขึ้น
6. พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กเกิดขึ้นในบริบทของสังคม และวัฒนธรรมที่หลากหลาย ขณะเดียวกันก็ได้รับผลจากบริบทและวัฒนธรรมดังกล่าวด้วย
7. เด็กเป็นผู้เรียนที่มีความกระตือรือร้น โดยเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและสร้างองค์ความรู้จากโลกรอบตัว เพียเจท์ (Piaget, 1962, 1972) กล่าวว่า พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กเป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้โดยผ่านการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง ด้วยเหตุนี้ การจัดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมและวิธีสอนให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริงถือเป็นเรื่องสำคัญในการสร้างองค์ความรู้
8. พัฒนาการและการเรียนรู้เป็นผลสืบเนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างวุฒิภาวะและสิ่งแวดล้อมรอบตัว วุฒิภาวะเป็นสิ่งจำเป็นต่อการเรียนรู้ของเด็ก ขณะเดียวกันปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสิ่งแวดล้อมก็มีส่วนสำคัญในการตัดสินใจการเรียนรู้ชนิดใดจะเกิดขึ้น ดังนั้นพัฒนาการจึงเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม
9. การเล่น ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับพัฒนาการทั้ง 4 ด้านของเด็ก ขณะเดียวกันก็เป็นตัวที่ช่วยสะท้อนถึงพัฒนาการของเด็กด้วย การเล่นช่วยให้เด็กเข้าใจโลก การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น แสดงออกและควบคุมซึ่งความรู้สึกรักของตนเองรวมถึงพัฒนาความสามารถด้านต่างๆ ของเด็ก

10. เด็กจะมีพัฒนาการที่ก้าวหน้าถ้าได้รับโอกาสในการฝึกทักษะต่างๆ รวมตลอดถึงได้รับการท้าทายในระดับที่เหมาะสม เกสท์วิกกี (Gestwicki. 1999) กล่าวว่า เด็กจะเรียนรู้ได้ดีถ้าได้รับการท้าทายในระดับที่เหมาะสมและมีผู้ใหญ่คอยแนะนำให้ความช่วยเหลือ

11. เด็กจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดในสิ่งแวดล้อม หรือบริบทที่ตนรู้สึกปลอดภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจ ได้รับการยอมรับและเห็นคุณค่า เด็กควรได้รับการเลี้ยงดูในสิ่งแวดล้อมที่มีความรัก ความอบอุ่น ความมั่นคง ปลอดภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจ

12. เด็กมีวิธีการรับรู้และการเรียนรู้ รวมตลอดถึงการนำเสนอสิ่งที่ตนรู้แตกต่างกัน เด็กแต่ละคนมีความสามารถหรือความฉลาดที่แตกต่างกัน นอกจากนั้น วิธีการเรียนรู้หรือเข้าใจสิ่งต่างๆ รอบตัวยังแตกต่างกันอีกด้วย การจัดประสบการณ์ให้เด็กต้องมีความหลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการและการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของเด็ก การ์ดเนอร์ (Gardner. 1983)

กล่าวโดยสรุปจากแนวคิด การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยมีจุดเริ่มต้นที่ความอยากรู้อยากเห็น ความสนใจใคร่รู้ เด็กแต่ละคนมีพื้นฐานความรู้แตกต่างกันขึ้นอยู่กับกระบวนการของแต่ละคนที่ได้รับการพัฒนาและประเภทของความรู้ที่ได้รับมา และการมีประสบการณ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวต่างๆ โดยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย โดยการจัดประสบการณ์ให้เด็กมีโอกาสได้ลงมือกระทำด้วยตนเอง การใช้ประสาทสัมผัส กระทำกับวัตถุ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของเด็กเกี่ยวข้องกับการดูดซับประสบการณ์เข้ามาแล้วพยายามสร้างความเข้าใจด้วยตนเอง และการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ผู้สอนมีบทบาทเป็นผู้แนะนำให้เด็กใช้ความคิดอย่างไตร่ตรองและตรวจสอบความคิดของตนเองกำลังทำกิจกรรม จัดประสบการณ์ให้เด็กได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากวัตถุอุปกรณ์ที่หลากหลาย ผู้สอนควรให้การสนับสนุนให้เด็กได้ลงมือกระทำด้วยการคิด แก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้เด็กได้อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิด เพื่อปรับตัวในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เข้าใจความคิดความรู้สึกของผู้อื่นมากขึ้น

1.2 ทฤษฎีพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

1.2.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์

เพียเจต์เชื่อว่าคนเราทุกคนตั้งแต่เกิดมามีความพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์เป็นผู้พร้อมที่จะเริ่มกระทำก่อน (Active) เพียเจต์ ถือว่ามนุษย์เรามีแนวโน้มพื้นฐานที่ติดตัวมาแต่กำเนิด 2 ชนิด คือ การจัดและรวบรวม (Organization) และการปรับตัว (Adaptation) (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2556: 55-57; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2556: 48-60; พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2553: 36-45, 162-165)

การจัดและรวบรวม (Organization) หมายถึง การจัดและรวบรวมกระบวนการต่างๆ ภายในเข้าเป็นระบบอย่างต่อเนื่องกันเป็นระเบียบและมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาที่เรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

การปรับตัว (Adaptation) หมายถึง การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมเพื่ออยู่ในสภาพสมดุล การปรับตัวประกอบด้วยกระบวนการ 2 อย่าง คือ

1. การซึมซับหรือดูดซึมประสบการณ์ (Assimilation) เมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมก็จะซึมซับหรือดูดซึมประสบการณ์ใหม่ให้รวมเข้าอยู่ในโครงสร้างของสติปัญญา (Cognitive structure)

2. การปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสติปัญญาที่มีอยู่แล้วให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม หรือประสบการณ์ใหม่ หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงความคิดเดิมให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมใหม่

ในการพัฒนาการทางสติปัญญาบุคคลต้องมีการปรับตัวระหว่างระยะเวลาดังด้วยทารกจนถึงวัยรุ่น คนเราจะค่อยๆ สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เพียเจต์ได้แบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาออกเป็นขั้นใหญ่ๆ 4 ขั้น ดังต่อไปนี้

1. ขั้นระดับสติปัญญา หมายถึง ระยะเวลาที่ก่อตั้งริเริ่ม และรวบรวมความรู้คิด (Mental Operation) หรือเริ่มพัฒนาเชาวน์ปัญญา

2. การบรรลุถึงขั้นสติปัญญาขั้นหนึ่ง จะเป็นรากฐานสำหรับพัฒนาการทางสติปัญญาขั้นต่อไป หรือการจะกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การพัฒนาทางสติปัญญาเป็นสิ่งที่ต่อเนื่องกัน

3. ระดับขั้นของพัฒนาการทางสติปัญญาเป็นสิ่งที่เป็นไปตามขั้นไม่สลับสน เป็นต้นว่าขั้นแรกต้องมาก่อนขั้นที่ 2 และขั้นที่ 2 ต้องมาก่อนขั้นที่ 3 เป็นต้น

4. ขั้นพัฒนาการของสติปัญญา แต่ละขั้นเป็นรากฐานของขั้นต่อไป

เพียเจต์ถือว่าเด็กทุกคนตั้งแต่เกิดมาพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและปฏิสัมพันธ์นี้ทำให้เกิดพัฒนาการสติปัญญา เพียเจต์แบ่งองค์ประกอบที่มีส่วนเสริมสร้างพัฒนาการสติปัญญา มี 4 องค์ประกอบ คือ

1. วุฒิภาวะ (Maturation) เพียเจต์ กล่าวว่า การเจริญเติบโตด้านสรีรวิทยาโดยเฉพาะเส้นประสาทและต่อมไร้ท่อ มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาเชาวน์ปัญญา หรือจะต้องจัดประสบการณ์หรือสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับความพร้อมหรือวัยของเด็ก

2. ประสบการณ์ (Experience) ทุกครั้งคนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมก็จะเกิดประสบการณ์แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

2.1 ประสบการณ์ที่เนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (Physical environment)

2.2 ประสบการณ์เกี่ยวกับการคิดหาเหตุผลและทางคณิตศาสตร์ (Logical mathematical experience) ซึ่งมีความสำคัญในการแก้ปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะทางวิทยาศาสตร์

3. การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม (Social Transmission) หมายถึง การที่พ่อแม่ ครู และคนที่อยู่รอบตัวเด็กจะถ่ายทอดความรู้ให้เด็ก หรือสอนเด็กที่พร้อมจะรับการถ่ายทอดด้วยกระบวนการซึมซับประสบการณ์หรือการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา

4. กระบวนการพัฒนาสมดุล (Equilibration) หรือการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง (Self-regulation) ซึ่งอยู่ในตัวของแต่ละบุคคล เพื่อจะปรับความสมดุลของพัฒนาการสติปัญญาขั้นต่อไป อีกขั้นหนึ่งซึ่งสูงกว่า โดยใช้กระบวนการการซึมซับประสบการณ์และการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา

เพียเจท์ กล่าวว่า โดยธรรมชาติแล้ว คนเราทุกคนต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ และจะต้องมีการปรับตัวอยู่เรื่อย ๆ เช่นนี้เป็นต้นเหตุให้คนเรามีพัฒนาการทางเชาวน์ปัญญาและองค์ประกอบ 4 อย่างดังกล่าว มีบทบาทสำคัญในพัฒนาการทางสติปัญญามาก ซึ่งจะเป็นไปตามลำดับขั้นเปลี่ยนแปลง ข้ามขั้นไม่ได้

เพียเจท์ได้แบ่งขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาแบ่งออกเป็น 4 ขั้นใหญ่ ๆ ดังนี้คือ (สรวงศ์ โค้วตระกูล 2556: 47-65; สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ 2556: 48-51)

1. ระยะประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensory-Motor Stage) อายุ 0-2 ปี เป็นช่วงวัยของการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ประกอบด้วย 6 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 แรกเกิดถึง 1 เดือน เป็นการแสดงพฤติกรรมที่เป็นลักษณะตอบสนองทางด้านร่างกาย เช่น การดูด การร้อง

ระยะที่ 2 อายุประมาณ 1-4 เดือน เด็กจะมีการดูดซึม (Assimilation) และการปรับเปลี่ยน (Accommodation) เด็กจะเริ่มหิวและเริ่มมอง

ระยะที่ 3 อายุประมาณ 4-8 เดือน เด็กเริ่มค้นพบกฎแห่งการกระทำ เช่น รู้ว่าเคาะแล้วจะมีเสียง เด็กจะเคาะซ้ำแล้วซ้ำอีก

ระยะที่ 4 อายุประมาณ 8-12 เดือน เด็กเริ่มเข้าใจเรื่องการคงอยู่ของวัตถุ

ระยะที่ 5 อายุประมาณ 12-18 เดือน เริ่มมีการทดลองและเริ่มเลียนแบบผู้ใหญ่

ระยะที่ 6 อายุประมาณ 18-24 เดือน เริ่มคิดเกี่ยวกับการกระทำสิ่งต่าง ๆ แทนการกระทำ

2. ระยะความคิดก่อนเกิดปฏิบัติการ (Preoperational Stage) ช่วงอายุ 2-7 ปี เด็กวัยนี้ยังสามารถคิดย้อนกลับได้เพียงแต่เริ่มจะเข้าใจเรื่องการคงตัวของสสารบ้าง และยังไม่สามารถใช้สติปัญญาต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ วัยนี้แบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 อายุ 2-4 ปี เรียกว่าระยะ Preconcept เพราะเป็นวัยที่เด็กเริ่มมีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ แต่ยังไม่สมบูรณ์และยังไม่มีเหตุผล ความคิดความเข้าใจขึ้นอยู่กับการรับรู้จากประสาทสัมผัสส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถให้เหตุผลได้

ระยะที่ 2 อายุ 4-7 ปี เรียกว่าระยะ intuitive การคิดของเด็กเริ่มมีเหตุผลขึ้นบ้างแต่ก็ยังเป็นลักษณะการคิดจากการรับรู้มากกว่าความเข้าใจเด็กเริ่มมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เข้าใจอยากรู้ ซักถามและเริ่มเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ เริ่มใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการคิด

3. ระยะปฏิบัติการคิดแบบรูปธรรม (Concrete Operational Stage) อายุ 7-11 ปี สามารถใช้สมองคิดอย่างมีเหตุผล รู้จักการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมได้ เข้าใจเรื่องราวคงที่ของสสารสามารถคิดย้อนกลับได้

4. ระยะปฏิบัติการคิดแบบนามธรรม (Formal Operational Stage) อายุ 11-15 ปี สามารถคิดอย่างมีเหตุผลกับปัญหาทุกชนิด สามารถแก้ปัญหาอย่างมีระบบระเบียบสามารถนำหลักการไปใช้กับสถานการณ์ต่างๆ ได้

พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กตามทฤษฎีของเพียเจต์นั้นมีความต่อเนื่องและส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทางความฉลาดทางอารมณ์ที่สูงขึ้นได้ ดังนั้นในการส่งเสริมให้เด็กมีความฉลาดทางอารมณ์ จึงมีความจำเป็นต้องส่งเสริมให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมสะท้อนถึงความรู้สึก ความคิดที่เหมาะสมเพื่อซึมซับประสบการณ์เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจและปรับโครงสร้างทางปัญญา ซึ่งเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้

1.2.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก มีรากฐานมาจากทฤษฎีของเพียเจต์ (สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2556: 68-75; พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2553: 165-167) แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ และแต่ละระดับมี 2 ขั้น ดังนี้

ระดับที่ 1 ระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Pre-conventional Level) ในระดับนี้เด็กจะรับกฎเกณฑ์และข้อกำหนดของพฤติกรรมที่ดี และไม่ดีจากผู้ที่มีอำนาจเหนือตนและมักคิดถึงผลที่จะนำรางวัลหรือการลงโทษมาให้ โคลเบอร์ก ได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรม เป็น 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 การลงโทษและการเชื่อฟัง (Punishment and Obedience Orientation) ในขั้นนี้เด็กจะใช้ผลตามของพฤติกรรมเป็นเครื่องชี้ว่าพฤติกรรมของตน “ถูก” หรือ “ผิด” เป็นต้นว่า ถ้าเด็กถูกทำโทษก็จะคิดว่าสิ่งที่ตนทำ “ผิด” และจะพยายามหลีกเลี่ยงไม่ทำสิ่งนั้นอีก พฤติกรรมใดที่มีผลตามด้วยรางวัลหรือคำชม เด็กก็จะคิดว่าสิ่งที่ตนทำ “ถูก” และจะทำซ้ำอีกเพื่อหวังรางวัล

ขั้นที่ 2 กฎเกณฑ์เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของตน (Instrumental Relativist Orientation) ในขั้นนี้เด็กจะสนใจทำตามกฎข้อบังคับ เพื่อประโยชน์หรือความพอใจของตนเอง หรือทำดีเพราะอยากได้ของตอบแทน หรือรางวัล ไม่ได้คิดถึงความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น หรือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น พฤติกรรมของเด็กในขั้นนี้ทำเพื่อสนองความต้องการของตนเอง แต่มักจะเป็นการแลกเปลี่ยนกับคนอื่น

ระดับที่ 2 ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์สังคม (Conventional Level) พัฒนาการจริยธรรมระดับนี้ ผู้ทำถือว่าการประพฤติตนตามความคาดหวังของผู้ปกครอง บิดามารดากลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกหรือของชาติ เป็นสิ่งที่ควรจะทำหรือทำความผิดเพราะกลัวว่าตนจะไม่เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น ผู้แสดงพฤติกรรมจะไม่คำนึงถึงผลตามที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเอง ถือว่าความซื่อสัตย์ความจงรักภักดีเป็นสิ่งสำคัญ ทุกคนมีหน้าที่จะรักษามาตรฐานทางจริยธรรมระดับนี้ โคลเบอร์กแบ่งจริยธรรมเป็น 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ความคาดหวังและการยอมรับในสังคมสำหรับ “เด็กดี” (Interpersonal Concordance of “good boy, nice girl” Orientation) พัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้เป็นพฤติกรรม

ของ “คนดี” ตามมาตรฐานหรือความคาดหวังของบิดามารดาหรือเพื่อนวัยเดียวกัน พฤติกรรม “ดี” หมายถึง พฤติกรรมที่จะทำให้ผู้อื่นชอบและยอมรับ หรือไม่ประพฤติผิดเพราะเกรงว่าพ่อแม่จะเสียใจ

ขั้นที่ 2 กฎระเบียบ (“Law-and-order” Orientation) การทำถูก ไม่ประพฤติผิด คือการทำตามหน้าที่ ประพฤติตนไม่ผิดกฎหมาย และรักษาระเบียบแบบแผนของสังคมอธิบายว่า เหตุผลทางจริยธรรมในขั้นนี้ถือว่าสังคมจะอยู่ด้วยความมีระเบียบเรียบร้อย ต้องมีกฎหมายและข้อบังคับ คนดีหรือคนที่มีพฤติกรรมถูกต้อง คือ คนปฏิบัติตามระเบียบบังคับหรือกฎหมาย ทุกคนควรเคารพกฎหมาย เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและความเป็นระเบียบของสังคม

ระดับที่ 3 ระดับจริยธรรมตามหลักการด้วยวิจารณญาณ หรือระดับเหนือกฎเกณฑ์สังคม (Post-conventional Level) พัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้ เป็นหลักจริยธรรมของผู้มีอายุ 20 ปีขึ้นไป ผู้ทำหรือผู้แสดงพฤติกรรมได้พยายามที่จะตีความหมายของหลักการและมาตรฐานทางจริยธรรมด้วยวิจารณญาณ ก่อนที่จะยึดถือเป็นหลักของความประพฤติที่จะปฏิบัติตามการตัดสินใจ “ถูก” “ผิด” “ไม่ควร” มาจากวิจารณญาณของตนเอง ปราศจากอิทธิพลของผู้มีอำนาจหรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก กฎเกณฑ์-กฎหมาย ควรจะตั้งบนหลักความยุติธรรม และเป็นที่ยอมรับของสมาชิกของสังคมที่ตนเป็นสมาชิก โคลเบอร์ก แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้เป็น 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 สัญญาสังคมหรือหลักการทำตามคำมั่นสัญญา (Social Contract Orientation) ขั้นนี้เน้นถึงความสำคัญของมาตรฐานทางจริยธรรมที่ถูกคนหรือคนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกสมควรที่จะปฏิบัติตาม โดยพิจารณาถึงประโยชน์และสิทธิของบุคคลก่อนที่จะใช้เป็นมาตรฐานทางจริยธรรมได้ใช้ความคิดและเหตุผลเปรียบเทียบว่าสิ่งไหนผิดและสิ่งไหนถูกในขั้นนี้การ “ถูก” และ “ผิด” ขึ้นอยู่กับค่านิยมและความคิดเห็นของบุคคลแต่ละบุคคล แม้ว่าจะเห็นความสำคัญของสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างบุคคล แต่เปิดให้มีการแก้ไข โดยคำนึงถึงประโยชน์และสถานการณ์แวดล้อมในขณะนั้น

ขั้นที่ 2 หลักการคุณธรรมสากล (Universal Ethical Principle Orientation) ขั้นนี้เป็นหลักการมาตรฐานจริยธรรมสากล เป็นหลักการเพื่อมนุษยธรรม เพื่อความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชนและเพื่อความยุติธรรมของมนุษย์ทุกคน ในขั้นนี้สิ่งที่ “ถูก” หรือ “ผิด” เป็นสิ่งที่ขึ้นกับมโนธรรมของแต่ละบุคคลที่เลือกยึดถือ

จากทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก บุคคลทุกคนจะต้องผ่านพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นต้นๆ ซึ่งจะเป็นรากฐานพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นต่อไปที่ละขั้นและเมื่อผ่านแล้วก็ยากที่จะกลับไปขั้นเดิมอีก เด็กเล็กโดยทั่วไปมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2 การส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการอภิปรายปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันนั้นจะทำให้เด็กใช้เหตุผลทางจริยธรรมในขั้นที่สูงขึ้น และมีความรับผิดชอบในการควบคุมพฤติกรรมของตนเองและแสดงออกตามความรู้สึก ความต้องการ ถูกต้องกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่

1.2.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Theory of Social Cognitive) พัฒนาโดยนักจิตวิทยา อัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) มีความเชื่อว่า การเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมากเป็นการเรียนรู้ โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบ เนื่องจากมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ (interact) กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวอยู่เสมอ แบนดูราจึงอธิบายว่า การเรียนรู้เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน (ดวงเดือน ศาสตราภรณ์ 2547: 114-115; สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต 2553: 48-60; สุรางค์ โค้วตระกูล 2556: 235-248) เขาเชื่อว่าการศึกษา พฤติกรรมในปัจจุบันนี้ควรลดการให้ความสำคัญในเรื่องการควบคุมภายใน แต่ควรให้ความสำคัญในการศึกษาตัวควบคุมภายนอก คือ ตัวเสริมแรงต่างๆ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับพฤติกรรม ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

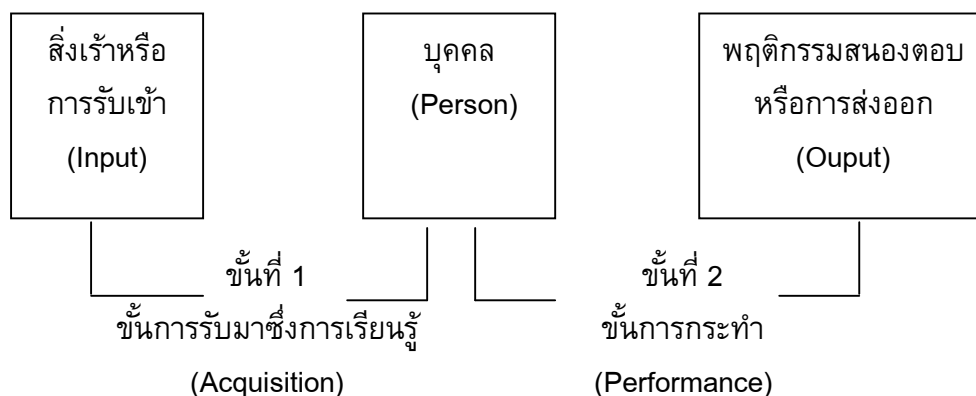

ภาพประกอบ 2 การปฏิสัมพันธ์ของอินทรีย์กับสิ่งแวดล้อม

จะเห็นว่าพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อมไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และเขายังเชื่อว่ามนุษย์ใช้สภาพเงื่อนไขของสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมและประสบการณ์ในการตัดสินใจพฤติกรรมครั้งต่อไป

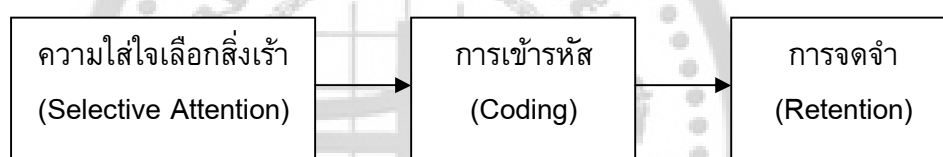
ขั้นของการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือเลียนแบบ

แบนดูรา (Bandura. 1986) กล่าวว่า การเรียนรู้ทางสังคมด้วยการรู้คิดจากการเลียนแบบมี 2 ขั้น คือ ขั้นแรกเป็นขั้นการได้รับมาซึ่งการเรียนรู้ (Acquisition) ทำให้สามารถแสดงพฤติกรรมได้ ขั้นที่ 2 เรียกว่าขั้นการกระทำ (Performance) ซึ่งอาจจะกระทำหรือไม่กระทำก็ได้ การแบ่งขั้นของการเรียนรู้แบบนี้ทำให้ทฤษฎีการเรียนรู้ของแบนดูราแตกต่างจากทฤษฎีพฤติกรรมนิยมชนิดอื่นๆ การเรียนรู้ที่แบ่งออกเป็น 2 ขั้น อาจจะแสดงด้วยภาพประกอบ ดังต่อไปนี้ (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2556: 239-242)

ภาพประกอบ 3 ขั้นตอนของการเรียนรู้โดยการเลียนแบบ

ขั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้ ประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญเป็นลำดับ 3 ลำดับ ดังแสดงในภาพประกอบที่ 4

ภาพประกอบ 4 ส่วนประกอบของการเรียนรู้ขั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้

จากภาพประกอบจะเห็นได้ว่าส่วนประกอบทั้ง 3 อย่างของการรับมาซึ่งการเรียนรู้เป็นกระบวนการทางพุทธิปัญญา (Cognitive Process) ความใส่ใจที่เลือกสิ่งเร้ามีบทบาทสำคัญในการเลือกตัวแบบ และในขั้นการกระทำ (Performance) นั้นขึ้นอยู่กับผู้เรียน เช่น ความสามารถทางด้านร่างกาย ทักษะต่างๆ รวมทั้งความคาดหวังที่จะได้รับแรงเสริมซึ่งเป็นแรงจูงใจ

กระบวนการในการเรียนรู้โดยการสังเกตจากตัวแบบ

แบนดูรา ได้อธิบายกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเรียนรู้โดยตัวแบบ มี 4 กระบวนการ ดังนี้คือ

1. กระบวนการความใส่ใจ (Attentional Process)

ความใส่ใจของผู้เรียนมีความสำคัญอย่างมาก ถ้าผู้เรียนไม่มีความใส่ใจหรือสนใจในการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบก็จะไม่เกิดขึ้น แบนดูรา กล่าวว่า ผู้เรียนจะต้องรับรู้ส่วนประกอบที่สำคัญของพฤติกรรมของผู้ที่เป็นตัวแบบ องค์ประกอบที่สำคัญแบบที่มีอิทธิพลต่อความใส่ใจของผู้เรียนมีหลายอย่าง เช่น เป็นผู้มีเกียรติสูง มีความสามารถสูง หน้าตาดี มีอำนาจให้

รางวัลหรือลงโทษ เป็นต้น และคุณลักษณะของผู้เรียนก็มีความสัมพันธ์กับกระบวนการความใส่ใจ เช่น วัยของผู้เรียน ความสามารถทางด้านพุทธิปัญญา ทักษะทางการใช้มือ และส่วนต่างๆ ของร่างกาย ความรู้สึกว่าตนนั้นมีค่า (Self-Esteem) ความต้องการและทัศนคติของผู้เรียน เป็นต้น

2. กระบวนการจดจำ (Retention Process)

แบนดูรา อธิบายว่า การที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตสามารถที่จะเลียนแบบหรือแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบได้ก็เป็นเพราะผู้เรียนบันทึกสิ่งที่ตนสังเกตจากตัวแบบไว้ในความจำระยะยาว พบว่า ผู้สังเกตที่สามารถอธิบายพฤติกรรม หรือการกระทำของตัวแบบด้วยคำพูด หรือสามารถมีภาพพจน์สิ่งที่ตนสังเกตไว้ในใจจะเป็นผู้ที่สามารถจดจำสิ่งที่เรียนรู้ โดยการสังเกตได้ดีกว่าผู้ที่เพียงแต่ดูเฉยๆ หรือทำงานอื่นในขณะที่ดูตัวแบบไปด้วย สรุปแล้ว ผู้สังเกตที่สามารถระลึกถึงสิ่งที่สังเกตเป็นภาพพจน์ในใจ (Visual Image) และสามารถเข้ารหัสด้วยคำพูดหรือถ้อยคำ (Verbal Coding) จะเป็นผู้ที่สามารถแสดงพฤติกรรมเลียนแบบจากตัวแบบได้แม้ว่าเวลาจะผ่านไปนานๆ และนอกจากนี้ ถ้าผู้สังเกตหรือผู้เรียนมีโอกาสที่จะได้เห็นตัวแบบแสดงสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ซ้ำก็จะเป็นการช่วยความจำให้ดีขึ้น

3. กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ (Reproduction Process)

กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนแปรสภาพ (Transform) ภาพพจน์ (Visual Image) หรือสิ่งที่จำไว้เป็นการเข้ารหัสเป็นถ้อยคำ (Verbal Coding) ในที่สุดแสดงออกมาเป็นการกระทำหรือแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ ปัจจัยที่สำคัญของกระบวนการนี้คือ ความพร้อมทางด้านร่างกายและทักษะที่จำเป็นจะต้องใช้ในการเลียนแบบของผู้เรียน ถ้าหากผู้เรียนไม่มีความพร้อมก็จะไม่สามารถที่จะแสดงพฤติกรรมเลียนแบบได้

แบนดูรา กล่าวว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบไม่ใช่เป็นพฤติกรรมที่ลอกแบบอย่างตรงไปตรงมา การเรียนรู้โดยการสังเกตประกอบด้วย กระบวนการทางพุทธิปัญญา (Cognitive Process) และความพร้อมทางด้านร่างกายของผู้เรียน ฉะนั้นในขั้นการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ (Reproduction) ของแต่ละบุคคลจึงแตกต่างกันไปผู้เรียนบางคนก็อาจจะทำได้ดีกว่าตัวแบบที่ตนสังเกตหรือบางคนก็สามารถเลียนแบบได้เหมือนมาก บางคนก็อาจจะทำได้ไม่เหมือนกับตัวแบบเพียงแต่คล้ายคลึงกับตัวแบบ มีบางส่วนเหมือนบางส่วนไม่เหมือนกับตัวแบบ และผู้เรียนบางคนจะไม่สามารถแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ ฉะนั้น แบนดูรา จึงให้คำแนะนำแก่ผู้ที่มีหน้าที่เป็นตัวแบบ เช่น ผู้ปกครองหรือครูควรใช้ผลย้อนกลับที่ต้องตรวจสอบแก้ไข (Correcting Feedback) เพราะจะเป็นการช่วยเหลือให้ผู้เรียนหรือผู้สังเกตมีโอกาสทบทวนในใจว่าการแสดงพฤติกรรมของตัวแบบมีอะไรบ้างและพยายามแก้ไขให้ถูกต้อง

4. กระบวนการจูงใจ (Motivation Process)

แบนดูรา (1965: 1982) อธิบายว่าแรงจูงใจของผู้เรียนที่จะแสดงพฤติกรรมเหมือน ตัวแบบที่ตนสังเกต เนื่องมาจากความคาดหวังว่าการเลียนแบบจะนำประโยชน์มาให้ เช่น การได้รับแรงเสริมหรือรางวัลหรืออาจจะนำประโยชน์บางสิ่งบางอย่างมาให้ รวมทั้งการคิดว่าการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบจะทำให้ตนหลีกเลี่ยงปัญหาได้หรือควบคุมสถานการณ์ได้ กล่าวคือ ผู้เรียนไม่จำเป็นต้อง

ต้องแสดงพฤติกรรมทุกอย่างที่ตนเรียนรู้เสมอไป ดังนั้นการจูงใจให้เกิดการเรียนรู้จึงมีบทบาทสำคัญในการเลียนแบบจากการสังเกต ผู้เรียนจะเลียนแบบพฤติกรรมที่ให้ผลดีกับเขามากกว่าที่จะเลียนแบบพฤติกรรมที่ให้โทษ และมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบพฤติกรรมที่เขาพอใจ มากกว่าพฤติกรรมที่เขาทำแล้วไม่สบายใจ (ดวงเดือน ศาสตร์ภักดิ์. 2547: 114-115)

พีชเชอร์ และคนอื่นๆ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2553: 51; อ้างอิงจาก Fischer; & Gochros. 1975; Ross. 1981) ได้สรุปหน้าที่ของตัวแบบออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ทำหน้าที่สร้างพฤติกรรมใหม่ ในกรณีที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตตัวแบบนั้นยังไม่เคยได้เรียนรู้พฤติกรรมดังกล่าวมาก่อนเลยในอดีต เช่น พฤติกรรมการพูดของเด็ก พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับทักษะในการช่วยเหลือตนเอง เป็นต้น
2. ทำหน้าที่เสริมพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น ในกรณีที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตตัวแบบเคยเรียนรู้พฤติกรรมมาบ้างแล้วในอดีต ตัวแบบจะทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจให้ผู้ที่เคยเรียนรู้พฤติกรรมดังกล่าวพยายามพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น
3. ทำหน้าที่ยับยั้งการเกิดพฤติกรรมในกรณีที่ผู้เรียนหรือผู้สังเกตมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ หรือยังไม่มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์มาก่อน ตัวแบบนั้นก็จะช่วยทำให้พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์นั้นลดลงหรือไม่เกิดขึ้น

ประเภทของตัวแบบสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ตัวแบบที่เป็นบุคคลจริง (Live Model) คือ ตัวแบบที่บุคคลได้มีโอกาสสังเกตและปฏิสัมพันธ์โดยตรง

2. ตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic Model) คือ ตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่างๆ เช่น นิทาน การ์ตูน วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือนิยาย เป็นต้น

สรุปทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา เป็นทฤษฎีที่เน้นการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนเรียนผ่านตัวแบบ จากการสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบ สังเกตการตอบสนองและปฏิกิริยาของตัวแบบ สภาพแวดล้อมของตัวแบบ ผลการกระทำที่ตัวแบบได้รับและเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบ (สิริมา ภิญญอนันตพงษ์ 2556: 50) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ของเด็กปฐมวัย โดยการเรียนรู้จากตัวแบบนี้มีกระบวนการความใส่ใจที่ตัวแบบนั้นดึงดูดให้เด็กเกิดความสนใจและตั้งใจ สังเกตพฤติกรรมของตัวแบบที่มีความเด่นชัด มีการแสดงออกที่ไม่ซับซ้อนทำให้เด็กเกิดความพึงพอใจ เห็นพฤติกรรมของตัวแบบนั้นมีคุณค่าและมีประโยชน์ จากนั้นเด็กจะจำลักษณะของตัวแบบจัดเก็บในกระบวนการเก็บจำ เก็บข้อมูลจากตัวแบบให้ง่ายต่อการจำในรูปสัญลักษณ์ จัดระบบโครงสร้างทางปัญญา มีการชักข้อมลักษณะของตัวแบบในความคิดของตน และชักข้อมด้วยการกระทำในกระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบนั้น เด็กจะแสดงพฤติกรรมได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สังเกตได้ ข้อมูลย้อนกลับจากการแสดงพฤติกรรมและเทียบเคียงกับภาพที่จำได้ ประกอบกับทักษะของเด็กในการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบออกมา การที่เด็กเกิดการเรียนรู้แล้วจะแสดงพฤติกรรมอีกหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับกระบวนการจูงใจต้องมีสิ่งล่อใจจากภายนอกกระตุ้นการรับรู้ ทำ

ให้เป็นที่ยอมรับของสังคม และการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบนั้น ทำให้สามารถควบคุมสถานการณ์ต่างๆ ได้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่ผู้อื่นได้รับ ตลอดจนสิ่งล่อใจของเด็กเอง อาจเป็นวัตถุสิ่งของ และการประเมินตนเองที่ทำให้เด็กเกิดความพึงพอใจที่จะแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ

1.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวกับพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจและสังคม

1.3.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ของออสซูเบล

ทฤษฎีทางอารมณ์ของออสซูเบล Ausubel. (พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ 2553: 81-85; อ้างอิงจาก Ausubel. 1970) ออสซูเบลอธิบายการแสดงออกทางอารมณ์ว่า การแสดงออกทางอารมณ์นั้นมีขั้นตอนตามลำดับดังนี้

ขั้นที่ 1 การตีความหมาย (Interpretative Phase) คือ การที่เรารับรู้เหตุการณ์นั้นๆ ว่ามีผลต่อตัวเราและความต้องการ หรือจุดมุ่งหมายของเราอย่างไร เหตุการณ์ที่เรารับรู้ตรงนั้นตรงกับประสบการณ์เดิมหรือไม่

ขั้นที่ 2 การเตรียมตอบสนอง (perpartory Reactive Phase) คือ ขั้นที่ร่างกายอยู่ในระยะที่รับอารมณ์และเตรียมการตอบสนองตามลักษณะต่างๆ ของอารมณ์

ขั้นที่ 3 การตอบสนองภายใน (Consummator Reactive Phase) คือ ขั้นที่ร่างกายและระบบประสาทตระหนักถึงลักษณะของอารมณ์ที่เกิดขึ้น เป็นผลให้ประสาทและอวัยวะเคลื่อนไหวเตรียมพร้อมที่จะทำงานในการตอบสนองต่ออารมณ์ที่เกิดขึ้น

ขั้นที่ 4 การตอบสนองปฏิกริยาภายนอก (Reflective Reactive Phase) คือ ขั้นที่ร่างกายประมวลสภาพอารมณ์และตอบสนองออกมาเป็นปฏิกริยาภายนอกตามรูปแบบของประสบการณ์เดิมที่ได้รับอิทธิพลมาจากการเลี้ยงดูและลักษณะเฉพาะของบุคลิกภาพ

อารมณ์ของมนุษย์นั้นมีพัฒนาการตามระดับอายุเช่นกัน อารมณ์แต่ละชนิดของมนุษย์เกิดขึ้นในวัยต่างๆ ของมนุษย์ตามระดับขั้นพัฒนาการ ส่วนความกตัญญูของอารมณ์จะมากน้อยเท่าใดนั้นก็ย่อมขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม ออสซูเบล ได้แบ่งลักษณะอารมณ์ออกเป็น 2 ด้าน คือ

1. อารมณ์ดี (Positive Emotions) ได้แก่ อารมณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ได้รับรู้ในสิ่งที่เขาปรารถนาจะรับรู้ หรือตรงกับความปรารถนาของเขาตามความคิดของออสซูเบล อารมณ์ดี มีดังนี้

1.1 อารมณ์รัก (Affection) พัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตามวุฒิภาวะของมนุษย์ ความรักครั้งแรกที่เกิดขึ้นในมนุษย์ในวัยเด็กในรูปของความใกล้ชิด (Attachment) ซึ่งเกิดกับทารกตั้งแต่วัยแรกเกิด ความอบอุ่น ความอาหารที่ทารกปรารถนาที่จะได้รับจากมารดา อารมณ์นี้จะเห็นชัดเจนขึ้นเมื่อระยะปลายในปีแรกของชีวิตทารก อารมณ์รักในขั้นต่อมาในเด็กคือ ชอบคนมากกว่าสิ่งของ และต่อมาคือ รู้สึกพิเศษต่อบุคคลหนึ่งมากกว่าคนอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นระยะประมาณ 7 เดือน ที่เด็กจะมีการแปลกหน้า การแสดงอารมณ์รักในวัยเด็กนั้นคือ การยิ้มต้อนรับใบหน้าที่เขาต้องการอารมณ์รักนี้จะค่อยๆ พัฒนาการและเปลี่ยนสภาพไปพร้อมพัฒนาการด้านอื่น และมีองค์ประกอบปัจจัยอื่นๆ เข้ามา

เกี่ยวข้อง เช่น ศีลธรรม ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ ฯลฯ อารมณ์รักนี้จะค่อยๆ แผ่กระจายไปยังพี่น้องและคนอื่นๆ ที่แวดล้อมชีวิตและจะพัฒนาเปลี่ยนรูปไปตามวุฒิภาวะและกลายเป็นอารมณ์รักชนิดต่างๆ เมื่อเราเติบโตขึ้นและเกิดการเรียนรู้

1.2 อารมณ์ร่าเริง (Joy) อารมณ์นี้จะปรากฏให้เห็นในระหว่าง 2-3 เดือน เด็กจะแสดงอาการหลังจากได้สิ่งที่ต้องการ เสียงร้อง เสียงหัวเราะ หรือการยิ้มในระยะนี้มักจะมีสาเหตุมาจากอารมณ์ร่าเริง ในวัยเด็กตอนต้นนั้น อารมณ์ร่าเริงและความสุขมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเมื่ออายุได้ 2 ปี อารมณ์ร่าเริงจะสังเกตได้ในวัยเด็กและเมื่อเติบโตขึ้น ความพอใจในตนเองก็จะเป็นสาเหตุหนึ่งของความร่าเริง

1.3 อารมณ์เห็นใจ (Sympathy) คืออารมณ์ซึ่งรวมกับความเสียใจของคนอื่น อารมณ์เห็นใจจะไม่เกิดขึ้นจนกว่าเด็กจะมีอายุได้ประมาณ 2 ปี เพราะเด็กจะต้องเข้าใจถึงสถานการณ์หรือพฤติกรรมต่างๆ ได้ก่อนเกิดความเห็นใจขึ้น จากผลการศึกษาและงานวิจัยต่างๆ พบว่า เด็กชายมักจะเห็นใจเด็กชายด้วยกันมากกว่าเด็กผู้หญิงเห็นใจเด็กผู้หญิง เด็กที่สนใจโต้ตอบผู้อื่นมากเท่าไร จะเห็นใจคนอื่นมากเท่านั้น เด็กที่มาจากครอบครัวที่อบอุ่นมักจะมีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นดี และสามารถปรับตัวได้ดี เด็กมักจะเกิดความเห็นใจต่อเมื่อเขาได้เคยมีประสบการณ์สิ่งนั้นๆ มาแล้ว ถ้ายังไม่เกิดประสบการณ์เหมือนกันมาก่อนก็จะไม่เกิดความสามารถเห็นใจได้

1.4 อารมณ์ขัน (Humor) เป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อลดความเครียดหรือความวิตกกังวลเพื่อให้สมองผ่อนคลายอารมณ์นั้นเป็นส่วนประกอบของความร่าเริงและความชื่นชมในเฉพาะอย่างที่ทำให้ประหลาดใจและเป็นการแสดงออกถึงความสนใจที่สังคมยอมรับ เด็กอายุตั้งแต่ 4 เดือนขึ้นไปจะเริ่มหัวเราะได้ในสิ่งที่ทำให้เขาแปลกใจหรือขบขัน ในวัยเด็กตอนต้นการหัวเราะมักจะเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิ่งที่เคลื่อนไหว เคลื่อนที่ที่ในสังคมที่เขาอยู่และร่วมกิจกรรมนั้นๆ เช่น การละเล่นของตัวตลก

2. อารมณ์ไม่ดี (Negative Emotions) อารมณ์ที่ไม่ดีของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เกิดความไม่สมปรารถนา หรือไม่ได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ปรารถนา หรืออาจเป็นเพราะต้องการแสดงความสำคัญของตน ดังนี้คือ

2.1 อารมณ์พลัดพรากจากความรัก (Deprivation of Affection) คืออารมณ์ที่ไม่ได้มาซึ่งสิ่งที่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากความรักรุนแรงอาจนำมาซึ่งผลร้ายของการพัฒนาการของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเกิดขึ้นในวัยเด็ก องค์ประกอบซึ่งชี้ถึงผลของอารมณ์พลัดพรากจากความรักและความเอาใจใส่ในเด็กว่าจะมากหรือน้อยเพียงใด ได้แก่

2.1.1 ระดับพัฒนาการของเด็ก เมื่อเกิดการพลัดพรากขึ้นเด็กกำลังพัฒนาอยู่ในระดับไหน ระดับที่เขาจะปรับตัวได้หรือไม่

2.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับคนใกล้ชิดหรือมารดาดีแค่ไหน ถ้าความสัมพันธ์ดีเท่าไรและผลร้ายจะมีมากเท่านั้น

2.1.3 สถานที่เด็กถูกพลัดพรากไปอยู่มีสภาพดีแค่ไหน การให้ความอบอุ่นแก่เด็กมีเพียงไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลเด็กมีความเอาใจใส่ในเด็กจริงใจต่อเด็กหรือไม่ ถ้าการ

พลัดพรากจากความรักความเอาใจใส่ของเด็กนั้น เกิดในระยะวิกฤติจะเกิดผลร้ายต่อชีวิตของเด็กมากกว่าระยะอื่นๆ เพราะความหวาด ความรู้สึกถูกทอดทิ้งจะเป็นรอยประทับในบุคลิกภาพของเด็กตลอดไป

2.1.4 สาเหตุของการถูกแยกจากผู้ที่เป็นที่รัก ซึ่งมีตั้งแต่พ่อแม่ยากจนเกินกว่าจะเลี้ยงดูเด็กได้จนถึงพ่อแม่เสียชีวิต

2.1.5 ความแตกต่างในแต่ละบุคคล

2.2 อารมณ์กลัว (Fear) เกิดขึ้นจากประสบการณ์ ซึ่งขึ้นอยู่กับความทรงจำของแต่ละบุคคล อารมณ์กลัวกล่าวได้ว่าเป็นพันธกรรมสนองต่อประสบการณ์ อารมณ์กลัวของแต่ละบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับความแตกต่างของบุคคล อารมณ์กลัวแบ่งออกเป็น 4 ชนิดคือ

2.2.1 อารมณ์ขาดความอบอุ่น (Insecurity) คือ การขาดความอบอุ่นขาดความมั่นใจต่อคนหรือสิ่งแวดล้อม

2.2.2 อารมณ์กลัว (Fear) คือ ความหวาดกลัว ซึ่งมักเกิดขึ้นเพื่อตอบโต้ต่อเหตุการณ์ใดหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เกิดขึ้นขณะนั้น

2.2.3 อารมณ์วิตกกังวล (Anxiety) คือ ความหวาดกลัวระแวงวิตกกังวล หมายถึงการรู้สึกตื่นกลัว เมื่อเขาจะต้องไปพบเหตุการณ์หรือสิ่งที่เขาหวาดกลัวและความพอใจในตัวเอง (Self-Esteem) จะลดน้อยลงด้วยความวิตกกังวลนั้นเกิดขึ้น

2.2.4 ความหวั่นวิตก (Anxietytypear) หมายถึง สถานะซึ่งได้ตอบเหตุการณ์ปัจจุบันซึ่งความพอใจในตนเองของเขา (Self-Esteem) ได้ถูกความกลัวนั้นทำให้ลดลงไป

2.3 อารมณ์วิตกกังวล (Anxiety) เป็นอารมณ์กลัวชนิดหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นจากเหตุการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น สามารถแยกความแตกต่างอารมณ์วิตกกังวลกับอารมณ์กลัวได้ดังนี้

2.3.1 เราสามารถเกิดอารมณ์วิตกกังวลได้ โดยเหตุการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นและทำให้เราวิตกกังวลนั้นไม่ได้เกิดขึ้นจริงๆ โดยไม่จำเป็นต้องมีข้อยืนยันที่เป็นข้อมูลน่าเชื่อถือได้

2.3.2 เมื่อเราเกิดอารมณ์กลัว อารมณ์วิตกกังวลมักจะแอบแฝงอยู่ด้วยเสมอและอารมณ์วิตกกังวลนั้น มักจะเกิดขึ้นก่อนที่อารมณ์กลัวจะเกิดขึ้น หรือเมื่อเรามีอารมณ์กลัวในสิ่งใด ก็มักจะก่อให้เกิดความกังวลใจขึ้นก่อนที่จะต้องเผชิญกับสิ่งนั้นเสมอ

2.4 อารมณ์โกรธ (Anger) และก้าวร้าว (Agressinon) อารมณ์โกรธและก้าวร้าวนั้นมักจะมาด้วยกันเสมอ เมื่อมีความโกรธก็มักจะมีก้าวร้าว และการที่เกิดความก้าวร้าวนั้นมนุษย์ก็มักจะมีโกรธเป็นสาเหตุ ความโกรธนั้นมักเกิดขึ้นกับเด็กมากกว่าความกลัว เด็กมักจะไม่แสดงความโกรธต่อบิดามารดา แต่มักจะหลบเลี่ยงไปแสดงกับพี่น้อง สัตว์เลี้ยง หรือสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวแทน

สรุปจากแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ของออสซูเบล สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้จริง คือ ครูผู้สอนต้องพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจอย่างสมดุล ควบคู่ไปกับพัฒนาการด้านร่างกายและสติปัญญา จะทำให้เด็กมีพัฒนาการสมวัย และมีปัญหาพฤติกรรมน้อย สามารถปรับตัวได้ในสถานการณ์ต่างๆ มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น

เรียนรู้รวดเร็วและครูต้องมั่นสังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของเด็ก เพื่อเป็นแนวทางในการจัดสภาพแวดล้อม การเรียนรู้ที่ช่วยให้เด็กมีสุขภาพจิตดี

1.3.2 ทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์

โฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) เป็นนักจิตวิทยาและผู้เชี่ยวชาญด้านสติปัญญา (intelligence expert) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้ศึกษาเกี่ยวกับความหลากหลายของสติปัญญา (Theory of Multiple Intelligence MI) โดยใช้หลักการทางชีววิทยา (Biological evolution) จำแนกความสามารถหรือสติปัญญาของคนเราได้ 9 ด้านดังนี้ (เยาพา เดชะคุปต์. 2554: 15; สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2556: 50-54)

1. สติปัญญาด้านดนตรี (Musical/Rhythmic Intelligence) ปัญญาด้านดนตรี หมายถึงความสามารถในการคิดเป็นดนตรี ฟูรูปแบบ จำได้ รู้ได้ปฏิบัติได้ การ์ดเนอร์กล่าวว่า เด็กที่มีสติปัญญาสูงทางด้านดนตรี จะมีความสามารถทางชีวภาพ ที่เป็นพื้นฐานสำคัญ ของการเป็นนักดนตรีมาแต่กำเนิด เช่น การมีท่าที่ต่อเสียงดนตรี เด็กมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ในการฝึกเล่นเครื่องดนตรี เป็นต้น สมองส่วนที่ควบคุมการรับรู้ และการแสดงออกเกี่ยวกับดนตรี อยู่ในสมองใหญ่ซีกขวา ปัญญาทางด้านดนตรี เป็นความสามารถในการเข้าใจความลึกซึ้ง และสุนทรีย์ของรูปแบบ และลีลาอันหลากหลายของดนตรี อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือสื่อแสดงความคิด อารมณ์และความรู้สึก บุคคลผู้มีความสามารถในด้านดนตรี จะเป็นผู้ที่มีความละเอียดอ่อนลุ่มลึกกับเสียงเพลง การบรรเลง เสียงจังหวะ และทำนองของดนตรี ยิ่งกว่านั้นการมีความฉลาดในเรื่องดนตรี ยังช่วยให้มนุษย์เกิดระบบสัญลักษณ์ สามารถเข้าถึงได้ชัดเจนเข้าใจง่าย ถือว่าดนตรีเป็นสติปัญญาด้านหนึ่งของมนุษย์ ผู้ที่มีปัญญาสูง ฉลาดล้ำลึก คล่องแคล่วในเรื่องดนตรี ก็ถือว่ามีอัจฉริยภาพทางดนตรี

2. สติปัญญาด้านการเคลื่อนไหวร่างกายและกล้ามเนื้อ (Bodily-Kinesthetic Intelligence) ปัญญาด้านการเคลื่อนไหวร่างกายและกล้ามเนื้อ มีความสามารถในการเคลื่อนไหว โดยการใช้ร่างกายทั้งหมดหรือบางส่วน เช่น นิ้วมือ หรือแขนขา ร่างกาย และกล้ามเนื้อต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหว จะมีความสามารถเคลื่อนไหว คล่องแคล่ว มีความสามารถในการใช้สรีระร่างกายเคลื่อนไหวอย่างเชี่ยวชาญ คล่องแคล่วว่องไว ในการที่จะสื่อแสดงความคิด ความรู้สึก และการปฏิบัติงานอย่างมีทักษะในการเคลื่อนไหว ในการที่จะสื่อแสดงความคิด ความรู้สึก และการปฏิบัติงานอย่าง มีทักษะในการเคลื่อนไหว เด็กที่มีความสามารถสูงในด้านการเคลื่อนไหวร่างกาย อาจค้นพบความสามารถของตนได้ เมื่อได้ไปอยู่ในเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการเคลื่อนไหวนั้นๆ โดยยังมีทันได้รับการฝึกฝนอย่างจริงจังแต่อย่างใด

ความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อร่างกายของตนเอง แสดงออกถึงสภาพอารมณ์ต่างๆ เช่นในด้านการเต้นหรือในการรำ เป็นต้น การเล่นเกมกีฬา เช่น การเล่นเทนนิส เป็นต้น ก็ต้องมีการใช้สติปัญญาเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การเคลื่อนไหวของร่างกาย เพื่อตีลูกเทนนิสไปในทิศทางและตำแหน่งที่ต้องการ ผู้ที่มีปัญญาเป็นเลิศในด้านนี้ย่อมมีทักษะในการเคลื่อนไหวดี รวดเร็วคล่องแคล่ว

ว่องไว และถูกทิศทาง นักกีฬา เช่น นักฟุตบอล นักยิมนาสติก นักเต้นระบำปลายเท้า (Ballet) ที่มีชื่อเสียงบนสื่อโลก เป็นต้น นับว่ามีอัจฉริยภาพทางด้านนี้

3. สติปัญญาด้านการใช้เหตุผลเชิงตรรกะและคณิตศาสตร์ (Logical Mathematical Intelligence) ปัญญาด้านการใช้เหตุผลเชิงตรรกะและคณิตศาสตร์ เป็นที่เข้าใจและใช้กันแพร่หลายยิ่งกว่าปัญญาทางด้านอื่นๆ เป็นความสามารถของบุคคล ในการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล คำนวณตัวเลขได้อย่างมีประสิทธิภาพ คล่องแคล่ว ว่องไว เจียบแหลม คิดค้นพบสิ่งใหม่ๆ ทางวิทยาศาสตร์ การแก้ปัญหาที่ยากต่างๆ การคิดเชิงนามธรรม การคิดคำนวณ คิดสูตรต่างๆ ผู้ที่มีปัญญาทางด้านนี้ มักชอบทดลอง การวิจัย การตั้งสมมติฐาน การจัดทำโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เป็นต้น มีผู้ที่มีอัจฉริยภาพทางด้านนี้มากมาย เช่น การค้นคืนทางวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และดาราศาสตร์ เป็นต้น

4. สติปัญญาด้านมิติสัมพันธ์ (Visual / Spatial Intelligence) ปัญญาด้านมิติสัมพันธ์เป็นความสามารถในการมองเห็นที่ขนาด ระยะทาง ทิศทางมีความสามารถเชื่อมโยงตามที่ปรากฏต่อสายตา แม้จะอยู่ในระยะไกล เช่น นักบิน นักเดินเรือ แก้ปัญหาเกี่ยวกับเนื้อที่ บางครั้งก็ต้องมีความสามารถวาดภาพในใจ หรือในสมองเกี่ยวกับวัตถุที่มองจากแง่มุมอื่น สามารถสร้างภาพสามมิติของโลกภายนอกขึ้นในใจ หรือความคิดของตนเองและอาจเป็นคนเก่งในด้านแกะสลัก วาดภาพ

5. สติปัญญาด้านภาษา (Linguistic Intelligence) ทักษะทางภาษาถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสติปัญญาของมนุษย์ ร่วมกับปัญญาทาง ด้านการใช้เหตุผลเชิงตรรกะ ส่วนของสมองที่ควบคุมดูแลในเรื่องของภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพูดเรียกว่า Broca's area ถ้าสมองส่วนนี้ถูกทำลายด้วยเหตุใดก็ตาม จะทำให้พูดไม่ได้ ทั้งๆ ที่อาจฟังรู้เรื่อง ความสามารถในการใช้ภาษานี้ รวมถึงภาษาแม่ของตน และภาษาอื่น ความสามารถในการใช้ภาษาหว่านล้อมอธิบายให้อีกฝ่ายตกลงยินยอม ตัวอย่างของบุคคลที่มีปัญญาทางด้านนี้ เช่น นักพูด นักการเมือง นักพากย์ภาพยนตร์ นักเล่านิทาน นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

6. สติปัญญาด้านมนุษยสัมพันธ์ (Interpersonal Intelligence) ปัญญาด้านนี้เป็นความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น เข้าใจอารมณ์ และเจตนาของผู้อื่น ผู้ที่มีความสามารถในด้านนี้ จะสามารถรับรู้ ความตั้งใจและความปรารถนาของผู้อื่นได้ แม้ว่าเจ้าตัวจะพยายามปิดบังความรู้สึกไว้ สามารถตอบสนองได้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ เด็กที่มีความสามารถทางด้านนี้ มักเป็นผู้นำกลุ่มสมองส่วนหน้า มีหน้าที่ในการให้ความรู้เกี่ยวกับการเข้ากับผู้อื่น หากสมองส่วนนี้ถูกทำลาย จะมีปัญหาในการเข้ากับสังคม เด็กที่มีปัญญาทางด้านนี้ มักจะได้เป็นผู้นำกลุ่ม เป็นนักสื่อสารที่ดี เป็นปัญหาที่ทุกคนปรารถนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนที่ต้องทำงานกับคนมากๆ ถ้ามีความสามารถหรือมีปัญญาทางด้านนี้สูงจะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานอย่างยิ่ง

7. สติปัญญาในการรู้จักและเข้าใจตนเอง (Intrapersonal Intelligence) ปัญญาในการรู้จักและเข้าใจตนเอง หมายถึง ความเข้าใจในตนเองรู้ว่าตนเองเป็นอย่างไร มีจุดแข็ง จุดอ่อนอย่างไร สามารถทำอะไรได้บ้าง และต้องการทำอะไร ตลอดจนมีความรู้ในเรื่องอารมณ์ของตน ความปรารถนาของตน เด็กที่มีความสามารถหรือปัญญาทางด้านนี้ มักจะมีการควบคุมอารมณ์ดี รู้ว่าอะไรควร

หลีกเลี่ยงควรจะไปทางใด มีความฉลาดทางอารมณ์ มีความรู้เท่าทันอารมณ์ความคิดความปรารถนาของตนเอง มีความสามารถในการฝึกฝนตนเองและเข้าใจตนเอง

8. สติปัญญาด้านความเข้าใจในธรรมชาติ (Naturalistic Intelligence) หมายถึงผู้ที่มีความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ และปรากฏการณ์ธรรมชาติ เข้าใจความสำคัญของตนเองกับสิ่งแวดล้อม และตระหนักถึงความสามารถของตนที่จะมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์ธรรมชาติ เข้าใจถึงพัฒนาการของมนุษย์และการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เข้าใจและจำแนกความเหมือนกันของสิ่งของเข้าใจการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงของสสาร

9. สติปัญญาด้านการดำรงชีวิต (Existential intelligence) หมายถึงผู้ที่มีความสามารถในการไตร่ตรอง คำนึงสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ เข้าใจการกำหนดของชีวิต และการรู้เหตุผลของการดำรงชีวิตอยู่ในโลก

สรุปจากแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้พหุปัญญาของการ์ตเนอร์ ช่วยให้เข้าใจว่าเด็กแต่ละคนมีความสามารถแตกต่างกันและภาพรวมของบุคลิกภาพ ความต้องการ จุดเด่นของเด็ก ซึ่งจะมีลักษณะผสมผสานกันในแต่ละบุคคลและสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการเรียนรู้ที่จะให้เด็กสามารถทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นที่แตกต่างจากตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.3.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพของอีริกสัน

อีริก อีริกสัน (Erik Erikson) เป็นนักจิตวิทยาผู้มีชื่อเสียงชาวเยอรมัน ทฤษฎีบุคลิกภาพของอีริกสัน มีแนวคิดส่วนหนึ่งมาจากทฤษฎีพัฒนาบุคลิกภาพของ فروยด์ อีริกสันกล่าวว่าการเล่นของเด็กกับเพื่อนๆ เป็นการฝึกอโก้ ให้มีประสิทธิภาพ เพราะสิ่งที่เด็กสมมติขึ้นมาเล่นนั้นจำลองมาจากสภาพชีวิตจริง ๆ ของสังคม อีริกสันกล่าวว่าอโก้ เป็นตอนที่คอยประนีประนอมระหว่างอัตหรือตน เบื้องต้นกับซูเปอร์อโก้หรือตนในคุณธรรม ซูเปอร์อโก้เป็นสิ่งที่เด็กพัฒนาขึ้นมาจากประสบการณ์สิ่งแวดล้อม และการอบรมเลี้ยงดู เป็นต้น อีริกสันเน้นว่าคุณค่าของมนุษย์อยู่ตรงที่มีความสร้างสรรค์ มีการปรับตัว มีคุณธรรม จริยธรรมและมีอุดมการณ์ มนุษย์มีความคิดสร้างสรรค์ที่จะปรับปรุงชีวิต และความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นและอยู่กันอย่างมีความสุข มีชีวิตให้รอดไปวันหนึ่งๆ อีริกสันได้เสนอแนวคิดของเขาไว้ในหนังสือ *Childhood and Society* (Erikson. 1963)

อีริกสัน มีแนวคิดที่ว่า พัฒนาการทางบุคลิกภาพเป็นขบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิตหากการพัฒนาในขั้นต้นเกิดขึ้นไม่สมบูรณ์หรือเป็นไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ก็จะทำให้บุคลิกภาพไม่พัฒนาหรือพัฒนาไม่เต็มที่เกิดปัญหาทางด้านพฤติกรรม ทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพของอีริกสันไม่เหมือนของ فروยด์และเพียเจต์ เขาแบ่งพัฒนาการทางบุคลิกภาพของบุคคลออกเป็น 8 ขั้นคือ

ขั้นที่ 1 (แรกเกิดคือ 1 หรือ 2 ขวบ) วัยแห่งความไว้วางใจและไม่ไว้วางใจผู้อื่น (trust versus mistrust) วิธีการเลี้ยงดูทารกมีความสำคัญมากในวัยนี้ ถ้าเด็กทารกได้รับการคลออด อุ้มชู เลี้ยงดูด้วยความรัก และทะนุถนอมอย่างสม่ำเสมออย่างไม่ขาดตอน เด็กจะเรียนรู้และวางใจในสิ่งแวดล้อมของเขา ทารกก็จะพัฒนาในขั้นต่อไปด้วยดี โดยมีพื้นฐานของความไว้วางใจในบุคคลรอบๆ ตัว ถ้า

เด็กไม่ได้รับการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม พ่อแม่ไม่มีความคงเส้นคงวา ไม่มีความมั่นคงทางอารมณ์ในการเลี้ยงดูบุตรหรือเด็กถูกทอดทิ้งให้อยู่คนเดียวในช่วงเวลานานเกินไป หรือการหย่านมเร็วเกินไป ก่อนถึงเวลาอันสมควร ทารกจะขาดความเชื่อมั่นในตนเอง หวาดกลัวง่าย ตกใจง่ายไม่พอใจผู้อื่น และอาจมีพฤติกรรมก้าวร้าว

ขั้นที่ 2 (อายุ 2 ถึง 3 ขวบ) ความเป็นตัวของตัวเอง หรือความมั่นใจในตนเอง เป็นวัยแห่งความเป็นอิสระและความสงสัยไม่แน่ใจ (autonomy versus doubt and shame) เด็กจะเรียนรู้เพื่อที่จะเดิน พูดและแสดงออกอย่างอิสระ และสามารถเรียนรู้ได้รวดเร็ว พ่อแม่ไม่ควรที่จะปกป้องเด็กมากเกินไป (over protection) ทำให้เด็กไม่ได้ใช้และแสดงความสามารถของตนเอง จะทำให้เด็กขาดความเชื่อมั่นในตนเอง จะมีความรู้สึกว่าตนเองขาดความสามารถ ไม่เข้มแข็ง ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ได้ ถ้าพ่อแม่ปล่อยให้เด็กได้แสดงออกและมีอิสระอย่างเพียงพอ เด็กจะมีความสามารถขึ้นและมีความเชื่อมั่นในตนเองสูงขึ้น

ขั้นที่ 3 (อายุระหว่าง 4 ถึง 5 ขวบ) วัยแห่งการคิดริเริ่มหรือการรู้สึกผิด (initiative versus guilt) มีความต้องการที่จะสำรวจเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ เด็กเริ่มควบคุมอวัยวะเคลื่อนไหวของตนเอง (motor skill) ได้ เริ่มคิดวิธีการที่จะทำอะไรด้วยตนเอง เด็กจะมีความสัมพันธ์กับเพื่อนๆ ที่โรงเรียนมากขึ้นมีคำถามมากขึ้นถ้าพ่อแม่สนองตอบในทางที่ถูก ตอบคำถามเด็กและหากิจกรรมที่เด็กได้เล่นสร้างสรรค์ ถ้าพ่อแม่จำกัดและหวงห้ามเด็กในการเล่นหรือกิจกรรมต่างๆ อยู่เรื่อย จะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าตนเองทำผิดตลอดเวลา

วิธีการเลี้ยงดูที่ถูกต้องก็คือ พ่อแม่ควรได้ร่วมกันพิจารณาว่ากิจกรรมใดควรปล่อยให้เด็กได้ทำเองก็ควรปล่อย จะได้ไม่เป็นการพัฒนาความรู้สึกผิดขึ้นในตัวเขาและทำให้เขาเกิดความคิดริเริ่มด้วยตนเองมากขึ้น

2. ความรู้เกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์

2.1 ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์

ความฉลาดทางอารมณ์ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Emotional Quotient เรียกกันทั่วไปว่า EQ และมีผู้ให้คำจำกัดความที่แตกต่างกันไป เช่น เซาวันอารมณ์ ปัญญาอารมณ์ อัจฉริยะทางอารมณ์ มีความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ เป็นต้น สำหรับงานวิจัยนี้ใช้คำว่า ความฉลาดทางอารมณ์ มีนักการศึกษาให้ความหมายของคำว่าความฉลาดทางอารมณ์ไว้ดังนี้

สโลเวย์ และเมเยอร์ (Gibbs. 1995: 28; citing Salovey; & Mayer. 1990) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นความสามารถหรือศักยภาพของแต่ละบุคคลที่จะตระหนักรู้ เข้าใจ ตอบสนอง อารมณ์ของตนเองและความต้องการของผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง สามารถควบคุมอารมณ์พร้อมจัดการไปสู่พฤติกรรมที่เหมาะสมกับงานหรือสถานการณ์ในขณะนั้น

คูเปอร์ และชาวฟ (Cooper. & Sawat. 1997: 21) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์ เป็นความสามารถของบุคคลในการรับรู้ และรู้จักนำพลังทางอารมณ์ของตนไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ดี และรู้ถึงวิธีที่จะโน้มน้าวจิตใจผู้อื่นได้

โกแมน (Goleman. 1998: 95) ได้ให้ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์ไว้ว่า หมายถึง ความสามารถในการตระหนักถึงความรู้สึกของตนเอง และความรู้สึกของผู้อื่น จนสามารถบริหารหรือจัดการกับอารมณ์ของตนเพื่อเป็นแรงจูงใจในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นได้อย่างประสบความสำเร็จและแสดงออกทางอารมณ์อย่างถูกต้อง เหมาะสมตามกาลเทศะ

ทศพร ประเสริฐสุข (2543: 10) ให้ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์ คือความสามารถลักษณะหนึ่งของบุคคลที่จะตระหนักถึงความรู้สึก ความคิด และอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น และสามารถควบคุมอารมณ์แรงกระตุ้นภายใน ตลอดจนสามารถรอคอย การตอบสนองความต้องการของตนเองได้อย่างเหมาะสม ถูกกาลเทศะ สามารถให้กำลังใจตนเองที่จะเผชิญอุปสรรคและข้อขัดแย้งต่างได้อย่างไม่คับข้องใจ รู้จักขจัดความเครียดที่จะขัดขวางความคิดริเริ่มสร้างสรรค์อันมีค่าของตนเอง ได้สามารถชี้นำความคิดและการกระทำของตนเองในการทำงานร่วมกับผู้อื่นทั้งใน ฐานะผู้นำหรือผู้ตามได้อย่างมีความสุขจนประสบความสำเร็จในการเรียนและความสำเร็จในอาชีพ

วิลาสลักษณ์ ชั่ววัลลี (2543: 157) ให้ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์ว่าเป็นความสามารถของบุคคลที่จะเข้าใจ จัดการและใช้ประโยชน์จากอารมณ์ของตน สามารถเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่นและมีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคคลได้

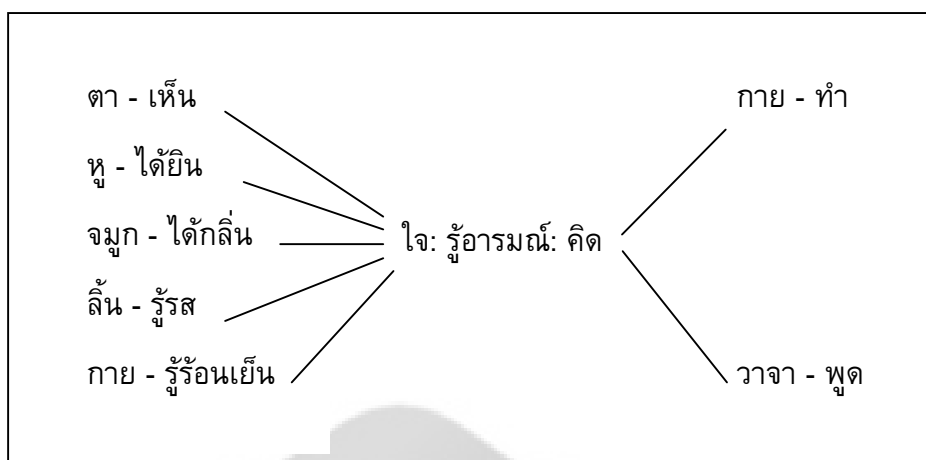
กรมสุขภาพจิต (2547: 1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์หมายถึงความสามารถในการรู้จัก เข้าใจ และควบคุมอารมณ์ของตนเองได้สอดคล้องกับวัย มีการประพฤติปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเหมาะสมและมีความสุข

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า อารมณ์คือสิ่งที่จิตรับรู้โดยอาศัยอายตนะทั้ง 6 อันได้แก่ หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ รับรู้ถึงอารมณ์ที่พึงหรือไม่พึงประสงค์หรืออุเบกขาโดยมีสติและสัมปชัญญะเป็นตัวกำกับควบคุมภาวะอารมณ์ คืออารมณ์มาสู่จิต คุมกำกับเป็นตัวกำกับควบคุมภาวะอารมณ์ คืออารมณ์มาสู่จิต คุมกำกับจิตไว้กับอารมณ์ ระลึกรู้ไม่ปล่อย (พระธรรมปิฎก. 2538: 161 และ 809) คำสอนของศาสนาพุทธท่านให้ใช้ศีลปราบอารมณ์อย่างหยาบ สมาริปราบอารมณ์อย่างกลาง และปัญญาปราบอารมณ์ที่ละเอียด (ธรรมโฆษ. 2541: 158)

พระพรหมคุณาภรณ์ (2549: 16-31) ได้พยายามชี้ให้เห็นชีวิตเป็นองค์รวมของสุขภาวะ 2 แบบ คือ รูป และนาม ที่เป็นเหตุและผลซึ่งกันและกัน ดำเนินไปท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคม โดยมีช่องทางที่เรียกว่า "ผัสสวาร" ทั้ง 6 ช่องทางอันได้แก่ หู ตา จมูก ลิ้น กาย และใจ ที่ทำหน้าที่รับรู้ข้อมูลข่าวสารและรับความรู้สึก ทำหน้าที่ทั้งศึกษาและเสพกับสรรพสิ่งขณะเดียวกัน ผัสสวารเหล่านี้ก็แสดงความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้วยผ่านการเคลื่อนไหวทางกาย-วาจา และการคิดแสดงได้ดังภาพประกอบ 5

อายตนะ (การรับรู้)

สิ่งที่ถูกรู้ การรับรู้และความรู้สึกต่ออารมณ์

ภาพประกอบ 5 กระบวนการเกิดอารมณ์ตามทัศนะพุทธศาสนา

ที่มา : พระพรหมคุณาภรณ์. (2549). สุขภาวะองค์รวม แนวพุทธ. หน้า 16-31.

ท่าน ป.อ.ปยุตโต (2549: 16-31) หรือพระพรหมคุณาภรณ์ เน้นว่าภายในใจมีแรงดึงดูดใจที่เรียกได้ว่าเป็นเจตนาทั้งทางกุศลและอกุศล (เช่น ความโกรธ-โลภ-หลง-ริษยา-ศรัทธา-เมตตา-กรุณา-สติ-ปัญญา ฯลฯ) มาปรุงแต่ง ดังนั้น เจตนาและแรงจูงใจเป็นตัวกำหนดสภาวะจิตใจต่างๆ ที่มีต่อมาเรียกว่า Emotions ซึ่งมีผู้แปลเป็นภาษาไทยว่า "อารมณ์" (ทั้งที่ศัพท์บัญญัติไว้ว่า "อาเวค") ซึ่งทำให้เข้าใจไขว้เขวกันมากในภาษาบาลี อารมณ์ คือสิ่งที่จิต ยึด-จับ-รับรู้ ผ่านผัสสวารทั้ง 6 เป็นอารมณ์ทางหู จมูก ลิ้น ตา กาย และใจ ท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์เสนอเทศนาวิธี 4 แนวทางเพื่อการพัฒนาอารมณ์ผ่านทางผัสสวารทั้ง 6 กล่าวเป็นคำที่คล้องกัน ดังนี้ "ชี้ให้ชัด-ชวนให้ปฏิบัติ-ร่ำให้กล้า-ปลุกให้ร่าเริง"

จะเห็นได้ว่า ความหมายของ EQ อาจครอบคลุมได้ ทั้งในแง่มุมของแรงจูงใจ ด้านจิตพิสัย และที่เกี่ยวกับสติปัญญา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมุมมองและจุดเน้นของผู้ศึกษาเป็นสำคัญ ซึ่งปรากฏผลเป็นพฤติกรรมกรรมการแสดงออกของบุคคลในสถานการณ์ต่างๆ

กล่าวโดยทั่วไป ลักษณะของอารมณ์มนุษย์นั้นเปลี่ยนแปลงได้ง่ายตามสภาพการณ์ตามความรู้คิด ตามความฉลาดคิดได้ มนุษย์แต่ละคนจะมีปฏิภาณไหวพริบที่จะคิด แต่มีสติเท่าทันความรู้สึกนึกคิดของตนต่างกันไป คนที่มีปัญญาก็สามารถคิดได้ฉับไว ปัญญาที่ประกอบการรู้เท่าทันในภาวะของจิต จะส่งเสริมความเป็นผู้มี EQ สูง รู้ว่าอะไรควรพูด อะไรไม่ควรพูด รู้ว่าหากพูดแล้วผลที่จะตามมาคืออะไร ระวังในสิ่งที่ไม่เหมาะสมได้

จากความหมายของความฉลาดทางอารมณ์ที่นักวิชาการ นักจิตวิทยาและแนวคิดทางพุทธศาสนาให้ไว้พอสรุปได้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถในการรู้จัก เข้าใจ และ

ความภูมิใจของตนเองให้แสดงออกอย่างเหมาะสม มีการประพฤติปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

2.2 ความสำคัญของความฉลาดทางอารมณ์

ความฉลาดทางอารมณ์ เป็นความฉลาดและความสามารถทางสมองอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นแนวคิดที่สามารถจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับเด็กปฐมวัยได้ โดยส่งเสริมให้เด็กแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ปรับตัวได้ มีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถเติบโตเป็นคนดีเป็นที่ยอมรับของสังคม รวมทั้งสามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ มีความอดทนกระตือรือร้นต่องาน เป็นอกเห็นใจผู้อื่น หากเด็กมีคุณลักษณะดังกล่าวจะเป็นที่ยอมรับในสังคม ในขณะที่เด็กมีความฉลาดทางอารมณ์ต่ำ มักจะมีปัญหาในการปรับตัวกับเพื่อน ไม่มีความสุขในการเรียนรู้

ดังนั้นการศึกษาระดับปฐมวัย ครูจึงต้องส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ให้กับเด็กเพราะถือเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้เด็กเกิดการเชื่อมั่นและภาคภูมิใจในตนเอง และเกิดการยอมรับในกลุ่มเพื่อน ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม การที่คนเราจะมี ความฉลาดทางอารมณ์มากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัย ดังนี้ (รัฐดาว พิศาลพงศ์ 2549)

1. พันธุกรรมและพื้นฐานอารมณ์ พันธุกรรม คือ ตัวกำหนดให้มนุษย์ทุกคนมีลักษณะพื้นฐานทางอารมณ์แตกต่างกันไป ที่ติดตัวมาแต่กำเนิดเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดพฤติกรรม อารมณ์ และบุคลิกภาพที่มีพื้นฐานอารมณ์ดี จึงเหมือนกับคนที่มียีนสำรองของชีวิตที่ติดตัวมาแต่เกิด เพราะการมีจิตใจมั่นคงเข้มแข็ง ถือได้ว่าเป็นความโชคดีของคนนั้น เปรียบได้กับพื้นที่ที่มีความแข็งแรง สามารถรับแรงกระแทกได้โดยไม่กระทบกระเทือน แต่คนที่มีความพื้นฐานทางอารมณ์ไม่ดี อ่อนไหว ประบางง่าย ย่อมเปรียบได้กับคนที่มียีนสำรองมาน้อย ถ้าเป็นพื้นที่เป็นพื้นที่บอบบาง กระทบอะไรแรงๆ ไม่ได้ ง่ายต่อการพังโครมลงมา

2. สภาพแวดล้อมและการเลี้ยงดู พื้นฐานทางอารมณ์ที่ถูกกำหนดโดยพันธุกรรมเป็นปัจจัยที่ติดตัวมา ไม่สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ก็จริง แต่การเลี้ยงดูในสภาพเหมาะสมกับอารมณ์ก็สามารถจะช่วยพัฒนาหล่อหลอมและควบคุมพื้นฐานอารมณ์ด้านลบได้ ขณะเดียวกันก็สามารถจะส่งเสริมพื้นฐานอารมณ์ด้านบวกให้ดีขึ้นดีโดดเด่นยิ่งๆ ขึ้นไป เปรียบได้กับพื้นที่บอบบาง หากไม่ได้รับการสร้างเสริมเติมเต็มให้แข็งแรงขึ้น พื้นนั้นก็อยู่ในสภาพเดิมที่ง่ายต่อการพังเมื่อได้รับแรงกระแทก เด็กที่มีพื้นฐานอารมณ์ไม่ดี ถ้าไม่ได้รับการเลี้ยงดูอย่างเข้าใจก็อาจจะไปกระตุ้นให้อารมณ์ไม่ดีเหล่านั้นเติบโตจนฝังรากลึก ไร้การควบคุม กลายเป็นปัญหาทั้งต่อตนเองและสังคมที่เกี่ยวข้อง แต่ถ้าพ่อแม่เข้าใจในธรรมชาติของเด็กก็ยังสามารถชดเชยหรือควบคุมส่วนด้วยไม่ให้มีอิทธิพลหรือเป็นปัญหาในการดำเนินชีวิต

สรุปได้ว่าความฉลาดทางอารมณ์มีความสำคัญต่อชีวิตประจำวันของบุคคลคือ ความฉลาดทางอารมณ์กับตนเอง คนที่มีอีคิวสูง แสดงออกโดยเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีเข้ากับผู้อื่นได้ดี รู้จักการทำงานเป็นทีมสามารถสร้างสัมพันธภาพกับคนอื่นได้ รู้จักเห็นอกเห็นใจเข้าใจความรู้สึก

ของคนอื่นเป็นอย่างดี เมื่อเกิดปัญหากับชีวิตรู้จักจัดการกับปัญหาอย่าง สร้างสรรค์ไม่จมอยู่กับความ เศร้า นานเกินไป ไม่ท้อแท้หรือท้อถอย ความรู้สึกเหล่านี้ อาจเกิดขึ้นบางครั้งบางคราวได้ เมื่อพบกับ ปัญหาและอุปสรรคในชีวิต แต่สามารถหาทางออกได้ด้วยดีโดยไม่ทำร้ายผู้อื่น คือ สามารถแก้ไข ปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์นั่นเอง รวมทั้งเป็นผู้ที่มีความสามารถในการปรับตัวในสถานการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

2.3 คุณลักษณะของผู้ที่มีความฉลาดทางอารมณ์

มีนักการศึกษาและนักจิตวิทยาทั้งต่างประเทศและในประเทศได้สนใจศึกษาและกล่าวถึง ลักษณะผู้ที่มีความฉลาดทางอารมณ์ไว้ดังนี้

สตีฟ ไฮน์ (Steve Hein. 1999) ได้กล่าวถึงลักษณะของผู้ที่มีความฉลาดทางอารมณ์ คือ เป็นผู้ที่สามารถแสดงความรู้สึกของตนได้อย่างชัดเจนและตรงไปตรงมาไม่บิดบังคับรู้สึกของตน ไม่กลัวที่จะแสดงความรู้สึกของตนออกมา ไม่ถูกครอบงำด้วยความรู้สึกทางลบต่างๆ เช่น กลัว วิตก กังวล รู้สึกผิดหวัง สามารถอ่านภาษาท่าทางของผู้อื่น ยินยอมให้ความรู้สึกลำบากในการดำเนินชีวิตที่ดีและมีความสุข มีความรู้สึกที่สมดุลในการใช้เหตุผลตามความเป็นจริง สามารถแสดงความต้องการ ของตนออกมาได้ สามารถพึ่งพาตนได้ สามารถสร้างแรงจูงใจภายในตนเองได้ สามารถทำอารมณ์ ของตนให้กลับคืนสู่สภาพปกติได้ มองโลกในแง่ดี ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค สนใจความรู้สึกของผู้อื่น สามารถระบุมารมณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน

สโตน และดิลลีฮันท์ (Goleman. 1995: 303-304; อ้างอิงจาก Stone and Oillehunt. 1978) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของบุคคลที่มีความฉลาดทางอารมณ์ว่าเป็นบุคคลที่มีลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ความสามารถในการรู้จักเข้าใจในตนเอง ทั้งในด้านความคิด ความรู้สึกและพฤติกรรม ของตนเอง (Self - Awareness)
2. มีความสามารถในการตัดสินใจด้วยตนเอง (Personal Decision Making)
3. ความสามารถในการบริหารความรู้สึกของตนเอง (Managing - Feeling)
4. การจัดการกับความเครียด (Handling Stress)
5. มีการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy)
6. มีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ (Communication)
7. การเปิดเผยตนเอง (Self - Disclosure)
8. มีความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง (Insight) ในอารมณ์ตนเอง
9. มีการยอมรับนับถือตนเอง (Self - Acceptance)
10. มีความรับผิดชอบ (Responsibility) ต่อตนเอง
11. กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม (Assertiveness)
12. สามารถแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ ได้ (Conflict Resolution)

คันทันย์ ฉัตรคุปต์ (2542) กล่าวถึงคุณลักษณะของอีคิวคือ การประมาณตัวอย่างถูกต้อง รู้สึกรู้สภาวะที่แท้จริงของตนเอง มีความสามารถควบคุมอารมณ์คือ ถ้าโกรธก็ไม่แสดงอารมณ์ร้อนใส่ผู้อื่น รู้จักข่มใจ ยับยั้งชั่งใจ เป็นคนขยันหมั่นเพียรไม่ล้มเลิกอะไรง่าย ๆ มีความกระตือรือร้นอยากประสบความสำเร็จ ไม่ชอบแข่งขันแต่เห็นอกเห็นใจผู้อื่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราซึ่งคนที่มีคุณลักษณะดังกล่าวจะเป็นที่ยอมรับในสังคม ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานและมีความสุขในชีวิต ในขณะที่คนไม่มีอีคิวมักจะมีปัญหาในชีวิต ครอบครัว และไม่มีความสุขในชีวิต

นอกจากนี้ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2543: 15-16) ได้เสนอคุณลักษณะของบุคคลที่มีความฉลาดทางอารมณ์ ดังนี้

1. มีพลังใจและแรงบันดาลใจที่จะกระทำให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดให้บรรลุเป้าหมายในชีวิต (Self - Motivation)
2. มีความอดทน อดกลั้นต่อสภาพต่างๆ ที่เกิดขึ้นตลอดจนสามารถเผชิญต่อสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความเครียดได้อย่างเหมาะสม Stress Tolerance)
3. มีความยืดหยุ่น (Flexibility) ไม่ยึดถือมันจนปรับตัวไม่ได้
4. มีความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ (Initiative and Creativity)
5. มองโลกในแง่ดี (Optimism)

ดังนั้นสรุปได้ว่า เด็กที่มีความฉลาดทางอารมณ์มีลักษณะรู้จักและเข้าใจอารมณ์ตนเองและผู้อื่น ยอมรับความเป็นจริงทั้งจุดดีจุดด้อยเกี่ยวกับตนได้ สามารถควบคุมอารมณ์ตนได้ ปรับตัวและปรับอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม ถูกกาลเทศะ มีมนุษยสัมพันธ์สามารถสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ มีความเข้าใจและยอมรับผู้อื่น มีพฤติกรรมแสดงออกที่เหมาะสม มีการพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ มีความคิดสร้างสรรค์ มองโลกในแง่ดี และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

2.4 องค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์

มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาทั้งในและต่างประเทศสนใจได้ศึกษาองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์ไว้คล้ายคลึงกันดังนี้

โฮเวอร์ต การ์ดเนอร์ (Gardner. 1993: 13-25) ได้จำแนกความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์เป็น 2 ด้าน คือ

1. ด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น (Interpersonal Intelligence) เป็นความสามารถในการรับรู้อารมณ์และตอบสนองอารมณ์และความต้องการของผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม
2. ด้านการรู้จักตนเอง (Intrapersonal Intelligence) เป็นความสามารถในการรับรู้อารมณ์ของตนเอง สามารถแยกแยะอารมณ์และความรู้สึก ตลอดจนจัดการกับอารมณ์ของตนเองได้อย่างเหมาะสม

สโลเวย์ และเมเยอร์ (Salovey. & Mayer. 1997: 10-11) ได้เสนอโมเดลที่ปรับเปลี่ยน โดยเสนอว่าความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การรับรู้ (Perception) การประเมิน (Appraisal) การแสดงออก (Expression) ซึ่งอารมณ์ประกอบด้วย ความสามารถในการบอกอารมณ์และความรู้สึกของตนเองได้ ความสามารถในการระบุอารมณ์ของผู้อื่นได้ โดยดูจากการอ่านงานออกแบบงานศิลป์ ภาษา เสียง พฤติกรรมและรูปภาพต่างๆ ความสามารถในการแสดงอารมณ์ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม แสดงความต้องการได้ สอดคล้องกับความรู้สึก ความสามารถในการจำแนกความรู้สึกต่างๆ ที่ตรงกันข้ามได้อย่างถูกต้องหรือผิด จริงหรือไม่จริง

2. การใช้อารมณ์เกื้อหนุนความคิด (Emotional Facilitation of Thinking) ประกอบด้วย การใช้อารมณ์ในการจัดลำดับความคิดโดยขั้นนำให้เห็นความสำคัญก่อนหลัง การใช้อารมณ์เป็นประโยชน์ในการส่งเสริมและเกื้อหนุนต่อการตัดสินใจและจดจำความรู้สึกต่างๆ ได้ การใช้อารมณ์ที่เปลี่ยนไปทำให้เกิดมุมมองที่กว้างหลากหลายมากขึ้น จากการมองสิ่งต่างๆ ในแง่ดีเกินไป ไปสู่การมองในด้านอื่นๆ ด้วย การเกิดภาวะอารมณ์ที่หลากหลายทำให้สามารถมองเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาความรู้สึกเป็นสุข ทำให้เกิดความคิดอย่างสร้างสรรค์และมีเหตุผล

3. การเข้าใจ วิเคราะห์และใช้ความรู้จากอารมณ์ที่เกิดขึ้น ประกอบด้วย ความสามารถในการระบุอารมณ์ และความสามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์และการใช้ถ้อยคำที่เหมาะสม ความสามารถในการตีความหมายของอารมณ์ที่เกิดขึ้น สืบเนื่องมาจากอารมณ์อีกอารมณ์หนึ่ง เช่น ความเสียใจเนื่องจากความสูญเสียสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกที่ซับซ้อนที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน ความสามารถในการเข้าใจความเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ เช่น เปลี่ยนจากความโกรธมาเป็นความพอใจ หรือจากความโกรธมาเป็นความละอาย

4. การรับรู้และควบคุมอารมณ์ เพื่อส่งเสริมความมั่งคั่งทางอารมณ์และสติปัญญา ประกอบด้วย ความสามารถในการเปิดใจกว้างยอมรับต่อความรู้สึกที่ดีและไม่ดีที่เกิดขึ้นได้ ความสามารถในการปลดปล่อยตนเองจากสภาวะอารมณ์ โดยพิจารณาจากข้อมูลและประโยชน์ที่จะได้รับความสามารถในการพิจารณาภาวะอารมณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับตนเองและผู้อื่น รู้ว่าความรู้สึกหรืออารมณ์เหล่านั้น มีความชัดเจน มีเหตุผล เป็นปกติ และส่งผลต่อตนเองและผู้อื่นอย่างไร ความสามารถในการจัดการกับอารมณ์ของตนเอง และของผู้อื่นได้ สามารถลด ควบคุมอารมณ์ที่ไม่ดี และแสดงออกซึ่งอารมณ์ที่ดีได้อย่างเหมาะสม ไม่บิดเบือนหรือแสดงออกเกินความจริง

โกลแมน (Goleman. 1998: 93-102) ได้ปรับโมเดลของซาโลเวย์และเมเยอร์ โดยเสนอความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ ประกอบไปด้วย

1. การตระหนักรู้อารมณ์ตนเอง (Self-Awareness) คือการที่บุคคลรู้ว่าตนกำลังรู้สึกอย่างไรในขณะนั้น สามารถบอกความรู้สึกของตนเองได้อย่างถูกต้องและเปิดเผย รู้ว่าการเกิดอารมณ์ของตนเองมีสาเหตุมาจากสิ่งใด และจะมีผลต่อตนเอง ผู้อื่น และการปฏิบัติงานอย่างไร รู้สาเหตุของความวิตกกังวล ความคับข้องใจ มีสติรู้ตัวอยู่เสมอ รู้จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง มีความมั่นใจในตนเอง สามารถตัดสินใจคุณค่าของสิ่งต่างๆ ได้อย่างมั่นใจ

2. การจัดการกับอารมณ์ของตนเอง (Self-Regulation) คือ ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ และแรงกระตุ้นได้อย่างเหมาะสม สามารถคิดอย่างมีเหตุผล ยอมรับและก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างสมเหตุสมผล

3. การจูงใจตนเอง (Motivation) คือ การใช้พลังความรู้สึกภายในเพื่อเป็นสิ่งกระตุ้นเตือนให้ตนทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยไม่คำนึงถึงสิ่งจูงใจภายนอก เช่น เงิน หรือสิ่งตอบแทนอื่นๆ มีความพอใจที่จะปรับปรุงงานให้ดีขึ้นกว่าเดิม สามารถสร้างทางเลือกใหม่ในการทำงานที่จะสามารถนำไปสู่เป้าหมายที่ดี มองโลกในแง่ดี ไม่ท้อถอยต่ออุปสรรคและความล้มเหลว

4. การเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น (Empathy) คือ การรับรู้ถึงความรู้สึก ความต้องการของผู้อื่น สามารถรับรู้ สนใจและเข้าใจในแง่คิด ทัศนคติของผู้อื่นที่อยู่รอบข้าง ตัดสินใจทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยคำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่น ไม่ใช่ความคิดของตนเป็นหลัก

5. สัมพันธภาพกับผู้อื่น (Handling Relationships) คือความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น สามารถเป็นมิตรกับบุคคลได้ทุกประเภท มีความสามารถในการพูดโน้มน้าว ชักจูงให้ผู้อื่นคล้อยตามกับสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เสริมสร้างความร่วมมือในการทำงานและความสามัคคีในหมู่คณะสามารถทำให้ผู้ที่อยู่รอบข้างมีความสุข

คูเปอร์ และซาวาฟ (Cooper; & Sawaf. 1997) ได้เสนอโครงสร้างความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ไว้เพื่อสะดวกแก่การวัดที่เรียกว่า แบบทดสอบการประเมินเชาว์ปัญญาทางอารมณ์ (Mapping Your Emotional Intelligence: EQ Map) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 องค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

1. ความรู้รอบในอารมณ์ (Emotional Literacy) ซึ่งจะเป็นตัวที่ทำให้เกิดการรับรู้การควบคุมตัวเองและมีความเชื่อมั่นในตนเองประกอบด้วย

- 1.1 ความซื่อสัตย์ในอารมณ์ (Emotion Honesty) คือรับรู้อารมณ์ตรงตามที่เป็น
- 1.2 การสร้างพลังอารมณ์ (Emotional Energy) รวมอารมณ์ให้เกิดพลังสร้างสรรค์
- 1.3 ตระหนักรู้ในอารมณ์ (Awareness)
- 1.4 รับผลย้อนกลับของอารมณ์ (Feedback)
- 1.5 หยั่งรู้ด้วยตนเอง (Intuition)
- 1.6 รับผิดชอบ (Responsibility)
- 1.7 สร้างสัมพันธ์ที่เชื่อมโยง (Connection)

2. ความเหมาะสมทางอารมณ์ (Emotional Fitness) ประกอบด้วย

- 2.1 สร้างความเชื่อถือได้ให้เกิดแก่ตน (Authenticity)
- 2.2 มีความเชื่อ ศรัทธา และมีความยืดหยุ่น
- 2.3 สร้างสรรค์อยู่ตลอดเวลา ไม่พอใจที่จะอยู่กับที่
- 2.4 ความสามารถที่กลับสู่สภาพปกติ และด้านหน้า

3. ความลึกซึ้งทางอารมณ์ (Emotional Depth) เป็นการสำรวจแนวทางที่จะปรับชีวิตและหน้าที่การงานให้เข้ากับศักยภาพและเป้าหมายของตัวเองประกอบด้วย

3.1 ความผูกพันในงาน รู้รับผิดชอบและมีสติ

3.2 มีเป้าหมายและศักยภาพที่โดดเด่น

3.3 มีความซื่อตรง (Integrity) ทำงานอย่างซื่อสัตย์และยึดหลักจริยธรรม รักษามาตรฐานส่วนบุคคลทำตามทีพูด รักษาคำพูด ยอมรับข้อผิดพลาดที่ตนกระทำอย่างเปิดเผย

4. ความกลมกลืนและความไปกันได้ทางอารมณ์ (Emotional Alchemy) โดยใช้สัญชาตญาณด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และสมรรถภาพที่จะเผชิญปัญหาและความกดดันประกอบด้วย

4.1 การแสดงออกด้านการหยั่งรู้

4.2 สามารถคิดใคร่ครวญ

4.3 การเล็งเห็นโอกาส

4.4 การสร้างอนาคต

บาร์ออน (BarOn, 2000) ได้เสนอองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์โดยแบ่งเป็น 5 หมวด 16 คุณลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. ความสามารถภายในตน (Intrapersonal) ประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้

1.1 การแสดงออกด้านการหยั่งรู้

1.2 การตระหนักรู้ในอารมณ์ของตน (Emotional self awareness)

1.3 ความมั่นใจหนักแน่น (Assertiveness)

1.4 การเป็นอิสระ (Independence)

1.5 การประจักษ์แจ้งแห่งตน (Self-actualization)

2. ทักษะของความสัมพันธ์กับผู้อื่น (Interpersonal) ประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้

2.1 การรู้สึกเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy)

2.2 ความรับผิดชอบทางสังคม (Social responsibility)

2.3 การมีมนุษยสัมพันธ์ (Interpersonal relationship)

3. ความสามารถในการปรับตัว (Adaptability)

3.1 ดีความเข้าใจสถานการณ์ต่างๆ ได้ดี (Reality testing)

3.2 มีความยืดหยุ่น (Flexibility)

3.3 แก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ดี (Problem solving)

4. ความสามารถในการบริหารความเครียด (Stress management)

4.1 ทนต่อความเครียดได้ดี (Stress tolerance)

4.2 ควบคุมอารมณ์ของตนได้ดี (Impulse control)

5. ภาวะอารมณ์ทั่วไป (General mood)

5.1 มองโลกในแง่ดี (Optimism)

5.2 มีความสนุกสนาน เบิกบานใจ (Happiness)

ไวส์ซิงเกอร์ (Weisinger. 1998: 19-22) ได้กำหนดความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เกี่ยวกับความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์เฉพาะบุคคล เป็นส่วนที่เพิ่มความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ให้แก่ตนเอง (Intraperson Emotional Intelligence) ซึ่งได้แก่ การพัฒนาให้มีความตระหนักรู้จักตนการบริหารอารมณ์ของตน และการสร้างแรงจูงใจที่ดีให้แก่ตน ส่วนที่สองได้แก่ การใช้ความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ของตนเพื่อเสริมสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น (Interpersonal Emotional Intelligence) ซึ่งประกอบด้วยการพัฒนาทักษะทางการสื่อสารที่ดี ความมีมนุษยสัมพันธ์และการช่วยเหลือผู้อื่นให้ช่วยตัวเองได้

ทศพร ประเสริฐสุข (2542: 29-30) ได้สรุปองค์ประกอบของความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ตามแนวคิดของสโลเวย์ และเมเยอร์ และของโกลแมน ได้ 5 องค์ประกอบใหญ่ ดังต่อไปนี้

1. การตระหนักรู้ในตนเอง (Self-Awareness หรือ Knowing One's Emotion) เป็นความสามารถที่จะรับรู้และเข้าใจ ความรู้สึก ความคิดและอารมณ์ของตนเองได้ตามความเป็นจริง สามารถประเมินตนเองได้อย่างชัดเจนตรงไปตรงมา มีความเชื่อมั่น รู้จักจุดเด่นจุดด้อยของตน เป็นคนซื่อตรง พูดแล้วรักษาคำพูด มีจรรยาบรรณ มีสติ เข้าใจตน

2. การบริหารจัดการกับอารมณ์ของตน (Managing Emotion) หรืออาจเรียกว่าการกำหนดตนเอง (Self-Regulation) เป็นความสามารถที่จะจัดการกับอารมณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วยความสามารถในการควบคุมตนเอง (Self Control) เป็นคนที่น่าไว้วางใจได้ (Trustworthiness) มีคุณธรรม (Conscientiousness) มีความสามารถในการปรับตัว (Adaptability) และมีความสามารถในการสร้างแนวคิดใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต (Innovation)

3. การจูงใจตนเอง (Motivation Oneself) เป็นความสามารถที่จะจูงใจตนเอง ที่เรียกว่าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motive) แรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ (Affiliation Motive) มองโลกในแง่ดี สามารถนำอารมณ์และความรู้สึกของตนเองมาสร้างพลังในการกระทำสิ่งต่าง ๆ และเป็นพลังงานในการให้กำลังใจตนเองในการคิดและกระทำอย่างสร้างสรรค์

4. การรู้จักสังเกตความรู้สึกของผู้อื่น (Recognizing Emotions in Others) หมายถึงความสามารถที่เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น มีความเห็นอกเห็นใจ เอาใจเขามาใส่ใจเรา มีจิตใจให้บริการ (Service Orientation) สามารถแสดงออกทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม

5. การดำเนินการด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น (Handling Relationships) ซึ่งเป็นลักษณะที่เป็นทักษะทางสังคม (Social Skills) เป็นความสามารถที่จะรู้เท่าทันอารมณ์ของผู้อื่น เป็นทักษะทางสังคมที่จะมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น อันจะส่งผลให้เกิดความเป็นผู้นำ ความสามารถลักษณะนี้จะประกอบไปด้วยการสื่อสารความหมายที่ดี (Communication) การบริหารความขัดแย้ง (Conflict Management)

กรมสุขภาพจิต (2547) กล่าวไว้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์ประกอบไปด้วยปัจจัย 3 ประการ คือ

1. ดี หมายถึง ความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเอง รู้จักเห็นใจผู้อื่น และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเอง รู้อารมณ์และความต้องการของตนเอง ควบคุมอารมณ์และความต้องการได้ แสดงออกอย่างเหมาะสม

1.2 ความสามารถในการเห็นใจผู้อื่น ใส่ใจผู้อื่น เข้าใจและยอมรับผู้อื่น แสดงความเห็นใจอย่างเหมาะสม

1.3 ความสามารถในการรับผิดชอบ รู้จักการให้ รู้จักการรับ รู้จักรับผิดชอบ รู้จักให้อภัย เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

2. เก่ง หมายถึง ความสามารถในการรู้จักตนเอง มีแรงจูงใจ สามารถตัดสินใจ ปัญหาและแสดงออกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

2.1 ความสามารถในการรู้จักและสร้างแรงจูงใจให้ตนเอง รู้จักศักยภาพของตนเอง สร้างขวัญและกำลังใจให้ตนเองได้ มีความมุ่งมั่นที่จะไปให้ถึงเป้าหมาย

2.2 ความสามารถในการตัดสินใจและแก้ปัญหา รับรู้และเข้าใจปัญหา มีขั้นตอนในการแก้ไขปัญหาอย่างเหมาะสม มีความยืดหยุ่น

2.3 ความสามารถในการมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น รู้จักการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม แสดงความเห็นที่ขัดแย้งได้อย่างสร้างสรรค์

3. สุข หมายถึง ความสามารถในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุข มีความภาคภูมิใจในตนเอง พอใจในชีวิต และมีความสุขสงบทางใจ

3.1 ภูมิใจในตนเอง เห็นคุณค่าในตนเอง เชื่อมมั่นในตนเอง

3.2 พึงพอใจในชีวิต รู้จักมองโลกในแง่ดี มีอารมณ์ขัน พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่

3.3 มีความสงบทางใจ มีกิจกรรมที่เสริมสร้างความสุข รู้จักผ่อนคลาย มีความสงบทางจิตใจ

จากแนวคิดเกี่ยวกับความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ที่กล่าวมา สรุปได้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ความฉลาดทางอารมณ์ในส่วนตัวที่เกี่ยวกับตนเอง เพื่อพัฒนาตนเองและความฉลาดทางอารมณ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทำให้ได้องค์ประกอบความฉลาดทางอารมณ์ที่สามารถนำไปใช้พัฒนาเด็กปฐมวัยดังนี้คือ

2.4.1. การรับรู้อารมณ์ตนเอง

การรับรู้อารมณ์ตนเองเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาตนเอง และการรู้จักตนเองมีความสำคัญต่อการกระทำและการแสดงออกต่างๆ ทุกคนคิดว่ารู้จักตนเองดีแล้ว แต่ความจริงอาจไม่ใช่เสมอไป โดยเฉพาะวัยเด็ก ซึ่งเกณฑ์สำคัญประการหนึ่งที่สามารถตรวจสอบได้ว่าเรารู้จัก

ตนเองดีหรือไม่ คือการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาอย่างเหมาะสม ซึ่งมีนักการศึกษาให้ความหมายของการรับรู้อารมณ์ตนเอง ไว้ดังนี้

คณะทำงานจัดทำคำศัพท์หลักธรรมสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย. (2543: 11) การรับรู้อารมณ์ตนเอง หมายถึง การรู้จักชีวิต จิตใจ และความรู้สึกนึกคิดของตนเองตลอดจนเป้าหมายของชีวิต และแนวทางอันจะนำไปสู่เป้าหมายดังกล่าวอย่างถูกต้อง การรู้จักตนเองอย่างถูกต้องย่อมทำให้เรามีท่าทีต่อตนเองอย่างถูกต้องและท่าทีที่ถูกต้องย่อมนำไปสู่การกระทำหรือการปฏิบัติที่ถูกต้อง การกระทำที่ถูกต้องย่อมทำให้เกิดผลที่ถูกต้อง จะเห็นว่าการรับรู้อารมณ์ตนเองก็คือการมีท่าทีที่ถูกต้องต่อตนเองนั่นเอง

อุไร จิรัชต์ริมงคล (2544: 5) กล่าวถึง การรับรู้อารมณ์ตนเอง หมายถึง ความสามารถในการรับรู้และเข้าใจความรู้สึกและอารมณ์ของตนเอง รู้ถึงข้อดี ข้อด้อยของตนเองตามความเป็นจริง พร้อมทั้งตระหนักในคุณค่าและภาคภูมิใจในความสามารถที่มีอยู่ของตนเอง

เทคนิคการทำงานทำ-การรู้จักตนเอง. (2556: ออนไลน์) การรับรู้อารมณ์ตนเอง หมายถึง การที่เราตระหนักถึงความสามารถ ทักษะการทำงาน ความสนใจและบุคลิกภาพของตนเองอย่างถูกต้อง

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2553: 57) กล่าวว่า การรับรู้อารมณ์ของตนเอง คือความสามารถของตนเองในสภาวะการณ์นั้นๆ ถ้าเรารู้ว่าเรามีการรับรู้ เรามีความสามารถ เราก็จะแสดงออกถึงความสามารถนั้นออกมา เช่น รับรู้ว่าตนเองมีความสามารถ มีความอดทนไม่ย่อท้อจะประสบความสำเร็จในที่สุด

กลุ่มภูมิปัญญาไทย (2556: ออนไลน์) กล่าวถึงการรับรู้อารมณ์ตนเองว่า หมายถึง การเข้าใจความรู้สึกของตนเองและจุดหมายของชีวิตทั้งระยะสั้นและระยะยาว ตลอดจนการรู้จักจุดเด่น จุดด้อยของตนเองอย่างถ่องแท้ไม่ลำเอียง ตลอดจนการรู้จักฐานะที่ตนเองเป็นอยู่ การประพฤติตนให้เหมาะสมกับฐานะของตน และการปฏิบัติหน้าที่ที่เหมาะสมกับตำแหน่งของตนไม่ก้าวก่ายสิทธิหน้าที่ของผู้อื่น

ลักษณะการรับรู้อารมณ์ตนเอง

พสุ เดชะรินทร์ (2548: 8) กล่าวว่า การรับรู้อารมณ์ตนเองนั้นจะต้องรู้จักในด้านต่อไปนี้ คือ รู้ถึงสิ่งที่ตนเองสามารถทำได้ดี (จุดแข็ง) รู้สิ่งที่ตัวเองขาดหรือไม่เก่ง (จุดอ่อน) รู้ถึงเป้าหมายที่ตนเองต้องการมุ่งไปสู่ และรู้ถึงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง

พิมพ์นภัส เอี่ยมสมบูรณ์ (2550: ออนไลน์) กล่าวถึงแนวทางการรับรู้ตนเองว่า คนเราจะต้องรู้จักตนเองในเรื่องต่อไปนี้

1. ความสนใจและนิสัยใจคอของตัวเอง
2. ความสามารถทั่วไปและความสามารถพิเศษ
3. ความสามารถแห่งสมองและบุคลิกภาพ

4. ฐานะทางเศรษฐกิจ
5. ความรู้
6. สุขภาพและศักยภาพทางกาย

โสภณ ภูเก้าล้วน (2556: ออนไลน์) ได้กล่าวถึงวิธีการที่ทำให้เราสามารถรับรู้อารมณ์ตนเองได้อย่างถูกต้องว่ามีดังนี้

1. มีความตั้งใจจริงที่จะค้นพบตนเอง
2. ลดเหตุผลเกราะคุ้มกันตัวเอง และการโยนความผิดให้คนอื่นลงให้มากที่สุด
3. ตั้งคำถามถามตัวเองว่า ทำไมจึงทำอย่างนั้น อย่างนี้ คิดอย่างนั้น อย่างนี้ หรือผืนอย่างนั้น อย่างนี้
4. เปิดเผยความรู้สึกต่อบุคคลที่คิดว่าเปิดเผยได้
5. ให้บุคคลอื่นแสดงความรู้สึกต่อเราตามที่เขารู้สึกจริงๆ
6. ใจกว้างพอที่จะยอมรับในสิ่งที่เราเป็น และมีเหตุผลในสิ่งที่เราเป็น
7. เปรียบเทียบตัวเราในสิ่งที่เราคิดว่าเราเป็น กับตัวที่คนอื่นคิดว่าเราเป็น เพื่อค้นหาตัวที่เราเป็น
8. วิเคราะห์ตัวที่เราเป็น เพื่อหาปมด้อยและปมเด่น เพื่อค้นพบตนเองในภาพที่ตนเป็นจริงๆ
9. ยอมรับสภาพที่เราเป็นและพร้อมที่จะพัฒนาให้เป็นภาพที่เราอยากเป็นในหนทางที่เป็นไปได้

ส่วนโบลส์และดาวเวนพอร์ต (Boles; & davenport. 2553: ออนไลน์) กล่าวว่าบุคคลที่จะรับรู้อารมณ์ตนเองในรูปแบบต่างๆ คือ

1. ตนเองที่คาดหวัง (Self-expectation) เป็นรูปแบบที่บุคคลต้องให้ตนเป็นหรือมี เป็นคุณลักษณะซึ่งเป็นสิ่งที่คาดหวังไว้
2. ตนเองตามที่มองเห็น (Self-perception) เป็นรูปแบบตนเองตามที่บุคคลคิดว่าตนเป็น และรับรู้ตนเองในสภาพปัจจุบัน
3. ตนเองตามที่เป็นจริง (Real-self) เป็นตัวตนที่ได้รับการวิเคราะห์จากตนเองและผู้อื่นซึ่งเป็นการประเมินจากการประพฤติปฏิบัติและการแสดงออก
4. ตนเองตามผู้อื่นคาดหวัง (Other-expectation) เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกจากความคาดหวังที่คนอื่นคาดหวังต่อตัวเรา
5. ตนเองตามผู้อื่นรับรู้ (Other-perception) เป็นตัวตนที่บุคคลอื่นจะสะท้อนกลับมายังตัวเราเพื่อแสดงออกถึงการรับรู้ของเขาที่มีต่อเรา

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าการรับรู้อารมณ์ตนเองนั้นเป็นพื้นฐานที่สำคัญของความฉลาดทางอารมณ์ ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญของการประสบความสำเร็จในชีวิตของบุคคลทุกเพศทุกวัย เพราะหากเรารับรู้อารมณ์ตนเองอย่างถูกต้องตรงกับความเป็นจริงก็จะทำให้เราสามารถแสดงออกหรือประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้อารมณ์ตนเอง

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้อารมณ์ตนเอง ปรากฏว่ามีงานในระดับปฐมวัยน้อยมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

เบญจมาศ เบญจพรกุลพงศ์ (2544) ได้ศึกษาการรับรู้ของเด็กที่มีต่อพฤติกรรมตัวการ์ตูน ชินจังทางโทรทัศน์ ชุดชินจังจอมแก่น พบว่า ในการ์ตูนมีการแสดงพฤติกรรมที่พบมากที่สุดคือ พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการพูดจาที่ไม่สุภาพ พูดจาเถียงผู้ใหญ่ ตำหนิผู้ใหญ่ และพฤติกรรมที่พบรองลงมาคือ การแสดงความดื้อรั้น ซุกซน เอาแต่ใจตนเอง

เสาวลักษณ์ หนูรอด (2542: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความรู้สึกที่ดีต่อตนเองของเด็กปฐมวัย อายุ 4-5 ปี ที่ผู้ปกครองใช้สารสัมพันธ์บ้านกับโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ผู้ปกครองใช้สารสัมพันธ์บ้านกับโรงเรียนมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เยาวลักษณ์ ชำนาญพงษ์ (2546: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเชาว์อารมณ์เด็กปฐมวัยอายุ 5-6 ปี ที่ได้รับการจัดกิจกรรมเกม ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเกม 4 เกม คือ 1) เกมรีรีข้าวสาร พัฒนาอารมณ์ด้านการรักษาระเบียบวินัยอยู่ในระดับดีมาก ด้านการเป็นผู้นำและผู้ตาม การแสดงอารมณ์ต่อผู้อื่นได้อย่างเหมาะสมการรับรู้และเข้าใจอารมณ์ตนเองอยู่ในระดับปานกลาง 2) เกมตามฉันมาเถอะพัฒนาด้านการสร้างสนุกสนานให้แก่ตนเองอยู่ในระดับมาก ด้านการเป็นที่ไว้วางใจ การรักษาระเบียบวินัยอยู่ในระดับน้อย 3) เกมสุนัขไล่ห่านพัฒนาการแสดงอารมณ์ต่อผู้อื่นได้เหมาะสมกับการรักษาระเบียบวินัยอยู่ในระดับมาก ด้านการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี การรับรู้และเข้าใจตนเองความซื่อสัตย์เป็นที่ไว้วางใจ ความสามารถในการรอคอยอยู่ในระดับปานกลางและ 4) เกมตาดำหาคบ พัฒนาการด้านความสามารถในการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อผู้อื่นอยู่ในระดับมาก ด้านสนองความต้องการของผู้อื่น การแสดงอารมณ์ต่อผู้อื่น ความซื่อสัตย์เป็นที่ไว้วางใจอยู่ในระดับปานกลาง

อชума (Uzumah. 2000: Abstract) ได้ศึกษาวิธีการบำบัดการรับรู้ความรู้สึกของตนเองในเด็กปฐมวัยที่อยู่ในสลัม อายุ 3-5 ปี จำนวน 96 คน โดยการจัดกิจกรรมนันทนาการประเภทเกม ผลการศึกษา พบว่า เด็กที่มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองก่อนและหลังการจัดกิจกรรมนันทนาการประเภทเกม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 และจากการวิจัยทำให้ทราบว่าเพศ อายุ และภูมิภาคของเด็กรับผลต่อการบำบัดความรู้สึกของตนเองในเด็กปฐมวัยที่อยู่ในสลัม

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การรับรู้อารมณ์ตนเองของเด็กปฐมวัย ควรมีกิจกรรมที่ฝึกให้เด็กแสดงออกตามความรู้สึก และความต้องการของตนเองโดยการแสดงที่สังเกตได้ เช่น ดีใจ พอใจ โดยการยิ้ม หรือพูดจาที่บ่งชี้ถึงความสนุกสนาน

2.4.2 การควบคุมอารมณ์ตนเอง

ความหมายของการควบคุมอารมณ์ตนเอง

ประเสริฐ ผลิผลการพิมพ์ (2547: 15) ให้คำจำกัดความของ ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ตนเองไว้อย่างสั้นๆ ว่าการจัดตนเองคือความสามารถในการแก้ปัญหาของตนเอง

จิตติมา พุ่มพรพญ (2547: 28) กล่าวว่า การควบคุมอารมณ์ตนเอง หมายถึง การปฏิบัติที่บุคคลยอมรับและมีความพยายามที่จะควบคุมกระบวนการทั้งหมดด้วยตนเอง ซึ่งประกอบด้วย การสังเกตตนเอง และการบันทึกพฤติกรรมตนเอง เพื่อให้ตนเองมีความคิดและการกระทำที่ถูกต้องเหมาะสม

แสงอุษา โรจนานนท์ และกฤษณ์ รุยาพร (2548: 12) กล่าวว่า การควบคุมอารมณ์ตนเอง ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Self – management ซึ่งเป็นเรื่องของการทำความเข้าใจกับปฏิกิริยาของพฤติกรรมของตนเอง ภาวะแวดล้อม และสภาวะความเครียดที่เกิดขึ้นในชีวิต

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2553: 328) การควบคุมอารมณ์ตนเอง หมายถึง กระบวนการที่บุคคลเป็นผู้ดำเนินการปรับพฤติกรรม การคิด ด้วยตนเองทั้งหมด โดยที่ปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการนี้น้อยมาก

ความสำคัญของการควบคุมอารมณ์ตนเอง

โอคีฟ และเบอร์เกอร์ (Edward J. O’Keefe & Donna S. Berger. 1999) กล่าวว่า การที่เราจะประสบความสำเร็จในการเรียน การประกอบอาชีพ และเรื่องส่วนตัวอื่นๆ ได้นั้น เราจำเป็นต้องรู้จักจัดการกับความรู้สึก การกระทำ และความคิดของเราให้อยู่ในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสมเสียก่อน ซึ่งเขาได้กล่าวถึงความสำคัญของการควบคุมอารมณ์ตนเองว่า เหตุผลที่นักเรียนจะต้องเรียนรู้การควบคุมอารมณ์ตนเอง เพราะความสามารถในการควบคุมอารมณ์ตนเองจะทำให้เกิดผลดีต่อเด็กคือ

1. นักเรียนได้พัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเอง
2. นักเรียนจะสามารถบริหารจัดการเวลาของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ
3. นักเรียนจะมีความมั่นคงทางอารมณ์
4. นักเรียนจะสามารถปรับปรุงแรงจูงใจและนิสัยในการเรียน
5. นักเรียนจะมีความสามารถในการสื่อสารและมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่น
6. นักเรียนที่มีความเป็นอิสระเชิงบวก
7. นักเรียนที่มีความเป็นอิสระ
8. นักเรียนจะมีความสุขมากขึ้น

ส่วนมาร์แชลและแม็คฮาร์ดี้ (John C. Marshall; & Bob McHardy. 1999) กล่าวว่า ความสำเร็จของคนเรานั้นไม่ใช่เกิดจากโชคหรือเป็นเรื่องของโชคอย่างแน่นอน แต่ความสำเร็จที่เราได้รับนั้น เกิดจากการรู้จักวางแผน และลงมือปฏิบัติให้เกิดผล ซึ่งสองสิ่งนี้กล่าวถึงนี้เป็นผลของการ

รู้จักควบคุมอารมณ์ตนเอง ซึ่งเขาได้กล่าวถึงความสำคัญของการควบคุมอารมณ์ตนเองไว้อย่างกะทัดรัดว่า ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ตนเองเป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้บุคคลประสบความสำเร็จ ด้วยคนที่มีความสามารถในการควบคุมตนเองนั้น จะมีวินัยมากขึ้น ควบคุมตนเองได้ดีขึ้น มีอำนาจในตนเองเพิ่มขึ้น มีความสามารถในตนเองสูงขึ้น และจะเป็นคนที่ประสบความสำเร็จมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับโควี (ฌอน โควี. 2545: 159) ที่กล่าวว่ายิ่งเรามีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ตนเองดีเท่าใด เราก็จะสามารถทำงานได้มากขึ้นเท่านั้น มีเวลาสำหรับครอบครัวและเพื่อนฝูงมากขึ้น มีเวลามากขึ้นสำหรับการเรียน และมีเวลามากขึ้นสำหรับตนเอง

ดอร์ซี (Dorsey. 2556: ออนไลน์) กล่าวถึงความสำคัญของการควบคุมอารมณ์ตนเองของนักเรียนว่า การควบคุมอารมณ์ตนเองส่งผลดีต่อนักเรียนดังนี้

1. มีพฤติกรรมที่เหมาะสม
2. เป็นผู้ที่มีเหตุผล
3. มีความรับผิดชอบต่อตนเองมากขึ้น
4. เป็นตัวอย่างที่ดีแก่นักเรียนคนอื่น ๆ
5. มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น
6. ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน

เกรแฮม และคนอื่น ๆ (Gresham & others. 2556: ออนไลน์) กล่าวถึงการควบคุมอารมณ์ตนเองว่า จะช่วยให้นักเรียนปรับปรุงและพัฒนาในเรื่องต่อไปนี้

1. การปฏิบัติตามระเบียบข้อตกลง
2. พฤติกรรมความร่วมมือ
3. ผลการเรียน
4. ปัญหาทางพฤติกรรม เช่น ความก้าวร้าว การสร้างความแตกแยก เป็นต้น
5. พฤติกรรมในห้องเรียน เช่น การลุกจากที่นั่ง การยกมือตอบคำถาม เป็นต้น

ส่วน มิทเช็มและมิทเช็ม (Mitchem; & Mitchem. 2556: ออนไลน์) กล่าวถึง การควบคุมอารมณ์ตนเองของนักเรียนว่า จะทำให้เกิดผลดี 3 ประการ กล่าวคือ

1. เพิ่มความเชื่อถือตนเองของนักเรียน
2. ลดความคิดในการพึ่งพาคนอื่นให้น้อยลง
3. ทำให้ครูใช้เวลาในการควบคุมชั้นเรียนน้อยลงและมีเวลาในการจัดการเรียนการสอนมากขึ้น

จากแนวคิดของนักวิชาการต่างๆ ดังที่กล่าวมา จะเห็นว่าการควบคุมอารมณ์ตนเองนั้นมีความสำคัญต่อคนทุกคน เพราะจะเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิต ยิ่งโดยเฉพาะนักเรียนซึ่งเป็นวัยเตรียมตัวสำหรับชีวิต จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการปลูกฝังให้มีคุณลักษณะในด้านนี้ เพราะความสามารถในการควบคุมอารมณ์ตนเองมีความจำเป็นต่อการประสบความสำเร็จในการเรียน การทำกิจกรรม ตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นของ

นักเรียนไม่น้อยกว่าผู้ใหญ่เช่นเดียวกัน และที่สำคัญการปลูกฝังให้นักเรียนมีความสามารถในการจัดการตนเองตั้งแต่วัยเด็กนั้นจะเป็นคุณลักษณะที่ติดตัวไปจนถึงวัยผู้ใหญ่

คุณลักษณะของผู้มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ตนเอง

โอคีฟ และเบอร์เกอร์ (Edward J.O'Keef & Donna S. Berger. 1999: 1-2) กล่าวว่า ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ตนเองของนักเรียนประกอบด้วยเรื่องต่อไปนี้

1. ความสามารถในการสื่อสารกับบุคคล
2. การมีภาวะผู้นำ
3. การบริหารเวลา
4. การรับมือกับความกดดันและความเหนื่อยยาก
5. การกล้าที่จะยืนหยัดหรือแสดงสิทธิของตน

โควี (Covey. 2545: 20) กล่าวถึงองค์ประกอบที่จะทำให้เด็กวัยรุ่นสามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ว่าเป็นอุปนิสัย 7 ประการคือ

1. ความสามารถในการใช้วิธีตอบสนองที่เหมาะสมต่อสิ่งที่มากระทบกับชีวิตของตน
2. ความสามารถในการกำหนดจุดมุ่งหมายหรือทิศทางของกิจกรรมการทำงาน หรือการเรียน
3. ความสามารถในการจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมที่จะต้องทำ คือทำสิ่งที่สำคัญก่อน ซึ่งเป็นเรื่องของการบริหารเวลา
4. ความสามารถที่จะทำให้ตนเองและผู้อื่นประสบความสำเร็จไปพร้อมๆ กัน โดยไม่ต้องแข่งขันหรือเอาัดเอาเปรียบ

5. การรู้จักเข้าใจคนอื่นก่อนและค่อยให้คนอื่นเข้าใจตนเอง
6. ความสามารถในการประสานพลัง เป็นเรื่องของการร่วมมือกันทำงานหรือแก้ปัญหา
7. การปรับปรุงตนเองและสร้างความเข้มแข็งให้กับชีวิตอย่างสม่ำเสมอ

สำหรับองค์การอนามัยโลก (สมศักดิ์ สนิษฐเวชญ์ 2544: 52; อ้างอิงจาก WHO. 1993)

กำหนดว่าองค์ประกอบที่จะทำให้บุคคลมีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ตนเองได้อย่างเหมาะสมคือ การมีทักษะชีวิต ซึ่งประกอบไปด้วย

1. การตัดสินใจและการแก้ปัญหา
2. การมีความคิดสร้างสรรค์และคิดอย่างมีวิจารณญาณ
3. การสื่อสารหรือมีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่น
4. การตระหนักรู้ในตนและความเป็นมิตร
5. การจัดการกับอารมณ์และความเครียด

ประทีป ม.โกมลมาศ (2555: ออนไลน์) ได้เสนอว่าผู้ที่มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ตนเองจะต้องเป็นผู้ที่รู้จักตนเองอย่างถูกต้อง มีความสามารถในการวางแผนเป้าหมายของชีวิต และมีความสามารถในการควบคุมตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ พสุ เดชะรินทร์ (2550: 8) ที่ให้ความเห็น

ว่าการที่จะควบคุมอารมณ์ตนเองให้ได้นั้น เราจะต้องเริ่มต้นจากการรู้จักตนเองเป็นอันดับแรก เพราะถ้าไม่สามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้แล้วก็จะเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดต่อการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ และความสำเร็จในการสร้างมิตรภาพ

แสลงอุษา โจนานนท์ และกฤษณ์ รุยาพร (2548: 12-14) กล่าวว่าผู้ที่จะสามารถจัดการกับชีวิตของตนเองได้ดี จะต้องมีความรู้ลักษณะต่อไปนี้

1. การเห็นคุณค่าหรือความสำคัญของตนเอง
2. มีความสามารถในการจัดการกับสมมูลของชีวิตโดยเฉพาะสมมูลทางอารมณ์
3. ความสามารถในการกำหนดเป้าหมายของชีวิต
4. ความสามารถในการทำความเข้าใจและปรับตัวให้เข้ากับสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวได้ดี
5. การรู้จักทำให้มีความสุขกับสิ่งที่ตนเองเลือกหรือกระทำ

คอร์ฟแมน และราฟาเอล (เสรี พิพัฒน์ชัยภูมิ. 2540: 16; อ้างอิงจาก Gershen Kaufman; & Ler Raphael. n.d.) กล่าวถึงการควบคุมอารมณ์ตนเองว่า เป็นเรื่องของการมีอำนาจในตนเอง ซึ่งเป็นเรื่องของความหนักแน่นมั่นคง และความเชื่อมั่นภายในตนเอง โดยคุณลักษณะที่แสดงถึงการมีอำนาจในตนเอง มี 4 ประการ กล่าวคือ

1. การมีความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมและอารมณ์ของตนเอง
2. การรู้จักเลือกและกระทำหรือคิดในทางที่เหมาะสม
3. การรู้จักตนเอง
4. การรู้จักสร้างอำนาจในตนเองและรู้จักวิธีใช้อำนาจ

โอเคีฟ และเบอร์เกอร์ (Edward J. O'Kedfe; & Donna S. Berger. 1999: 8-13) ให้ความเห็นว่าผู้ที่มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ตนเองนั้นจะต้องกำกับตนเองได้ใน 3 องค์ประกอบคือ

1. ด้านเจตคติ ประกอบด้วยด้านอารมณ์ และความรู้สึกร
2. ด้านการกระทำ เป็นการเพิ่มหรือรักษาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้คงอยู่และขจัดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ให้หมดไป
3. ด้านการคิด เป็นเรื่องของการใช้เหตุผล การอธิบาย การวิเคราะห์ การวางแผน และการจินตนาการ เป็นต้น

มาร์แชล และแม็คฮาร์ดี้ (John C. Marshal; & Bob McHardy. 1999) กล่าวถึงการควบคุมอารมณ์ตนเองว่า จะต้องประกอบไปด้วย การมีวินัยในตนเอง การควบคุมตนเอง การมีอำนาจในตนเอง และความเชื่อมั่นในตนเอง

พงษ์ ภาวิจิตร (2547: 92-99) เสนอว่าผู้ที่มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ตนเองจะต้องมีศักยภาพในด้านต่อไปนี้

1. ศักยภาพในการรับมือกับความซับซ้อน คือ ความสามารถในการรับมือกับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ความขัดแย้งต่างๆ หรือความยุ่งยากที่เกิดจากงานหรือกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย

2. ศักยภาพในการนำตนเอง คือ ความสามารถในการตั้งเป้าหมายของตนเองพร้อมๆ กับหาแนวทางลงมือทำเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้

3. ศักยภาพในการสร้างแรงจูงใจให้กับตนเอง คือ มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้มีความสนใจสิ่งใหม่ และนำไปสู่การค้นคว้าหาคำตอบ กล่าวคือ การอยากได้ใคร่ดีด้วยตนเอง

4. ศักยภาพในการสร้างสรรค์ คือ มีความคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ ซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะความคิดใหม่ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการแสวงหาความคิดสร้างสรรค์ที่มีอยู่แล้วมาประยุกต์ใช้กับตนเองด้วย

5. ศักยภาพในการตัดสินใจรับความเสี่ยงที่คำนวณได้ คือ ไม่กลัวที่จะผิดพลาดบ้างหากได้พยายามถึงที่สุดแล้ว สามารถปรับตัวอยู่ในสถานการณ์ที่อึดอัด กระทบกระสั่น และรับมือกับความท้าทายได้

6. ศักยภาพในการใช้ความคิดระดับสูง คือ เข้าใจเรื่องนามธรรม สามารถวิเคราะห์ เปรียบเทียบ ตีความ สังเคราะห์เรื่องที่ซับซ้อนจากความรู้หลายๆ สาขาได้ หรือสามารถหาแนวทางแก้ปัญหาได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมอารมณ์ตนเอง

จากการศึกษาค้นคว้า พบว่า มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมอารมณ์ตนเองของเด็กปฐมวัยน้อยมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำเสนอเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมอารมณ์ตนเอง ดังนี้

นพดล พร้อมเที่ยงตรง (2549: บทคัดย่อ) ศึกษาพัฒนาการและการปรับตัวของนักเรียนวัยรุ่น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 400 คน เครื่องมือ แบบสอบถามการปรับตัวทางอารมณ์และโปรแกรมการให้คำปรึกษากลุ่มแบบเกสตัลท์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ t-test for dependent samples ผลการวิจัยสรุปได้ว่าการปรับตัวทางอารมณ์ของนักเรียนวัยรุ่นอยู่ในระดับดี และนักเรียนวัยรุ่นที่ได้รับการให้คำปรึกษากลุ่มแบบเกสตัลท์มีการปรับตัวทางอารมณ์ดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ซินเทีย (Cynthia. 2002) ศึกษาเรื่องการจัดกิจกรรมการรู้จักกับอารมณ์ตนเอง (Self-regulation) ในเด็กเล็กผ่านทางการแสดงละครทางสังคมวิทยา (sociodramatic play) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่าการแสดงละครทางสังคมจะสามารถพัฒนาเรื่องการจัดรู้จักกับอารมณ์ตนเองได้หรือไม่ โดยกลุ่มตัวอย่างคือ เด็กที่มีอายุ 3-4 ปี จำนวน 53 คน ที่อยู่ในสถานรับเลี้ยงเด็กภายในระยะ 2 วัน ณ เมือง Midwestern ผลการวิจัยพบว่า การแสดงละครทางสังคมวิทยาสามารถช่วยพัฒนาทักษะการแสดงออกและกำกับอารมณ์ของตนเองได้ รวมทั้งละครทางสังคมวิทยาจะช่วยขัดเกลาพฤติกรรมให้ดีขึ้นได้

ซูฮวัน คิม (Soonhwan Kim. 2013) ศึกษาพฤติกรรมปรับตัวของเด็กวัยก่อนเรียน ความแตกต่างตามเพศ และตรวจสอบทักษะทางภาษาและความฉลาดทางอารมณ์ กลุ่มตัวอย่างคือ เด็กอายุ 4 ปี เพศชาย 16 คน เพศหญิง 22 คน ในโรงเรียนอนุบาลกรุงโซล เครื่องมือที่ใช้คือแบบทดสอบคำศัพท์เชิงการรับรู้ และแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็ก ผลการวิจัยพบว่า

เพศหญิงมีการปรับตัวด้านกิจวัตรประจำวันดีกว่าเพศชาย การปรับตัวทุกด้านได้รับอิทธิพลมาจากการพัฒนาคำศัพท์เชิงรับรู้และพฤติกรรมการแสดงออก และการปรับตัวทุกอย่างของเด็กได้รับอิทธิพลจากความฉลาดทางอารมณ์

อิสเซ็นเบอร์ก (เยาวลักษณะน์ ชานาญพงษ์ 2546: 43; อ้างอิงจาก Eisenberg. 1997: Abstract. n.d.) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวโน้มที่เด็กปฐมวัยจะเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Sympathy) กับการแสดงอารมณ์กับการควบคุมอารมณ์ ตามการประเมินของครูและพ่อแม่ พบว่าความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความสัมพันธ์กับการควบคุมอารมณ์และการมีอารมณ์ทางบวกอยู่ในระดับสูง และการที่มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นในระดับสูงมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดทักษะทางสังคมสูงด้วย ผลการวิจัยนี้พบในเด็กผู้ชายมากกว่าเด็กผู้หญิง

ลิซา บราวเลย์ (ทิพวรรณ คันธา 2546: 36; อ้างอิงจาก Lisa Brawley. 1999: Abstract) ได้ศึกษาพฤติกรรมความก้าวร้าวและพฤติกรรมทักษะทางสังคมในกิจกรรมวงกลม กิจกรรมสร้างสรรค์ และกิจกรรมเสรีของเด็กอนุบาล 3-5 ปี ผลการวิจัยพบว่า จำนวนข้อกำหนดที่เป็นกติกาใช้ควบคุมพฤติกรรมของเด็กมีความสัมพันธ์กับจำนวน ข้อของพฤติกรรมก้าวร้าวกับทักษะทางสังคม ซึ่งพฤติกรรมก้าวร้าวเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์ ทั้งด้านการรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่นและการสร้างสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น

แฟรงเกนเบอร์เกอร์ (ชานาน กงสะเด็น 2550; อ้างอิงจาก Frankenberger. 1997) ศึกษาการใช้ดนตรีร่วมกับฝึกอบรมแบบผ่อนคลายเป็นเด็กที่มีการเรียนรู้ช้า และมีความก้าวร้าว ผลการวิจัยพบว่า การใช้ดนตรีร่วมกับการฝึกอบรมแบบผ่อนคลายเป็นเด็กมีการเรียนรู้ดีขึ้น และมีความก้าวร้าวทางอารมณ์ลดลง

จากการศึกษานี้ที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การจัดให้เด็กปฐมวัยได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนอย่างสม่ำเสมอภายใต้การจัดสภาพแวดล้อมที่อบอุ่น มีบทบาทต่อการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ เนื่องจากกิจกรรมจะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ด้านจิตใจ และสติปัญญาควบคู่กันไป การฝึกปฏิบัติให้รู้จักการควบคุมการแสดงออก การช่วยเหลือการเอาใจเขามาใส่ใจเรา อันเป็นเรื่องสำคัญในการเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์

2.4.3 การเอาใจเขามาใส่ใจเรา

คำว่า เอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) ถูกใช้ครั้งแรกในปี 1920 โดย E.B.Titchner นักจิตวิทยาชาวอเมริกา ที่อ้างอิงกลไกการแสดงการล้อเลียนที่สังเกตได้ในขวบปีแรกของคนที่เลียนแบบการแสดงความรู้สึกของคนอื่น Titchner เชื่อว่าความรู้สึกเกิดจากการเลียนแบบทางด้านร่างกายของการถูกทำให้เป็นทุกข์ของคนอื่น ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกเดียวกันในตัวเอง Bach (1983 อ้างถึงใน Barnes and Thagasd. 1997) ระบุว่า Empathy มาจากรากศัพท์ของกรีก em- หมายถึง “in” หรือ “within” ขณะที่ sym- หมายถึง “with” ดังนั้น Sympathy จึงหมายถึงการแบ่งปันประสบการณ์กับผู้อื่น ส่วน Empathy มีความหมายมากกว่านั้นคือหมายถึงความสามารถที่

จะเข้าใจภาวะของผู้อื่นทั้งที่ไม่ได้มีประสบการณ์อย่างแท้จริงกับภาวะนั้น ขณะที่ Empathy อ้างถึง ความพยายามที่จะเข้าใจภาวะที่บวกลบของผู้อื่น

การเอาใจเขามาใส่ใจเรา เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของสัมพันธภาพระหว่างบุคคล หมายถึง การเข้าใจบุคคลโดยการรับรู้โลกทัศน์ (Internal frame of reference) ของบุคคลที่สื่อสารด้วยได้ อย่างชัดเจนราวกับว่าเป็นโลกส่วนตัวของตน แต่บุคคลจะต้องไม่สูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง กล่าวคือ การที่จะเข้าใจอย่างร่วมรู้สึกเป็นความสามารถที่จะเข้าใจบุคคลที่ตนสื่อสารด้วยถึงความรู้สึกที่เขาเผชิญอยู่ไม่ว่าจะเป็นความสุข ความทุกข์ ความกลัว ความเจ็บปวด และอื่นๆ เป็น ความสามารถที่จะเข้าใจถึงความคิด และประสบการณ์ของบุคคลที่ตนสื่อสารด้วยโดยการมองจาก โลกทัศน์ของเขาโดยที่บุคคลจำเป็นต้องเข้าถึงโลกส่วนตัวของเขา เพื่อที่จะเข้าไปรับฟังถึงอารมณ์ ความรู้สึก คำพูดหรือแม้กระทั่งการแสดงออกของเขา และสามารถสื่อถึงความเข้าใจตามที่เขารับรู้ อย่างชัดเจนที่สุด โดยที่บุคคลไม่สูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง (Roger. 1975; อ้างอิงจาก Cotton. 1992) หรือกล่าวได้ว่า ภาวะของใส่ใจความรู้สึก คือการตระหนักในภาวะภายในของผู้อื่นอย่าง ถูกต้องและแม่นยำทั้งองค์ประกอบทางอารมณ์และความหมาย ซึ่งเหมือนกับว่าเป็นคนคนนั้นโดยไม่ ลืมสภาพเงื่อนไข

โกลแมน (1998: 317) กล่าวถึง การเอาใจเขามาใส่ใจเราคือ การเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น (Empathy) เป็นคุณสมบัติที่ทำให้สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มีชาเบรน (Mehrabian. 2005) ให้คำจำกัดความ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Emotional empathy) ว่าเป็นประสบการณ์ที่เป็นความรู้สึกแทนของบุคคลที่มีต่อประสบการณ์ทางอารมณ์ของ อีกคนหนึ่ง คือเป็นความรู้สึกว่าบุคคลอื่นรู้สึกอย่างไร ในบริบทของการวัดบุคลิกภาพทางอารมณ์จะ อธิบายความแตกต่างระหว่างบุคคลในเรื่องนิสัยที่มีการร่วมรู้สึกทางอารมณ์กับบุคคลอื่น การ เอาใจเขามาใส่ใจเราเป็นความสามารถที่จะเปิดใจของบุคคลเพื่อสิ่งที่มีมากกว่าความเข้าใจอารมณ์และ ประสบการณ์ของอีกคนหนึ่ง การเอาใจเขามาใส่ใจเราเป็นความเข้าใจว่าคนอื่นรู้สึกจริงๆ อย่างไรและ ต่างฝ่ายก็รับรู้ว่าอีกฝ่ายรู้สึกจริงๆ อย่างการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ประกอบด้วย

1. การสื่อทางอารมณ์ซึ่งกันและกัน
2. การเชื่อมโยงความรู้สึกและการแสดงออกทางอารมณ์
3. การตระหนักรู้ในตนเองและตระหนักถึงผู้อื่น
4. ความสม่ำเสมอของการตอบสนองทางอารมณ์ของผู้อื่น

การเอาใจเขามาใส่ใจเราเป็นความสามารถที่จะอ่านและเข้าใจคนอื่นและอยู่ในระดับโทน หรือตอบกลับเดียวกัน เป็นลักษณะของบุคคลที่ทำด้วยความตั้งใจและไม่ตั้งใจ เป็นความรับรู้รู้สึกใน ระดับสูง เป็นทั้งลักษณะทางพันธุกรรม การอบรมเลี้ยงดู และลักษณะทางจิตวิทยา

สรุปได้ว่า การเอาใจเขามาใส่ใจเราเป็นความสามารถของบุคคลทั้งด้านจิตพิสัยและพุทธิ พิสัยที่จะเข้าใจผู้อื่นโดยการรับรู้โลกทัศน์ของบุคคลที่สื่อสารด้วยได้อย่างชัดเจนทั้งความคิด ความรู้สึก และการแสดงออก โดยจะต้องไม่สูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง และสามารถสื่อถึงความ เข้าใจตามที่รับรู้ได้อย่างชัดเจนที่สุดด้วยการสื่อสารที่เหมาะสม

องค์ประกอบของการเอาใจเขามาใส่ใจเรา

องค์ประกอบทั่วไปของการเอาใจเขามาใส่ใจเรา หรือการเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีนักการศึกษาแบ่งองค์ประกอบดังต่อไปนี้

ชานแวกซ์เลอร์ และคนอื่นๆ (Bierhaff. 2002: 107-108; citing Zahn Waxler; et al. 1992) แบ่งองค์ประกอบของการมีความรู้สึกร่วมกับผู้อื่นเป็น 3 องค์ประกอบ คือ 1) การกระตุ้นให้ทำการแทนผู้อื่น (Vicarious Arousal) เป็นความรู้สึกที่ถูกกระตุ้นให้รู้สึกแทนคนอื่น 2) การหยั่งลึกความรู้สึกผู้อื่น (Perspective Taking) เป็นการเข้าใจในความคิดความรู้สึกของผู้อื่นหรือเข้าใจในมุมมองของผู้อื่นและ 3) พฤติกรรมที่แสดงถึงความรู้สึกเห็นใจผู้อื่น (Behavior Expresses Empathic Feeling) เป็นการแสดงพฤติกรรมที่แสดงออกในการเข้าใจในการแสดงความรู้สึกของผู้อื่นและเห็นใจผู้อื่นหรือการแสดงความห่วงใยผู้อื่น

เดวิส (W.L. Miller; & Mcdougall. 1997: 305; citing Davis. 1980) แบ่งองค์ประกอบของการมีความรู้สึกร่วมกับผู้อื่นออกเป็น 4 องค์ประกอบ คือ

1. การหยั่งรู้ความรู้สึกผู้อื่น (Perspective Taking) เป็นแนวโน้มที่เข้าใจในความคิดความรู้สึกของผู้อื่น
2. การจินตนาการ (Fantasy) เป็นแนวโน้มของการนึกคิด นำตนเองเข้าไปสวมบทบาทตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นหรือสมมติขึ้น
3. ความห่วงใย (Empathic Concern) เป็นแนวโน้มในการตอบสนองด้วยความรู้สึกห่วงใยและเห็นอกเห็นใจต่อสถานการณ์ที่ไม่ดีของผู้อื่น
4. ความทุกข์ใจส่วนบุคคล (Personal Distress) เป็นแนวโน้มในการตอบสนองต่อสถานการณ์ที่ไม่ดีของผู้อื่น โดยตนมีความรู้สึกเป็นทุกข์ เศร้า เสียใจและกังวลใจแทน

จากองค์ประกอบของการเอาใจเขามาใส่ใจเราที่กล่าวมานั้น ทำให้ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การที่บุคคลสามารถเอาใจเขามาใส่ใจเราได้นั้น บุคคลต้องถูกกระตุ้นจากสถานการณ์ที่ผู้อื่นประสบแล้วจึงจินตนาการสมมติตนเองแทนผู้อื่นในการเผชิญในสถานการณ์นั้น เพื่อที่จะเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น และเกิดความเห็นอกเห็นใจแสดงออกมาเป็นพฤติกรรม นำไปสู่ช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ

คุณลักษณะของบุคคลที่มีการเอาใจเขามาใส่ใจเรา

การเอาใจเขามาใส่ใจเรานั้นมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับพฤติกรรมการช่วยเหลือ ซึ่งผู้เอาใจเขามาใส่ใจเรานั้น จะแสดงออกในลักษณะดังนี้ (กรมสุขภาพจิต 2547: 55)

1. แสดงความรักและเอาใจใส่ผู้อื่น
2. รู้จักปลอบเมื่อเห็นคนอื่นเสียใจ
3. ช่วยปกป้อง อดทนและช่วยเหลือเด็กที่เล็กกว่า
4. เห็นอกเห็นใจเมื่อผู้อื่นเดือดร้อน
5. รู้จักให้กำลังใจผู้อื่น

6. ใส่ใจหรือรู้ว่าใครชอบอะไร ไม่ชอบอะไร
7. เป็นที่พึ่งเมื่อเพื่อนต้องการความช่วยเหลือ
8. ระมัดระวังที่จะไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือเสียใจ
9. รู้จักแสดงความห่วงใยผู้อื่น

นพมาศ ชีรเวคิน (2539: 60) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของบุคคลที่มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (empathy) มีดังนี้

1. ได้รับความทุกข์ของคนอื่นมากกว่าเวลาเห็นคนกำลังมีทุกข์
2. คิดว่าตนเองเห็นใจและเข้าใจผู้อื่น
3. คิดว่าคนอื่นก็คิดและเห็นใจผู้ที่มีความทุกข์เช่นเดียวกับตน
4. จะสนับสนุนค่านิยมในการเห็นอกเห็นใจผู้อื่น
5. จะพยายามกระทำเพื่อลดความทุกข์ของผู้อื่น

จากการศึกษาคุณลักษณะของการเอาใจเขามาใส่ใจเรานั้น จะประกอบด้วยการที่บุคคลผู้นั้นต้องมีทักษะในการสังเกตสีหน้า กิริยาอาการและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพความคิด ความรู้สึกและความต้องการของผู้อื่น ส่งผลให้เกิดความพยายามในการทำบางอย่างเพื่อเป็นการคลายความทุกข์ของผู้อื่น ซึ่งเด็กปฐมวัยจะแสดงออกถึงการเอาใจเขามาใส่ใจเรา โดยการแสดงการให้กำลังใจผู้อื่น การปลอบใจเมื่อเห็นคนอื่นทุกข์ใจ และการซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเอาใจเขามาใส่ใจเรา

ปิยลักษณ์ พฤษะวัน (2554) ศึกษาองค์ประกอบของจิตสาธารณะของเด็กปฐมวัย 5-6 ปี และพัฒนาจิตสาธารณะด้วยรูปแบบการจัดการเรียนการสอน MADE ผลการวิจัยพบว่า โมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันจิตสาธารณะของเด็กปฐมวัยประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และด้านการร่วมมือ จิตสาธารณะของเด็กปฐมวัยมีความเหมาะสมสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ มีน้ำหนักองค์ประกอบในแต่ละด้าน มีค่าเป็นบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกด้าน รูปแบบ MADE ส่งผลให้เด็กปฐมวัยมีคะแนนจิตสาธารณะโดยรวมและรายด้านภายในกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เอ็ด ไว ยูทามิ และ โซเฟีย ฮาทาทิ(Ade Dwiutati & Sofia Hatati.2011) ศึกษาในการพัฒนาการแสดงความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่นของเด็กวัย 5-6 ปี ด้วยการจัดคุณลักษณะศึกษาแบบเน้นองค์รวม จัดขึ้น TK Karakter เมือง Depok เครื่องมือที่ใช้แบบสังเกตและการสัมภาษณ์ การรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นเด็กอนุบาลวัย 5 - 6 ปี วิเคราะห์ข้อมูลโดยการลดทอนข้อมูล การแสดงผลข้อมูลและการสรุปผลข้อมูลที่ได้รับการตรวจสอบโดยการตรวจสอบแบบสามเส้า (triangular) ผลการวิจัยพบว่า โครงการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 9 ประการ ซึ่งจัดตามหลักสูตรของ TK Karakter ร่วมกับการสอนกลยุทธ์ในการพัฒนาการแสดงออกความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ด้วยชุดการเรียนรู้ เช่น หนังสือนิทาน หนังสือภาพ วีดีโอ

และหุ่นมือ หรือเรื่องราวที่สอดคล้องกับวัย และสามารถพบได้ในกิจวัตรประจำวันของนักเรียน ประสบความสำเร็จด้วยดี ทั้งนี้กลุ่มเป้าหมายไม่เพียงแต่จะแสดงออกซึ่งความเห็นอกเห็นใจต่อครู และเพื่อน ๆ ที่โรงเรียน แต่ยังกลับไปใช้ที่บ้านอีกด้วย

กรีนเนอร์ (วิลาสลักษณ์ ชวัลลสี. 2543: 69; อ้างอิงจาก Greener. 1989) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะและความสามารถทางอารมณ์กับพฤติกรรมความฉลาดทางอารมณ์ (Prosocial Behavior) ของเด็กอายุ 8-12 ปี โดยผู้วิจัยแบ่งเด็กออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีพฤติกรรมเอื้อสังคมสูง จะมีคะแนนการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น (Empathy) จากรายงานของเด็กเองสูงกว่า มีอารมณ์ทางบวกสูงกว่า มีความแม่นยำในการตีความการแสดงอารมณ์ทางสีหน้าได้แม่นยำกว่า และมีการจัดการอารมณ์ได้ดีกว่า เด็กที่มีการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นต่ำกว่า นอกจากนี้เด็กที่มีพฤติกรรมเอื้อสังคมสูงจะได้รับการยอมรับจากเพื่อนมากกว่าด้วย และพบว่าเด็กหญิงได้คะแนนความสามารถทางอารมณ์และพฤติกรรมเอื้อสังคมสูงกว่าเด็กชาย

ฮัตสัน และคนอื่นๆ (งามตา วนิทนานนท์. 2547: 143; อ้างอิงจาก Hudson; et al. 1976) ศึกษาความสามารถในการแก้ปัญหาของนักเรียนระดับ 2 พบว่า เด็กกลุ่มที่มีความสามารถในการหยิ่งลึกทางสังคมสูง เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่ผู้วิจัยกำหนดให้ว่าจะต้องช่วยเหลือเด็กที่อายุน้อยกว่า เด็กเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่าเขายากช่วยเหลือผู้อื่น เป็นเด็กที่มีไม่ตรีจิตและมีพฤติกรรมที่แสดงว่าเป็นผู้มีความสามารถในการแก้ปัญหาได้ดีกว่าเด็กกลุ่มที่มีความสามารถในการหยิ่งลึกทางสังคมต่ำ

สรุปได้ว่า การพัฒนาการเอาใจเขามาใส่ใจเราเป็นการฝึกการตระหนักในตนและการตระหนักผู้อื่นเพื่อตอบทั้งด้านจิตใจและสติปัญญาต่อสถานการณ์อย่างร่วมรู้สึก มีกระบวนการดังนี้คือ การฝึกการรับรู้การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยการฝึกการเผชิญกับสถานการณ์ การใช้สติไตร่ตรองความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น และการตอบสนองด้วยการสื่อสารทางบวกทั้งภาษาพูดและภาษาท่าทาง

2.4.4 การมีมนุษยสัมพันธ์

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติเพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีต่อกัน มีนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวไว้ดังนี้

เรียม ศรีทอง (2540: 11) กล่าวว่า แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์มีหลักความเชื่อ 3 ประการ คือ

1. มนุษย์ทุกคนมีคุณค่าแห่งความเป็นคนเท่าเทียมกัน ไม่เลือกเพศ วัย วรรณะ การศึกษา หรือฐานะเศรษฐกิจ มนุษย์ต้องการติดต่อเกี่ยวข้องกับกันฉันท์มิตร มีความปรารถนาดีต้องเป็นคนมีคุณค่าและมีความสำคัญ
2. มนุษย์เกี่ยวข้องกับความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อมนุษย์ได้รับการตอบสนองระดับหนึ่งก็ย่อมต้องการให้เกิดสัมพันธ์อันดีต่อกันในระดับหนึ่งได้เช่นกันระหว่างความต้องการทางด้าน

วัตถุกับจิตใจ แม้บางครั้งมีความสมบูรณ์ด้านวัตถุแต่ไม่ได้หมายความว่า ต้องการทางด้านจิตใจจะสมบูรณ์ไปด้วย

3. มนุษย์เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ ฉะนั้นการแสดงออกซึ่งเมตตาต่อกันจะนำมาซึ่งการอยู่ร่วมกันอย่างไม่เบียดเบียนก่อให้เกิดสันติสุขร่วมกัน ความสงบสุขของสังคมขึ้นอยู่กับความสามารถของมนุษย์ในการแสดงความเมตตาต่อกัน

วิจิตร อวาทกุล (2542: 46) กล่าวว่า การเข้าใจคนอื่นและเข้าใจตัวเราเอง หรือพูดสั้นๆ ว่ารู้เขารู้เรา รวมทั้งการทำให้ผู้อื่นเข้าใจตัวเราไปในทางที่ดี และเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์อย่างกล่าวว่า ต้องเข้าใจคนอื่นและเข้าใจตนเอง การทำให้คนอื่นเข้าใจตัวเราไปในทางที่ดี และการเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์

สรุปได้ว่า ในการที่จะให้บุคคลต่อบุคคล ได้มีสัมพันธ์กันในทางที่ดีนั้น การรู้เขารู้เราเป็นหลักพื้นฐานที่ดีในการปฏิบัติ ดังนั้น มนุษยสัมพันธ์จึงเป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ความสำคัญและประโยชน์ของมนุษยสัมพันธ์

มนุษยสัมพันธ์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการติดต่อระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ฉะนั้นในชีวิตประจำวันของทุกๆ คน จำต้องใช้มนุษยสัมพันธ์เพราะมนุษยสัมพันธ์เป็นสื่อเชื่อมความรักความเข้าใจอันดีต่อกันเพื่อให้มนุษยสัมพันธ์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ได้รับความสำเร็จในการทำงานร่วมกับบุคคลอื่น ขจัดปัญหาขัดแย้งด้วยสันติวิธี

วิภาพร มาพบสุข (2543: 16-17) กล่าวว่า มนุษยสัมพันธ์เป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับคนทุกคน และทุกคนต้องนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันตลอดเวลาทั้งนี้เป็นเพราะว่ามนุษย์จะต้องติดต่อสัมพันธ์กันตลอดเวลาในทุกหนทุกแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันที่มนุษย์จะต้องติดต่อสัมพันธ์ช่วยเหลือ และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้นมนุษยสัมพันธ์จึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญและมีประโยชน์ต่อมนุษย์ซึ่งสามารถสรุปประโยชน์ของมนุษยสัมพันธ์ได้ดังนี้

1. ทำให้บุคคลรู้จักและเข้าใจวิถีธรรมชาติและพฤติกรรมของมนุษย์ในด้านต่างๆ ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และการปรับตัวให้เข้าใจผู้อื่นในสังคม
2. ทำให้ทราบความต้องการของบุคคลอื่นและสามารถตอบสนองความต้องการต่างๆ ของบุคคลอื่นได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคล
3. ทำให้บุคคลมีจิตใจและความเมตตา กรุณาต่อบุคคลอื่น
4. ช่วยทำให้บุคคลลดความขัดแย้งและปัญหา ที่เกิดขึ้นในครอบครัวการทำงานและในสังคมโดยทั่วไป
5. ทำให้บุคคลในสังคมมีความรัก และมีความสามัคคีในหมู่คณะ

มาลินี จุฑาปะมา (2542: 19-20) กล่าวว่า iva การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่จะช่วยสร้างความรู้สึกเป็นมิตร รักใคร่ นับถือ เข้าใจ จงรักภักดีเกิดความร่วมมือซึ่งกันและกัน

บนพื้นฐานแห่งความเข้าใจ ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นทำให้เกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของการดำรงชีวิตร่วมกันในทางสังคมอย่างมีความสุขซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้

1. ก่อให้เกิดความเข้าใจธรรมชาติมนุษย์ในด้านต่างๆ ทั้งที่เหมือนและแตกต่าง
2. ก่อให้เกิดความเข้าใจความต้องการพื้นฐานของมนุษย์และสนองความต้องการมนุษย์ทั้งที่เหมือนและแตกต่างกันได้
3. ก่อให้เกิดความรักใคร่ เชื้อถือ ศรัทธาจากบุคคล
4. ลดปัญหาความขัดแย้งในการทำงาน
5. ก่อให้เกิดสัมพันธภาพอันดีกับบุคคลรอบข้าง
6. ก่อให้เกิดความสุขต่อตนเอง ผู้อื่น และส่งผลต่อความสงบสุขของสังคม

วิจิตร อวาทกุล (2542: 14-15) การสร้างมิตรเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการดำเนินชีวิตให้ราบรื่นด้วยดี การคบหาสมาคมจำเป็นสำหรับผู้ต้องการมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขสดชื่น หลีกหนีวิถีชีวิตที่โดดเดี่ยวอ้างว้าง การเรียนรู้ในเรื่องมนุษยสัมพันธ์และนำไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนเป็นปกตินิสัยจะช่วยให้การดำเนินชีวิตได้รับการปรับปรุงดีขึ้น

สรุปได้ว่า ความสำคัญและประโยชน์ของมนุษยสัมพันธ์นั้น มีผลเอื้อต่อการทำงานของกลุ่มให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ก่อให้เกิดความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจ ผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์จะปรับตัวและสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ความหมายของมนุษยสัมพันธ์

การ์ดเนอร์ (Gardner. 1983) ได้ให้คำนิยามของคำว่า พหุปัญญา ว่าเป็นความสามารถเชิงชีวจิต (Biopsychology Potential) นั่นคือคนทุกคนสามารถแสดงออกซึ่งองค์แห่งปัญญาที่เขาสามารถและพัฒนาความสามารถนั้นกับบริบทต่างๆ ตามสภาพแวดล้อมของตน เขามองปัญญาในหลายลักษณะ และเชื่อว่า ปัญญาของแต่ละคนจะเป็นกระบวนการทางจิตใจ หรือความสามารถที่จะค้นหา แก้ปัญหา และสร้างผลผลิตที่มีคุณค่าเป็นที่ยอมรับของสังคม

วิจิตร อวาทกุล (2542: 26) มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การครองใจคนเพื่อให้เกิดความพอใจรักใคร่ด้วยความเต็มใจ พอใจและมีความสุข

ราชบัณฑิตยสถาน (2542: 832) ให้ความหมายว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน

วิภาพร มาพบสุข (2543: 12) มนุษยสัมพันธ์หมายถึง การติดต่อเกี่ยวสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่มบุคคล บุคคลกับคณะบุคคล หรือบุคคลกับสังคมการติดต่อสัมพันธ์กันเพื่อเป็นสะพานนำไปสู่การจูงใจคนเพื่อสร้างมิตร ชนะมิตร รวมทั้งการสร้างหรือพัฒนาตนเองให้เป็นที่ยอมรับใคร่ชอบพอกันแก่กันทั่วไปอย่างกว้างขวาง ได้รับการสนับสนุนร่วมมือจากบุคคลทุกฝ่ายเป็นการสร้างตนให้เป็นคนดีของสังคม

พรรณราย ทรัพย์ประภา (2548: 44) ให้ความหมายของมนุษยสัมพันธ์ว่าเป็นการติดต่อสัมพันธ์ในระหว่างบุคคลเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ด้วยคำพูดและลักษณะท่าทาง

จากความหมายของมนุษยสัมพันธ์ที่กล่าวมาสรุปได้ว่า มนุษยสัมพันธ์หมายถึง การสร้างความเป็นมิตร หรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทั้งทางกายและทางจิตใจที่ก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน เกิดความนับถือรักใคร่ชอบพอ แสดงความร่วมมืออันดีต่อกัน ทำให้อยู่ร่วมกันด้วยความดีและมีความสุข

วิธีการสร้างมนุษยสัมพันธ์

มีผู้กล่าวถึงวิธีสร้างมนุษยสัมพันธ์ไว้หลายท่าน ในที่นี้กล่าวถึงเฉพาะท่านที่เห็นว่าสำคัญและน่าสนใจ ดังนี้

เสนอ อินทรสุขศรี (2526: 1-14) กล่าวถึง หลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์ พอสรุปได้ดังนี้

1. พึงทำตนเป็นมิตรกับทุกคน ซึ่งเป็นการสร้างบรรยากาศที่ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกัน เช่น รู้จักทักทายปราศรัยกับบุคคลต่าง ๆ พยายามจดจำชื่อบุคคลใช้คำพูดที่เหมาะสมและยกย่องให้เกียรติผู้ร่วมงานสนทนาด้วยความจริงใจ

2. มองผู้อื่นในแง่ดี การมีเจตคติที่ดีต่อกันจะเป็นจุดเริ่มแรกของการมีความเข้าใจที่ดีต่อกัน เช่น ต้องคำนึงว่า คนเราแตกต่างกัน ไม่ควรนำข้อบกพร่องหรือเรื่องส่วนตัวของผู้อื่นมาเปิดเผย

3. หลีกเลี่ยงการกระทำในสิ่งที่ทำให้ผู้อื่นเกิดความขุ่นเคืองไม่พอใจ เช่น ไม่ก้าวร้าว ไม่แสดงอารมณ์โกรธหรือแสดงความไม่พอใจโดยปราศจากเหตุผล ไม่ตำหนิผู้ร่วมงานต่อหน้าคนจำนวนมาก

4. มีความเป็นกันเอง และให้การสนับสนุนช่วยเหลือผู้ร่วมงาน เปิดโอกาสให้ผู้อื่นแสดงความคิดเห็น และสนับสนุนความคิดที่ดี ยกย่องชมเชยผู้ที่มีความสามารถในการปฏิบัติงาน

5. หาทางขจัดความขัดแย้ง โดยหาสาเหตุของการขัดแย้ง วางตัวเป็นกลางและตัดสินด้วยความยุติธรรม

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์ (2553: 58-59) กล่าวว่า การที่คนเรารวมกันเป็นกลุ่ม กลุ่มสามารถดำเนินกิจกรรมอยู่ได้เป็นเวลานานได้ ต้องมีมนุษยสัมพันธ์ในกลุ่มซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการปฏิบัติงานของกลุ่ม นอกจากมนุษยสัมพันธ์ในกลุ่ม ยังต้องสร้างมนุษยสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นด้วย เพราะในสังคมนั้นสมาชิกคนหนึ่งอาจสังกัดในกลุ่มต่าง ๆ ได้หลายกลุ่ม องค์ประกอบในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ในกลุ่มที่อาจประมวลจากแนวคิดของนักบริหารและนักจิตวิทยามีดังต่อไปนี้

1. ต้องเชื่อความสามารถและมีความไว้วางใจซึ่งกันและกันในการทำงานร่วมกันสมาชิกต้องมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เชื่อถือและให้เกียรติกัน เชื่อว่าเขามีความสามารถทำงานของเขาให้สำเร็จได้ด้วยตัวเขาเองไม่ก้าวกายสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่นถ้าเขาไม่ต้องการความช่วยเหลือ

2. พร้อมช่วยเหลือกันเสมอ สมาชิกในกลุ่มทุกคนต้องพร้อมให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จนสามารถปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ไม่เกี่ยงงานมีน้ำใจต่อเพื่อนร่วมงานเสมอ

3. มีการติดต่อสื่อสารที่ดี พยายามทุกวิถีทางที่ให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นในปัญหา และงานของกลุ่ม การติดต่อสื่อสารควรเป็นไปในลักษณะสองทาง หรือหลายทาง รู้จักการพูดในทางสร้างสรรค์มากกว่าการทำลาย

4. รู้จักการทำงานร่วมกันอย่างมีระบบ ความสัมพันธ์ในกลุ่มเกิดขึ้น ถ้าการทำงานนั้น เป็นไปอย่างมีขั้นตอน และเป็นระบบที่คล่องตัว หัวหน้างานและผู้ปฏิบัติงานรู้จักวิธีการทำงานของตน

5. รู้จักใช้กระบวนการในการทำงานในการทำงานร่วมกันต้องมีวิธีการทำงานที่เป็น ขั้นตอนสมาชิกในกลุ่มทุกคนต้องมีส่วนในการทำงาน การจัดกระบวนการในการทำงานของกลุ่มนั้น จะทำให้งานลุล่วงไปได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ และพร้อมกับการสร้างความสัมพันธ์อันดี ระหว่างสมาชิกในกลุ่มด้วย

วิจิตร อวทะกุล (2537: 76-78) กล่าวถึงเทคนิคการสร้างมนุษยสัมพันธ์ไว้ สรุปได้ดังนี้

1. มีบุคลิกภาพ ท่าทาง การแต่งกาย การพูด การฟังที่ดี คล่องแคล่ว ยิ้มแย้ม แจ่มใส เบิกบาน ผู้คบหาด้วยความสบายใจ
2. มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ช่วยเหลือและให้ความร่วมมือกับผู้อื่น เป็นอย่างดี
3. เข้าใจพฤติกรรมของคน รู้ถึงความต้องการและความแตกต่างของแต่ละบุคคล ยอมรับในเสรีภาพของผู้อื่น
4. รู้จักข่มระงับอารมณ์ วางเฉยต่อสิ่งที่ไม่ชอบอารมณ์ มีอารมณ์ขัน รู้จักผ่อนสั้น ผ่อนยาว
5. มีความคิด และการกระทำที่สร้างสรรค์ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มองสภาพการณ์ที่เป็นกลาง มองโลกในแง่ดี
6. มีความกระตือรือร้น ขยันขันแข็ง ซื่อสัตย์สุจริต
7. มีกิริยามารยาทเรียบร้อย อ่อนน้อม

คาร์เนกี (อาษา ขอจิตต์เมตต์ 2525: 206; อ้างอิงจาก Carnegie.n.d.) กล่าวถึง วิธีปฏิบัติ เพื่อสร้างมนุษยสัมพันธ์ ดังนี้

1. จงยิ้ม
2. จงเอาใจใส่อย่างแท้จริงต่อผู้อื่น
3. จงรู้จักเรียกชื่อผู้ที่เรติดต่อด้วย
4. เป็นนักฟังที่ดี สนับสนุนให้อีกฝ่ายพูดถึงเรื่องของเขา
5. สนทนาในเรื่องที่อีกฝ่ายหนึ่งสนใจ
6. จงทำให้ผู้อื่นเกิดความรู้สึกว่าเป็นคนสำคัญ และจงทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ

สรุปได้ว่า วิธีสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่บุคคลทั่วๆ ไป สิ่งควรปฏิบัติก็คือการยิ้มแย้มแจ่มใส ด้วยความจริง มีอารมณ์ขัน รู้จักข่มระงับอารมณ์ รู้จักประนีประนอม มีน้ำใจเป็นมิตร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กล่าวทักทายผู้อื่นก่อน พูดด้วยวาจาสุภาพเหมาะสมกับเรื่อง บุคคลเวลา และสถานที่ เป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดี ยอมรับฟังความคิดเห็นที่ดีของผู้อื่น ให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือสนับสนุน และให้อภัยใน

ความผิดพลาดของผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่องาน ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ปรับตัวได้ตามสถานการณ์ ตลอดจนมีความคิดและการกระทำที่สร้างสรรค์

การเสริมมนุษยสัมพันธ์ของเด็กปฐมวัย

การเข้าอกเข้าใจผู้อื่น และการผูกสัมพันธ์เป็นองค์ประกอบพื้นฐานสำคัญของการมีมนุษยสัมพันธ์ หากเด็กรู้สึกเหงาและอยากมีเพื่อน ผู้ใหญ่ต้องสอนให้เด็กใช้วิธี ในการเสริมสร้างปัญญาด้านมนุษยสัมพันธ์ด้วยวิธีการผูกสัมพันธ์ ดังต่อไปนี้

1. ฝึกการให้เกียรติผู้อื่นโดยแสดงความชื่นชม ชื่นชอบและให้กำลังใจกันและกันในวาระที่เหมาะสม รวมทั้งการฝึกความสามารถในการหยั่งรู้อารมณ์ และความรู้สึกของผู้อื่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นใจผู้อื่นผ่านกิจกรรมและวิธีการต่าง ๆ เช่นการเล่นร่วมกลุ่ม หรือการเรียนรู้ร่วมกลุ่ม เพื่อความสำเร็จของหมู่คณะให้เด็กรู้จักรับผิดชอบ เมื่อกระทำไม่ดีต่อผู้อื่นหรือกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง และฝึกการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โดยสอนให้เด็กรู้จักการแบ่งปัน สิ่งของหรือขนมให้เพื่อน
2. ยิ้มแย้มขณะเล่นหรือทำงานร่วมกับเพื่อน เวลาเด็กๆ ยิ้มเท่ากับว่าเด็กๆ กำลังบอกให้ผู้อื่นรู้ว่าเด็กชอบและสนใจที่จะเล่นร่วมกับคนอื่น แล้วเมื่อนั้นก็จะส่งยิ้มตอบกลับมา
3. พัง เปิดโอกาสให้เพื่อนใหม่ได้พูดคุยอย่างเต็มที่ และตั้งใจฟังในสิ่งที่เพื่อนกำลังพูดอย่าขัดจังหวะการพูดของผู้อื่น แม้ว่าอยากพูดเสริมสักแค่ไหนก็ตาม ต้องรอให้เพื่อนพูดจบก่อน แล้วค่อยพูดแสดงความคิดเห็นได้
4. เป็นตัวเอง ถ้ารู้สึกเขินอายไม่ชอบพูดคุย เด็กๆ สามารถแสดงออกถึงปัญญาด้านมนุษยสัมพันธ์ได้ด้วยการถามคำถามที่เหมาะสมและตั้งใจฟังคำตอบที่ได้รับ
5. ชอบหรือคุยในเรื่องที่สนใจเหมือนกัน พยายามหาเรื่องที่ทั้งสองฝ่ายสนใจมาพูดคุยกัน ความสนใจในเรื่องเดียวกันจะช่วยให้เด็กๆ ได้ทำความรู้จักกับเพื่อนที่กำลังคุยด้วย และทำให้การพูดคุยของเด็กๆ ดำเนินไปได้ด้วยดี

การสร้างมนุษยสัมพันธ์ถือเป็นการเปิดเผยตัวเอง จะช่วยให้เด็กได้ทำความรู้จักกับเพื่อนใหม่ บางคนอาจไม่เคยคิดอยากรู้จักมาก่อน เด็กอาจมีเพื่อนต่างเพศได้ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่นเด็กจะต้องรู้จักปรับตัวเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นที่ยอมรับของเพื่อน สร้างความคุ้นเคยความพอใจให้เกิดขึ้นระหว่างกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษยสัมพันธ์

ลักคณา ทศวัต (2555: บทคัดย่อ) ศึกษาผลการจัดการเรียนรู้แบบเด็กนักวิจัยที่มีต่อมนุษยสัมพันธ์ที่มีต่อเด็กปฐมวัย ผลการวิจัยพบว่า ระดับพฤติกรรมโดยรวมและรายด้านคือ ด้านความร่วมมือ ด้านการทำงานกลุ่ม ด้านความช่วยเหลือ และด้านการแบ่งปัน ก่อนและระหว่างการทดลอง เด็กปฐมวัยส่วนใหญ่แสดงพฤติกรรมด้วยการมีมนุษยสัมพันธ์ด้วยตนเองเป็นบางครั้ง แต่หลังการทดลองส่วนใหญ่เด็กแสดงพฤติกรรมการมีมนุษยสัมพันธ์ด้วยตนเองทุกครั้ง และหลังการทดลอง

พบว่า มีค่าคะแนนเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 การทดลองครั้งนี้ส่งผลต่อพฤติกรรมโดยรวมอยู่ในระดับร้อยละ 86 ส่วนพฤติกรรมรายด้านทุกด้านก่อนระหว่างและหลังการทดลองมีค่าเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

พาร์เกอร์ (Parker. 1983: 2897-A) ศึกษาผลของการฝึกมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อความภาคภูมิใจในตนเอง (Self-Esteem) และทักษะการติดต่อสื่อสารของนักเรียนเกรด 4 โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง 120 คน แบ่งเป็นกลุ่มๆ ละ 30 คน แยกเป็นกลุ่มทดลอง 3 กลุ่ม กลุ่มควบคุม 2 กลุ่ม ทดลองได้รับการฝึกมนุษยสัมพันธ์สัปดาห์ละ 2 ครั้งๆ ละ 30 นาทีเป็นเวลา 8 สัปดาห์ติดต่อกัน กิจกรรมที่ใช้ในการฝึกมี 16 กิจกรรม ส่วนกลุ่มควบคุมไม่ได้รับการฝึก ผลการวิจัยปรากฏว่า ไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม แต่พบว่ากลุ่มทดลองมีคะแนนด้านความภาคภูมิใจในตนเองทักษะการติดต่อสื่อสารเพิ่มขึ้น

แอลแลน (Allen. 1986: 2936-A) ศึกษาผลของกลุ่มฝึกมนุษยสัมพันธ์ระยะสั้นที่มีต่อทักษะการตอบสนองแบบเอื้ออำนวย (Facilitative Responding) ของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 77 คน อายุโดยเฉลี่ย 21.2 ปี แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมโดยกลุ่มทดลองได้รับการฝึกด้านการตอบสนองแบบเอื้ออำนวย ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองมีทักษะการตอบสนองแบบเอื้ออำนวยมากกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากงานวิจัย สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมให้เด็กได้เปิดเผยความรู้สึก ความต้องการตนเอง จะทำให้เด็กได้สร้างความคุ้นเคย ทำความรู้จักกับเพื่อนถือว่าการฝึกมนุษยสัมพันธ์ ทำให้เด็กเกิดการยอมรับและได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน ทำให้พัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง และผู้อื่นเกิดการช่วยเหลือสนับสนุนให้ความร่วมมือ และให้อภัยในความผิดพลาดของผู้อื่นปรับตัวได้ตามสถานการณ์ และมีการกระทำที่สร้างสรรค์

2.5 แนวทางการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์

อารมณ์มีส่วนเกี่ยวข้องและสำคัญอย่างยิ่งต่อคนเรา โดยเฉพาะอารมณ์ของเด็กปฐมวัยซึ่งเป็นวัยที่ต้องได้รับการปลูกฝังและส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์เพราะเด็กวัยนี้จะเริ่มเข้าใจความรู้สึกและความต้องการของผู้อื่น เริ่มเรียนรู้พฤติกรรมช่วยเหลือผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น จึงควรพัฒนาให้เด็กปฐมวัยมีความฉลาดทางอารมณ์ ซึ่งมีผู้ให้แนวทางในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ไว้ดังนี้

โกลแมน (Goleman 1995 อ้างถึงใน กรมสุขภาพจิต 2545: 24-26) ได้เสนอวิธีการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ ซึ่งครูใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเด็กได้เป็นอย่างดี ดังนี้

1. การรู้จักอารมณ์ของตนเอง เป็นองค์ประกอบสำคัญเบื้องต้นที่จะนำไปสู่การควบคุมอารมณ์และการแสดงออกที่เหมาะสมต่อไป ขั้นตอนของการรู้จักอารมณ์ตนเอง เริ่มจากการให้เวลาทบทวนอารมณ์ตนเองว่ามีลักษณะอย่างไร ผลย้อนกลับของการแสดงอารมณ์ว่าพอใจ ไม่พอใจเหมาะสมหรือไม่ ฝึกให้เกิดการรู้ตัวเสมอ มีสติอยู่กับความรู้สึก รู้ว่ากำลังรู้สึกอย่างไรกับตัวเอง กับสิ่ง

ที่เกิดขึ้นรอบๆ ตัว ความรู้สึกนั้นมีผลอย่างไรต่อการแสดงออก การรู้จักอารมณ์ตนเองช่วยให้สามารถเรียกชื่ออารมณ์ที่เกิดขึ้นได้ เข้าใจสาเหตุของความรู้สึกดีขึ้นและรู้จักความแตกต่างระหว่างความรู้สึกและการกระทำ

2. การรู้จักจัดการกับอารมณ์ของตนเอง เป็นความสามารถในการควบคุมอารมณ์และการแสดงออกทางอารมณ์ทั้งดีและไม่ดีได้อย่างเหมาะสมกับบุคคล สถานที่ เวลา และสถานการณ์ การจะจัดการกับอารมณ์ได้อย่างมีความเหมาะสมเพียงใดขึ้นอยู่กับความสามารถยับยั้งอารมณ์ไม่แสดงออกทันทีทันใด สามารถอธิบายได้อย่างสมเหตุสมผลถึงการเกิดและแสดงอารมณ์และการแสดงพฤติกรรมที่มีผลย้อนกลับในทางบวก แนวทางการจัดการกับอารมณ์ตนเองนี้มีวิธีการต่าง ๆ ได้แก่

2.1 ทบทวนว่ามีอะไรบ้างที่ทำลงไป และไม่ทำอะไร

2.2 เตรียมการแสดงอารมณ์ ฝึกการสั่งสอนตนเองว่าจะทำและไม่ทำอะไร

2.3 ฝึกการรับรู้สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างอารมณ์แจ่มใสสบายใจ

2.4 ฝึกการสร้างความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง ผู้อื่น และสิ่งที่อยู่รอบตัว

2.5 ฝึกการมองหาประโยชน์หรือโอกาสจากอุปสรรค โดยการเปลี่ยนแปลงมุมมองในแง่ดี คิดว่าเป็นสิ่งที่ท้าทายและมีทางเลือกมากกว่าหนึ่ง

2.6 ฝึกการผ่อนคลายความเครียดเมื่อเกิดอารมณ์ไม่ดี เลือกวิธีที่เหมาะสมกับตนเอง การจัดการกับอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม จะทำให้เกิดความสบายใจซึ่งจะมีผลไปถึงความสำเร็จและความสุขในการเรียน การทำงานและการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น สามารถจัดการกับความโกรธ ผิดหวัง ทนต่อความผิดหวังได้มากขึ้น มีอารมณ์ก้าวร้าวน้อยลง มีความรู้สึกทางบวกต่อตนเอง ต่อโรงเรียน และต่อครอบครัว จัดการกับความเครียดได้ดีขึ้น รู้สึกว่าเหว่ วิตกกังวลน้อยลงมีความรับผิดชอบมากขึ้น มีสมาธิเอาใจใส่ในการเรียนและผลสำเร็จทางการเรียนสูงขึ้น

3. การสร้างแรงจูงใจให้ตนเอง เป็นการมองแง่ดีของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง และสร้างความเชื่อมั่นว่าเราสามารถอยู่กับสิ่งนั้นได้ สามารถทำได้ เพื่อจะได้เกิดกำลังใจที่จะสร้างสรรค์ในสิ่งที่ดีมุ่งไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้แนวทางในการสร้างแรงจูงใจให้กับตนเอง ได้แก่

3.1 ทบทวนว่าสิ่งสำคัญในชีวิตของเรามีอะไรบ้าง และจัดอันดับของความต้องการพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นไปได้หรือเป็นไปได้

3.2 นำความต้องการที่เป็นไปได้และเกิดประโยชน์มาตั้งเป้าหมายที่ชัดเจนและวางขั้นตอนในการบรรลุเป้าหมายนั้นๆ

3.3 ระมัดระวังอย่าให้มีเหตุการณ์ที่ทำให้ไขว่เขว และออกนอกทางที่บรรลุเป้าหมาย

3.4 ลดความสมบูรณ์แบบลงบ้างไม่ใช่ทำทุกอย่างดีที่สุดและต้องไม่ผิดเลย

3.5 ฝึกความยืดหยุ่นทางอารมณ์ อย่าให้เครียดและผิดหวัง

3.6 ฝึกการมองหาประโยชน์จากอุปสรรคเพื่อสร้างพลังให้เกิดสิ่งดีๆ ต่อไป

3.7 ฝึกการสร้างความหมายให้แก่ชีวิตตนเองและบุคคลอื่น

3.8 ให้กำลังใจตนเอง คิดว่าเราทำได้เราจะทำ และลงมือทำ การสร้างแรงจูงใจให้ตนเองนี้ จะช่วยให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง มีความมุ่งมั่นพยายาม ซึ่งจะนำไปสู่สัมฤทธิ์ผลทางการเรียน รู้จักการตั้งเป้าหมายและดำเนินการจนสำเร็จโดยไม่ล้มเลิกกลางคัน แม้เมื่อพบอุปสรรคเพียงเล็กน้อย

4. การหยั่งรู้อารมณ์ผู้อื่น เป็นความสามารถในการรับรู้อารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่นมีความเห็นใจและเข้าอกเข้าใจ สามารถปรับความสมดุลของอารมณ์ตนเองตอบสนองต่อผู้อื่นได้อย่างสอดคล้องกัน การหยั่งรู้อารมณ์ผู้อื่นและสามารถเข้าใจได้ ทำให้รู้ช่องทางที่จะโน้มน้าวใจผู้อื่นในสิ่งที่เราต้องการได้ การฝึกอารมณ์ด้านนี้จะต้องนึกถึงผู้อื่นพอๆ กับที่นึกถึงตนเองแนวทางการฝึกสามารถทำได้ดังนี้

4.1 ให้ความสนใจในการแสดงออกของผู้อื่น เช่น การสังเกตสีหน้า ท่าทาง การพูด น้ำเสียง เป็นต้น

4.2 อ่านอารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่นจากสิ่งที่สังเกตเห็น อาจตรวจสอบว่าเขารู้สึกอย่างไรโดยการถาม แต่ต้องทำในสภาพที่เหมาะสม มิฉะนั้นจะกลายเป็นการทำลายความรู้สึกได้

4.3 ทำความเข้าใจสภาพอารมณ์และความรู้สึกของบุคคลตามสภาพที่เข้าเผชิญอยู่หรือที่เรียกว่าเอาใจเขามาใส่ใจเรา

4.4 แสดงการตอบสนองอารมณ์ของบุคคลอื่นที่ปะ การแสดงว่าเข้าใจ เห็นใจ ทำให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกที่ดีต่อกัน

5. การรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน เป็นความสามารถในการอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกับผู้อื่นและมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน สร้างสรรค์ผลงานที่มีประโยชน์ แนวทางการปฏิบัติได้แก่

5.1 ฝึกสร้างความรู้สึกที่ดีต่อผู้อื่น ซึ่งจะทำให้การเริ่มต้นมีสัมพันธภาพที่ดีเกิดขึ้น

5.2 ฝึกการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ สร้างความเข้าใจที่ตรงกัน ฝึกการเป็นผู้ฟังและผู้พูดที่ดี และคำนึงถึงความรู้สึกของผู้ฟัง

5.3 ฝึกแสดงน้ำใจ เอื้อเฟื้อ รู้จักการให้ การรับ การแลกเปลี่ยนให้เกิดคุณค่าและประโยชน์แก่ตนเองและบุคคลที่เกี่ยวข้อง

5.4 ฝึกให้เกียรติผู้อื่นอย่างจริงจัง ให้การยอมรับเพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้รับรู้สึกภาคภูมิใจและมีความรู้สึกที่ดีตอบแทน

5.5 ฝึกแสดงความชื่นชม ให้กำลังใจซึ่งกันและกันตามวาระที่เหมาะสม การจะเกิดผลอย่างแท้จริงต้องอาศัยความมุ่งมั่นและเวลา

กรมสุขภาพจิต (2543: 83-85) ได้เสนอแนวทางสำหรับครูผู้สอนเพื่อใช้ในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. รู้เท่าทัน หยั่งรู้ในความรู้สึกของเด็ก ครูควรแสดงความเข้าใจ ยอมรับเห็นอกเห็นใจ เอื้ออาทรให้ความสำคัญกับสิ่งที่เด็กสนใจแทนการตำหนิ บังคับ วิจารณ์ หรือลงโทษขณะเดียวกันครูจะต้องเฝ้าระวังความรู้สึกและอารมณ์ของตนเองไม่แสดงออกในลักษณะที่ขาดการควบคุมซึ่งเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีสำหรับเด็ก

2. ใช้โอกาสหรือสถานการณ์แต่ละเรื่องสร้างความใกล้ชิดสนิทสนม โดยให้ข้อมูลมุมมองต่างๆ เพื่อประกอบการตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม เช่น เด็กเกิดความตื่นตระหนกเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ตื่นเต้น ชวนให้หาวดกแล้ว ครูอาจเข้าไปนั่งใกล้เด็ก ปลอบใจและอธิบายด้วยเหตุผล เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กล้าเผชิญสถานการณ์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

3. รับฟังความรู้สึกและอารมณ์ของเด็กด้วยความตั้งใจ เอื้ออาทรและพยายามตรวจสอบความรู้สึกของเด็กโดยพิจารณาจากสถานการณ์ พฤติกรรม ภาษาท่าทางและอากัปกิริยาที่แสดงออก ในขณะที่รับฟังครูอาจสะท้อนหรือสรุปในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมา พร้อมกับหาเหตุผลให้เด็กเข้าใจในแง่มุมอื่นบ้าง แต่ไม่ควรสรุปหรือชี้แนะ

4. ฝึกให้เด็กระบายอารมณ์ความรู้สึกของตนได้อย่างถูกต้องแทนการเก็บกดไว้หรือระบายออกโดยขาดการควบคุม การแสดงอารมณ์ที่เปิดเผยตรงไปตรงมา เป็นลักษณะพื้นฐานของผู้มีความฉลาดทางอารมณ์ที่ดี รู้ตัวว่ากำลังโกรธ เสียใจ น้อยใจ อิจฉา เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการอารมณ์ได้อย่างถูกต้องด้วยตนเอง

5. กำหนดขอบเขตของการช่วยเหลือพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็ก เมื่อครูเห็นว่าเด็กเข้าใจอารมณ์ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของตน และเล็งเห็นพฤติกรรม

โกลแมน (Goleman. 1998) กล่าวว่า การพัฒนาบุคคลให้มีความสามารถทางด้านอารมณ์เป็นการพัฒนาที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับนิสัย การพูด การรู้สึก ประสบการณ์เดิม ซึ่งต่างจากการพัฒนาเทคนิคทางวิชาชีพใดๆ ที่เรียนรู้โดยการใช้สมอง ส่วน นีโอคอร์เท็กซ์ทำความเข้าใจในข้อมูลที่ได้รับ เชื่อมโยง คิด ดังนั้น การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ต้องใช้เวลาจากการฝึกฝนโดยประสบการณ์ และการมีแรงจูงใจที่ดีต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จึงถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญของลิมบิก เบรน (Limbic brain) โดยเฉพาะ อมิกดาลา (Amygdala) ที่จะควบคุมพฤติกรรมการแสดงออกที่เหมาะสม

ซาร์ไน (Saani. 1997: 46-47) ได้กล่าวถึงความฉลาดทางอารมณ์ว่า บุคคลสามารถฝึกฝนได้ ด้วยการเสริมทักษะความสามารถทางอารมณ์ของตนเอง (Skill of emotional competence) ดังนี้

1. การตระหนักรู้สภาพอารมณ์ของตนเอง และสภาพอารมณ์ที่ซับซ้อนขึ้น
2. ความสามารถเข้าใจอารมณ์ของผู้อื่น
3. ความสามารถในการใช้คำที่เกี่ยวกับอารมณ์และแสดงออกในภาษาที่เหมาะสมในแต่ละวัฒนธรรม

4. มีศักยภาพในการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) และเห็นอกเห็นใจ (Sympathy) ในสภาวะอารมณ์ของผู้อื่น

5. ความสามารถในการเข้าใจภาวะที่เป็นจริงของอารมณ์ที่อยู่ภายใน ซึ่งไม่ต้องการให้สอดคล้องกับการแสดงออกภายนอก และในระดับซับซ้อน เนื่องจากพฤติกรรมการแสดงออก ทางอารมณ์อาจมีผลกระทบต่อผู้อื่นได้และใช้เป็นกลวิธีการปกป้องตนเอง

6. ความสามารถในการปรับตัวเมื่อเกิดอารมณ์ที่ไม่พึงประสงค์ด้วยการใช้กลวิธีในการควบคุมตนเองให้ภาวะอารมณ์ดีขึ้นในแง่ของความรุนแรงและระยะเวลาที่กำหนด

7. การตระหนักรู้ในคุณค่าของความสัมพันธ์ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน เป็น การสื่อสารทางอารมณ์ที่มีคุณภาพ

ซาปิโร (Shapiro. 1997) ได้เสนอข้อคิดในการพัฒนาความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ของเด็กไว้ดังนี้

1. ให้เด็กซึมซับมาตรฐานทางศีลธรรมของศาสนา เช่น ในศาสนาคริสต์ อาจให้เด็กท่อง และทำความเข้าใจกับบัญญัติ 10 ประการ ศาสนาพุทธ ศีล 5 และศาสนาอิสลาม หลักบัญญัติ 5 ประการ เป็นต้น

2. ฝึกให้เด็กแสดงออกซึ่งความเมตตา กรุณา ช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่เลือกโอกาส การมีส่วนร่วม เฉลียวฉลาดทางอารมณ์ที่ดีย่อมสามารถทำให้ผู้อื่นเป็นสุขได้โดยไม่เลือกกาลและเวลา

3. ให้ปฏิบัติงานที่เป็นการบริการชุมชน (Community Service) ทั้งให้ถือเป็นส่วนหนึ่งของ หลักสูตรการเรียน อาจในระดับมัธยมศึกษาหรือปริญญาตรี ทำกิจกรรมสาธารณกุศลแก่องค์กรที่ มิได้มุ่งหวังกำไรเป็นการเรียนรู้ชีวิตในแง่มุมต่างๆ และกฎกติกาสังคม ไม่แปลกแยกจากผู้คนและ ธรรมชาติของ

4. ฝึกการพูดความจริง (Honesty) และการประพฤติปฏิบัติที่สอดคล้องกับคำพูด (Integrity) ด้วยการสร้างความไว้วางใจด้วยคุณความดี ความตรงไปตรงมา ไม่พูดโกหก การเคารพ ความเป็นส่วนตัวของเด็ก การพูดคุยกันเกี่ยวกับคุณค่าของจริยธรรมของสมาชิกในครอบครัว

5. นำเอาอารมณ์ทางลบมาเป็นอุทาหรณ์ เช่น ความละอาย หรือความรู้สึกผิดต่อ พฤติกรรมบางอย่างในอดีตของตนบางอย่าง เพื่อการยับยั้งชั่งใจ ไม่ประพฤติปฏิบัติซ้ำ

6. ฝึกเด็กให้คิดและตีความต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เกี่ยวกับปัญหาข้อห่วยต่าง ๆ เกี่ยวกับการแสดงออกทางอารมณ์ เป็นตัวอย่างของการเป็นผู้ที่เผชิญกับความจริงได้ดี อาจจะนำ ตัวอย่างจากนิยาย นิทาน บทภาพยนตร์หรือละครในชีวิตจริงมาอธิบายประกอบด้วยก็ได้

7. ฝึกเด็กให้มองโลกในแง่ดี เปิดตัวเองต่อประสบการณ์ใหม่ ๆ ในชีวิตจากความเป็น ดันแบบของพ่อแม่ในการเกี่ยวข้องกับเด็ก การมองโลกในแง่ดี เป็นการรักษาและพัฒนาสุขภาพจิต ลดการสร้างปัญหา

8. เพิ่มความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ด้วยการเตือนตนด้วยตนเอง แก่การแสดงออกโดย การแก้ที่ความคิด ใช้ความคิดแก้ความรู้สึก เช่น การพูดคุยกับตนเอง พูดคุยให้สติเตือนตนอยู่ ภายในตน เป็นการสร้างสติที่จะควบคุมอารมณ์ของตนเอง

9. การให้ฟังดนตรีเบา ๆ หรือเพลงคลาสสิกทั้งของไทยและของต่างประเทศ ที่มีจังหวะที่ น้อยกว่า 60 ครั้งต่อนาที ให้ดูภาพเขียนนามธรรม (Asstrac Art) และสอบถามว่าภาพนี้ทำให้เขา รู้สึกเช่นไรหรือในเวลา 1 ภาพ 1 นาที ให้จ้องภาพที่มีรายละเอียดต่างๆ แล้วให้ปิดตา นึกภาพไว้ใน สมอแล้วให้รายงานว่าภาพนั้นมีรายละเอียดใดบ้างหรือให้เด็กเอามือปิดตา ดมกลิ่นต่างๆ ในห้องว่า ได้กลิ่นอะไรบ้าง

10. ฝึกเด็กให้รู้จักวิธีการแก้ไขปัญหามองเห็นสภาพทั้ง 2 ด้านของปัญหา ไม่มองอะไร ด้านเดียว ฝึกเด็กให้รู้จักคำศัพท์ต่างๆ มากมายที่เลือกใช้ได้เหมาะสมกับกาลเทศะ สอนเด็กให้รู้จัก

ภาษาที่ใช้ในการแก้ปัญหา สร้างสายสัมพันธ์ เช่น ขอโทษ ขอรบกวน ขอภัย ขอบคุณ เป็นต้น เมื่อเด็กเติบโตขึ้นควรฝึกในการคิดแก้ปัญหาด้วยทางเลือกหลายๆ ทาง ต่อปัญหาใดปัญหาหนึ่งสามารถเลือกตัดสินใจแนวทางที่เหมาะสมและดีที่สุด

11. ปฏิสัมพันธ์ที่พ่อแม่มีต่อลูก จะส่งผลถึงทักษะทางสังคมที่เด็กมีต่อผู้อื่น ดัชนีวัดระดับความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ของเด็กที่ดี ดูด้านทักษะทางสังคม (Social Skill) ที่เด็กได้แสดงออก ได้รับรู้เรียนรู้ ติความ ตอบสนอง วางตนในสถานการณ์ต่างๆ ทางสังคม เด็กประนีประนอมได้มากน้อยเพียงใด ในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งกัน ตัวอย่างที่เห็นได้ก็คือ ทักษะในการพูดคุยกับเด็ก พ่อแม่ ผู้ปกครองควรฝึกเด็กให้มีทักษะในการพูดคุย (Conversation Skill) ในโอกาสต่างๆ ดังนี้

11.1 พูดถึงความรู้สึก ความปรารถนาของตนเองได้อย่างชัดเจนว่าตนรู้สึกอย่างไร ทำไมถึงรู้สึกเช่นนั้นและตนต้องการอะไร

11.2 สามารถอ่านภาษาท่าทางของผู้อื่นได้ถูกต้อง มีความเข้าใจกับสีหน้า สัญญาณหรือภาษาท่าทางของผู้อื่น

11.3 ให้เข้าร่วมกิจกรรมที่เขามีความสนใจ

11.4 ให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้อื่นได้ ชมคนด้วยความจริงใจ

11.5 ใส่ใจกับเรื่องที่กำลังสนทนาอยู่ไม่เปลี่ยนเรื่องคุยหรือทำกิจกรรมอื่นไปด้วย

11.6 แสดงความเป็นผู้ฟังที่ดี ไม่พูดขัดจังหวะ สืบค้น สอบถาม ติดตามได้ดี

11.7 แสดงความสนใจผู้อื่น ด้วยการสบตา ทักทาย สอบถาม

11.8 แสดงการยอมรับ รับฟังความคิด ข้อเสนอแนะของคู่สนทนา

11.9 ให้ความเป็นกันเองและการยอมรับ เช่น การกอด ตะแล้ม

11.10 แสดงความเห็นอกเห็นใจ บอกให้รู้ว่าตนเองคิดว่าคนอื่นรู้สึกอย่างไร

และแสดงให้เห็นว่าเรารู้สึกเป็นห่วงเป็นใยเขา

12. สร้างทักษะความเป็นผู้มีอารมณ์ขัน (Sense of Humor) หรือมีทักษะในอารมณ์ขัน (Skilled at Humor) ในสถานการณ์ทางสังคมในการเรียน ในการทำงานได้ดี เด็กที่ตลก ร่าเริงมักเป็นที่ชื่นชอบของเพื่อน อารมณ์ขันสามารถพัฒนาได้แต่เล็ก ในระยะแรกพ่อแม่ควรเป็นต้นแบบที่ดีของความเป็นผู้มีอารมณ์ขัน และควรใช้อารมณ์ขันเป็นเครื่องในการสอน คุณค่า หรือค่านิยมในชีวิต ในการสร้างมิตร ละลายความตึงเครียด

13. ฝึกให้เด็กสามารถสร้างและรักษาสายสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนได้ มีเพื่อนสนิทในแต่ละวัย

14. ฝึกให้เด็กได้มีโอกาสเข้าสังคม กลุ่มเพื่อนเพศเดียวกัน กลุ่มของเพื่อนเพศตรงข้ามในงานทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของสังคม แม้กระทั่งกลุ่มคนแปลกหน้าที่ไม่คุ้นเคย กลุ่มกิจกรรมนอกหลักสูตรต่างๆ ตามทักษะที่ตนสนใจ ตามกิจกรรมที่สนใจ หรือกิจกรรมที่ชุมชนจัดให้มีขึ้น

15. ฝึกเด็กให้รู้จักมารยาทส่วนตน มารยาททางสังคม

16. ฝึกเด็กให้มีความสามารถในการสร้างแรงจูงใจที่ดี มีทักษะ มุ่งสู่ความสนใจต่างๆ กล้าเผชิญปัญหาและอุปสรรค ให้เด็กได้เรียนรู้ในสิ่งที่เขารู้สึกว่าท้าทายและตรงกับความสนใจของเขา มีส่วนสนับสนุนและส่งเสริม ไม่คาดหวังหรือกดดันเด็กมากเกินไป

17. ฝึกเด็กให้มีความเพียรพยายาม รู้จักบริหารเวลาให้เกิดประโยชน์สูงสุด แสวงหางานอดิเรกทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนได้เรียนรู้และสนุกสนานไปด้วย

18. ยอมรับข้อผิดพลาด ความล้มเหลวของตน ไม่มีใครสมบูรณ์แบบเลิศ รู้จักอดทน รอได้ ไม่รู้วาม

รีเบคคา (Rebecca. 1998: 200-204) ได้กล่าวถึงวิธีการพัฒนาความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ไว้ในห้องเรียนของเด็กนักเรียนในระดับประถมศึกษา โดยการจัดมุมห้องเรียน (The Comfort Comer) ไว้ดังนี้

1. ให้เด็กได้แสดงออก ซึ่งความรู้สึกของตนเองโดยการบอกเล่าความรู้สึกให้เพื่อนฟัง การแสดงท่าทางของตนเอง การร้องเพลง และการวาดรูประบายสีเพื่อระบายอารมณ์

2. การใช้ดนตรีและการเต้นรำ โดยใช้เด็กได้แสดงออกร่วมกับเพื่อนๆ เพื่อฝึกการเป็นผู้นำ และเป็นผู้ตาม

3. การให้เด็กอ่านหนังสือที่ส่งเสริมให้เกิดจินตนาการที่จะช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต และการมีชีวิตครอบครัวที่เป็นสุข

4. การให้เด็กสร้างจินตนาการถึงสิ่งที่หวังไว้ หรือการตั้งคำถามว่าพวกเขารู้สึกอย่างไรถ้าหากว่าเขาได้เป็นในสิ่งที่หวังไว้

5. ให้เด็กเขียนเล่าถึงการเกิดความวิตกกังวลของตนเอง ว่าตนรู้สึกอย่างไรและจัดการกับความรูสึกนั้นได้อย่างไร

การพัฒนาความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์นั้น ทศพร ประเสริฐสุข (2542: 31-33) ได้กล่าวว่า สถาบันการศึกษา สังคม ครอบครัวสามารถมีส่วนร่วมที่จะพัฒนาความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ของคนในสังคมได้ วัตถุประสงค์ของการพัฒนาความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ประกอบด้วย

1. ฝึกให้เด็กรู้จักคุณค่าของตนเองตามความเป็นจริงให้มองตนเองอย่างตระหนักรู้ มองตนเองในแง่ดี รู้สึกดีกับชีวิต สามารถชื่นชมตัวเองได้ เป็นการฝึกให้รู้จักอารมณ์ตนเอง คือ ฝึกการตระหนักรู้ (Self-Awareness) สำรวจตนเองโดยวิธีการต่างๆ เช่น อาจใช้การนั่งสมาธิ และให้ความรู้เกี่ยวกับการเข้าใจตนเอง เข้าใจคนอื่น อาจใช้กิจกรรมกลุ่ม และเทคนิคอื่นๆ

2. รู้จักแยกแยะอารมณ์ของตนว่าชนิดใดดี ชนิดใดไม่ดี และเลือกแสดงออกทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม ฝึกการแสดงออกที่เหมาะสม (Assertive Training) และฝึกการสื่อสารที่เหมาะสม อาจใช้เป็นกิจกรรมกลุ่มเสริมหลักสูตร

3. รู้จักปฏิบัติตามกฎ ระเบียบของสังคมด้วยความเต็มใจ ซึ่งครู พ่อแม่ คงต้องเป็นผู้นำในการฝึกและทำตัวให้เป็นตัวอย่างที่ดีให้เด็กเลียนแบบ (Modeling) และให้กำลังใจเมื่อเด็กทำตามระเบียบเป็นต้น

4. รู้จักและเข้าใจธรรมชาติอารมณ์ของตนเอง จำแนกแยกแยะได้ว่า อารมณ์ใดที่เป็นคุณแก่ตนเอง และอารมณ์ใดจะเป็นโทษแก่ตนเอง โรงเรียนและสถานศึกษาควรมีอาจารย์ผู้ทำหน้าที่แนะแนวที่จะให้คำปรึกษา (counseling) แก่เด็ก

5. การรู้จักบริหารจัดการกับอารมณ์ของตนเองได้ เพื่อให้รู้ว่า อารมณ์เกิดได้ทุกอย่าง แต่เราไม่สามารถแสดงอารมณ์ทุกอย่างได้ ฝึกความสามารถในการควบคุมอารมณ์และแสดงออกได้อย่างเหมาะสมกับบุคคล สถานที่ เวลา และเหตุการณ์ ทั้งอารมณ์ดี และอารมณ์ไม่ดี เพื่อให้เกิดความสมดุลในการจัดการกับอารมณ์ของตนเอง รู้จักแสดงออกทางอารมณ์ และระบายอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม ฝึกความสามารถในการผ่อนคลายความเครียด

6. การแสดงออกทางอารมณ์ที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงสีหน้า ท่าทางและคำพูด เด็กจึงต้องได้รับการฝึกอาจจะเป็นในชั่วโมงโฮมรูมหรือกิจกรรมในคาบแนะแนว

7. รู้จักหยุดแสดงอารมณ์ที่ไม่ดี ความสามารถในการไตร่ตรองก่อนการแสดงออกและสามารถที่จะอดทน รอคอยที่จะแสดงพฤติกรรมได้

8. ฝึกการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับตน แรงจูงใจที่สำคัญคือ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motive) และแรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ (Affiliation Motive)

9. ฝึกความสามารถในการหยั่งรู้อารมณ์ของผู้อื่น สามารถรับรู้อารมณ์ และความรู้สึกของผู้อื่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy) จะต้องฝึกให้หนักถึงผู้อื่น ฝึกการสังเกต การตรวจสอบอารมณ์

10. ฝึกทางด้านมนุษยสัมพันธ์ การแสดงน้ำใจ เอื้ออาทรต่อบุคคลอื่น เห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น ฝึกการให้เกียรติผู้อื่น ได้ด้วยความจริงใจ สามารถแสดงความชื่นชม ชื่นชม และให้กำลังใจซึ่งกันและกันได้ในช่วงที่เหมาะสม

เทิดศักดิ์ เดชคง (2542: 15) ได้กล่าวถึงการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ เพื่อให้เกิดเจตคติที่ดี และนำไปสู่การปฏิบัตินั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย

1. เรียนรู้จากการอ่านและฟัง คือ การอ่านจากตำราเรียน หนังสือพิมพ์ ส่วนฟังก็เช่นจากกัลยาณมิตร อันมีครูและพ่อแม่เป็นหลัก รวมทั้งการฟังผู้อื่น ตามสมควร

2. เรียนรู้จากแบบอย่าง คือ มีแบบอย่างที่ดีจากครู พ่อแม่ แบบอย่างที่ดีของเพื่อนก็ควรได้รับการยกย่องหรือชื่นชมตามสมควร เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจสภาพการปฏิบัติ

3. เรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติ หมายถึง ให้ผู้เรียนได้ทดลองปฏิบัติตามวิธีการต่างๆ ว่าเกิดผลอย่างไรบ้าง ทำให้รู้จักปรับปรุงเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ

4. การหยั่งรู้คาดการณ์ ซึ่งต้องพึ่งข้อมูลและความรู้จำนวนพอสมควร ซึ่งเป็นพื้นฐานให้สามารถคาดการณ์หยั่งรู้ต่อไปได้ เมื่อคาดการณ์แล้วก็นำไปใช้ปฏิบัติ

นันทนา วงษ์อิน (2543: 136-146) ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ ด้วยการยึดการพัฒนาองค์ประกอบที่สำคัญของความฉลาดทางอารมณ์ 5 ด้าน ที่ชาโลเวย์ได้ศึกษาไว้ คือ การตระหนักรู้ในตนเอง การจัดการกับตนเอง การสร้างแรงจูงใจให้ตนเอง การหยั่งรู้อารมณ์ของผู้อื่น และการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน คือ

1. แนวทางการพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเอง ทำได้ดังนี้

1.1 ให้เวลาแก่ตนเองในการทบทวนอารมณ์ของตน พิจารณาว่าเราเป็นคนที่มึนลักษณะทางอารมณ์เช่นไร

1.2 ฝึกการรู้ตัวบ่อยๆ มีสติอยู่กับการรู้ตัว

2. แนวทางการฝึกการจัดการกับตนเอง ทำได้ดังนี้

2.1 ทบทวนว่ามีอะไรบ้างที่เราทำลงไปเพื่อตอบสนองอารมณ์ที่เกิดขึ้น ผลที่เกิดขึ้นมาเป็นเช่นไร

2.2 เตรียมการในการแสดงอารมณ์ ตั้งใจไว้เกี่ยวกับการแสดงอารมณ์ในคราวต่อไป ฝึกในการสั่งตนเองว่าจะทำอะไร ไม่ทำอะไร

2.3 ฝึกการรับรู้สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วหรือที่เราต้องเกี่ยวข้องในด้านดี มอง พังสิ่งดี สร้างอารมณ์แจ่มใส เกิดความสบายใจ

2.4 ฝึกการสร้างความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง ผู้อื่น สิ่งอื่นที่อยู่รอบตัว ทำให้เกิดความคิดที่ดี การกระทำที่ดี ทำให้เกิดผลย้อนกลับที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น

2.5 ฝึกการมองหาประโยชน์ โอกาสจากอุปสรรค ปัญหาที่เกิดขึ้นโดยการเปลี่ยนแปลง มุมมอง มองหาแง่ดี โดยคิดว่าเป็นสิ่งท้าทายให้เราแสดงความสามารถทุกอย่างที่เกิดขึ้นแล้วกับเรามีทางเลือกมากกว่า 1 ทาง จงเลือกทางที่เป็นประโยชน์ที่สุดและมีโทษน้อยที่สุด

2.6 ฝึกการผ่อนคลายความเครียด ด้วยวิธีที่เหมาะสมกับตนเองเพราะถ้ามีความเครียดมากๆ จะไม่มีพลังพอที่จะให้หลุดพ้นการครอบงำอารมณ์

3. แนวทางในการสร้างแรงจูงใจให้ตนเอง ทำได้ดังนี้

3.1 ทบทวนว่าสิ่งสำคัญในชีวิตเรามีอะไรบ้างที่เราต้องการ อยากได้ อยากเป็น จัดอันดับความสำคัญ แล้วพิจารณาว่าการจะบรรลุสิ่งที่ต้องการแต่ละสิ่งนั้น สิ่งใดที่มีทางเป็นไปได้ เป็นไปไม่ได้ และมีประโยชน์ เกิดโทษ

3.2 นำความต้องการที่เป็นไปได้และมีประโยชน์มาตั้งเป้าหมายที่ชัดเจนให้แก่ตนเอง แล้ววางแผนขั้นตอนจะมุ่งไปสู่เป้าหมายนั้น

3.3 ในการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายต้องระวังอย่าให้เหตุการณ์บางอย่างมาทำให้ไขว่เขวไปจนออกนอกทางที่จะบรรลุเป้าหมาย

3.4 ถ้าท่านเป็นบุคคลที่เป็นที่สมบูรณ์แบบ ต้องลดความสมบูรณ์แบบลง ฝึกสร้างความยืดหยุ่นในอารมณ์

3.5 ฝึกการมองหาประโยชน์จากอุปสรรค มองหาสิ่งดีจากสิ่งร้ายที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างความรู้สึกดีๆ ที่จะพลังให้เกิดสิ่งดีอื่นๆ ต่อไป

3.6 ฝึกสร้างทัศนคติที่ดี ทำความเข้าใจในเรื่องการมองโลกในแง่ดี

3.7 หมั่นสร้างความหมายในชีวิตให้แก่ตนเอง มองสิ่งดีในตนเอง นึกถึงสิ่งที่สร้าง ความภูมิใจและพยายามใช้สิ่งดีในตนสร้างให้เกิดคุณค่าแก่ทั้งตนเองและผู้อื่นเสมอ ทำให้เพิ่มความหมายในชีวิตมากยิ่งขึ้น และยังเพิ่มแรงจูงใจที่จะรู้สึก-คิด-และปฏิบัติสิ่งดีต่างๆ

3.8 ให้กำลังใจตนเอง คิดอยู่เสมอว่า เราทำได้-เราจะทำ-ลงมือทำ

4. แนวทางการฝึกการหยั่งรู้อารมณ์ผู้อื่น

4.1 ให้ความสนใจในการแสดงออกของผู้อื่น โดยการสังเกตสีหน้า แววตา ท่าทาง การพูด ถ้อยคำ น้ำเสียง และการแสดงออกอื่นๆ

4.2 อ่านอารมณ์ความรู้สึกของเขาจากสิ่งที่สังเกตเห็น อาจตรวจสอบจากการถามความรู้สึกของเขา ซึ่งต้องทำในสภาพที่เหมาะสม ถ้าฝึกการสังเกตบ่อยๆ จะมีความชำนาญในการรับรู้อารมณ์และอ่านความรู้สึกของผู้อื่นมากขึ้น

4.3 ทำความเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกของบุคคลตามสภาพที่เขาเผชิญอยู่ที่เรียกว่าเอาใจเขามาใส่ใจเรา

4.4 แสดงการตอบสนองอารมณ์ ความรู้สึกของบุคคลที่เป็นการแสดงว่า เข้าใจ เห็นใจ ทำให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกที่ดีต่อกัน

5. แนวทางการพัฒนาการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้ได้ดังนี้

5.1 ฝึกการสร้างความรู้สึกที่ดีต่อผู้อื่น เข้าใจ เห็นใจต่อผู้อื่น จะทำให้การเริ่มต้นของการมีสัมพันธภาพที่ดีเกิดขึ้น

5.2 ฝึกการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ สร้างความเข้าใจที่ตรงกันชัดเจน ฝึกการเป็นผู้พูด ผู้ฟังที่ดี และคำนึงถึงความรู้สึกของผู้รับฟังข่าวสาร

5.3 ฝึกการแสดงน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อ รู้จักการให้ การรับ การแลกเปลี่ยนให้เกิดคุณค่า เกิดประโยชน์แก่ตนเองและบุคคลที่เกี่ยวข้อง

5.4 ฝึกการให้เกียรติแก่ผู้อื่นอย่างจริงจัง ให้การยอมรับ

5.5 ฝึกการแสดงความชื่นชม ชื่นชม และให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ตามวาระที่เหมาะสม

สุมพร เค-ไพบูลย์ (2544) เสนอวิธีการฝึกทักษะทางอารมณ์แก่เด็ก คือ

1. สอนให้เด็กรู้จักความรู้สึกทางอารมณ์และแนะนำว่า อารมณ์ชนิดใดดีและชนิดใดไม่ดี ชนิดใดมีประโยชน์และชนิดใดไม่มีประโยชน์

2. สอนให้เด็กรู้จักการแสดงออกทางอารมณ์ ควรทำอะไร และเมื่อไหร่ ที่ไหน จึงจะเหมาะสม

3. สอนให้เด็กรู้จักความเข้าใจและเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น

4. สอนให้เด็กรู้จักอ่านภาษาทางร่างกายและการแสดงออกทางสีหน้าของผู้อื่นเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการพูดคุยหรือสื่อสาร

5. สอนให้เด็กรู้จักเป็นผู้รับฟังที่ดี พยายามอย่าตัดบทหรือแย้งพูด อย่าสอดแทรกกลางระหว่างการสนทนา

6. สอนให้เด็กรู้จักความสำคัญในการสร้างสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น รู้จักการให้อภัย เมื่อทำผิด กล่าวขอโทษ รู้จักการให้ความรัก ความจริงใจ ความหวังดี

สอดคล้องกับ อารี พันธุ์มณี (2546) ที่แนะนำวิธีการฝึกฝนเพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ ได้ดังนี้

1. การฝึกการแสดงความรู้สึกเชิงบวก เมื่อมีเหตุการณ์ที่เราควรแสดงความรู้สึกต่อบุคคลต่าง ๆ ก็ควรกระทำ ความรู้สึกยินดีชื่นชม ต้องหัดแสดงออกจนเป็นเรื่องปกติ เพราะจะทำให้เราเองก็รู้สึกยินดีเป็นสุข และผู้ที่ได้รับก็จะรับรู้และตระหนักถึงความรู้สึกของคนรอบข้างในความปรารถนาดีก็จะทำให้รู้สึกอบอุ่น มีความสุขและมีกำลังใจในการดำเนินชีวิต

2. การแสดงความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ เมื่อมีเหตุการณ์ที่เราควรแสดงความรู้สึก เห็นอกเห็นใจต่อบุคคลอื่น เช่น การแสดงความรู้สึกเสียใจต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น อาจเป็นความผิดหวัง สูญเสีย โดยเราควรแสดงความรู้สึกเห็นอกเห็นใจด้วยท่าทาง ถ้อยคำ การพูดคุยและแสดงความรู้สึก

3. การแสดงความรู้สึกต่าง ๆ กับเหตุการณ์ที่ดีและไม่ดีควรจะได้มีการฝึกฝนฝึกปฏิบัติ ตั้งแต่ครอบครัว เช่น พ่อแม่สอนให้ลูกเห็นอกเห็นใจ เพื่อนฝูงที่ขาดแคลน เด็กด้อยโอกาสพิการและปฏิบัติต่อคนเหล่านี้ด้วยความเข้าใจ ยอมรับและช่วยเหลือ แทนที่จะดูถูก

4. การฝึกปฏิบัติเป็นตัวอย่าง พ่อแม่ ครูและบุคคลในสังคม ควรเป็นตัวอย่าง ที่ดีในการแสดงความรู้สึกที่ดีต่อกัน เพื่อเด็กจะได้เลียนแบบและปฏิบัติตาม เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์

5. การฝึกให้เด็กคิด หากตนต้องตกอยู่ในสภาพการณ์เช่นนั้นบ้าง เช่น ความ ขาดแคลน ความไม่สมประกอบ ด้อยโอกาสหรือสภาพการสูญเสียต่าง ๆ ตนจะรู้สึกอย่างไร ก็คงรู้สึก ลำบาก เจ็บตร้อน เจ็บปวด และไม่อยากจะเผชิญกับสภาพการณ์เช่นนั้น จะทำให้เด็กเกิดความเห็นอกเห็นใจ และแสดงความรู้สึกที่เหมาะสมกับผู้อื่นได้

6. การฝึกให้เด็กฟัง ร้องเพลง อ่าน จากบทเพลง บทกลอน นิทาน บทความ ข้อเขียน เหตุการณ์ เป็นต้น หลังจากนั้นก็ให้เด็กแสดงความรู้สึก แสดงความคิด เหตุผล และอยากทำอะไร อย่างไรต่อเรื่องราวหรือเหตุการณ์นั้นๆ

กรมสุขภาพจิต (2547) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์นั้น ควรเน้นการจัดกิจกรรมที่ฝึกคิดแก้ปัญหา เน้นให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และกระบวนการจัดการ กิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participation Learning) เพราะจะทำให้นักเรียนเกิดการอภิปรายแลกเปลี่ยนทักษะต่างๆ ซึ่งการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมนั้นจะมีพื้นฐานสำคัญ คือ การเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ

1. ประสบการณ์ (Experience) คือ การนำประสบการณ์เดิมของตนมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้

2. การสะท้อนความคิดและถกเถียง (Reflex and Discussion) คือ การได้มีโอกาสแสดงออกเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง

3. เข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด (Understanding and Conceptualization) คือ การเกิดความเข้าใจและนำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอด อาจมีช่วยกันแต่งเติมให้สมบูรณ์หรือสานต่อความคิดนั้นสมบูรณ์เป็นความคิดรวบยอด

4. การทดลองหรือประยุกต์แนวคิด (Experiment & Application) คือ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติของสมาชิกเอง

ดังนั้น การฝึกฝนเพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ ด้วยการฝึกฝนความคิดเชิงบวกสร้างความคิด ความเข้าใจที่ถูกต้อง ยอมรับสภาพความเป็นจริงและการเปลี่ยนแปลง กล้าเผชิญสถานการณ์จริงที่น่าท้าทาย ฝึกคิด แสดงเหตุผล ความรู้สึกที่เป็นจริงและการเรียนรู้จากตัวแบบที่ดี จะทำให้เกิดความเข้าใจอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น รู้เท่าทันอารมณ์ มีสติควบคุมและจัดการกับอารมณ์ไม่ให้เกิดความขัดแย้งกับตนเองและผู้อื่น ทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างตนเองกับผู้อื่น เป็นไปอย่างราบรื่น และดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

2.6 การประเมินความฉลาดทางอารมณ์

ความฉลาดทางอารมณ์โดยหลักการสามารถประเมินได้ 2 นัยใหญ่ๆ คือ

1. การประเมินโดยใช้เครื่องมือที่เป็นปรนัย (Objective measurement) เช่น แบบทดสอบแบบสอบถาม

2. การประเมินโดยใช้เครื่องมือที่เป็นอัตนัย (subjective measurement) เช่น การสัมภาษณ์หรือให้เขียนบรรยายแสดงความรู้สึกต่างๆ จากเหตุการณ์ที่ได้ประสบและประทับใจ หรือจากสิ่งเร้าที่ผู้วิจัยจัดให้เช่นรูปภาพ เสียงเพลง เป็นต้น และการสังเกตแสดงพฤติกรรมของผู้ถูกประเมินที่สะท้อนถึงความรู้สึกและอารมณ์ของตนออกมาในสถานการณ์ที่เป็นจริง หรือสถานการณ์การจำลอง

เนื่องจากความฉลาดทางอารมณ์เป็นผลมาจากอายุ ประสบการณ์ การฝึกฝน ดังนั้นการหามาตราส่วน (Scale) ที่เป็นตัวเลขบ่งบอกระดับความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ของบุคคลที่ใช้ตลอดช่วงอายุที่มีความคงที่เป็นเรื่องที่ยากมาก ปัจจุบันได้มีผู้พยายามวัดระดับความฉลาดทางอารมณ์โดยเสนอรูปแบบแตกต่างกันไป ผู้วิจัยจึงขอเสนอแบบประเมินที่ผู้เชี่ยวชาญทางด้านความฉลาดทางอารมณ์ได้เสนอไว้ในตำราและเว็บไซต์ต่างๆ ดังนี้

บาร์ออน (BarOn, 2000) ได้สร้างแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ที่เรียกว่า (BarOn Emotional Intelligence Inventory (BarOn EQ-i) ในปี ค.ศ. 1992 เป็นแบบทดสอบที่ใช้ได้หลากหลายในสถานการณ์ต่างๆ เช่น การประเมินระดับความฉลาดทางอารมณ์สำหรับสุขภาพทางอารมณ์และทางจิตวิทยาของบุคคล การประเมินระดับความฉลาดทางอารมณ์สำหรับสุขภาพทางอารมณ์และทางจิตวิทยาของบุคคล การประเมินที่นักจิตวิทยาใช้ค้นหาจุดอ่อนและจุดแข็งในทักษะทางสังคมของบุคคล การคัดเลือกและ/หรือพัฒนาคนให้เหมาะสมกับอาชีพ การประเมินศักยภาพสำหรับความสำเร็จ BarOn EQ – i ประกอบด้วย 5 หมวด (การวัดด้านภายในตัวบุคคล การวัดด้านระหว่างบุคคล การวัดความสามารถในการปรับตัว การวัดด้านการบริหารความเครียด และการวัดทางอารมณ์ทั่วไป) รวม 15 ด้าน 133 ข้อคำถาม เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ช่วงค่า (จากระดับ 1-ไม่ใช้ ไปจนถึงระดับ 5-เป็นจริงเกี่ยวกับตนเอง) ให้เวลาทำ 30 นาที

โกลแมน (Goleman. 1995) ได้สร้างแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์เป็นแบบสร้างสถานการณ์จำลองให้ผู้ตอบได้สะท้อนความฉลาดทางอารมณ์ของตนออกมาในการตอบ ซึ่งมีอยู่ 10 สถานการณ์ให้ผู้ตอบเลือกตอบจาก 4 ตัวเลือก ซึ่งวัดในองค์ประกอบด้านการเข้าใจตนเอง การเข้าใจผู้อื่น การควบคุมอารมณ์ และการจัดการอารมณ์

คูเปอร์ และซาวาฟ (Cooper; & Sawaf. 1997) ได้สร้างแบบประเมิน ความฉลาดทางอารมณ์ที่เรียกว่า EQ Map questionnaire เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ช่วงค่า (Great, Moderate, Little, None) โดยวัดความรู้สึกในเหตุการณ์ที่ผ่านมา มี 5 หมวด 21 ด้าน 259 ข้อ คำถาม

ไชบีเรีย ชริงค์ (Shrink. 2000) ได้สร้างแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ และให้ผู้ตอบตามความเป็นจริงที่ทำ ที่คิด หรือที่รู้สึก โดยให้เลือกตอบจากตัวเลือกตั้งแต่ 5 ตัวเลือกขึ้นไป มีทั้งหมด 70 ข้อ ใช้เวลาทำแบบประเมิน 35-40 นาที

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์

จุฑานุช บุษปวนิช (2547: 57-59) ได้ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมกลุ่มที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดเทวราชกุญชร เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2546 จำนวน 30 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มอย่างง่ายจากประชากรและสุ่มอย่างง่ายอีกครั้งหนึ่ง แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 15 คน โดยกลุ่มทดลองได้รับการใช้กิจกรรมกลุ่ม กลุ่มควบคุมได้รับการสอนแบบปกติ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบทดสอบความฉลาดทางอารมณ์ แบบแผนการทดลองเป็นแบบ Randomized Control Group Pretest-Posttest Design สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ t-test ผลการศึกษาค้นคว้าสรุปได้ดังนี้

1. นักเรียนมีความฉลาดทางอารมณ์เพิ่มขึ้นหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. นักเรียนมีความฉลาดทางอารมณ์เพิ่มขึ้นหลังจากได้รับการสอนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม มีความฉลาดทางอารมณ์เพิ่มขึ้นกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อรพินธ์ ชูชม อัจฉรา สุขารมณ์ และ อุษา ศรีจินดารัตน์ (2549: 15-35) ได้ศึกษาวิจัย เรื่องการวิเคราะห์ปัจจัยทางจิตสังคมที่สัมพันธ์กับจิตสำนึกทางปัญญาและคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสนอและตรวจสอบรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของจิตสำนึกทางปัญญาของเยาวชนวัยรุ่น รูปแบบจิตสำนึกทางปัญญาประกอบด้วย การถ่ายทอดทางปัญญา สังคม-อารมณ์ จากบิดามารดา ครูอาจารย์และเพื่อน รวมทั้งการควบคุมตนเอง มีอิทธิพลต่อจิตสำนึกทางปัญญา และจิตสำนึกทางปัญญาส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิต ความสามารถในการแก้ปัญหาและพฤติกรรมเอื้อสังคม ซึ่งการถ่ายทอดทางปัญญาสังคม-อารมณ์นั้นแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ การถ่ายทอด

ความฉลาดทางอารมณ์ การถ่ายทอดการบริโภคด้วยปัญญาและการถ่ายทอดจิตสาธารณะ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพฯ จำนวน 1,312 คน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของจิตสำนึกทางปัญญาสังคม-อารมณ์ของบิดามารดา ซึ่งมีอิทธิพลต่อจิตสำนึกทางปัญญาของวัยรุ่นมากที่สุด การปลูกฝังอบรมทางปัญญาสังคม-อารมณ์จากทางโรงเรียน การเห็นแบบอย่างทางอารมณ์และพฤติกรรมจากเพื่อนและการควบคุมตนเอง สามารถร่วมพยากรณ์จิตสำนึกทางปัญญาได้ร้อยละ 69 นอกจากนี้ยังพบว่าทั้งปัจจัยทางจิตสังคมและจิตสำนึกทางปัญญา สามารถอธิบายความแปรปรวนของพฤติกรรมเอื้อสังคมได้ร้อยละ 60 ความสามารถในการแก้ปัญหาได้ร้อยละ 32 คุณภาพชีวิตได้ร้อยละ 69 และยังแสดงให้เห็นว่าเยาวชนวัยรุ่นหญิงมีจิตสำนึกทางปัญญาสูงกว่าเยาวชนวัยรุ่นชาย

ณัฐดา อนุกุล (2549: บทคัดย่อ) ศึกษาเปรียบเทียบความฉลาดทางอารมณ์ในเด็กที่เลี้ยงด้วยนมแม่อย่างเดียวและเลี้ยงด้วยนมกับอาหารเสริมอย่างอื่นในเด็กอายุ 3 ปี จำนวน 250 คน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ แบบสังเกตสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็ก 0-3 ปี และแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็ก 3-5 ปี ของกรมสุขภาพจิต ผลการวิจัยพบว่า การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียวโดยเฉพาะนาน 6 เดือน มีประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กให้เติบโตเป็นผู้มีความฉลาดทางอารมณ์ และเป็นดัชนีสำคัญที่บ่งชี้การประสบความสำเร็จของมนุษย์

อัมพวัน ศรีหรั่งไพโรจน์ (2550: บทคัดย่อ) ศึกษาเปรียบเทียบความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยด้วยการจัดกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ กลุ่มตัวอย่างคือเด็กปฐมวัยอายุ 4-5 ปี โรงเรียนวัดเกษรธาราม จังหวัดนครปฐม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แผนการจัดกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ และแบบสังเกตความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ผลการวิจัยพบว่า หลังการจัดกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะเด็กปฐมวัยมีความฉลาดทางอารมณ์ สูงกว่าก่อนทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จิณณ์ รัต (2550: บทคัดย่อ) ศึกษาการสร้างสื่อการ์ตูนภาพเคลื่อนไหว เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กอนุบาลอายุ 4 ปี โรงเรียนอนุบาลกำแพงเพชร จำนวน 30 คน ผลการวิจัยพบว่า สื่อการ์ตูนภาพเคลื่อนไหวที่ได้สร้างขึ้นเพื่อพัฒนาทักษะความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กอนุบาล เป็นการ์ตูนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการแสดงออกความฉลาดทางอารมณ์ มีความยาว 5 นาที ตัวละครและฉากมีสีสันสดใส เป็นแบบตะวันตก เป็นแบบการ์ตูนที่เด็กส่วนใหญ่ชื่นชอบ ดึงดูดความสนใจให้เด็กเกิดความกระตือรือร้นแสดงความรู้ความเข้าใจในการเรียนการสอนมากกว่าเดิม

อารยา ผลธัญญา (2550: บทคัดย่อ) ศึกษาอิทธิพลของเสียดนตรีที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ในวัยเด็ก กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนอนุบาลอายุ 4-5 ปี เครื่องมือที่ใช้คือแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็ก 3-5 ปี ของกรมสุขภาพจิตกระทรวงสาธารณสุข ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังจากทดลองกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนความฉลาดทางอารมณ์เพิ่มขึ้นกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ชานาญ คงสะเต็น (2550: บทคัดย่อ) ศึกษาเชาว์อารมณ์ของเด็กปฐมวัยที่เกิดจากการจัดกิจกรรมโยคะอาสนะประกอบเสียงดนตรี กลุ่มตัวอย่างคือเด็กชั้นอนุบาลปีที่ 1 จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้คือแผนการจัดประสบการณ์จัดกิจกรรมโยคะอาสนะประกอบเสียงดนตรี และแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดกิจกรรมโยคะอาสนะ ประกอบเสียงดนตรีมีคะแนนเฉลี่ยเชาว์อารมณ์หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองทั้งในด้านดีและด้านเก่ง และด้านสุข

เมเยอร์ และคณะ (Mayer; et al. 1990: 772-781) ได้ศึกษาการอ่านอารมณ์จากการมองภาพสิ่งเร้า ซึ่งเป็นการวัดองค์ประกอบหนึ่งของความฉลาดทางอารมณ์ ลักษณะของแบบทดสอบแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นตัวแปรต้น เป็นภาพสิ่งเร้า 3 ประเภทๆ ละ 6 ชนิด คือ ภาพใบหน้าที่แสดงภาวะอารมณ์ต่างๆ 6 ภาพ ภาพสีต่างๆ 6 ภาพ และภาพศิลปะ 6 ภาพ ซึ่งภาพเหล่านี้จะสะท้อนถึงภาวะอารมณ์ 6 ประเภท คือ ความสุข ความเศร้า โกรธ กลัว ประหลาดใจ และขยี้ขย้าง โดยให้ผู้ตอบรายงานว่าตนเองเกิดความรู้สึกหรือภาวะอารมณ์เช่นนั้นอย่างแน่อน แบบทดสอบฉบับนี้มีความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟา .63 การให้คะแนนพิจารณาความสอดคล้องของกลุ่มแบบทดสอบฉบับที่ 2 เป็นแบบทดสอบที่ใช้เป็นเกณฑ์ประกอบด้วยแบบทดสอบ 3 ชุด คือ แบบวัดความเข้าใจผู้อื่น แบบทดสอบการแสดงอารมณ์ และแบบทดสอบวัดบุคลิกภาพของไอแซกส์ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ใหญ่อายุระหว่าง 17-63 ปี จำนวน 128 คน ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนการอ่านอารมณ์จากภาพกับคะแนนจากตัวเกณฑ์ พบว่า การอ่านอารมณ์จากภาพมีความสัมพันธ์กับบุคลิกภาพการแสดงตัวและการแสดงความรู้สึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ชัทท์ และคณะ (Schlitz; et al. 1998: 167-177) ได้พัฒนามาตราวัดความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ที่อิงรูปแบบความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์เริ่มแรกของสโลเวย์; และเมเยอร์ (1990) โดยการวัดเชาว์ปัญญาทางอารมณ์เป็นการรายงานตนเอง ชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดย 1 แทน “ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง” และ 5 แทน “เห็นด้วยอย่างยิ่ง” มีจำนวนทั้งหมด 33 ข้อ ที่วัดความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ ดังนี้ กลุ่มการประเมินค่าและแสดงออกของอารมณ์มีจำนวน 13 ข้อ กลุ่มการจัดระบบอารมณ์มีจำนวน 10 ข้อ และกลุ่มการใช้ประโยชน์ทางอารมณ์มีจำนวน 10 ข้อ มาตรการวัดเชาว์ปัญญาทางอารมณ์ของชัทท์มีค่าความเชื่อมั่นชนิดความสอดคล้องภายในแบบแอลฟาของครอนบาคเท่ากับ .90 และมีค่าความเชื่อมั่นชนิดการสอบซ้ำ (สอบซ้ำภายใน 2 สัปดาห์) เท่ากับ .78 จากการตรวจสอบความเที่ยงตรงพบว่า มาตรวัดความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ ฉบับนี้มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างที่เกี่ยวข้องทางทฤษฎี ได้แก่ การเอาใจใส่ความรู้สึก ความกระจำ ชัดในความรู้สึก การปรับปรุงสภาวะอารมณ์ การมองโลกในแง่ดีและการอดกลั้น มาตรวัดนี้สามารถพยากรณ์ผลการเรียนของนิสิตปีหนึ่งได้ นักจิตบำบัดได้คะแนนในมาตรานี้สูงกว่าผู้รับการบำบัดและนักโทษหญิงได้คะแนนมาตรานี้สูงกว่านักโทษชาย

ทาเปีย (Tapia. 1999: Abstract) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ ซึ่งวัดด้วยแบบสำรวจความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Quotient Inventory: EQI) อารมณ์ ซึ่งวัดด้วยแบบทดสอบ ของโอติส เลนนอน (Otis-Lennon School Ability Test) และตัวแปรอื่นๆ

ได้แก่ ความสามารถด้านภาษาและด้านจำนวน จากแบบทดสอบวัดความถนัดในการเรียน เกรดเฉลี่ย ภูมิหลัง เพศ ระดับการศึกษาของบิดามารดา แบบสำรวจความเจตียวฉลาดทางอารมณ์ (EQI) มีความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างและมีความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .81 ผลการศึกษาพบว่า คะแนนจากการวัดความเจตียวฉลาดทางอารมณ์มีความสัมพันธ์กับคะแนนจาก แบบทดสอบของไอตีส เลนนอน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ มีความสัมพันธ์กับความเจตียวฉลาด ทางอารมณ์ อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ มีความสัมพันธ์กับเกรดเฉลี่ยอย่างมีนัยสำคัญ และมีความ สัมพันธ์กับ ภูมิหลังและระดับการศึกษาของบิดามารดาอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เพศหญิงมีคะแนนความ เจตียวฉลาดทางอารมณ์สูงกว่าเพศชายอย่างมีนัยสำคัญ

รอกฮิล และกรีนเนอร์ (Rockhill; & Greener. 1999: Online) ได้รับความ สามารถในการ รายงานตนเองเกี่ยวกับความเจตียวฉลาดทางอารมณ์ในด้านการใส่ใจในความรู้สึก ความชัดเจนของ อารมณ์และการปรับปรุงภาวะอารมณ์โดยใช้แบบสอบถามมาตรวัดอารมณ์สำหรับเด็ก (Trait Meta Scale for Children) จำนวน 23 ข้อ และแบบวัดความรู้สึกต่อการมองโลกในแง่ดี ซึ่งประกอบด้วย แบบทดสอบย่อย 4 ฉบับ คือ การแสดงความกตัญญู ความวิตกกังวลในการเข้าสังคม การหลีกเลี่ยง การเข้าสังคม และมีความพอใจในชีวิต กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนระดับประถมศึกษาเกรด 3-7 จำนวน 691 คน การหาความเที่ยงตรงเชิงเหมือนจากการหาความสัมพันธ์ระหว่างคะแนน จาก แบบทดสอบมาตรวัดอารมณ์กับการรายงานตนเองจากแบบทดสอบวัดการควบคุมอารมณ์ ความ เที่ยงตรงเชิงจำแนกหาความสัมพันธ์ระหว่างการตอบแบบทดสอบมาตรวัดอารมณ์กับความสามารถในการเข้าสังคม ผลจากการทดสอบพบว่า คะแนนจากแบบทดสอบมาตรวัดอารมณ์แต่ละ ฉบับมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการปรับปรุงตนเอง ซึ่งวัดจากแบบทดสอบวัดความไม่พอใจ ในชีวิต และการแสดงอารมณ์ของเด็กที่มีส่วนสัมพันธ์กับความสามารถในการเข้าสังคมและความ สามารถในการปรับปรุงตนเอง

ลิสซา (Lisa. 2001) ศึกษาเรื่องคุณค่าในครั้งแรก (Value Priorities) ของการเข้าใจ ความ รู้สึกของผู้อื่น (Emotional Empathy) ของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย กลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษาใน มหาวิทยาลัย 3 มหาวิทยาลัย ณ ประเทศฟินแลนด์ จำนวนทั้งสิ้น 138 คน เป็นนักศึกษาที่เรียน สาขาวิทยาศาสตร์สังคม (social science) จำนวน 41 คน นักศึกษาที่เรียนสาขาเศรษฐศาสตร์ จำนวน 46 คน และนักศึกษาที่เรียนสาขาเทคโนโลยี จำนวน 51 คน ระดับอายุเฉลี่ยคือ 25 ปี ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาที่เรียนสาขาวิทยาศาสตร์สังคม (social science) จะมีคะแนนเรื่อง ความ เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นสูงกว่านักศึกษาที่เรียนสาขาเศรษฐศาสตร์และนักศึกษาที่เรียนสาขา เทคโนโลยีนอกจากนี้ยังพบว่าผู้ชายจะเห็นคุณค่าและเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นในการพบกันครั้งแรก มากกว่าผู้หญิง

จากผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์เป็นเรื่องที่มีความสำคัญ และจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมให้เกิดขึ้นตั้งแต่ระดับปฐมวัย ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของชีวิต ดังคำกล่าว "ไม้อ่อนดัดง่ายไม้แก่ดัดยาก" หากช่วยวัยทองของชีวิตผ่านพ้นไปและไม่ได้รับการส่งเสริมคงไม่

สามารถย้อนกลับมาแก้ไขอะไรได้ ดังนั้นเด็กจะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีความฉลาดทางอารมณ์ สามารถควบคุมอารมณ์ให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ได้อย่างสร้างสรรค์

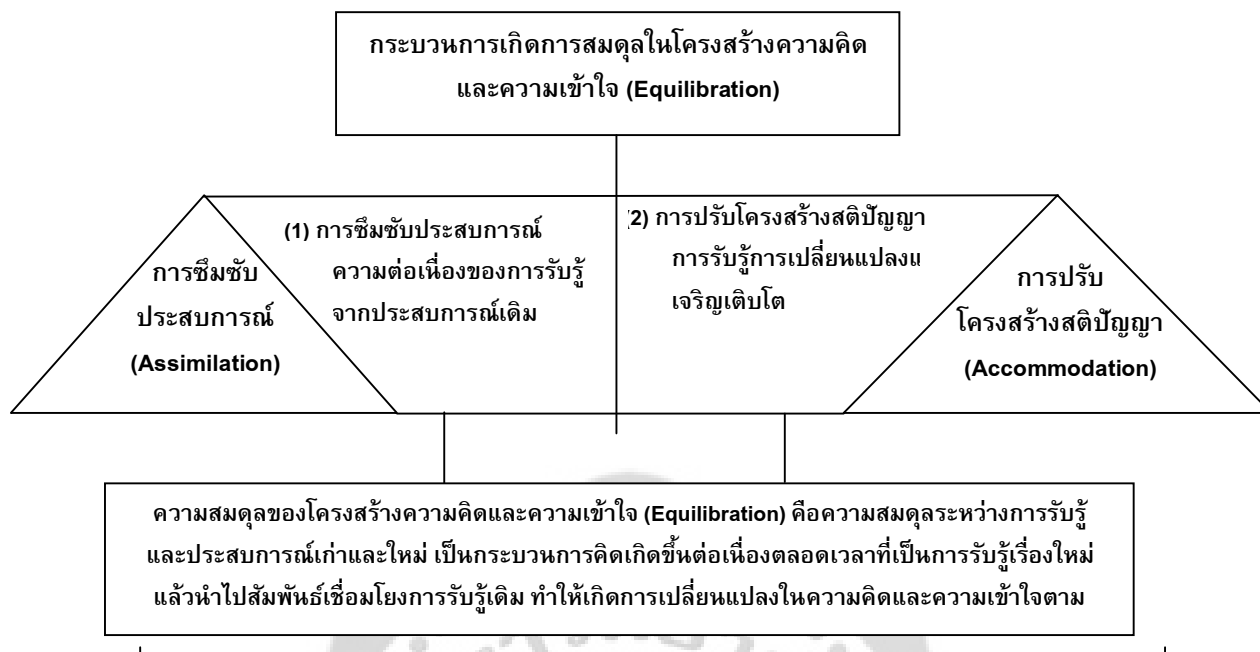
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

3.1 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

3.1.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget Cognitive Development Theory)

เพียเจต์ (Piaget. 1896-1980) ได้ศึกษาถึงกระบวนการคิดทางด้านสติปัญญาของเด็กแรกเกิดจนถึงวัยรุ่น เป้าหมายของพัฒนาการคือความหมายที่จะคิดอย่างมีเหตุผลกับสิ่งที่เป็นนามธรรม ความสามารถที่จะคิดตั้งสมมติฐานอย่างสมเหตุสมผล ความสามารถที่จะตั้งกฎเกณฑ์และการแก้ปัญหา โดยเพียเจต์กล่าวว่าเด็กเป็นผู้ที่พยายามศึกษาและสำรวจสิ่งต่างๆ รอบๆ ตัว ทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของ เหตุการณ์และบุคคลจากที่ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ เหล่านั้น ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรมแล้วพัฒนาผ่านไปเรื่อยๆ จนสามารถจะเรียนรู้สิ่งที่เป็นนามธรรมได้ การเรียนรู้ของเด็กเกิดจากกระบวนการใหญ่ๆ ภายในตัวเด็ก 2 กระบวนการคือการจัดโครงสร้างทางความคิดภายใน (Organization) และการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม (Adaptation) ซึ่งการปรับตัวประกอบด้วยกระบวนการ 2 กระบวนการคือ การดูดซึม (Assimilation) และการปรับเปลี่ยน (Accommodation) ในการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งใดๆ ในเบื้องต้น เด็กจะพยายามทำความเข้าใจประสบการณ์ใหม่ด้วยการใช้ความคิดเก่า หรือประสบการณ์เดิมด้วยกระบวนการดูดซึม (Assimilation) แต่เมื่อปรากฏว่าไม่สามารถทำความเข้าใจได้สำเร็จ เด็กจะเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ เสียใหม่ด้วยกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation) เป็นกระบวนการควบคู่ไปกับการซึมซับประสบการณ์ เมื่อสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสติปัญญาในเด็กจึงต้องมีการปรับปรุงเพื่อให้เกิดความสมดุลในโครงสร้างความคิดความเข้าใจ (Equilibration) (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2556: 49) ดังแสดงในภาพประกอบ 6

ภาพประกอบ 6 แสดงปฏิสัมพันธ์การเรียนรู้ของกระบวนการเกิดความสมดุลในโครงสร้างความคิดและความเข้าใจ (Equilibration) ระหว่างการซึมซับประสบการณ์ (Assimilation) และการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา (Accommodation)

ที่มา : สิริมา ภิญโญนันตพงษ์. (2556). *การวัดและประเมินแนวใหม่: เด็กปฐมวัย*. หน้า 49.

โดยความสมดุลในโครงสร้างความคิดความเข้าใจ (Equilibration) จะเกิดขึ้นเมื่อเด็กใช้ความสามารถเดิมที่มีอยู่ปรับเข้ากับประสบการณ์ใหม่ เพื่อให้เกิดความสมดุลขึ้นระหว่างประสบการณ์ใหม่กับการรับรู้ หน่วยความคิดรวบยอดใหม่ที่ได้รับจากการปรับแต่งแล้วเรียกว่า สกีม (Scheme) หรือสกีมา (Schemas) โดยสกีมาแบ่งเป็น 2 ชนิดคือ สกีมาเกิดจากความรู้สีกอวัยวะเคลื่อนไหว (Sensori-motor Schema) เป็นสกีมาเบื้องต้นเกี่ยวกับประสาทสัมผัส และสกีมาเกิดจากกระบวนการคิดการเข้าใจ (Cognitive Schema) เป็นสกีมาในขั้นแรกที่ผ่านมากระบวนการในสมอง (Internalization) เพื่อตีความโดยนำประสบการณ์เก่ามาประยุกต์เข้ากับสถานการณ์ใหม่และจากการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดระบบโครงสร้างสกีมาที่มีความเชื่อมโยงต่อเนื่องของความคิดรวบยอด เป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของความคิดรวบยอดที่มีลักษณะเป็นระบบเครือข่าย ยังมีโครงสร้างซับซ้อนยิ่งส่งผลให้ระดับสติปัญญาเพิ่มสูงขึ้น (Skemp. 1979: 114-126; Wadsworth. 1996: 14-17)

จากกระบวนการปรับสมดุลในโครงสร้างความคิดความเข้าใจดังกล่าวส่งผลให้สติปัญญาของเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกันไป โดยเพียเจท์ แบ่งขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาไว้ 4 ขั้น (สรวงศ์ โค้วตระกูล 2556: 51-59; พรรณี ช. เจนจิต 2545: 69-73)

ขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ แบ่งออกเป็น 4 ขั้นใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ระยะประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensory-Motor Stage) ช่วงอายุ 0-2 ปีเป็นช่วงวัยของการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ประกอบด้วย 6 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 แรกเกิดถึง 1 เดือน เป็นการแสดงพฤติกรรมที่เป็นลักษณะตอบสนองทางด้านร่างกาย เช่น การดูด การร้อง

ระยะที่ 2 อายุประมาณ 1-4 เดือน เด็กจะมีการดูดซึม (Assimilation) และการปรับเปลี่ยน (Accommodation) เด็กจะเริ่มหิวและเริ่มมอง

ระยะที่ 3 อายุประมาณ 4-8 เดือน เด็กเริ่มค้นพบกฎแห่งการกระทำ เช่น รู้ว่าเคาะแล้วจะมีเสียง เด็กจะเคาะซ้ำแล้วซ้ำอีก

ระยะที่ 4 อายุประมาณ 8-12 เดือน เด็กเริ่มเข้าใจเรื่องการคงอยู่ของวัตถุ

ระยะที่ 5 อายุประมาณ 12-18 เดือน เริ่มมีการทดลองและเริ่มเลียนแบบผู้ใหญ่

ระยะที่ 6 อายุประมาณ 18-24 เดือน เริ่มคิดเกี่ยวกับการกระทำสิ่งต่าง ๆ แทนการกระทำ

2. ระยะความคิดก่อนเกิดปฏิบัติการ (Preoperational Stage) ช่วงอายุ 2-7 ปี เด็กวัยนี้ยังสามารถคิดย้อนกลับได้เพียงแต่เริ่มจะเข้าใจเรื่องการคงตัวของสสารบ้าง และยังไม่สามารถใช้สติปัญญาต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ วัยนี้แบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 อายุ 2-4 ปี เรียกว่าระยะ Preconcept เพราะเป็นวัยที่เด็กเริ่มมีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ แต่ยังไม่สมบูรณ์และยังไม่มีเหตุผล ความคิดความเข้าใจขึ้นอยู่กับการรับรู้จากประสาทสัมผัสส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถให้เหตุผลได้

ระยะที่ 2 อายุ 4-7 ปี เรียกว่าระยะ intuitive การคิดของเด็กเริ่มมีเหตุผลขึ้นบ้างแต่ก็ยังเป็นลักษณะการคิดจากการรับรู้มากกว่าความเข้าใจเด็กเริ่มมีปฏิริยากับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เข้าใจอยากรู้ ซักถามและเริ่มเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ เริ่มใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการคิด

3. ระยะปฏิบัติการคิดแบบรูปธรรม (Concrete Operational Stage) อายุ 7-11 ปี สามารถใช้สมองคิดอย่างมีเหตุผล รู้จักการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมได้ เข้าใจเรื่องราวคงที่ของสสารสามารถคิดย้อนกลับได้

4. ระยะปฏิบัติการคิดแบบนามธรรม (Formal Operational Stage) อายุ 11-15 ปี สามารถคิดอย่างมีเหตุผลกับปัญหาทุกชนิด สามารถแก้ปัญหามีระบบระเบียบสามารถนำหลักการไปใช้กับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

5. ระยะปฏิบัติการคิดเป็นนามธรรม (Formal Operational Stage) ในช่วงอายุ 11 - 15 ปี เป็นวัยที่เด็กสามารถคิดแบบนามธรรม กล่าวคือ เด็กเริ่มโตเป็นผู้ใหญ่ การคิดแบบเด็กจะสิ้นสุดลง เด็กสามารถคิดนอกเหนือข้อมูลที่มีอยู่ สามารถคิดด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ทำให้มี

ความสามารถในการแก้ไขปัญหา สามารถกำหนดสมมติฐานและวางแผนในการแก้ไขปัญหาได้ สามารถเข้าใจว่าความจริงที่เห็นตามการรับรู้ไม่สำคัญเท่ากับความคิดถึงสิ่งที่อาจเป็นไปได้ ศักยภาพทางด้านคุณภาพการคิดของเด็กพัฒนาถึงขั้นสูงสุด การคิดเป็นนามธรรมบรรลุผลสำเร็จ ในช่วงวัยนี้กระบวนการดูดซึมประสบการณ์ และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญายังคงดำเนินต่อไปเพื่อพัฒนาโครงสร้างทางสติปัญญาของเด็กแต่ละคน

เพียเจต์เชื่อว่า เด็กมีความพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมาตั้งแต่แรกเกิด และผลจากการมีปฏิสัมพันธ์นี้ทำให้เด็กมีพัฒนาการทางสติปัญญา และองค์ประกอบที่มีส่วนเสริมสร้างพัฒนาการทางสติปัญญาตามแนวคิดของเพียเจต์มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ (สุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2556: 49-50)

1. วุฒิภาวะ (Maturation) เป็นสภาพร่างกายที่มีความพร้อมต่อการพัฒนาทางสติปัญญา ดังนั้นครูผู้สอนควรจัดประสบการณ์ หรือสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียน
2. ประสบการณ์ (Experience) ทุกครั้งที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมก็จะเกิดประสบการณ์แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ
 - 2.1 ประสบการณ์ที่เนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ
 - 2.2 ประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการคิดหาเหตุผลทางตรรกศาสตร์ ซึ่งมีความสำคัญในการแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะทางวิทยาศาสตร์
3. การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม (Social Transmission) หมายถึง การที่บุคคลรอบข้างถ่ายทอดความรู้แก่เด็ก โดยผ่านกระบวนการซึมซับหรือการดูดซึมประสบการณ์และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา
4. กระบวนการพัฒนาความสมดุล (Equilibration) หรือการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง (Self-regulation) ซึ่งอยู่ในตัวของแต่ละบุคคล เพื่อจะปรับความสมดุลของพัฒนาการเข้าปัญหาขั้นต่อไปอีกขั้นหนึ่งซึ่งสูงกว่า โดยใช้กระบวนการซึมซับหรือการดูดซึมประสบการณ์ และกระบวนการปรับโครงสร้างทางสติปัญญา

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ สามารถนำมาใช้พัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย คือ ครูต้องจัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว เพื่อให้เด็กสามารถปรับความคิดของตนเองที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของความฉลาดทางอารมณ์ ซึ่งจะส่งผลต่อพัฒนาการทางสติปัญญา และส่งผลให้เด็กมีความสามารถในการรับรู้ความรู้สึกนึกคิดและมีเหตุผลที่จะพิจารณาถึงสิ่งใดที่ควรทำและสิ่งใดไม่ควรทำในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ลักษณะดังกล่าวเป็นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่มีลักษณะของการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง อยู่ในขั้นความคิดก่อนเกิดปฏิบัติการตามทฤษฎีของเพียเจต์ เด็กยังไม่เข้าใจความต้องการของผู้อื่นนัก การกระทำของเด็กเป็นผลมาจากความต้องการของตนเอง ดังนั้นครูควรส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นและส่งเสริมให้เด็กลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเองจะช่วยให้เด็กซึมซับข้อมูลเข้าสู่โครงสร้างทางสติปัญญาของเด็กด้วย

3.1.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมของแบนดูรา

เนื่องจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา เป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยพฤติกรรม การกระทำที่บุคคลแสดงออกมา ซึ่งเหมาะที่จะใช้ในการพัฒนาในด้านความรู้สึกของการเป็นแบบอย่าง ซึ่งมีแนวคิดว่าการเรียนรู้ด้วยการสังเกตจากบุคคลหรือจากต้นแบบ ทำให้เกิดการเรียนรู้ทางด้าน ปัญหา ซึ่งไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายนอกอย่างเดียว แต่เกิดจากตัวแปรภายในบุคคล การเรียนรู้ทาง สังคมนั้นเกิดจากการสังเกตจากต้นแบบ โดยแนวคิดพื้นฐานว่า การเรียนรู้เกิดได้จากประสบการณ์ ตรงของบุคคล การสังเกตจากผู้อื่น และการฟังคำบอกเล่า หรืออ่านบันทึกของผู้อื่น และอธิบายการ เกิดจริยธรรมว่าเป็นผลสังคมประกิต เนื่องจากคนเรามีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่ รอบตัวเราอยู่เสมอ และทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์ โดยมีหลักพื้นฐาน 3 ประการ คือ 1) กระบวนการเรียนรู้เกิดจากกระบวนการปัญหาและทักษะการตัดสินใจของผู้เรียน 2) การเรียนรู้เป็น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อม (Environment) องค์ประกอบของแต่ละบุคคล (Personal factors) และพฤติกรรม (Behavior) ที่บุคคลแสดงออกมา 3) การเรียนรู้เป็นผลการเอารหัสทางภาพและคำ ของพฤติกรรมที่ผู้เรียนอาจแสดงหรือไม่แสดงพฤติกรรมในระยะต่อไปได้

จากทฤษฎีพัฒนาการของแบนดูรา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้ ดังนี้คือ ครูผู้สอนต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เด็กเกิดความสนใจพร้อมที่จะเรียนรู้ หากมีตัวอย่าง สถานการณ์ให้เด็กเรียนรู้ ต้องยกตัวอย่างสถานการณ์ให้เด็กเรียนรู้ เช่น ให้เด็กดูภาพเด็กทะเลาะ กัน เพราะแย่งของเล่นและมีตัวแบบให้เด็กดูผลของการกระทำ เพื่อให้เด็กเลือกปฏิบัติตาม แบบอย่างที่ดี และวางรากฐานความคิดและความรู้สึกทางบวก โดยการสร้างแรงจูงใจให้เด็กเกิด ความพยายามอยากปฏิบัติกิจกรรม และมีความอดทนไม่ล้มเลิกกลางคัน โดยครูต้องเป็นแม่แบบ ในการปฏิบัติกิจกรรมที่สดชื่น เบิกบาน คล่องแคล่ว ย่อมทำให้เด็กเกิดความสนุกสนานอยากเรียนรู้

3.1.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของโคลเบอร์ก

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก มีรากฐานมาจากทฤษฎีของเพียเจต์ โดย แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ และแต่ละระดับมี 2 ชั้น รวมทั้งหมด 6 ชั้น ดังนี้ (สุรางค์ โค้วตระกูล, 2556: 68-75; พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2553: 165-167; สิริมา ภิญญอนันตพงษ์, 2556: 61-62) ชั้นที่ 1 หลักการเชื่อฟังและหลบหลีกการถูกลงโทษ ชั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล ชั้นที่ 3 หลักการทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น ชั้นที่ 4 หลักการทำตาม กฎระเบียบและข้อบังคับของสังคม ชั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา ชั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล โดยโคลเบอร์กเห็นว่าบุคคลต้องผ่านการพัฒนาทางจริยธรรมขั้นต้นๆ ซึ่งจะเป็นรากฐาน สำหรับการพัฒนาจริยธรรมในขั้นต่อไป และยากที่จะกลับไปขั้นเดิม เมื่อพิจารณาขั้นพัฒนาการทาง จริยธรรมของเด็กปฐมวัยตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก พบว่า เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการอยู่ในระดับก่อน กฎเกณฑ์ เด็กจะทำตามที่สังคมกำหนดว่าดีหรือไม่ มองผลการกระทำว่าจะได้รับความพึงพอใจ หรือไม่พึงพอใจ และจะทำตามกฎเกณฑ์ที่ผู้มีอำนาจเหนือตนคือผู้ใหญ่เป็นผู้กำหนดไว้ โดยเด็กจะ

ทำตามที่ถูกสั่งสอนว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเพราะไม่ต้องการถูกลงโทษให้ได้รับความเจ็บปวด จึงละเว้นในสิ่งที่ผู้ใหญ่บอกว่าไม่ควรทำและเลือกทำแต่สิ่งที่น่าความพอใจมาให้เท่านั้น โดยที่พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยขึ้นอยู่กับพฤติการณ์ของผู้ใหญ่ใกล้ชิดกับพ่อแม่ และครูผู้สอน ดังนั้นหากต้องการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ให้กับเด็กปฐมวัยผู้ใหญ่ต้องเปิดโอกาสให้เด็กปฐมวัยได้ฝึกการควบคุมอารมณ์ตามความต้องการของตนเอง รู้จักผิดหวังได้ดี สามารถอภิปรายปัญหา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งจะส่งผลให้การพัฒนาการทางใช้เหตุผลของเด็กมีพัฒนาการสูงขึ้น

ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมของโคลเบอร์กสามารถสรุปได้ว่า การเกิดลักษณะความฉลาดทางอารมณ์ในเด็กปฐมวัยได้ โดยความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กเป็นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการเลือกที่จะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติพฤติกรรมใดๆ ในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น หากต้องการให้เด็กปฏิบัติกับบุคคลอื่นต้องให้เด็กปฐมวัยรู้จักควบคุมอารมณ์ของตนเอง ต้องรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่น มีการเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีมนุษยสัมพันธ์ให้ความร่วมมือกับผู้อื่นและรู้จักใช้เหตุผล ครูในฐานะผู้จัดการเรียนรู้ต้องสร้างข้อตกลงให้กับเด็กเพราะเด็กจะมองว่าข้อตกลงเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม การไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงจะไม่ได้รับการยอมรับและครูต้องยอมรับ หากเด็กสามารถปฏิบัติตามข้อตกลงได้เป็นอย่างดี และครูต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้อธิบายการกระทำของตนเองและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ใหญ่ และมีความรับผิดชอบในการควบคุมพฤติกรรมของตนเองจะทำให้ลักษณะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กสูงขึ้น

3.1.4 แนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยของบลูม (Affective Domain)

บลูม (ทิสนา แชมมณี. 2546: 44-46; อ้างอิงจาก Bloom. 1956) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น 3 ด้านคือ ด้านพุทธิพิสัยหรือด้านความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Domain) ด้านเจตคติหรือด้านจิตใจ อารมณ์และความรู้สึก (Affective Domain) และด้านทักษะคือ ด้านการปฏิบัติหรือการกระทำ (Psychomotor Domain) ซึ่งในด้านจิตพิสัยนี้ เขาได้จำแนกจุดมุ่งหมายออกเป็น 5 ระดับซึ่งสามารถอธิบายเป็นขั้นตอนสำคัญของการเกิดเจตคติและการพัฒนาลักษณะนิสัย ได้ดังนี้

1. ขั้นการรับรู้ (Perceiving or Receiving) การที่บุคคลจะเกิดพัฒนาการลักษณะนิสัยใดๆ ได้ บุคคลนั้นจะต้องมีโอกาสรับรู้และใส่ใจในสิ่งนั้นๆ ก่อน ดังนั้นหากเราต้องการจะพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมหรือค่านิยมใดๆ ให้แก่บุคคล เราจึงต้องพยายามจัดสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนั้นเกิดการรับรู้และสนใจในคุณธรรมจริยธรรมหรือค่านิยมนั้นๆ

2. ขั้นการตอบสนอง (Responding) แม้บุคคลได้รับรู้และเกิดความสนใจในสิ่งนั้นแล้ว แต่หากไม่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งนั้น ความสนใจนั้นก็จะได้ไม่ได้รับการพัฒนาไปจนถึงระดับการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ดังนั้น ในการสอนจึงจำเป็นต้องพยายามให้บุคคลนั้นมีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งนั้นและเกิดความรู้สึกพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นพัฒนาความสนใจที่มีอยู่ให้มากขึ้น

3. ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) หากบุคคลมีโอกาสดบสนองต่อสิ่งใดแล้วได้ รับผลที่พึงพอใจ บุคคลนั้นก็จะเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้น หากสามารถจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลนั้นจะได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมนั้นก็จะช่วยให้บุคคลเห็นคุณค่าของการปฏิบัติและเต็มใจที่จะปฏิบัติเช่นนั้นต่อไป

4. ขั้นการจัดระบบ (Organizing) การที่บุคคลเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมใดๆ แล้ว จะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นลักษณะนิสัยได้นั้น บุคคลนั้นจะต้องมีการนำไปปฏิบัติหรือนำไปใช้ในระบบชีวิตของตน การจัดระเบียบ หรือระบบในการปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมนั้นๆ ในวิถีการดำเนินชีวิตของตน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้นๆ ได้ก้าวไปสู่ขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย คือ ขั้นพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย

5. ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization) บุคคลที่สามารถปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมที่ยึดถือในวิถีการดำเนินชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอ ในที่สุดก็จะพัฒนาถึงขั้นพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัยของตน ซึ่งนับเป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาทาง ด้านจิตพิสัย

จากแนวคิดข้างต้นการจะปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมใดๆ ให้แก่บุคคลเพื่อให้เป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นสามารถทำได้โดยวิธีการดังต่อไปนี้

1. จัดสิ่งเร้าให้บุคคลนั้นได้รับรู้และเกิดความสนใจในเรื่องที่ต้องการปลูกฝัง
2. จัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนั้นได้มีการตอบสนองในเรื่องนั้นและเกิดความพึงพอใจ
3. ช่วยให้ผู้เห็นคุณค่าของเรื่องนั้น โดยการช่วยให้เขาเห็นประโยชน์ได้รับประโยชน์หรือเกิดความพึงพอใจที่มากเพียงพอ
4. ช่วยให้ผู้บุคคลนั้นมีโอกาสจัดระเบียบในการนำเรื่องนั้นไปใช้ในระบบชีวิตของตนและให้การเสริมแรงอย่างเหมาะสม

เมื่อศึกษาแนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยของบลูมแล้ว พบว่า แนวทางในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยม นั้นต้องจัดสิ่งเร้าให้เด็กเกิดความสนใจรับรู้ในคุณธรรมหรือค่านิยมนั้นๆ อย่างเต็มใจแล้วจัดสถานการณ์ที่เปิดโอกาสให้เด็กได้ตอบสนองต่อคุณธรรมหรือค่านิยมนั้น เช่น การพูดแสดงความคิดเห็น ปฏิบัติตามคุณธรรมหรือค่านิยมนั้น ได้สัมผัส พูดคุยกับบุคคลที่มีคุณธรรมหรือค่านิยมนั้นเมื่อเด็กเห็นว่าการกระทำตามโดยยึดคุณธรรมหรือค่านิยมนั้นเป็นประโยชน์จากการได้รับการตอบสนองในทางที่ดี เด็กจะเห็นคุณค่าและยอมรับในคุณธรรมหรือค่านิยมนั้นนำไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวัน จนกระทั่งเป็นลักษณะนิสัยได้ ดังนั้น แนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยของบลูมจึงสามารถนำมาสร้างเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยเกิดความฉลาดทางอารมณ์ได้เช่นกัน

3.1.5 แนวคิดหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ

ความหมายของการเรียนรู้แบบร่วมมือ ได้มีผู้ให้ความหมายของการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ไว้ ดังนี้

สลาบิน (Slavin. 1987: 4) ให้ความหมายของการเรียนรู้แบบร่วมมือไว้ว่าเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนได้เรียนเป็นกลุ่มเล็ก จำนวนสมาชิกกลุ่มมี 4 คน ซึ่งมีความสามารถทางการเรียนต่างกัน ประกอบด้วยนักเรียนเก่ง 1 คน ปานกลาง 2 คน และอ่อน 1 คน โดยนักเรียนแต่ละคนจะช่วยเหลือเพื่อนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันในการเรียนหรือทำกิจกรรมต่างๆ และถ้ากลุ่มสามารถทำคะแนนเฉลี่ยได้ถึงเกณฑ์ที่ตั้งไว้แล้วสมาชิกของกลุ่มจะได้รับรางวัล

จอห์นสัน และจอห์นสัน (Johnson. & Johnson. 1994: 5) ให้ความหมายของการเรียนรู้แบบร่วมมือไว้ว่า เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนเรียนเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มละประมาณ 3-5 คน โดยสมาชิกในกลุ่มมีความแตกต่างกัน เช่น ความสามารถทางการเรียน เพศ เชื้อชาติ เป็นต้น ผู้เรียนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นรับผิดชอบการทำงานของสมาชิกในกลุ่มร่วมกัน

โอเซน และเคแกน (Olsen; & Kagan. 1992: 8) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือ หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดเป็นกลุ่มย่อย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้เรียนในกลุ่ม โดยอาศัยการแลกเปลี่ยนข้อมูล ผู้เรียนจะรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง พร้อมกับการรับผิดชอบการเรียนรู้ของสมาชิกภายในกลุ่มด้วย

ทิตนา แชมณี (2553: 98) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือ คือ การเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อยโดยมีสมาชิกกลุ่มที่มีความสามารถแตกต่างกันประมาณ 3-6 คน ช่วยกันเรียนรู้เพื่อไปสู่จุดประสงค์ของกลุ่ม

วัฒนพร ระบุทับทิม (2545: 174) กล่าวว่า การเรียนแบบร่วมมือเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ แต่ละกลุ่มประกอบด้วยสมาชิกที่มีความสามารถแตกต่างกัน โดยที่แต่ละคนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการเรียนรู้และความสำเร็จของกลุ่ม โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ วมเป็นทั้งการเป็นกำลังใจแก่กันและกัน คนที่เรียนเก่งจะช่วยเหลือคนที่อ่อนแอกว่า สมาชิกในกลุ่มไม่เพียงแต่รับผิดชอบต่อการเรียนของตนเองเท่านั้น หากแต่จะต้องร่วมรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของเพื่อนสมาชิกทุกคนในกลุ่มความสำเร็จของแต่ละบุคคล คือ ความสำเร็จของกลุ่ม

อารี สันหนวี (2539: 89) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือ หมายถึง วิธีการเรียนที่ทำให้ นักเรียนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อให้เกิดผลการเรียนรู้ทั้งทางด้านความรู้และทางด้านจิตใจ ช่วยให้นักเรียนเห็นคุณค่าในความแตกต่างระหว่างบุคคลของเพื่อนๆ เคารพความคิดเห็นและความสามารถของผู้อื่นที่แตกต่างจากตน ตลอดจนรู้จักช่วยเหลือและสนับสนุนเพื่อนๆ

จากความหมายของการเรียนรู้แบบร่วมมือที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือ หมายถึง วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนเรียนรู้และทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ

จำนวน 3-6 คน โดยสมาชิกแต่ละกลุ่มประกอบด้วยผู้ที่มีความสามารถทางการเรียนรู้แตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งในส่วนตนและส่วนรวม เพื่อให้ตนเองและสมาชิกทุกคนในกลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

จอห์นสัน และจอห์นสัน (Johnson. & Johnson. 1994: 31-37) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนรู้แบบร่วมมือว่ามี 5 ประการ ดังนี้

1. การพึ่งพาอาศัยกันทางบวก (Positive Interdependent) แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือการพึ่งพากันเชิงผลลัพธ์ คือการพึ่งพากันในด้านการได้รับผลประโยชน์จากความสำเร็จของกลุ่มร่วมกัน ซึ่งความสำเร็จของกลุ่มอาจจะเป็นผลงานหรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่ม ในการสร้างการพึ่งพากันในเชิงผลลัพธ์ได้นั้น ต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนทำงาน โดยมีเป้าหมายร่วมกัน จึงจะเกิดแรงจูงใจให้ผู้เรียนมีการพึ่งพาซึ่งกันและกันสามารถร่วมมือกันทำงานให้บรรลุผลสำเร็จได้ และการพึ่งพาในเชิงวิธีการ คือ การพึ่งพากันในด้านกระบวนการทำงานเพื่อให้ทำงานกลุ่มสามารถบรรลุได้ตามเป้าหมาย ซึ่งต้องสร้างสภาพการณ์ให้ผู้เรียนแต่ละคนในกลุ่มได้รับรู้ว่าคุณค่าของตนเองมีความสำคัญต่อความสำเร็จของกลุ่ม ในการสร้างสภาพการพึ่งพากันในเชิงวิธีการ มีองค์ประกอบ ดังนี้

1.1 การทำให้เกิดการพึ่งพาทรัพยากรหรือข้อมูล (Resource Interdependent) คือ แต่ละบุคคลจะมีข้อมูลความรู้เพียงบางส่วนที่เป็นประโยชน์ต่องานของกลุ่ม ทุกคนต้องนำข้อมูลมารวมกันจึงจะทำให้งานสำเร็จได้ ในลักษณะที่เป็นการให้งานหรืออุปกรณ์ที่ทุกคนต้องทำหรือใช้ร่วมกัน

1.2 ทำให้เกิดการพึ่งพาเชิงบทบาทของสมาชิก (Role Interdependent) การกำหนดบทบาทของการทำงานให้แต่ละบุคคลในกลุ่ม และการทำให้เกิดการพึ่งพาเชิงภาระงาน (Task Interdependent) คือ แบ่งงานให้แต่ละบุคคลในกลุ่มมีทักษะที่เกี่ยวข้องกันถ้าสมาชิกคนใดคนหนึ่งทำงานของตนไม่เสร็จ จะทำให้สมาชิกคนอื่นไม่สามารถทำงานในส่วนที่ต่อเนื่องได้

2. การมีปฏิสัมพันธ์ที่ส่งเสริมกันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม (Face to Face Promotive Interdependent) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด การอธิบายให้สมาชิกในกลุ่มได้เกิดการเรียนรู้ การรับฟังเหตุผลของสมาชิกในกลุ่ม การมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างสมาชิกในกลุ่มทำให้เกิดการเรียนรู้การรับฟังเหตุผลของสมาชิกภายในกลุ่มก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการคิดของผู้เรียน เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้จักการทำงานร่วมกันจากการช่วยเหลือสนับสนุนกัน การเรียนรู้เหตุผลของกันและกัน ทำให้ได้รับข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการทำงานของตนเอง จากการตอบสนองทางวาจา และท่าทางของเพื่อนสมาชิกช่วยให้รู้จักและคุ้นเคยกับเพื่อนสมาชิกในกลุ่มได้ดียิ่งขึ้นส่งผลให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

3. ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละบุคคล (Individual Accountability) หมายถึง ความรับผิดชอบในการเรียนรู้ของสมาชิกแต่ละคน โดยต้องทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสาม

มารถ ต้องรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเองและเพื่อนสมาชิก ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความสามารถและความรู้ที่แต่ละคนจะได้รับ มีการตรวจสอบเพื่อความแน่ใจว่า ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เป็นรายบุคคลหรือไม่ โดยประเมินผลงานของสมาชิกแต่ละคน ซึ่งรวมกันเป็นผลงานของกลุ่มให้ข้อมูลย้อนกลับทั้งกลุ่มและรายบุคคล ให้สมาชิกทุกคนรายงานหรือมีโอกาสดแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง ตรวจสอบสรุปผลการเรียนเป็นรายบุคคลหลังจบบทเรียน เพื่อเป็นการประกันว่าสมาชิกทุกคนในกลุ่มรับผิดชอบทุกอย่างร่วมกัน ทั้งนี้สมาชิกทุกคนในกลุ่มจะต้องมีความมั่นใจและพร้อมที่จะได้รับการทดสอบเป็นรายบุคคล

4. การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานกลุ่มย่อย

(Interpersonal and Small Group Skills) หมายถึง การมีทักษะทางสังคม (Social Skills) เพื่อให้สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข คือ มีความเป็นผู้นำ รู้จักตัดสินใจ สามารถสร้างความไว้วางใจ รู้จักติดต่อสื่อสาร และสามารถแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งในการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการทำงานร่วมกันที่จะช่วยให้การทำงานกลุ่มประสบความสำเร็จ

5. กระบวนการทำงานของกลุ่ม (Group Processing) หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม โดยผู้เรียนจะต้องเรียนรู้จากกลุ่มให้มากที่สุด มีความร่วมมือทั้งด้านความคิดการทำงาน และความรับผิดชอบร่วมกันจนสามารถบรรลุเป้าหมายได้ การที่จะช่วยให้การดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายนั้น กลุ่มจะต้องมีหัวหน้าที่ดี สมาชิกดี และกระบวนการทำงานดี นั่นคือ มีการเข้าใจในเป้าหมายการทำงานร่วมกัน ในกระบวนการนี้สิ่งที่สำคัญคือ การประเมินทั้งในส่วนที่เป็นวิธีการทำงานของกลุ่มพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มและผลงานของกลุ่ม โดยเน้นการประเมินคะแนนของผู้เรียนแต่ละคนในกลุ่มมาเป็นคะแนนกลุ่ม เพื่อตัดสินความสำเร็จของกลุ่มด้วย ประเมินกระบวนการการทำงานกลุ่มประเมินหัวหน้า และประเมินสมาชิกกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของกระบวนการกลุ่มที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของกลุ่มได้

ผลดีของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

การเรียนรู้แบบร่วมมือส่งผลดีต่อผู้เรียนในด้านต่างๆ ดังนี้ (ทิสนา แคมมณี 2553: 98-99; อ้างอิงจาก Johnson, Johnson; & Houlbccc. 1994: 1.3-1.4)

1. มีความพยายามที่จะบรรลุเป้าหมายมากขึ้น (greater efforts to achieve) การเรียนแบบร่วมมือช่วยให้ผู้เรียนมีความพยายามที่จะเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายเป็นผลทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น และมีผลงานมากขึ้น การเรียนรู้มีความคงทนมากขึ้น (long-term retention) มีแรงจูงใจภายใน และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ มีการใช้เวลาอย่างมีประสิทธิภาพใช้เหตุผลดีขึ้นและคิดอย่างมีวิจารณญาณมากขึ้น

2. มีความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนดีขึ้น (more positive relationships among students) การเรียนรู้แบบร่วมมือช่วยให้ผู้เรียนมีน้ำใจนักกีฬามากขึ้น ใส่ใจในผู้อื่นมากขึ้น เห็นคุณค่าของความแตกต่าง ความหลากหลาย การประสานสัมพันธ์และการรวมกลุ่ม

3. มีสุขภาพจิตดีขึ้น (greater psychological health) การเรียนรู้แบบร่วมมือช่วยให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตดีขึ้น มีความรู้สึกที่ดี และมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น นอกจากนั้น ยังช่วยพัฒนาทักษะทางสังคม และความสามารถในการเผชิญกับความเครียดและความผันแปรต่างๆ

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547: 68-70) เสนอขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนรวม

1. ขั้นประสบการณ์ เป็นการเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมของผู้เรียน มาสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ ให้เล่าประสบการณ์เดิมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะเรียน หรือการใช้คำถามให้ตอบหรือใช้สื่อการสอนนำเพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้เดิมตอบคำถามสามารถแสดงออกให้เพื่อนชื่นชม

2. ขั้นการสะท้อนความคิดและถกเถียง ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยผู้สอนแบ่งกลุ่มผู้เรียนตามความเหมาะสม เช่น เก่ง ปานกลาง อ่อน ในกลุ่มเดียวกัน แต่ละคนในกลุ่มมีบทบาทหน้าที่ชัดเจน เช่น ประธานกลุ่ม รองประธาน เลขานุการกลุ่ม ทุกคนต้องช่วยเหลือกันทำงานตามหน้าที่ร่วมกัน ปรึกษาหารือ ศึกษาค้นคว้า ทดลองแบบกัลยาณมิตร คนเก่งช่วยเหลือเพื่อนในกลุ่ม เพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน โดยที่ผู้สอนคอยกระตุ้นเตือน ให้กำลังใจ เสียสละ ความสามัคคี การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เพราะการทำงานที่ประสบความสำเร็จ ถูกต้อง ต้องร่วมมือกัน

3. ขั้นสร้างความเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันในระบบกลุ่มในเรื่องที่เรียนเพื่อไปสู่ความคิดรวบยอด การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ทุกคนในกลุ่มช่วยกันวิเคราะห์ สรุปข้อมูลเพื่อความถูกต้องของกลุ่ม เพื่อนำเสนอต่อที่ประชุมหรือหน้าชั้นเรียน โดยการนำเสนอเป็นรายบุคคลหรือเป็นทีม ตามที่กลุ่มได้กำหนดผู้สอนต้องเอาใจใส่รับฟัง ติดตามในเรื่องที่ทุกกลุ่มได้ออกมารายงานผล เพื่อเป็นการสรุปผลที่ถูกต้อง ชัดเจนและการเสริมเนื้อหาที่มีความสำคัญ และควรมีอุปกรณ์เสริม เช่น ระบบเสียง เครื่องถ่ายวิดีโอ เช่นเดียวกับการอ่านข่าว เพื่อฝึกความกล้าแสดงออกของผู้เรียน ซึ่งจะเป็นการสร้างความสนใจของผู้เรียน

4. ขั้นการทดลองหรือประยุกต์แนวคิด เป็นการนำเอาการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ไปประยุกต์ใช้จนเกิดแนวทางปฏิบัติ เช่น การทำแบบฝึกหัดเสริม ร่วมกันสรุปเนื้อหาสำคัญการปฏิบัติ การร่วมกันจัดแสดงผลงานในป้ายนิเทศ เขียนคำขวัญ หรือรายงาน

5. ขั้นการประเมินผลตนเอง เป็นการประเมินผลที่สนับสนุนให้ผู้เรียนรู้ความก้าวหน้าของตนเอง และมีโอกาสปรับปรุงแก้ไขผลงาน ทุกคนร่วมกันประเมินผลงานของตนเอง ให้เพื่อนประเมิน ผู้สอนประเมิน ตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดร่วมกัน เก็บผลงานใส่แฟ้มของตนเองและของกลุ่ม

บทบาทของครูผู้สอนในการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ

กรมวิชาการ (2544: 23) กล่าวว่า ครูผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญคนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนไม่ว่าครูผู้สอนจะใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือแบบใดก็ตามจะต้องมีการลำดับขั้นตอนในการสอนคล้ายคลึงกันคือ ขั้นเตรียมการสอน การเริ่มบทเรียน การกำกับดูแลการสอนและการประเมินผลงานและกระบวนการทำงาน

1. ขั้นเตรียมการสอน ในขั้นนี้มีสิ่งที่จะต้องคำนึงถึง คือ

1.1 จุดประสงค์ ครูผู้สอนจะต้องแจ้งจุดประสงค์ให้นักเรียนทราบ

1.1.1 จุดประสงค์ทางด้านวิชาการ ได้แก่ เนื้อหาและทักษะต่างๆ

1.1.2 จุดประสงค์ทางด้านสังคม ได้แก่ ทักษะการปฏิสัมพันธ์รูปแบบต่างๆ และการปฏิบัติงานร่วมกันของนักเรียน

1.2 ขนาดของกลุ่ม ขนาดของกลุ่มจะมีผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งมีประเด็นที่ต้องพิจารณาคือ

1.2.1 การจับคู่ ควรให้นักเรียนได้เริ่มทำกิจกรรมคู่เพราะการทำกิจกรรมดังกล่าวจะไม่มีใครถูกทอดทิ้งออกจากกลุ่ม

1.2.2 กิจกรรมที่ต้องการทักษะและความคิดที่หลากหลายอาจจัดกลุ่มให้มีจำนวนนักเรียนเช่น กลุ่มละ 3 หรือ 4 คน

1.2.3 ถ้าหากสมาชิกในกลุ่มมีจำนวนสมาชิกหลายคน คือ ตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป จะต้องแน่ใจว่าสมาชิกทุกคนในกลุ่มมีการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

1.2.4 การแบ่งกลุ่มจะต้องคำนึงถึงกิจกรรมและสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่

1.2.5 ถ้าหากระยะเวลาการทำกิจกรรมสั้น ขนาดของกลุ่มที่แบ่งต้องมีขนาดเล็กเพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วม

1.3 การจัดนักเรียนเข้ากลุ่ม การจัดนักเรียนเข้ากลุ่มอย่างเหมาะสมจะช่วยให้การดำเนินกิจกรรมบรรลุความสำเร็จ ครูผู้สอนจะเป็นผู้จัดกลุ่มได้ดีที่สุด เพราะรู้จักนักเรียนในชั้นมากที่สุดและสามารถเตรียมการที่จะช่วยเหลือหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของกลุ่ม เช่น นักเรียนที่ต้องแยกออกมาสอนเป็นการเฉพาะ ซึ่งอาจเป็นนักเรียนเก่งหรืออ่อนอย่างไรก็ตามมีแนวทางที่จะเสนอแนะ ดังนี้

1.3.1 การจัดกลุ่มนักเรียนที่มีความแตกต่างกัน ความแตกต่างที่จะนำ มาจัดรวมเข้าในกลุ่มเดียวกัน อาจจะเป็นทางด้านภูมิหลัง ความสามารถ วัฒนธรรม เพศ ฯลฯ

1.3.2 การสับเปลี่ยนกลุ่มของนักเรียน การจะให้นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมนานเท่าใดขึ้นอยู่กับผลการปฏิบัติงานกลุ่มร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ก็มีหลักทั่วๆ ไปว่า จะต้องรอให้ กลุ่มได้ทำงานร่วมกันจนบรรลุความสำเร็จ แต่ถ้าหากกลุ่มประสบปัญหาในการทำงานร่วมกัน ครูผู้สอนต้องให้คำแนะนำในการแก้ปัญหา

1.4 การจัดชั้นเรียน โต๊ะ เก้าอี้ จะต้องดำเนินการให้พร้อมก่อนที่นักเรียนจะเข้าชั้นเรียน เพื่อความสะดวกและความเป็นระเบียบ การจัดสภาพห้องเรียนจะมีผลต่อปฏิสัมพันธ์ของนักเรียน

1.5 การจัดเตรียมสื่อการเรียนการสอน จะต้องเตรียมสื่อการเรียนการสอนต่างๆ ที่จะใช้ไว้ให้พร้อม

2. ชั้นเริ่มบทเรียน ในชั้นเริ่มบทเรียนมีสิ่งที่ต้องพิจารณา ดังนี้

2.1 ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ในทางบวก การทำงานของกลุ่มจะดำเนินไปด้วยดี นักเรียนมีความรู้สึกที่ดีต่อกันและมีการพึ่งพาอาศัยกันและกัน จะทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดำเนินไปสู่ความสำเร็จ

2.2 การอธิบายภาระงาน ครูผู้สอนอธิบายภาระงานที่จะต้องทำให้ชัดเจน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง นอกจากนี้ ถ้าสามารถเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของบทเรียนที่ผ่านมา กับบทเรียนที่เรียนอยู่และบทเรียนที่จะเรียนต่อไปก็จะเป็นสิ่งที่ดีมาก

2.3 การประเมินความสำเร็จ นักเรียนควรรู้ว่าจะมีการประเมินผลงานในการทำงาน กลุ่มอย่างไรครูผู้สอนและนักเรียนอาจร่วมกันวางหลักเกณฑ์การประเมินผลในการพิจารณาความสำเร็จ ดังนี้

2.3.1 เพียงแต่ทำให้สำเร็จ เช่น ให้ช่วยกันวาดแผนที่ให้เสร็จภายใน 30 นาที

2.3.2 ตอบคำถามถูกต้อง เช่น ถ้าทำคะแนนได้ในระหว่าง 90-100 จะได้เกรด A

2.3.3 เสนอความคิดเห็นหรือการตัดสินใจในขั้นต่ำ เช่น ให้เหตุผลสนับสนุนในตำแหน่งของท่านมา 10 ประการ

2.3.4 แสดงทักษะทางสังคมที่กำหนดให้ เช่น เตรียมข้อมูลที่จะแสดงให้เห็นว่ากลุ่มได้ใช้ทักษะวิจารณ์ในเชิงบวกในระหว่างการทำงานร่วมกัน

2.4 การเสริมสร้างความรับผิดชอบของสมาชิก สมาชิกแต่ละคนจะตื่นตัวและร่วมรับผิดชอบในการปฏิบัติงานกลุ่ม ถ้าหากว่าสมาชิกได้รู้ล่วงหน้าว่าจะมีการติดตามผล การปฏิบัติงานและทักษะทางสังคมต่างๆ ที่แสดงออกวิธีที่จะช่วยให้สมาชิกแต่ละคนมีความรับผิดชอบอาจทำได้โดยเรียนสมาชิกคนใดคนหนึ่งในกลุ่มตอบ ในขณะที่ปฏิบัติงานให้มีการลงชื่อรับรองว่าทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน ตลอดจนตรวจสอบกระบวนการทำงานในกลุ่ม

2.5 การระบุพฤติกรรมทางสังคมที่พึงปรารถนา ครูผู้สอนและนักเรียนควรร่วมกันระบุพฤติกรรมต่างๆ ทางสังคมที่ต้องการในการทำกิจกรรมร่วมกัน ถ้านักเรียนได้เข้าใจโอกาสที่จะแสดงพฤติกรรมต่างๆ ที่พึงปรารถนาจะมีมากขึ้นและยังเป็นการส่งเสริมให้รู้จักใช้ทักษะต่างๆ เหล่านั้นด้วย

3. ขั้นการกำกับดูแลการสอนครูผู้สอนจะต้องมีหน้าที่ในการกำกับดูแลนักเรียนในขณะปฏิบัติกิจกรรม ดังนี้

3.1 พฤติกรรมของนักเรียน เมื่อนักเรียนร่วมกันทำกิจกรรมครูผู้สอนจะต้องสังเกตความก้าวหน้าของนักเรียนและจะเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนช่วยกันปฏิบัติกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย ครูผู้สอนควรมีแบบสังเกตการณ์เพื่อบันทึกการปฏิบัติงานของกลุ่มและใช้ข้อมูลดังกล่าว

ในการติชมการทำงานของกลุ่ม นอกจากนี้ครูผู้สอนควรรู้ว่าเมื่อใดควรเข้าไปช่วยเหลือนักเรียน และในบางครั้งนักเรียนบางคนอาจมีบทบาทในการช่วยเหลือครู กำกับ ดูแลพฤติกรรมของเพื่อนด้วย

3.2 ครูผู้สอนสามารถมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนได้ 2 กรณี คือ

3.2.1 แนะนำการเรียนทั่วไป เช่น อธิบายคำสั่งอย่างชัดเจน ทบทวนกระบวนการดำเนินงาน ฝึกทักษะต่างๆ ในขณะที่ครูผู้สอนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมและช่วยเหลือนักเรียน ครูผู้สอนจะต้องพยายามค้นหาทักษะความสามารถต่างๆ ของนักเรียนในกลุ่มต่างๆ ออกมา ให้มากที่สุด เช่น ถ้ามีนักเรียนคนใดคนหนึ่งถามคำถาม ครูผู้สอนอาจไม่ตอบเองแต่ถามคำถามนั้นกลับไปให้นักเรียนคนหนึ่งในกลุ่มใดก็ได้เป็นคนตอบ

3.2.2 สอนทักษะการให้ความร่วมมือ ทักษะดังกล่าวมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เช่น ถ้ามีนักเรียนคนใดคนหนึ่งไม่ได้ช่วยเหลืองานของกลุ่ม นักเรียนซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่มนั้นควรจะต้องเรียนรู้ที่จะต้องทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ครูผู้สอนควรโยนปัญหาลงกลุ่มกลับไปให้กลุ่มพิจารณาและหาทางแก้ไข ซึ่งจะให้เกิดการเรียนรู้มากขึ้น อย่างไรก็ตามครูผู้สอนไม่ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมของนักเรียนเกินความจำเป็น เพราะนักเรียนจะไม่ได้ใช้ความคิดของตนเองเท่าที่ควรและอาจคล้อยตามครูผู้สอน

4. ชั้นประเมินผลงานและกระบวนการในการทำงาน ครูผู้สอนสามารถประเมินความสำเร็จในการทำกิจกรรมของนักเรียนด้านวิชาการและทักษะทางสังคม

4.1 การประเมินผลงานด้านวิชาการ ได้แก่ การประเมินผลความก้าวหน้าและความสำเร็จของนักเรียน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่านักเรียนได้เรียนรู้อะไรบ้าง เช่น

4.1.1 ครูผู้สอนสุ่มเรียกนักเรียนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งตอบคำถามหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

4.1.2 นักเรียนกลุ่มต่างๆ ร่วมกันอภิปรายหลังจากการทดสอบย่อยหรือร่วมกันอภิปรายเพื่อแก้ไข

4.2 การประเมินผลทางด้านสังคม เป็นการประเมินผลเพื่อให้ทราบว่าสมาชิกของกลุ่มได้ใช้ทักษะทางสังคมอะไรบ้าง และอย่างไร การทำงานของกลุ่มมีประสิทธิภาพเพียงใด และจะต้องปรับปรุงอะไรบ้างและอย่างไร เช่น

4.2.1 เล่าประสบการณ์ให้เพื่อนๆ ฟังเกี่ยวกับความสำเร็จของกลุ่ม

4.2.2 อภิปรายและมีข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องปรับปรุงการทำงานกลุ่มในครั้งต่อไป

สรุปได้ว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนเรียนรู้และทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ จำนวน 3-6 คน โดยสมาชิกแต่ละกลุ่มประกอบด้วยผู้ที่มีความสามารถทางการเรียนรู้แตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งในส่วนตนและส่วนรวม เพื่อให้ตนเองและสมาชิกทุกคนในกลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยองค์ประกอบของการเรียนรู้แบบร่วมมือประกอบด้วย 5 องค์ประกอบคือ การพึ่งพาอาศัยกันในทางบวก การมีปฏิสัมพันธ์ที่ส่งเสริมกันระหว่างสมาชิกภายใน

กลุ่ม ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละบุคคล การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานกลุ่มย่อยและกระบวนการทำงานของกลุ่ม หากขาดองค์ประกอบหนึ่งประกอบใดไปจะไม่ถือว่าเป็นการเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนเป็นกลุ่ม มีโอกาสในการสร้างความร่วมมือในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพแต่ในโครงสร้างของการแข่งขัน และการเรียนรายบุคคลนักเรียนไม่มีการสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกัน การเรียนแบบร่วมมือส่งเสริมการค้นพบ การเลือกใช้ยุทธวิธีการให้เหตุผลที่มีประสิทธิภาพ การสร้างแนวคิดใหม่ การถ้อยแถลงยุทธวิธีไปสู่รายบุคคล การทำงานร่วมมือกันนักเรียนจะเพิ่มความมั่นใจในความสามารถของตนเอง เป็นการสนับสนุนให้เกิดความพยายามในการเรียนรู้โน้มนำ กระบวนการและยุทธวิธี นอกจากนี้นักเรียนที่ทำงานร่วมกันในกลุ่มมีแนวโน้มที่จะชอบและเห็นคุณค่าของแต่ละคน และเห็นความสามารถในการแก้ปัญหาของคนอื่น มีความสัมพันธ์กันทางบวกระหว่างเพื่อน เกิดการเรียนรู้ในระดับสูงตระหนักในคุณค่าของตนเอง (Self-Esteem) เกิดการยอมรับความสามารถของตนเองในการแก้ปัญหา ครูผู้สอนจึงมีบทบาทในการเตรียมการสอนและเลือกเทคนิคในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมและให้สอดคล้องกับลักษณะของผู้เรียน ซึ่งไม่เพียงแต่ในด้านเนื้อหาวิชาเท่านั้นแต่จะต้องเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้เกิดแก่ผู้เรียนด้วย โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ให้มากที่สุด ปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องในการจัดการเรียนการสอน ช่วยเสริมสร้างกำลังใจแก่ผู้เรียนซึ่งจะทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ตลอดทั้งประเมินพัฒนาการเด็กให้ครบทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งจะทำให้สามารถพัฒนาผู้เรียนได้อย่างสมบูรณ์

3.1.6 แนวคิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข

ความหมายและความสำคัญของความสุขในการเรียนรู้

ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา และเฝ้าแสวงหาพากเพียรพยายามที่จะให้ตนเองและผู้เป็นที่รักได้พบ หรือได้ครอบครอง เช่น พ่อแม่ปรารถนาให้ลูกมีความสุข ครูก็อยากเห็นลูกศิษย์ของตนร่าเริง แจ่มใส และมีความสุขในการเรียนรู้

พระธรรมปิฎก. (2541) กล่าวว่า ความสุขในการเรียนรู้ คือการเรียนที่เด็กได้เรียนรู้ตามความต้องการของตนเอง ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่สนองความใฝ่รู้ และสร้างสรรค์ของตนเอง ได้กระทำในสิ่งที่ชอบ เป็นการเรียนรู้ในบรรยากาศที่ผ่านคลาย ผู้เรียนมีอิสระ ได้รับการยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2543: 9) กล่าวว่า ความสุขในการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ที่มีความสมดุลในกิจกรรมการเรียนรู้ กล่าวคือ ผู้เรียนมีความสุขกับกิจกรรมการเรียน เป็นการเรียนรู้ กล่าวคือ ผู้เรียนมีความสุขกับกิจกรรมการเรียน เป็นการเรียนรู้ที่ไม่น่าเบื่อ ผู้เรียนได้รับการตอบสนองจากการใฝ่รู้ การกระทำ การสร้างสรรค์ของตนเอง ได้ใช้ความสามารถในการคิด ในสิ่งที่ตนสนใจ

จะเห็นได้ว่า ความสุขในการเรียนรู้ หมายถึง การเรียนรู้ในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา เพลิดเพลินกับการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชั้นเรียน มีความรู้สึกที่ดีต่อเพื่อนครู กิจกรรมการเรียนการสอน และสภาพแวดล้อมรอบตัว นอกจากนั้น ความสุขยังมีความสำคัญและสัมพันธ์โดยตรงกับการเรียนรู้ของมนุษย์ กล่าวคือเด็กหรือผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดี มีความจำระยะยาว และมีประสิทธิภาพในการคิดอย่างหลากหลาย ถ้าได้อยู่ในบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลาย มีความสุข ไม่เครียด หรือเร่งเรียนอยู่ตลอดเวลา

ประเภทของความสุขตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา

การจัดการศึกษาสำหรับเด็ก จึงควรมุ่งเน้นให้เด็กได้เข้าถึงความจริงอย่างน้อย 2 ประการ (โสภณ สุภาพงษ์. 2547: 60) คือ

1. เข้าถึงตนเอง มีวินัยในตนเอง รู้จักการกำกับกาย วาจา ใจ ด้วยศีล ได้ขัดเกลาตนเอง ได้มีโอกาสเรียนรู้การใช้คุณค่าของตัวเอง เกื้อกูลประโยชน์ให้ผู้อื่น ทำให้เกิดความภาคภูมิใจที่ได้กระทำเช่นนั้น โดยไม่สนใจว่าใครจะรู้หรือไม่รู้ สิ่งนั้นไม่สำคัญสำหรับเขา สิ่งที่สำคัญคือได้พบความสุขที่ได้ทำ เด็กก็จะเข้าถึงได้ว่า ความสุขคือการได้ให้ผู้อื่น สร้างสุขภาพจิตวิญญาณที่ดี
2. เข้าถึงผู้อื่น มีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น เข้าใจทำที่ถูกต้องของตนเองที่มีต่อผู้อื่น เข้าใจทำที่ของผู้อื่นอย่างถูกต้อง ไม่ทำลายตนเอง หรือทำร้ายผู้อื่น หรือเอาเปรียบผู้อื่น ทำให้เกิดสุขภาพกาย สุขภาพจิต และสุขภาพสังคมที่ดี

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาสำหรับเด็ก ควรมุ่งให้เด็กได้เข้าถึงความสุขที่เกิดจากการไม่เบียดเบียนกันและกัน โดยผ่านการปฏิบัติจริง ครูต้องไม่ด่วนสรุปคำตอบของเด็ก แต่เปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือกระทำ เพื่อให้เด็กได้รับรู้ในปัญหาที่ได้กระทำ และได้รับผลดีจากการกระทำหรือปฏิบัติ นั้น เช่น ถ้าเด็กได้เรียนรู้ที่จะช่วยผู้อื่นที่ยากลำบาก ได้เห็นความทุกข์ของผู้อื่น ได้เรียนรู้ความสุขจากการช่วยเหลือผู้อื่นก็จะเป็นการสร้างปัญญาให้กับเด็ก ถ้าเด็กได้เรียนรู้เรื่องความดีของตนไม่ผ่านการปลูกต้นไม้ เด็กก็จะเกิดทัศนคติที่ดีต่อต้นไม้ เพราะได้เข้าถึงความเป็นจริงได้รับรู้ในปัญหาที่ได้กระทำ ซึ่งทำให้เกิดความสุขในการเรียนรู้

กิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีความสุข

การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุขนั้น มีองค์ประกอบสำคัญที่ควรนำมาพิจารณา 2 ประการ ดังนี้

1. การส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง คำว่า "การสร้างองค์ความรู้" หรือที่ภาษาอังกฤษใช้ว่า "constructivism" เป็นกระบวนการซึ่งเกิดขึ้นในความคิดของมนุษย์ขณะเรียนรู้ ความรู้ถือเป็นกระบวนการ หรือวิธีการคิดรูปแบบหนึ่งและความรู้ไม่ใช่สิ่งซึ่งคงที่แต่จะเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาขึ้นอยู่กับการณ์พบใหม่

ในการจัดการเรียนการสอน ผู้เรียนจะมีบทบาท และมีอิสรภาพในการเรียนรู้อย่างเต็มที่ โดยเป็นผู้ควบคุม และกำหนดตนเองในการเรียนรู้ เช่น ผู้เรียนมีอิสระในการเลือกสิ่งที่ตนต้องการเรียนเองตั้งกฎระเบียบเอง แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเอง ตกลงกันเองเมื่อเกิดความขัดแย้ง หรือมีความคิดเห็นต่างกันเรียนรู้การทำงานเป็นกลุ่มร่วมกับเพื่อน โดยใช้วิถีทางประชาธิปไตย มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ในการทำงานกลุ่มร่วมกัน ขณะเดียวกัน ครูผู้สอนจะมีบทบาทแตกต่างไปจากเดิม คือ จากการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ และควบคุมการเรียนรู้เปลี่ยนไปเป็นผู้สังเกต ผู้อำนวยการความสะดวก ให้ความร่วมมือ และช่วยเหลือผู้เรียนในการเรียนรู้ การเรียนการสอนจะต้องเปลี่ยนจาก "การให้ความรู้" ไปเป็น "การให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้" บทบาทของครูผู้สอน คือ จะต้องทำหน้าที่ช่วยสร้างแรงจูงใจภายในให้เกิดแก่ผู้เรียน จัดเตรียมกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตรงกับความสนใจของผู้เรียนโดยอาจให้ผู้เรียนศึกษา ค้นคว้า ทดลอง ระดมสมอง และคอยให้คำแนะนำช่วยเหลือเมื่อพบว่าผู้เรียนมีปัญหา (ทิตนา แคมมณี 2545: 95) ครูผู้สอนจะไม่บอกความรู้แก่ผู้เรียนโดยตรง แต่จะหาวิธีการยั่วยุให้ผู้เรียนค้นพบคำตอบด้วยตนเอง ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1.1 การใช้คำถาม คำถามอาจพัฒนามาจากการที่ครูผู้สอนสังเกตความสนใจของผู้เรียนว่ากำลังสนใจในหัวข้ออะไร และตั้งคำถามจากความสนใจดังกล่าว โดยคำถามอาจเชื่อมโยงกับความรู้เดิมที่ผู้เรียนมีอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้สัมพันธ์กับเนื้อหาที่จะเรียนใหม่ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาที่จะเรียนได้มากยิ่งขึ้น และมีความหมาย

1.2 การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงผ่านการทดลอง หรือสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนแก้ปัญหา เพื่อเป็นแนวทางไปสู่คำตอบในที่สุด โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันทั้งในรูปแบบของการทำงานกลุ่ม และงานเดี่ยว เช่น การตั้งคำถามหลังจากที่เล่าเนื้อหาจบลง การกระตุ้นให้ผู้เรียนสังเกตและเปรียบเทียบการเจริญเติบโตของพืชในสภาพการณ์ที่แตกต่างกัน และจัดบันทึกเป็นต้น

1.3 การกระตุ้นและส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้สรุปองค์ความรู้ที่เรียนมาด้วยตนเอง เพื่อให้ความรู้ที่มีความหมายกับผู้เรียนมากยิ่งขึ้น และการที่ผู้เรียนสามารถค้นพบคำตอบด้วยตนเอง หรือสรุปองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเองได้นั้น นอกจากจะเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายโดยไม่ต้องท่องจำแล้ว ผู้เรียนก็จะเกิดความภาคภูมิใจ มีความมั่นใจในการเรียนรู้ของตนเอง อันจะนำไปสู่การรักในการเรียนรู้และสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีความสุขในที่สุด

1.4 การประเมินผลการเรียนการสอน เนื่องจากการจัดการเรียนรู้แบบสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองนั้นขึ้นกับความสนใจ และการสร้างความหมายที่แตกต่างกันของผู้เรียน ผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงมีความหลากหลาย ดังนั้น การประเมินผลจึงจำเป็นต้องมีลักษณะที่ยืดหยุ่นกันไปในแต่ละบุคคล (ทิตนา แคมมณี 2545: 95) และการประเมินผลควรใช้วิธีการที่หลากหลายตามสภาพความเป็นจริง เช่น การใช้แฟ้มสะสมงาน การประเมินผลจากเพื่อน พ่อแม่ ผู้ปกครอง รวมทั้งการประเมินตนเองด้วยและเป็นการประเมินผลในขณะลงมือปฏิบัติกิจกรรมจริง

2. การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกทางอารมณ์ และความรู้สึกของตนเอง การแสดงออกทางอารมณ์ และความรู้สึกถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้

มีความสุข นักวิจัยพบว่า มีความสัมพันธ์กันระหว่างอารมณ์และการเรียนรู้ กล่าวคือ ถ้าผู้เรียนได้รับประสบการณ์ในทางบวก จะส่งผลให้ผู้เรียนมีความต้องการที่จะเรียนรู้มากขึ้น ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้เรียนได้รับประสบการณ์ในทางลบ ผู้เรียนจะไม่ต้องการให้เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นอีก เพราะเป็นเหตุการณ์ที่น่าเบื่อ หรือทำให้เจ็บปวด นอกจากนั้น นักวิจัยยังพบว่า ถ้าผู้เรียนเรียนรู้ด้วยความสุข ผู้เรียนจะสามารถจัดลำดับประสบการณ์การเรียนรู้ได้ดีขึ้น และนำประสบการณ์ดังกล่าวกลับมาใช้ด้วยความชัดเจนมากขึ้น (Jensen. 2000: 283) ด้วยเหตุนี้ การกระตุ้นให้เด็กบอกเล่าหรือพูดคุยเกี่ยวกับความรู้สึกของตนเองให้บุคคลใกล้ชิดได้รับรู้ จึงถือว่ามีผลอย่างมาก เพราะนอกจากจะช่วยให้เด็กได้ตระหนักเกี่ยวกับความรู้สึก และความคิดของตนเองมากขึ้นแล้ว ยังช่วยให้เด็กเกิดความมั่นใจในการบอกเล่าปัญหาหรือความรู้สึกต่างๆ ของตนเองให้พ่อแม่ และครู หรือบุคคลใกล้ชิดได้รับทราบ เพื่อว่าถ้ามีปัญหาก็จะได้ร่วมกันช่วยเหลือ หรือแก้ไขได้อย่างทันท่วงที

ในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีความสุข ครูควรคำนึงถึงอารมณ์และความรู้สึกของเด็กโดยสังเกตจากน้ำเสียง สีหน้า และท่าทาง ขณะเดียวกัน ครูควรเปิดโอกาสให้เด็กได้เล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ตนประทับใจ หรือสิ่งที่พิเศษเกี่ยวกับตนเอง เพราะสิ่งต่างๆ ดังกล่าวจะช่วยให้เด็กตระหนักเกี่ยวกับความรู้สึกของตนเองมากขึ้น และมีโอกาสใช้ภาษาเพื่อแสดงออกซึ่งความคิด และความรู้สึกของตนเอง

การเรียนรู้ควรนำไปสู่การพัฒนาทางอารมณ์ อันได้แก่ ความเข้าใจและเห็นใจผู้อื่น การมีสติรู้ตัว รู้เท่าทัน รวมทั้งมีปัญญาสามารถแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งต่างๆ ได้ในระบบการศึกษาแบบเดิมที่เน้นแต่เฉพาะความสามารถทางด้านสติปัญญาเพียงด้านเดียว ส่งผลให้เด็กเป็นคนไม่มีน้ำใจ ขาดมนุษยสัมพันธ์ มีปัญหาทางอารมณ์ ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ (เทิดศักดิ์ เดชคง 2542: 64-65) ด้วยเหตุนี้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอนจำเป็นต้องส่งเสริมการใช้คำถามเพื่อพัฒนาอารมณ์ และความรู้สึกของเด็กให้มากขึ้น เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออก หรือเล่าความรู้สึกของตนเองออกมา ซึ่งจะช่วยให้เด็กเข้าใจความรู้สึกของตนเองมากขึ้น ขณะเดียวกัน ก็จะช่วยให้เด็กตระหนักถึงความรู้สึกของผู้อื่นมากขึ้นด้วย

สรุปได้ว่า ในการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีความสุข เด็กหรือผู้เรียนเป็นต้องได้เรียนรู้ในสิ่งที่ตนสนใจ โดยครูเปิดโอกาสให้เด็กเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง เพื่อช่วยให้เด็กมีอิสรภาพในการเรียนรู้เต็มที่ ทั้งนี้เนื่องจากเด็กจะเป็นผู้ควบคุม และกำหนดตนเองในการเรียนรู้ นอกจากนั้น การเรียนรู้ควรนำไปสู่การพัฒนาทางอารมณ์ อันได้แก่ ความเข้าใจ และเห็นใจผู้อื่น การมีสติรู้ตัว รู้เท่าทัน รวมทั้งมีปัญญาสามารถแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งต่างๆ ได้

3.2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วยกิจกรรมที่สามารถพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีความฉลาดทางอารมณ์สูงขึ้น มีดังนี้

3.2.1 กิจกรรมการร้องเพลง

กิจกรรมการร้องเพลง ดนตรีหรือการเคลื่อนไหวจะทำให้เด็กรู้สึกสนุกสนานได้จากเสียงของดนตรีทุกประเภทไม่ว่าจะดนตรีไทย ดนตรีสากล มักจะกระตุ้นให้เด็กแสดงออก และส่งเสริมให้เด็กมีสุนทรียภาพ เกิดความสุข และความเพลิดเพลินไม่เบื่อหน่ายต่อการเรียนรู้และสามารถผ่อนคลายความตึงเครียด ขณะที่เด็กร่วมร้องเพลงหรือทำท่าทางประกอบเสียงดนตรี โดยจะแสดงพฤติกรรมที่ร่าเริง แจ่มใส สนุกสนานอย่างมีความสุขเมื่อเด็กทำได้หรือได้รับคำชมเชยจากครู มีท่าที่ผ่อนคลายและสนุกสนานไปตามจังหวะดนตรี ดังที่ สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. (2557: 27) กล่าวถึงการเคลื่อนไหวและจังหวะต่างๆ ของเด็กเป็นกิจกรรมที่มีศักยภาพ ทำให้เด็กมีความรู้สึก มีความคิด แสดงออกอย่างสร้างสรรค์ เพราะการเคลื่อนไหวจะทำให้เด็กมีโอกาสแสดงออกถึงจินตนาการของตนเองอย่างเสรี ทั้งยังสนุกสนานไปด้วยเสียงเพลง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เด็กๆ ชอบ

ดนตรีสามารถพัฒนาทั้งไอคิวและอีคิว (กรมสุขภาพจิต 2549: 68-73) ดนตรีช่วยพัฒนาสมองทั้งซีกซ้ายและซีกขวาให้ทำงานไปพร้อมกัน เพราะดนตรีมีทั้งความไพเราะ ให้ความรู้สึกสบาย ช่วยกระตุ้นการทำงานของสมองซีกขวา ส่วนตัวโน้ตและจังหวะเคาะซึ่งคล้ายกับการอ่านหนังสือแต่ละตัว ช่วยกระตุ้นการทำงานของสมองซีกซ้าย ซึ่งเกี่ยวกับเหตุผลและภาษา

การทำงานของสมองนั้นหากได้รับการกระตุ้นที่เหมาะสมจากดนตรีในระดับหนึ่งก็จะเกิดการผสมผสานเป็นหนึ่งเดียว ประสิทธิภาพในการทำงานของสมองที่เกี่ยวข้องกับส่วนต่างๆ จะกลมกลืนสอดคล้องกัน เมื่อใดที่เราฟังดนตรีเรามากจะรู้สึกเพลิดเพลินกับความไพเราะของเสียงและจินตนาการต่างๆ เกี่ยวกับเสียง ทั้งนี้เพราะผู้ประพันธ์เพลงจะถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของตนเองผ่านเสียงดนตรีที่มีความหมายต่างๆ ดนตรีมีจังหวะช้าอย่างเหมาะสม จะกระตุ้นให้เกิดคลื่นสมองที่ช่วยเรียบเรียงความคิด การใช้เหตุผล มีความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนทบทวนความจำซึ่งนำไปสู่การเข้าใจตนเองและผู้อื่น

คุณค่าของการร้องเพลงของเด็กปฐมวัย

การจัดกิจกรรมที่ใช้เพลงสอนเด็กที่มีเนื้อร้องจะช่วยส่งเสริมพัฒนาการและให้ความรู้แก่เด็กหลายด้าน (กรมสุขภาพจิต 2549: 70-71) ดังนี้

1. ด้านร่างกายหรือด้านพลานามัย เสียงเพลงและเสียงดนตรีจะกระตุ้นให้เด็กมีความเคลื่อนไหวในการสอนเด็ก ผู้สอนต้องใช้ท่าทางประกอบเนื่องจากธรรมชาติของเด็กจะชอบการเคลื่อนไหวไม่ชอบอยู่นิ่ง ในการร้องเพลงควรทำท่าประกอบเพลง เด็กจะได้ทำท่าทางตามครูหรือคิดท่าทางขึ้นเองตามความคิดและจินตนาการของตนเองให้เข้ากับจังหวะและเนื้อเพลง เป็นการส่งเสริมพัฒนาการการใช้ประสาทสัมผัสของร่างกาย

2. ด้านอารมณ์ เสียงเพลงและเสียงดนตรีเป็นศาสตร์และศิลป์ ที่สามารถขับกล่อมเปลี่ยนแปลงอารมณ์ของเด็ก ส่งเสริมให้เด็กมีสุนทรียภาพเกิดความสุขและความเพลิดเพลินไม่เบื่อหน่ายต่อการเรียนรู้ และสามารถผ่อนคลายความตึงเครียด ขณะที่เด็กร่วมร้องเพลงและทำท่าทาง

ประกอบเพลง เด็กจะแสดงพฤติกรรมที่ร่าเริง แจ่มใส สนุกสนาน ดวงตาเป็นประกายอย่างมีความสุข เมื่อทำได้หรือได้รับคำชมเชยจากครู มีที่ทำผ่อนคลายและสนุกสนานไปตามจังหวะดนตรี

3. ด้านสังคม เมื่อเด็กมาโรงเรียนจากบ้านสู่สังคมใหม่ ประกอบไปด้วยสถานที่ใหม่ เพื่อนใหม่ สิ่งที่จะช่วยให้เด็กคุ้นเคยและเข้ากับผู้อื่นได้โดยการใช้เพลงเป็นสื่อทางสังคม ซึ่งจะช่วยให้เด็กสนิทสนมใกล้ชิดกับครูและเพื่อน ช่วยให้เด็กปรับตัวกับสังคมที่โรงเรียนได้ง่ายขึ้น

4. ด้านสติปัญญา เพลงช่วยให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจเรื่องราวต่างๆ ได้ดี และช่วยให้จำได้เร็วกว่าการบอกเล่า ผูกการรู้จักคิดและได้เรียนรู้เรื่องต่างๆ จากการที่เด็กแสดงท่าทางประกอบเพลง เสียงเพลงและเสียงดนตรีเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ทำให้เด็กเกิดจินตนาการและมองเห็นภาพได้ การที่เด็กได้ทำตามท่าทางตามเนื้อเพลงตามจังหวะช่วยให้ไม่เบื่อในการเรียน ทั้งยังช่วยพัฒนาความคล่องแคล่วว่องไวซึ่งเป็นการช่วยพัฒนาการใช้ประสาทสัมผัสของเด็กได้เป็นอย่างดี เพลงจึงเป็นสื่ออีกอย่างหนึ่งที่ผู้สอนควรพิจารณาคัดเลือกมาจากประสบการณ์ให้เด็กเรียนรู้อย่างมีความสุข

เทคนิคและวิธีการจัดกิจกรรมการร้องเพลง

การสอนโดยใช้เพลงและดนตรีเป็นสื่อการสอนให้แก่เด็กอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ควรคำนึงถึงสิ่งต่างๆ ดังนี้

1. อายุของเด็กที่จะทำการสอน
2. เพลงที่มีเนื้อร้องและทำนองง่ายๆ
3. วัตถุประสงค์ของการใช้เพลงนั้น เช่น ใช้เป็นการเรียกความสนใจ นำเข้าสู่บทเรียนหรือสรุปบททวนความรู้เมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม

4. เทคนิคการจัดกิจกรรมการร้องเพลงที่เหมาะสม ผู้สอนควรเลือกใช้เทคนิคตามความถนัดของตนเอง และเหมาะสม เช่น ให้เด็กฟังและร้องไปพร้อมๆ กับผู้สอน โดยไม่จำเป็นต้องจดจำเนื้อร้องให้ได้ก่อนหรือผู้สอนบอกเนื้อเพลงให้เด็กฟังที่ละบทจนเด็กจำเนื้อเพลงได้แล้วค่อยสอนทำนองเพลง

5. การสอนเพลงในแต่ละครั้งควรสอนครั้งละ 1-2 เพลง ไม่ควรมากกว่านี้เพราะเด็กอาจเกิดความสับสนและจำเนื้อเพลงไม่ได้

6. เปิดเพลงให้เด็กฟังเมื่อมีเวลาว่างหรือขณะทำกิจกรรมศิลปะ เช่น ขนวดาตุรูประบายสี ฉีกปะ ฯลฯ ก็จะเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องเพลงและอาจส่งผลให้เด็กเพลิดเพลินกับการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะให้ดีให้สวยงามยิ่งขึ้น

3.2.2 กิจกรรมการเล่านิทาน

การเล่านิทานเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเด็ก โดยเฉพาะเด็กปฐมวัยจะสนใจและชอบหนังสือนิทาน ชอบการเล่าเรื่องต่างๆ ให้ฟังเป็นการแสดงความรักการดูแลเอาใจใส่ต่อเด็ก การเล่านิทาน

เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน พัฒนาระบบการคิด การจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์และ ทำให้เด็กสนุกสนาน

กุหลาบ ตันติผลาชีวะ (2541: 10-19) กล่าวถึง จุดประสงค์การเล่นให้เด็กฟังนั้นมี เป้าหมายอยู่ 3 ประการ คือ ประการแรกเป็นการพัฒนาภาษาและความคิดของเด็ก การเล่นให้เด็กฟังไม่ควรมาจากครูคนเดียวควรให้เด็กเป็นผู้เล่าให้ฟังเองด้วยจะช่วยให้เด็กได้แสดงออกถึงความรู้สึก หรือมีการถามโต้ตอบให้เด็กคิดระหว่างเล่นด้วย เป็นการขยายความคิดของตนให้กระจ่างและ พัฒนาภาษา ประการที่สอง สร้างความรักการอ่านให้เด็ก และประการที่สามคือ การสร้างการเรียนรู้ ที่มีความหมายให้กับเด็ก ทั้งทางด้านสังคม อารมณ์ คุณธรรม หรือแม้แต่การพัฒนาการทางด้านสติปัญญา จุดสำคัญที่จะนำไปสู่จุดประสงค์ของการเรียนรู้นั้นต้องมีเนื้อหาที่ตรงประเด็น บรรยากาศ ในการเล่นที่สนุกสนานสามารถสื่อสารเรื่องราวให้เด็กเกิดการกระตือรือร้นที่จะฟัง และหยุดถามเป็นระยะๆ หรือให้เด็กมีส่วนร่วมในการเล่น โดยเฉพาะในประเด็นที่ต้องการให้เกิดผลตามจุดประสงค์ อาจมีการเล่าเรื่องซ้ำเพื่อให้เด็กได้ถ้อยข้อมูลใหม่เพื่อเปรียบเทียบหาข้อสรุปที่ถูกต้องตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์

รูปแบบการเล่นมีความจำเพาะของประสิทธิภาพในการเล่น ผู้เล่าสามารถเลือกใช้ตามความเหมาะสม ดังนี้ (ปรีดา ปัญญาจันทร์ และชีวัน วิสาสะ: 2549)

1. การเล่านิทานปากเปล่า เป็นการเล่าที่อาศัยคำพูดและน้ำเสียงของผู้เล่ามีจังหวะสูงต่ำเร้าใจผู้ฟังให้ติดตามเนื้อเรื่องที่นำเสนอ ส่วนใหญ่ใช้เป็นการเล่าก่อนนอน หรือใช้เป็นการเล่าเพื่อจูงใจให้เด็กทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่ต้องใช้สมาธิ เวลาในการเล่นไม่ควรเกิน 15 นาที
2. การเล่านิทานประกอบท่าทาง เป็นการเล่าที่มีชีวิตชีวาเด็กสามารถติดตามเรื่องที่เล่าได้ และจินตนาการเป็นรูปธรรมมากขึ้นตามท่าทางของผู้เล่าและเห็นภาพพจน์ของเรื่องที่เล่า ท่าทางที่ใช้ประกอบการเล่านิทานอาจเป็นท่าทางของผู้เล่า ท่าทางแสดงร่วมของเด็ก ได้แก่ การทำหน้าตา การแสดงทางทาง หรือเล่นนิ้วมือประกอบการเล่า
3. การเล่านิทานประกอบภาพ ภาพที่ใช้ประกอบการเล่านิทานมีหลายชนิด เช่น ภาพจากหนังสือ ภาพวาด ภาพเคลื่อนไหว การมีภาพสวยๆ มาประกอบการเล่านิทานจะจูงใจเด็กและสร้างสรรค์จินตนาการให้กับเด็กมาก ทำให้เด็กติดตามเรื่องราวด้วยความอยากรู้ และจะสนุกมากขึ้น ถ้าในขณะที่ฟังเรื่องและดูภาพนั้นผู้เล่ากระตุ้นให้เด็กแสดงความคิดเห็นและร่วมสร้างจินตนาการให้กับนิทานที่เล่า
4. การเล่านิทานประกอบเสียง ได้แก่ เสียงเพลง เสียงดนตรี แอบบันทีกเสียง เพื่อสร้างบรรยากาศที่กระตุ้นเร้าให้เกิดความตื่นเต้น อยากติดตาม ทำให้เกิดจินตนาการและอรรถรส นอกจากนั้นเราอาจใช้เสียงเด็กมาประกอบการเล่าได้ เช่น เมื่อเล่าถึง รถไฟวิ่งผู้เล่าอาจชวนให้เด็กร่วมทำเสียงรถไฟวิ่ง ประกอบการเล่าจะทำให้บรรยากาศการฟังนิทานมีความสนุกสนานมากขึ้น

5. การเล่านิทานประกอบอุปกรณ์หรือสิ่งประดิษฐ์ที่ผู้เล่าทำขึ้น เช่น หุ่นมือ แผ่นป้ายสำลี ประกอบการเล่า เป็นต้น ล้วนเป็นอุปกรณ์ที่สามารถทำให้เด็กสนุกและตื่นตาไปกับนิทานที่เล่าได้เป็นอย่างดีและสร้างความสนใจในการฟังนิทานให้แก่เด็กมากกว่ารูปแบบอื่นๆ

6. การเล่าไปวาดไป เล่าไปพับไป เล่าไปตัดไป เป็นนิทานที่ชวนให้ติดตามโดยมีเนื้อหาเชื่อมโยงกับการสอน การเล่าแบบนี้ผู้เล่าต้องฝึกฝนและมีการเตรียมตัวมาอย่างดีก่อนการเล่า

วิธีการที่กล่าวมาข้างต้นผู้เล่าควรพิจารณาเลือกวิธีที่ถนัดและเหมาะสมกับบุคลิกและความสามารถของตนเอง

การส่งเสริมการเรียนรู้จากนิทาน

สิริมา ปิญโญนันตพงษ์ (2549: 40-41) กล่าวถึง หลักการเล่านิทานสำหรับเด็กปฐมวัยไว้ว่า การเลือกนิทานสำหรับเด็กปฐมวัยต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องที่อาจส่งผลกระทบต่อจิตใจและพฤติกรรมของเด็ก นิทานต้องมีเนื้อหาที่เหมาะสมกับวัย ความพร้อมและวุฒิภาวะของเด็ก เด็กเล็กเนื้อเรื่องของนิทานจะต้องเป็นเรื่องที่แสดงข้อเท็จจริงเพื่อให้เด็กเกิดความคิดรวบยอดที่ถูกต้อง เด็กที่โตควรนำเรื่องที่แปลก มหัศจรรย์มาเล่าให้ฟัง เนื้อเรื่องของนิทานสามารถสนองความต้องการพื้นฐานและความต้องการตามธรรมชาติของเด็กได้ อย่างน้อยที่สุดก็ต้องสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน เนื้อหาต้องมีสุนทรียภาพความงามที่มีส่วนกระตุ้นปลูกเร้าจินตนาการของเด็กโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงอายุ 4-6 ปี นิทานต้องเป็นวรรณกรรมที่ดีทั้งโครงเรื่อง พฤติกรรมที่เด่นชัดของตัวละคร แนวความคิดสร้างสรรค์และภาษาที่เหมาะสม ชัดเจน ง่ายและเป็นภาษาที่สุภาพ เสนอแนะวิธีแก้ปัญหาแก่เด็กในการเผชิญอุปสรรคและความยากลำบากด้วยวิธีการที่สร้างสรรค์ ใช้ความพากเพียร มานะอดทนและสติปัญญาในการแก้ปัญหา เลือกนิทานที่มีเนื้อหาหลากหลาย ตัวละครอยู่ในวัยเดียวกับเด็ก แม้ว่าตัวละครเป็นสัตว์ก็ต้องมีลักษณะเป็นเด็ก เช่นเดียวกับผู้ฟัง นิทานที่ดีต้องมีการแทรกบทตลกขบขันแต่ต้องไม่หยาบคาย สิ่งไม่ควรระมัดระวังคือ อย่าเลือกนิทานที่มีบทตลกในลักษณะที่เป็นการกลั่นแกล้ง ทำให้ผู้อื่นเจ็บปวด อับอาย ซึ่งจะทำให้เด็กเอาเป็นแบบอย่างได้ เลือกนิทานที่มีเนื้อหาที่มุ่งให้เด็กได้ขยายประสบการณ์ เป็นนิทานที่ช่วยปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีงามให้เด็กตัวละครในนิทานต้องเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับเด็กๆ หรืออาจเป็นตัวอย่างที่มีพฤติกรรมไม่ดีในเบื้องต้นแล้วกลับแปรเปลี่ยนนิสัยไปในทางที่ถูกต้องดีงาม มีจรรยาบรรณ นำชื่นชมและมีพฤติกรรมที่สังคมยอมรับในที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของ สิริมา ปิญโญนันตพงษ์. (Sirima Pinyoanuntapong. 2013: 64) ที่ใช้นิทานในส่งเสริมอุปนิสัยธรรม 8 ด้าน สำหรับเด็กปฐมวัย ซึ่งการเล่านิทานให้เด็กฟังจะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ด้านคุณธรรม โดยนิทานจะช่วยแนะนำให้ทำตามในสิ่งที่ดี เพราะเด็ก ๆ จะได้เรียนรู้จากตัวแบบในนิทานทั้งยังมีความรู้สึกดีใจที่ได้ฟังนิทาน

นอกจากนั้น เกริก ยุ้ยพันธ์. (2543: 68) กล่าวถึงวิธีการเล่านิทานว่า ผู้เล่านิทานจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องคำนึงถึง การเลือกเรื่องที่จะใช้เล่า ตัดแปลงเนื้อเรื่องให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง มีการเตรียมตัวและจัดเตรียมสื่อในการเล่านิทานของผู้เล่า ลงมือเล่านิทานผู้เล่าจะต้องเล่าให้ราบรื่นโดย

ตลอดด้วยรูปแบบเทคนิคเฉพาะของผู้เล่าเอง ผู้เล่าจะต้องพิจารณาความเหมาะสมของสถานที่และเวลาที่ใช้เล่านิทาน ผู้เล่าต้องสังเกตความพึงพอใจของผู้ฟังด้วยว่าผู้ฟังให้ความสนใจมากน้อยเพียงใด

หลังจากการเล่านิทานจบผู้เล่าควรใช้คำถามต่างๆ เพื่อทดสอบว่าเด็กได้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจเนื้อหาของนิทานหรือไม่ การใช้คำถามเป็นสิ่งที่สำคัญ ควรปฏิบัติทุกครั้งหลังการสอนและควรเป็นคำถามที่หลากหลายทั้งคำถามปลายเปิด ถามความจำ ถามความคิดเห็น และถามเชิงคิดวิเคราะห์ การใช้คำถามให้เด็กเกิดกระบวนการคิด เช่น อะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ ทำไม อย่างไร เกิดอะไรขึ้น โดยครูสามารถประเมินความสำเร็จของการเล่านิทานได้จากความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม การสนทนาซักถาม แสดงข้อคิดเห็น การตอบคำถาม มารยาทในการฟังการพูด การกล่าวพูด กล่าวแสดงออกของเด็ก

การใช้นิทานที่มีเนื้อหาในการปลูกฝังคุณธรรมให้เด็กปฐมวัยจึงเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเด็กปฐมวัยนั้นอยู่ในวัยที่ต้องอาศัยการรับรู้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมในการเรียนรู้ ดังนั้นนิทานจึงเป็นวิธีการนำเสนอตัวแบบที่มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้กับเด็กได้อย่างดี โดยเฉพาะสื่อต่างๆ เช่น รูปภาพ หุ่นนิ้ว หุ่นมือ รูปภาพ ที่ใช้ประกอบการเล่านิทานยิ่งเพิ่มความน่าสนใจและการติดตามเรื่องราวตลอดเรื่อง อีกทั้งยังสามารถให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วมในการเล่านิทาน ประกอบกับการซักถามเด็กๆ ในระหว่างเล่าเป็นการชักจูงความเข้าใจในเนื้อเรื่องนิทานของเด็กผู้ฟัง

3.2.3 กิจกรรมสถานการณ์จำลอง

กิจกรรมการเรียนการสอนที่ใช้สถานการณ์จำลองเป็นการสอนที่ใช้สถานการณ์จำลองขึ้นให้เหมือนจริงหรือใกล้เคียงกับความจริงมาเป็นเครื่องมือในการสอนโดยให้ผู้เรียนเข้าไปอยู่ในสถานการณ์นั้นมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในสถานการณ์นั้นจะใช้ข้อมูลที่มีสภาพคล้ายกับข้อมูลในความเป็นจริงในสถานการณ์นั้นในการตัดสินใจและแก้ปัญหาต่างๆ โดยการที่ตัดสินใจนั้นจะส่งผลถึงผู้เล่นในลักษณะเดียวกับที่เกิดขึ้นในสถานการณ์จริงในการเล่น สถานการณ์จำลองผู้เรียนจะมีโอกาสทดลองแสดงพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งในสภาพจริงอาจไม่กล้าแสดงเพราะเป็นการเสี่ยงต่อผลที่จะได้รับจนเกินไป ประสบการณ์ในการเล่นสถานการณ์จำลองจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจลึกซึ้งในองค์ประกอบที่ซับซ้อนของสภาพความเป็นจริง (สุรางค์ โค้วตระกูล, 2556: 398)

การเรียนการสอนที่ใช้สถานการณ์จำลอง มีจุดประสงค์เพื่อมุ่งช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สภาพความเป็นจริงและเกิดความเข้าใจในสถานการณ์หรือเรื่องที่มีตัวแปรจำนวนมากที่มีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน (ทิตนา เขมมณี, 2553: 370) โดยมีขั้นตอนในการใช้สถานการณ์จำลอง ดังนี้

1. การเตรียมการ ผู้สอนต้องเตรียมสถานการณ์จำลองที่จะใช้สอน โดยอาจสร้างขึ้นเองเพื่อให้สอดคล้องกับจุดประสงค์โดยตรงซึ่งผู้สร้างสถานการณ์ต้องมีความเข้าใจในสถานการณ์นั้นในความเป็นจริงและจัดเตรียมอุปกรณ์ สถานที่ให้พร้อม

2. การนำเสนอสถานการณ์จำลอง กำหนดบทบาทและกติกา บอกเหตุผลและวัตถุประสงค์กว้างๆ แก่ผู้เรียนว่าการเล่นสถานการณ์จำลองนี้จะให้อะไรและเหตุใดจึงมาเล่นให้ภาพรวมของสถานการณ์จำลองทั้งหมดพร้อมทั้งรายละเอียด เมื่อทุกคนเข้าใจพอสมควรจึงให้เล่นได้

3. การเลือกบทบาท เมื่อผู้เรียนเข้าใจแล้วจึงให้ผู้เรียนแสดงในการเล่น

4. การเล่นเกมสถานการณ์จำลอง ในขณะที่ผู้เรียนกำลังเล่นเกมสถานการณ์จำลองผู้สอนควรติดตามอย่างใกล้ชิด เพื่อสังเกตพฤติกรรมการเล่นของผู้เรียนและจดบันทึกไว้ รวมทั้งช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้น

5. การอภิปราย เป็นการสอนที่มุ่งช่วยผู้เรียนให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นจริงที่สถานการณ์จำลองขึ้น ดังนั้นการอภิปรายจึงควรมุ่งประเด็นไปที่การเรียนรู้ความเป็นจริงว่า ในความเป็นจริงสถานการณ์เป็นอย่างไรและอะไรเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสถานการณ์นั้นซึ่งผู้เรียนมักได้เรียนรู้จากการเล่นของตนเองในสถานการณ์นั้นจึงทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เมื่อได้เรียนรู้ความเป็นจริงและควรอภิปรายขยายต่อไปว่าเราควรจะให้สถานการณ์นั้นคงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และจะอย่างไรจึงจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้

การใช้สถานการณ์จำลองอาจใช้ในการรวบรวมพฤติกรรมของเด็กที่แสดงออกภายใต้สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งได้และเป็นวิธีการที่ให้ประสบการณ์แก่ผู้เรียนในขณะที่สถานการณ์นั้นไม่ได้เกิดขึ้นโดยตรงในขณะนั้น การสร้างสถานการณ์จำลองจึงทำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาเหล่านั้นๆ

3.2.4 กิจกรรมการใช้กรณีตัวอย่าง

การสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง เป็นการสอนที่ใช้กรณีหรือเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริงมาดัดแปลงใช้เป็นสื่อ ตัวอย่างหรือเครื่องมือ ในการทำให้ผู้เรียนศึกษาวิเคราะห์และอภิปรายร่วมกัน เป็นการช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนการใช้ความคิดในการแก้ปัญหาหลาย ๆ แบบ วิธีการนี้ช่วยให้ผู้เรียนคิดและพิจารณาข้อมูลที่ตนเองได้รับอย่างถี่ถ้วน นอกจากนี้ยังช่วยให้การเรียนรู้มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับความจริง ซึ่งมีส่วนทำให้การเรียนรู้มีความหมายต่อผู้เรียนมากขึ้น (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2550: 398)

กิจกรรมการสอนโดยใช้กรณีตัวอย่างนั้น เป็นวิธีที่มุ่งช่วยผู้เรียนฝึกฝนการเผชิญและแก้ปัญหาโดยไม่ต้องรอให้เกิดปัญหาจริง เป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์และเรียนรู้ความคิดของผู้อื่นช่วยให้ผู้เรียนมีมุมมองที่กว้างขึ้น (ทิสนา แคมมณี 2553: 362) โดยมีขั้นตอนการสอน ดังนี้

1. การเตรียมการ ก่อนสอนผู้สอนต้องเตรียมกรณีตัวอย่างให้พร้อม ซึ่งกรณีตัวอย่างต้องมีส่วนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตรงกับจุดประสงค์ มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับความจริงอาจเป็นข่าวเหตุการณ์ต่างๆ ภาพยนตร์ เป็นต้น

2. การนำเสนอกรณีตัวอย่าง ผู้สอนหรือผู้เรียนนำเสนอกรณีตัวอย่าง ซึ่งอาจใช้เรื่องจริงเป็นกรณีตัวอย่างก็ได้ นำเสนอโดยใช้สื่อ เล่าให้ฟัง อาจให้ผู้เรียนแสดงเป็นละครหรือบทบาทสมมติก็ได้

3. การศึกษากรณีตัวอย่างและอภิปรายประเด็นคำถามเพื่อหาคำตอบ ผู้สอนควรใช้เวลาผู้เรียนในการเตรียมคำตอบแล้วร่วมกันอภิปรายเป็นการแลกเปลี่ยนกัน โดยไม่มุ่งถึงความถูกต้องของคำตอบ แต่ต้องการให้ผู้เรียนเห็นคำตอบและเหตุผลที่หลากหลายซึ่งจะช่วยให้การตัดสินใจได้รอบคอบขึ้น ดังนั้นการอภิปรายเกี่ยวกับปัญหาจึงมุ่งวิธีแก้ปัญหาของผู้เรียนและสรุปการเรียนรู้ที่ได้รับ

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนแบบ SMILE ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นวิธีการที่มีความเหมาะสมกับการนำเสนอตัวแบบเพื่อให้เด็กปฐมวัยได้เรียนรู้คุณลักษณะของจิตสาธารณะ และเกิดการเลียนแบบจากการสังเกตตัวแบบที่นำเสนอผ่านกิจกรรมเหล่านี้สลับสับเปลี่ยนกันจะทำให้เด็กเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินในการเรียน พร้อมทั้งส่งเสริมความกล้าแสดงออกความเชื่อมั่นในตนเอง และความภาคภูมิใจในตนเองด้วย

3.2.5 กิจกรรมการแสดงบทบาทสมมติ

การแสดงบทบาทสมมติเป็นวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ อย่างหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ทิตนา แชมมณี (2553: 358) ให้ความหมายวิธีการสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติว่าเป็นกระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยการให้ผู้เรียนสวมบทบาทในสถานการณ์ซึ่งมีความใกล้เคียงกับความเป็นจริง และแสดงออกตามความรู้สึกนึกคิดของตนและนำเอาการแสดงออกของผู้แสดงทั้งด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึกและพฤติกรรมที่สังเกตพบมาเป็นข้อมูลในการอภิปรายเพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (2548: 16) บทบาทสมมติ (Role Playing) เป็นเทคนิคการเรียนการสอนที่ผู้เรียนจะได้ใช้จินตนาการและการคิดวิเคราะห์แล้วสวมบทบาทของตนเองในสถานการณ์ที่กำหนดให้มีความใกล้เคียงกับความเป็นจริง ผู้ชมคือผู้เรียนที่อยู่ในห้องเรียน มักเน้นสาระที่ต้องการสื่อและการพัฒนาทักษะต่างๆ ของผู้เรียนที่แสดงบทบาทสมมติเป็นสำคัญโดยผู้เรียนจะได้แสดงออกซึ่งความนึกคิดของตนผ่านบทบาทนั้นๆ โดยอาจจะมีการหรือไม่มีการซ้อมและเตรียมตัวมาก่อนล่วงหน้าก็ได้และจัดเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจบุคคลสถานการณ์ เจตคติหรืออคติซึ่งซ่อนอยู่ในส่วนลึกของผู้แสดงออกมาเป็นข้อมูลในการเรียนรู้หรืออาจเป็นบทบาทที่ผู้เรียนได้จินตนาการคิดวิเคราะห์ถึงอนาคตเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมและอาจเป็นบทบาทที่แสดงรายบุคคลหรือแสดงเป็นกลุ่มมีการเตรียมบทพูด หรือใช้บทพูดแบบต้นสดก็ได้ และเมื่อจบการแสดงก็จะร่วมกันอภิปรายข้อมูลที่เกิดขึ้น

จุดมุ่งหมายของการใช้บทบาทสมมติ วิธีสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ เป็นวิธีการที่มุ่งช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การเอาใจเขามาใส่ใจเรา เกิดความเข้าใจในความรู้สึกและพฤติกรรมทั้งของตนเองและผู้อื่นหรือเกิดความเข้าใจในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับบทบาทสมมติที่ตนแสดง (ทิศนา แคมมณี. 2553: 358)

องค์ประกอบสำคัญในการเล่นบทบาทสมมติ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (2548: 18-19)

1. ฉาก เป็นวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ประกอบการเล่นสมมติ เช่น จาน ถ้วย ตะกร้า ซึ่งบางครั้งอาจแสดงท่าทางการหยิบจับโดยไม่มีของจริง เป็นต้น
2. คำโครงเรื่อง เป็นคำโครงเรื่องอย่างง่ายที่มักจะเป็นการเลียนแบบชีวิตประจำวันของเด็กๆ พบเห็นอยู่หรือจากหนังสือที่อ่านละครที่ดู เป็นต้น
3. บทบาทเป็นตัวละครในเรื่องที่มีลักษณะหรือบุคลิกเลียนแบบของจริง เช่น บุคคลในอาชีพต่างๆ การจินตนาการเป็นตัวการ์ตูนหรือสัตว์ในนิทาน เป็นต้น

หลักสำคัญในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมติ

การจัดการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมติเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สอนต้องมีความละเอียดในการวางแผนและเตรียมการอย่างรอบคอบ โดยการเตรียมการนั้น ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงสิ่งสำคัญ ได้แก่ ให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมตามความเหมาะสมกับความสามารถเพื่อพัฒนาความเชื่อมั่นและความเสมอภาคภูมิใจในตนเอง ผู้เรียนทุกคนได้ทราบชื่อตัวละครอย่างชัดเจนโดยครูอาจเป็นผู้เล่าเรื่องหรือให้ผู้เรียนอ่านเรื่องก่อน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของวัย ให้ผู้เรียนอาสาสมัครเล่นและแสดงความคิดเห็นในการเลือกตัวแสดงด้วยตนเอง ซึ่งครูยึดหลักประชาธิปไตยในการเลือกตัวแสดง ผู้สอนร่วมกับผู้เรียนในการวางแผน เช่น การแบ่งฉาก องค์ประกอบของฉาก เป็นต้น การจัดฉากแบบง่ายๆ เพื่อเสริมการเรียนรู้เท่านั้น อาจใช้ของที่มีอยู่สมมติเป็นฉากได้ จัดบรรยากาศและสถานที่ให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกปลอดภัย ไม่เครียด ไม่กังวลและสามารถแสดงออกได้อย่างเสรี ภายใต้เงื่อนไขที่ตกลงร่วมกัน ผู้สอนต้องไม่สอดแทรกขณะแสดงฝึกมารยาทในการแสดงที่เน้นความเป็นหมู่คณะให้แก่ผู้เรียน ผู้เรียนควรมีโอกาสสลับเปลี่ยนบทบาทและได้แสดงทุกคน เน้นการวิจารณ์อย่างสร้างสรรค์เพื่อการพัฒนาและสาระความรู้ที่ได้จากการแสดงมิใช่อภิปรายหรือวิจารณ์เพื่อจับผิดหรือติเพียงอย่างเดียวในช่วงอภิปรายหลังการแสดง

การแสดงบทบาทสมมติเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่สามารถช่วยให้เด็กปฐมวัยได้เรียนรู้การเอาใจเขามาใส่ใจเรา เข้าใจความรู้สึกและการกระทำของผู้อื่นได้ ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดความเอื้อเฟื้อและช่วยเหลือผู้อื่น

4. กรอบแนวคิดรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

จากการประมวลเอกสารเอกสารและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์ พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย การส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ การสอนของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า การส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยนั้น ควรประกอบด้วยหลักการสำคัญดังนี้คือ การเรียนรู้จากการสังเกต การเรียนรู้อย่างมีความสุข การลงมือกระทำ การปรับโน้ตชน และ การประเมินค่า

หลักการเรียนรู้อย่างมีความสุข ที่ให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมให้กับเด็กได้กระทำใน สิ่งที่ชอบเป็นการเรียนรู้ในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย อิสระ ผู้เรียนเกิดความสุขสนุกสนานไม่เบื่อหน่าย ทฤษฎีที่สนับสนุนหลักการนี้คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ของออสซูเบล และแนวคิดการเรียนรู้ อย่างมีความสุขที่สอดคล้องกับลักษณะนิสัยของเด็กวัยนี้ที่ชอบเพลง ชอบการเคลื่อนไหวร่างกาย ประกอบดนตรี จากหลักการเรียนรู้อย่างมีความสุข จึงกำหนดเป็นขั้นตอนของรูปแบบการจัดการ เรียนรู้ คือ ขั้นร้องเพลง (Singing) ใช้ตัวย่อ คือ S

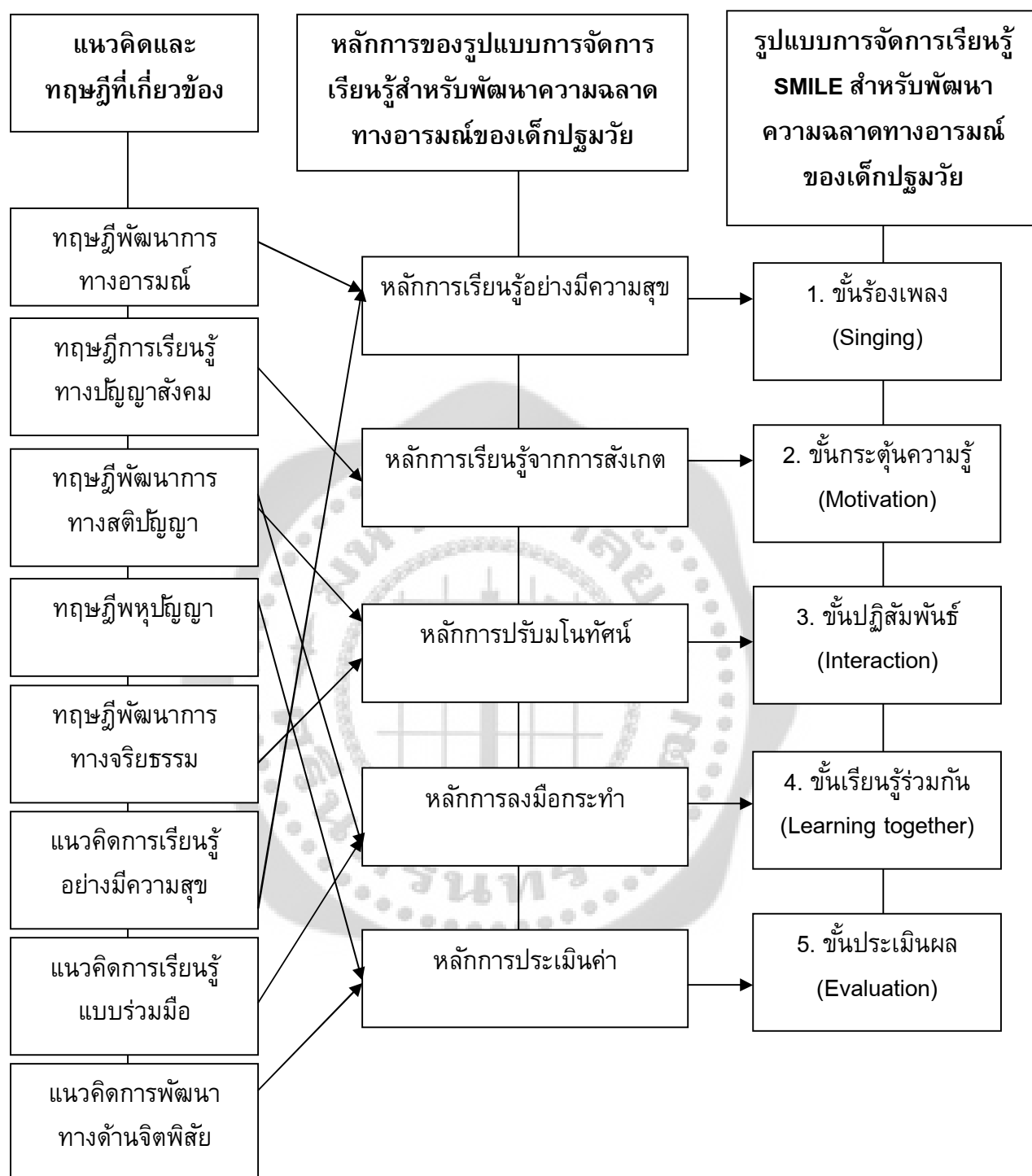
หลักการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ ที่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิด จากการสังเกตตัวแบบ แรงเสริมที่ตัวแบบได้รับจากการแสดงพฤติกรรม ทำให้เกิดความสนใจในการ จดจำและเลียนแบบพฤติกรรม ทฤษฎีที่สนับสนุนหลักการนี้คือ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบน ดูรา จากหลักการเรียนรู้การสังเกตตัวแบบ จึงกำหนดเป็นขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ คือ ขั้นกระตุ้นความรู้ (Motivation) ใช้ตัวย่อ คือ M

หลักการปรับโน้ตชน ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการคิดวิเคราะห์ วิพากษ์ พฤติกรรม ของตัวละคร แล้วเกิดการปรับความคิดความเข้าใจ ซึ่งเรียกว่าการปรับโน้ตชนทำให้เกิดการถ้อย โยงความรู้สู่การปฏิบัติจริง ทฤษฎีที่สนับสนุนแนวคิดการปรับโน้ตชนคือ ทฤษฎีพัฒนาการทาง จริยธรรมของโคลเบอร์ก ที่อธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลนั้นจะพัฒนาไปที่ละขั้น ตามลำดับขั้นของพัฒนาการ ดังนั้นการจัดประสบการณ์ควรส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการอธิบาย ปัญหา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จะทำให้มีพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม สูงขึ้น (สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2556: 68-75) จากหลักการเรียนรู้การปรับโน้ตชน จึงกำหนดเป็น ขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ คือ ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ใช้ตัวย่อ คือ I

หลักการลงมือปฏิบัติ ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ที่เด็กต้องใช้ประสาท สัมผัสในการลงมือกระทำด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ทฤษฎีที่สนับสนุน หลักการนี้คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ที่สรุปว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้เมื่อเด็ก มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวและแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่เห็นความสำคัญของการ เรียนรู้ซึ่งกันและกัน รับผิดชอบแก้ปัญหาาร่วมกัน (Slavin. 1983.) จากหลักการลงมือปฏิบัติ จึง กำหนดเป็นขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ คือ ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (Learning together) ใช้ ตัวย่อ คือ L

หลักการประเมินค่าที่ให้ความสำคัญสะท้อนความคิดความรู้สึกจากการปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่น ทำให้ได้รู้จักการเข้าใจความรู้สึกและมีความรู้ที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น ทฤษฎีที่สนับสนุนหลักการนี้คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของการ์ดเนอร์ และแนวความคิดการพัฒนาจิตพิสัยของบลูม ที่กล่าวว่า หากบุคคลมีโอกาสรับรู้และตอบสนองต่อสิ่งเร้าแล้วได้ผลที่ความรู้สึกพอใจ เห็นคุณค่าการกระทำแล้วนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัย (ทิสนา แคมณี 2551: 45) จากหลักการประเมินค่า จึงกำหนดเป็นขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ คือ ขั้นประเมินผล (Evaluation)ใช้อักษรย่อ E ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำองค์ประกอบดังกล่าวมาใช้ในการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยมีขั้นตอนเชื่อมโยงของขั้นตอน ดังภาพประกอบ 7

ภาพประกอบ 7 ความเชื่อมโยงของแนวคิด เทคนิคที่เกี่ยวข้อง หลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE สำหรับพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE เป็นการวิจัยเชิงพัฒนา (Research Developmental) และผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาประกอบด้วยขั้นตอนการดำเนินการที่สำคัญดังนี้

1. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. การพัฒนาเครื่องมือทดลองที่ใช้ในการวิจัย
 - 2.1 การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย
 - 2.2 การตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้
3. การพัฒนาเครื่องมือวัดที่ใช้ในการวิจัย
 - 3.1 การสร้างเครื่องมือวัดความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย
 - 3.2 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
4. การทดลองใช้รูปแบบ
5. การเก็บรวบรวมข้อมูล
6. การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล
7. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นเด็กปฐมวัย ชาย-หญิง อายุระหว่าง 5-6 ปีที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 จำนวน 7,514 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนสนามบิน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต 1 อายุ 5-6 ปี ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 จำนวน 50 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 1 ห้องเรียน จำนวน 25 คน และกลุ่มควบคุม 1 ห้องเรียน จำนวน 25 คน ซึ่งเป็นกลุ่มทดลองที่ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

การดำเนินในขั้นตอนนี้ผู้วิจัย ได้นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE มาทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง 1 ห้องเรียน จำนวน 25 คน ที่ได้มาจากการคัดเลือก โดยมีเกณฑ์ดังนี้ คัดเลือก

โรงเรียนที่ผู้วิจัยเป็นครูผู้สอน คือ โรงเรียนสนามบิน ซึ่งมีลักษณะที่ตั้งอยู่ในชุมชนมีขนาดใหญ่ มีห้องเรียนระดับอนุบาล

ปีที่ 2 จำนวน 5 ห้องเรียน และครูให้ความร่วมมือในการวิจัยครั้งนี้ จากนั้นผู้วิจัยคัดเลือกห้องเรียนเป็นกลุ่มตัวอย่างในการทดลอง

โดยคัดเลือกห้องเรียนที่ผู้วิจัยมีความคุ้นเคย เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 จำนวน 25 คน เป็นกลุ่มทดลอง และนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 จำนวน 25 คน อีกห้องเป็นกลุ่มควบคุม โดยในการทดลองครั้งนี้ผู้วิจัยเป็นผู้ทดลองในกลุ่มทดลองด้วยตนเอง และครูประจำชั้นของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมเป็นผู้ร่วมประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยกับผู้วิจัย ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจากครูผู้สอนทั้ง 2 ท่าน ในการดำเนินการวิจัย

2. การพัฒนาเครื่องมือทดลองที่ใช้ในการวิจัย

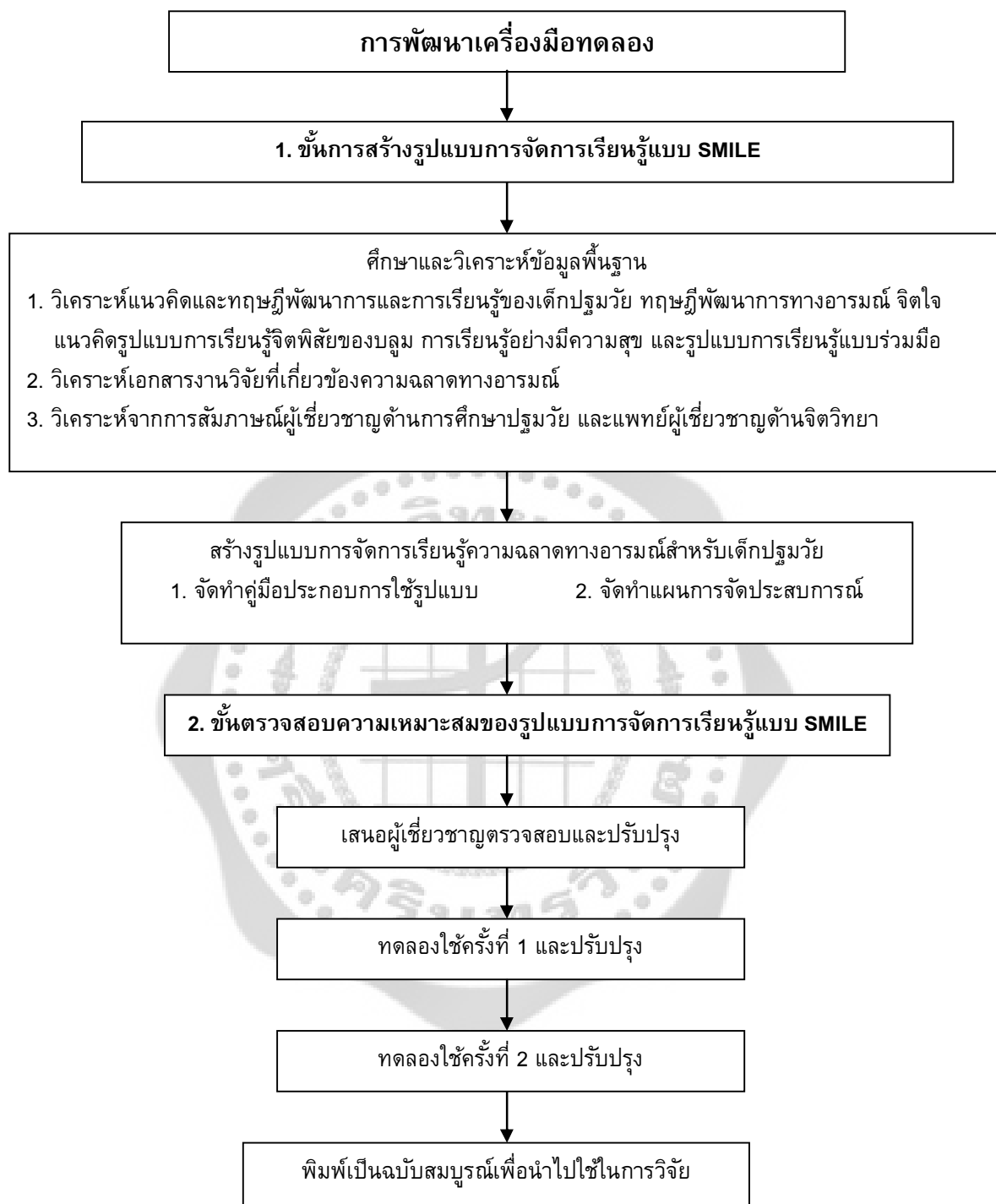
เครื่องมือทดลองที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยเริ่มด้วยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับแนวคิด และทฤษฎีพัฒนาการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์เด็กปฐมวัย ได้แก่ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ ทฤษฎีพัฒนาการเชิงเหตุผลของโคลเบอร์ก ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา ทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ของออสซูเบล ทฤษฎีพัฒนาปัญญาสังคมของอิริคสันและทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของการ์ตเนอร์ แนวคิดพื้นฐานของรูปแบบการเรียนรู้พัฒนาจิตพิสัย แนวคิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ศักยภาพวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์ และวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ นำผลการวิเคราะห์มาประมวลเพื่อจัดทำโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย

2. การตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

ตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย โดยสร้างเครื่องมือประเมินคุณภาพของรูปแบบแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินคุณภาพในด้านความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ เอกสารคู่มือประกอบการใช้รูปแบบและแผนการจัดประสบการณ์ ดำเนินการแก้ไขปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์ สำหรับเด็กปฐมวัย ไปศึกษาทดลองใช้ จำนวน 2 ครั้ง เพื่อการปรับปรุงแก้ไข หลังจากนั้นนำมาสรุปเพื่อปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ สำหรับเด็กปฐมวัยให้สมบูรณ์ดังภาพประกอบ 8

ภาพประกอบ 8 ขั้นตอนการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบแบบ SMILE
จากภาพประกอบ 6 สามารถอธิบายขั้นตอนการพัฒนาเครื่องมือทดลองที่ใช้ในการวิจัยได้
โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ระยะที่ 1. การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

การดำเนินงานในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับใช้พัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ โดยดำเนินการดังนี้

1. วิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์ ดังนี้

1.1 ศึกษาแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ซึ่งประกอบด้วยหลักพัฒนาการและการเรียนรู้ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก และทฤษฎีการเรียนรู้สังคมของแบนดูรา สรุปได้ดังนี้

1.1.1 พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

พัฒนาการของเด็กปฐมวัยนับช่วงอายุตั้งแต่เด็กปฏิสนธิจนถึง อายุ 8 ปี เป็นการเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ทั้งด้านปริมาณ (Qualitative Change) และด้านคุณภาพ (Qualitative Change) ซึ่งพัฒนาการของมนุษย์ ถ้าได้รับการตอบสนองตามธรรมชาติและตามความต้องการแล้วจะทำให้มีพัฒนาการเป็นไปอย่างสมวัย พัฒนาการเด็กปฐมวัยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา (สิริมา ภิญโญ อนันตพงษ์. 2556: 37) ซึ่งความฉลาดทางอารมณ์จัดอยู่ในพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจที่หมายถึงความสามารถในการแสดงออกถึงการรู้สึกของเด็ก เช่น ดีใจ โกรธ พอใจ ไม่พอใจ โดยที่เด็กรู้จักการควบคุมการแสดงออกอย่างเหมาะสมกับวัย และสถานการณ์ รวมทั้งการที่เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านสังคม ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น มีความสามารถในการปรับตัว มีความรับผิดชอบ มีความเป็นตัวของตัวเอง รู้จักกาลเทศะ สามารถช่วยเหลือตนเองได้ในชีวิตประจำวัน มีคุณธรรม รู้จักผิดชอบชั่วดี และสามารถดำรงชีวิตในทางสร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (นิตยา คชภักดี. 2543: 2)

การเรียนรู้เป็นกลไกของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล ที่หมายถึงการเปลี่ยนแปลงศักยภาพของพฤติกรรมอย่างถาวรโดยเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่ได้รับและประสบการณ์นั้นเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนพฤติกรรม เช่น การได้สัมผัสกับเหตุการณ์หรือการเข้าร่วมในเหตุการณ์ การได้รับรู้เหตุการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจะมีผลทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงอย่างสังเกตเห็นได้ชัดเจน เรียกว่า การเรียนรู้ซึ่งเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่ ทุกเวลา ซึ่งมีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่สร้างเสริมการเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัยที่สำคัญ

การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยเด็กต้องเรียนรู้อย่างมีความสุขจึงสามารถพัฒนาได้รอบด้าน ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสติปัญญา รวมทั้งบุคลิกภาพ วิธีการเรียนรู้ของเด็กวัยนี้คือ การเรียนรู้จากการกล่อมเกลาจิตใจให้มีอารมณ์สุนทรียภาพ และสามารถปรับตัวได้ โดยที่เด็กเรียนรู้โดยการฝึกทักษะต่างๆ โดยการสัมผัส ลงมือสำรวจค้นคว้าด้วยตัวเอง จากสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวทั้งบุคคลและสิ่งของ เรียนรู้จากการเลียนแบบ และเรียนรู้จากการกระตุ้นจิตใจ การให้แรงเสริมเป็นต้น ดังนั้นการพัฒนาเด็กต้องทุกด้านเป็นองค์รวมไปพร้อมกันด้วยวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสม

เนื่องจากพัฒนาการแต่ละด้านมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน การมีความเข้าใจในหลักพัฒนาการจะสามารถจัดประสบการณ์ให้เด็กเป็นทั้งคนดี คนเก่ง และมีความสุข

1.1.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ เป็นทฤษฎีที่ถูกนำมาใช้มากที่สุดในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยเนื่องจากการระบุขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาอย่างชัดเจน โดยเพียเจต์เน้นพัฒนาการทางสติปัญญานบนพื้นฐานทางชีววิทยาที่ว่าสิ่งมีชีวิตมีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ดังนั้นพัฒนาการทางสติปัญญา จึงเป็นผลสืบเนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งความสามารถในการปรับตัวจะปรากฏอยู่ในตัวเด็กตั้งแต่แรกเกิด โดยเพียเจต์เชื่อว่า (Scheme) โครงสร้างความรู้ของคนที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยการรับเอาความรู้ใหม่เข้ามาในโครงสร้าง (Assimilation) และปรับโครงสร้างความรู้เดิมให้เข้ากับความรู้ใหม่ (Accommodation) เพื่อให้เกิดความสมดุล (Equilibration) กระบวนการนี้เองนำไปสู่การพัฒนากระบวนการนี้เองนำไปสู่การพัฒนาสติปัญญาจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง ซึ่งการพัฒนาสติปัญญาของทุกคนมีลักษณะเดียวกัน ในช่วงอายุเท่ากัน และแตกต่างกันในช่วงอายุที่ต่างกัน โดยเริ่มจากการสัมผัส ต่อมาเกิดความคิดรูปธรรม และพัฒนาเรื่อย ๆ จนถึงนามธรรม เป็นการพัฒนาต่อเนื่องตามลำดับ โดยเพียเจต์ได้แบ่งช่วงพัฒนาการออกเป็น 4 ขั้นตอน แต่ในเรื่องนี้จะกล่าวเฉพาะระยะที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยเพียง 2 ขั้น (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์, 2556: 48-51) ดังนี้ 1. ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensorimotor) ระยะตั้งแต่แรกเกิดถึง 2 ปี ในขั้นนี้เด็กจะรู้จักการใช้ประสาทสัมผัสทางปาก หู และตา ต่อสภาพแวดล้อมรอบตัว 2. ขั้นความคิดก่อนเกิดปฏิบัติการ (Intuitive or Preoperational) อยู่ในช่วงอายุ 2-6 ปี เป็นขั้นที่เด็กเริ่มเรียนรู้ภาษาพูดและเข้าใจเครื่องหมายต่างๆ เข้าใจสภาพแวดล้อม รู้จักสิ่งที่เป็นตัวแทน (Representation) และเด็กจะสามารถสร้างโครงสร้างทางสมองแบบง่าย สามารถหาเหตุผลเชิงอ้างอิงได้ มีความเชื่อในความคิดของตนเองอย่างมาก ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentric) เลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์สรุปได้ว่าการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดลักษณะความฉลาดทางอารมณ์ในเด็กปฐมวัยได้ โดยพัฒนาการทางสติปัญญาจะส่งผลให้เด็กมีความสามารถในการรับรู้ความรู้สึก ความคิด จากการที่เด็กใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้แก่ ตา หู จมูก ปาก การสัมผัสในการลองผิดลองถูก ทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองเด็กเรียนรู้สิ่งแวดล้อมแก้ไขปัญหาต่างๆ จากการรับรู้สัมผัสและเคลื่อนไหว เด็กจะสร้างความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความเป็นจริงและความเป็นไปต่างๆ ผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว แต่มีข้อจำกัดเรื่องการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางในการกระทำสิ่งต่างๆ โดยมองเฉพาะด้านของตนเองเท่านั้น เพียเจต์เชื่อว่าการเรียนรู้ของเด็กทุกคนเป็นไปตามขั้นตอนดังกล่าว ไม่ข้ามขั้นการมีส่วนร่วมของเด็ก ถือเป็นหัวใจสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ โดยเด็กต้องกระตือรือร้น อยากรู้ อยากเห็น ตื่นตัว มีส่วนร่วมกับกิจกรรมและเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง ดังนั้นการเข้าใจในพัฒนาการตามแนวคิดของเพียเจต์ ครูต้องสร้างสิ่งแวดล้อมที่ช่วยจูงใจต่อการเรียนรู้ เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กลงมือปฏิบัติ สัมผัส ทดลอง แสดงความคิด ความรู้สึกและแสดงความคิดเห็นต่างๆ โดยครูคอยกระตุ้นให้เด็กแสดงออก สื่อสาร

ร่วมกับผู้อื่นได้ช่วยลดปัญหาที่อาจเกิดจากการขัดแย้ง และสามารถแสดงความรู้สึกนึกคิดได้เหมาะสมกับสถานการณ์

1.1.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก มีรากฐานมาจากทฤษฎีของเพียเจต์ โดยแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ และแต่ละระดับมี 2 ชั้น รวมทั้งหมด 6 ขั้นดังนี้ (สรวงศ์ โค้วตระกูล. 2556: 68-75; พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2553: 165-167; สิริมาภิญโญนนตพงษ์. 2556: 61-62) ขั้นที่ 1 หลักการเชื่อฟังและหลบหลีกการถูกลงโทษ ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล ขั้นที่ 3 หลักการทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น ขั้นที่ 4 หลักการทำตามกฎระเบียบและข้อบังคับของสังคม ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล โดยโคลเบอร์กเห็นว่าบุคคลต้องผ่านการพัฒนาทางจริยธรรมขั้นต้นๆ ซึ่งจะเป็นรากฐานสำหรับการพัฒนาจริยธรรมในขั้นต่อไป และยากที่จะกลับไปขั้นเดิม เมื่อพิจารณาขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก พบว่า เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการอยู่ในระดับก่อนกฎเกณฑ์ เด็กจะทำตามสิ่งที่สังคมกำหนดว่าดีหรือไม่ มองผลการกระทำว่าจะได้รับความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจ และจะทำตามกฎเกณฑ์ที่ผู้มีอำนาจเหนือตนคือผู้ใหญ่เป็นผู้กำหนดไว้ โดยเด็กจะทำตามที่ถูกสั่งสอนว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเพราะไม่ต้องการถูกลงโทษให้ได้รับความเจ็บปวด จึงละเว้นในสิ่งที่ผู้ใหญ่บอกว่าไม่ควรทำและเลือกทำแต่สิ่งที่นำความพอใจมาให้เท่านั้น โดยที่พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้ใหญ่ใกล้ชิด เช่น บิดา มารดาและครูผู้สอน ดังนั้นหากต้องการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ให้กับเด็กปฐมวัยผู้ใหญ่ต้องเปิดโอกาสให้เด็กปฐมวัยได้ฝึกการควบคุมอารมณ์ตามความต้องการของตนเอง รู้จักผิดชอบชั่วดี สามารถอภิปรายปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งจะส่งผลให้การพัฒนาการทางใช้เหตุผลของเด็กมีพัฒนาการสูงขึ้น

ทฤษฎีการพัฒนาจริยธรรมของโคลเบอร์ก สรุปได้ว่า การเกิดลักษณะความฉลาดทางอารมณ์ในเด็กปฐมวัยได้เป็นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการเลือกที่จะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติพฤติกรรมใดๆ ในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น หากต้องการให้เด็กปฏิบัติกับบุคคลอื่นต้องให้เด็กปฐมวัยรู้จักควบคุมอารมณ์ของตนเอง ต้องรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่น มีการเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีมนุษยสัมพันธ์ให้ความร่วมมือกับผู้อื่นและรู้จักใช้เหตุผล ครูในฐานะผู้จัดการเรียนรู้ต้องสร้างข้อตกลงให้กับเด็กเพราะเด็กจะมองว่าข้อตกลงเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม การไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงจะไม่ได้รับการยอมรับและครูต้องแสดงการยอมรับ หากเด็กสามารถปฏิบัติตามข้อตกลงได้เป็นอย่างดี และครูต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้อธิบายการกระทำของตนเองและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ใหญ่ และมีความรับผิดชอบในการควบคุมพฤติกรรมของตนเองจะทำให้ลักษณะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กสูงขึ้น

1.1.4 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา

แบนดูรา (Bandura) ผู้พัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Theory of Social Cognitive) มีความเชื่อว่า การเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกต หรือ การเลียนแบบ เนื่องจากมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวอยู่เสมอ การเรียนรู้ของมนุษย์จึง

เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมต่างก็มีอิทธิพลต่อกันและกัน (ดวงเดือน ศาสตราจารย์. 2547: 114-158; สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2553: 47-60. สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2556: 235-248)

แบนดูรา กล่าวว่า ขั้นตอนในการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบมี 2 ขั้นตอน (สุรางค์ ไคว์ตระกูล 2556: 239-240) คือ 1. ขั้นการได้รับมาซึ่งการเรียนรู้ (Acquisition) ทำให้สามารถแสดงพฤติกรรมได้ ประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญเป็นลำดับ 3 ลำดับ ได้แก่ สิ่งเร้าหรือการรับเข้า บุคคล และพฤติกรรมสนองตอบ หรือการส่งออก ส่วนประกอบทั้ง 3 อย่าง ของการรับมาซึ่งการเรียนรู้เป็นกระบวนการทางพุทธิปัญญา (Cognitive Process) ความใส่ใจที่เลือกสิ่งเร้ามีบทบาทสำคัญในการเลือกตัวแบบ 2. ขั้นการกระทำ (Performance) ซึ่งอาจจะกระทำหรือไม่กระทำก็ได้ ขึ้นอยู่กับผู้เรียน เช่น ความสามารถทางด้านร่างกาย ทักษะต่างๆ รวมทั้งความคาดหวังที่จะได้รับแรงเสริมซึ่งเป็นแรงจูงใจ การแบ่งชั้นของการเรียนรู้แบบนี้ ทำให้ทฤษฎีการเรียนรู้ของแบนดูราแตกต่างจากทฤษฎีพฤติกรรมนิยมชนิดอื่นๆ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเรียนรู้จากตัวแบบนี้ต้องอาศัยกระบวนการ 4 ประการ (สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2556: 240-242) ดังนี้

1. กระบวนการความใส่ใจ (Attentional Process) 2. กระบวนการจดจำ (Retention Process)
3. กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ (Reproduction Process) 4. กระบวนการจูงใจ (Motivation Process)

แบนดูรา กล่าวว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบไม่ใช่พฤติกรรมที่ลอกแบบอย่างตรงไปตรงมา การเรียนรู้โดยการสังเกตประกอบด้วยกระบวนการทางพุทธิปัญญา (Cognitive Process) และความพร้อมทางด้านร่างกายของผู้เรียน ฉะนั้นในขั้นการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ (Reproduction) ของแต่ละบุคคลจึงแตกต่างกันไป

สรุปได้ว่า แบนดูรา เชื่อว่าการเรียนรู้ส่วนใหญ่ของบุคคลเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบเปรียบเสมือนเครื่องมือสำคัญของการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็ก เด็กจะเรียนรู้ทางสังคมผ่านการสังเกตตัวแบบในสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก และเมื่อมีการแสดงตัวแบบที่มีความแตกต่างกันหลายๆ ตัวแบบ เด็กจะสังเกตรวมเอาลักษณะต่างๆ ของตัวแบบที่ต่างกัน นำมาผสมผสานกันใหม่กลายเป็นรูปลักษณะของตนเอง การสืบค้นของแบนดูราสนับสนุนว่าพัฒนาการในการควบคุมตนเอง (Self-control) ของเด็กได้รับอิทธิพลจากการสังเกตตัวแบบ ตัวแบบที่ได้รับที่ได้รับรางวัลหรือถูกลงโทษในสถานการณ์นั้นๆ อย่างทันทีลักษณะต่างๆ ของตัวแบบดังกล่าวมีอิทธิพลต่อเด็กในการรับเอาตัวแบบที่มีการควบคุมตนเองหรือตัวแบบที่ขาดการควบคุมตนเองเอาไว้ ซึ่งแบนดูราให้ความสำคัญจากการเรียนรู้โดยการสังเกตตัวแบบโดยผ่านกระบวนการของการสะสมคำตอบอย่างค่อยเป็นค่อยไปที่ละน้อยหรือกระทำต่างๆ ที่เป็นไปได้ของเด็ก จากการสังเกตบุคคลอื่นและการพยายามกระทำด้วยตนเอง ในการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบโดยเด็กแสดงพฤติกรรมดีหรือไม่ดีนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สังเกตได้ ประกอบกับทักษะของเด็กแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบออกมา การที่เด็กเกิดการเรียนรู้และแสดงพฤติกรรมอีกหรือไม่ขึ้นอยู่กับกระบวนการจูงใจสิ่งล่อจากภายนอกกระตุ้นการรับรู้ทำให้เป็นที่ยอมรับของสังคม และการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบนั้น ทำให้สามารถควบคุมสถานการณ์ต่างๆ ได้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่ผู้อื่นได้รับ

ตลอดจนสิ่งล่อใจเด็กเองอาจเป็นวัตถุ สิ่งของและการประเมินตนเอง ทำให้เด็กเกิดความพอใจที่จะแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา สามารถสรุปได้ว่า ผู้ใหญ่ต้องทำตนเป็นแบบอย่างแก่เด็ก เปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่าง ๆ อบรมสั่งสอนเด็กด้วยเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์ หากเด็กสามารถทำได้ดีก็ควรสนับสนุนและตักเตือนชี้แนะเมื่อเด็กทำตัวไม่เหมาะสม

1.2 ศึกษาแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ จิตใจและสังคมของเด็กปฐมวัย ซึ่งประกอบด้วย ทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ของออสซูเบล ทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์ ทฤษฎีพัฒนาปัญญาสังคมของอริคสัน สรุปได้ดังนี้

1.2.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ของออสซูเบล

ทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ของออสซูเบล นักจิตวิทยาได้ศึกษาพัฒนาการทางอารมณ์ อธิบายการแสดงออกทางอารมณ์ว่า การแสดงออกทางอารมณ์นั้นมีขั้นตอนตามลำดับดังนี้ (พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ 2553: 127-133; อ้างอิงจาก Ausubel. 1970) ขั้นที่ 1 การตีความหมาย (Interpretative Phase) คือ การที่เรารับรู้เหตุการณ์นั้น ๆ ว่ามีผลต่อตัวเราและความต้องการ หรือจุดมุ่งหมายของเราอย่างไร เหตุการณ์ที่เรารับรู้ขึ้นตรงกับประสบการณ์เดิมหรือไม่ ขั้นที่ 2 การเตรียมตอบสนอง (perpartory Reactive Phase) คือ ขั้นที่ร่างกายอยู่ในระยะที่รับอารมณ์และเตรียมการตอบสนองตามลักษณะต่าง ๆ ของอารมณ์ ขั้นที่ 3 การตอบสนองภายใน (Consummator Reactive Phase) คือ ขั้นที่ร่างกายและระบบประสาทตระหนักถึงลักษณะของอารมณ์ที่เกิดขึ้น เป็นผลให้ประสาทและอวัยวะเคลื่อนไหวเตรียมพร้อมที่จะทำงานในการตอบสนองต่ออารมณ์ที่เกิดขึ้น ขั้นที่ 4 การตอบสนองปฏิกิริยาภายนอก (Reflective Reactive Phase) คือ ขั้นที่ร่างกายประมวลสภาพอารมณ์และตอบสนองออกมาเป็นปฏิกิริยาภายนอกตามรูปแบบของประสบการณ์เดิมที่ได้รับอิทธิพลมาจากการเลี้ยงดูและลักษณะเฉพาะของบุคลิกภาพ ทั้งนี้ ออสซูเบล กล่าวว่าอารมณ์ของมนุษย์นั้นมีพัฒนาการตามระดับอายุเช่นกัน อารมณ์แต่ละชนิดของมนุษย์เกิดขึ้นในวัยต่าง ๆ ของมนุษย์ตามระดับขั้นพัฒนาการ ส่วนความกดดันของอารมณ์จะมากน้อยเท่าใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม ออสซูเบล ได้แบ่งลักษณะอารมณ์ออกเป็น 2 ด้าน คือ 1) อารมณ์ดี (Positive Emotions) ได้แก่ อารมณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ได้รับรู้ในสิ่งที่เขาปรารถนาจะรับรู้ หรือตรงกับความปรารถนาของเขาตามความคิดของออสซูเบล อารมณ์ดี ได้แก่ มีจิตปฏิสัมพันธ์ (Affection) ร่าเริง (Joy) เห็นอกเห็นใจ (Sympathy) และอารมณ์ขัน (Humor) และ 2) อารมณ์ไม่ดี (Negative Emotions) ได้แก่ อารมณ์พลัดพรากจากความรัก กลัว วิดกกังวล โกรธ ก้าวร้าว

1.2.2 ทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์

การ์ดเนอร์ (Gardner. 1993; สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. 2556: 53) ได้กล่าวถึงสติปัญญาของเด็กปฐมวัยที่มีการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ จิตใจและสังคม หรือ ความฉลาดทางอารมณ์ ตามแนวคิดของการ์ดเนอร์ มีพัฒนาการที่เกี่ยวข้อง 2 ด้าน คือ 1) สติปัญญาด้านการเข้าใจตนเอง (Interpersonal Intelligence) หมายถึง การรู้จักตนเอง การรู้จักอารมณ์ของตนเอง

สามารถเข้าใจอารมณ์ตามความรู้สึกสนองต่อความต้องการของตนเองโดยที่เด็กกล้าแสดงความคิดเห็นออกมาอย่างเปิดเผย มีความภูมิใจในตนเอง ยึดหยุ่นทางความคิด แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ มีการแสดงออกอย่างมีความสุข มีความอดทน รอได้ คอยได้ สามารถทำงานให้สำเร็จ ปรับอารมณ์ได้เป็นปกติเร็ว 2) สติปัญญาด้านมนุษยสัมพันธ์ (Intrapersonal Intelligence) หมายถึง การเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของคนอื่น และรู้จักตอบสนองต่อผู้อื่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ มีความสามารถในการสื่อสารและให้ความร่วมมือในการช่วยเหลือผู้อื่น

การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยตามแนวคิดทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ตเนอร์ สรุปได้ว่า การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ต้องให้เด็กเข้าใจตนเอง สามารถแสดงออกทางอารมณ์อย่างเปิดเผยตรงไปตรงมา สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของตนเอง แต่ต้องคำนึงถึงเรื่องการอดทน รอคอยหรือการยับยั้งควบคุมอารมณ์ตนเอง เมื่ออยากได้สิ่งของที่ต้องการแต่ไม่ใช่ของตนเอง หรือยังไม่สมควรได้ขณะนั้น ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ต้องมีกิจกรรมที่เด็กมีส่วนร่วมในการเรียนรู้กับผู้อื่น เพื่อให้รู้จักตอบสนองต่อความต้องการของผู้อื่นด้วย เช่น การมีน้ำใจแบ่งปันสิ่งของ การให้กำลังใจรู้จักให้อภัย โดยการเอาใจเขามาใส่ใจเรา การรู้จักรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่นโดยการชื่นชมความสำเร็จของผู้อื่นด้วย

1.2.3 ทฤษฎีพัฒนาปัญญาสังคมของอีริกสัน

ทฤษฎีจิตสังคมของอีริกสัน (Erikson. 1963) ได้พัฒนาพื้นฐานความเข้าใจของพัฒนาการด้วยอารมณ์ จิตใจ และสังคม ทั้งนี้ทุกคนจะผ่านขั้นตอนพัฒนาการ 8 ขั้น สำหรับเด็กปฐมวัยจะอยู่ใน 3 ขั้นแรก คือ ขั้นที่ 1 พัฒนาการของการกินในขวบปีแรกของชีวิต มีลักษณะไว้วางใจกับไม่ไว้วางใจ ขั้นที่ 2 คือความรู้สึกเป็นอิสระในตัวเองกับความละอายสงสัย เด็กในขั้นนี้พัฒนาความภาคภูมิใจในความสำเร็จและความรู้สึกเป็นอิสระหรือสงสัยในความสามารถของตนเอง ในเด็กปฐมวัย เด็กเข้าสู่ขั้นที่ 3 ของอีริกสัน คือความริเริ่มกับความรับผิดชอบ เด็กเล็กให้ความริเริ่มของตนเองและพยายามที่จะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การทำกิจกรรมที่ตนเองริเริ่มสำเร็จ จะยิ่งทำให้เด็กรู้สึกริเริ่มมากขึ้นแต่ถ้าล้มเหลวทั้งทางด้านกิจกรรมและด้านสังคมด้วยความรู้สึกผิดจะเข้าไปแทน

ดังนั้นจากการวิเคราะห์ทฤษฎีอธิบายได้ว่าการจัดการเรียนรู้ที่จะพัฒนาคุณลักษณะความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยนั้น ต้องสอดคล้องกับวัยและความต้องการของเด็กปฐมวัยที่เมื่อสนใจสิ่งต่างๆ รอบตัวจะชอบซักถาม อยากรู้ อยากเห็น ครูควรสนับสนุนส่งเสริมให้ทดลองทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเองด้วยการเรียนรู้การลองผิดลองถูก หากเด็กสนใจทำอะไรแล้วได้ฟังคำอธิบายตอบข้อสงสัย ตอบคำถามให้กำลังใจจะทำให้เด็กรู้สึกมีความสุขในการกล้าคิด กล้าถาม เด็กเห็นข้อผิดพลาดในการเรียนรู้จะทำให้เด็กรู้จักตนเองและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น รู้จักวิธีการแสดงออกที่เหมาะสมมากขึ้นในทางกลับกันหากเด็กรู้สึกว่าตนเองทำไม่ถูก ทำไม่ดี แล้วผู้ใหญ่ทำห็นจะทำให้เด็กไม่กล้าคิด ไม่กล้าทำเพราะกลัวว่าสิ่งที่คิดจะเป็นความผิด ส่งผลให้ขาดการเชื่อมั่นในตนเองและความภาคภูมิใจในตนเอง

1.3 ศึกษาแนวคิดของรูปแบบการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนการสอน รูปแบบการเรียนการสอนคือ สภาพลักษณะการเรียนการสอนที่ครอบคลุมองค์ประกอบ ซึ่งจัดไว้อย่างเป็นระบบตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิดหรือความเชื่อต่าง ๆ โดยประกอบด้วยกระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญในการเรียนการสอน และเทคนิคการสอนต่าง ๆ ที่สามารถช่วยให้สภาพการเรียนการสอนเป็นไปตามทฤษฎี หลักการหรือแนวคิดที่ยึดถือ ซึ่งได้รับการพิสูจน์ ทดสอบ หรือยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ ซึ่งการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์นั้น ได้พัฒนาจากรูปแบบการเรียนการสอน ตามแนวคิดการพัฒนา ด้านจิตพิสัยของบลูม แนวคิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข และแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ดังนี้คือ

1.3.1 แนวคิดการเรียนรู้จิตพิสัยของแครทวอล บลูม และมาเซีย (Bloom, 1956)

ได้จำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น 3 ด้านคือ ด้านความรู้ (Cognitive domain) ด้านเจตคติหรือความรู้สึก (affective domain) และด้านทักษะ (psycho-motor domain) ซึ่งในด้านเจตคติหรือความรู้สึกนั้น แครทวอล (Kratwohl) บลูม (Bloom) และมาเซีย (Masia) ได้จัดลำดับขั้นของการเรียนรู้ไว้ 5 ขั้น ประกอบด้วย 1) ขั้นการรับรู้ (receiving or attending) 2) ขั้นการตอบสนอง (responding) 3) ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) 4) ขั้นการจัดระบบ (organization) และ 5) ขั้นการสร้างลักษณะนิสัย (characterization) ตามแนวคิดกระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบ เพื่อปลูกฝังค่านิยมใด ๆ ให้แก่ผู้เรียน สามารถดำเนินการตามลำดับขั้นของวัตถุประสงค์ทางด้านเจตคติของบลูมและคณะได้ดังนี้ ขั้นที่ 1 การรับรู้ค่านิยม (receiving / attending) ขั้นที่ 2 การตอบสนองต่อค่านิยม (responding) ขั้นที่ 3 การเห็นคุณค่าของค่านิยม (valuing) ขั้นที่ 4 การจัดระบบค่านิยม (organization) ขั้นที่ 5 การสร้างลักษณะนิสัย (characterization by value) ผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากการเรียนตามรูปแบบการปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์สามารถปฏิบัติได้จนเป็นนิสัยให้แก่ตนเองและผู้อื่นต่อไป

แนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยของบลูม ให้ความสำคัญกับการรับรู้ใส่ใจในด้านคุณธรรม แล้วเกิดความสนใจตอบสนองต่อสิ่งเรานั้น และเกิดความพึงพอใจเห็นคุณค่าและประโยชน์จากการแสดงพฤติกรรมกระทำนั้นๆ ก็จะช่วยเกิดความเต็มใจในการปฏิบัตินำไปใช้ในการดำเนินชีวิตของคนอย่างสม่ำเสมอจนเป็นลักษณะนิสัยในที่สุด ซึ่งแนวคิดเป็นพื้นฐานของหลักการประเมินค่า แนวการจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็ก สิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ แนวทางนั้นต้องสามารถพัฒนาเด็กให้เป็นคนที่รู้จักควบคุมอารมณ์ของตนเองแสดงออกทางอารมณ์ได้เหมาะสมกับสถานการณ์ และปรับตัวในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

1.3.2 แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ที่ให้ความสำคัญของการจัดกิจกรรมการ

เรียนรู้ที่ให้เด็กทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ จำนวน 3-6 คน โดยสมาชิกในกลุ่มมีความสามารถแตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งในส่วนตนและส่วนรวมเพื่อให้ตนเองและสมาชิกทุกคนในกลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้การเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นวิธีการพัฒนาเด็กในการเรียนรู้ทางด้านความรู้และด้านจิตใจที่ช่วยให้เด็กเห็นคุณค่าในความแตกต่างระหว่างบุคคล ทั้งนี้เด็กจะเคารพความคิดเห็นและความสามารถของผู้อื่นแตกต่างจากตนเอง ตลอดจนรู้จักช่วยเหลือและสนับสนุนเพื่อน ๆ

(อารี สันทนต์ 2539) การเรียนรู้แบบร่วมมือถือว่าเป็นการส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกัน โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและเรียนรู้วางแผนร่วมกัน ช่วยฝึกการควบคุมอารมณ์ในการแสดงออก ลดการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ช่วยให้แสดงออกทางพฤติกรรมปรับตัวในการทำงานกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นการเรียนรู้แบบร่วมมือจึงเป็นวิธีการวางรากฐานในการสร้างความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและต่อผู้อื่น ลดความขัดแย้ง รู้จักอดทนรอคอย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการกระทำโดยคำนึงถึงผลประโยชน์กลุ่มเป็นสำคัญ

1.3.3 แนวคิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ที่ให้ความสำคัญกับสุขภาพจิตของผู้เรียน อารมณ์ของผู้เรียนถือว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการจัดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ทำให้ผู้สอนจัดการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจของผู้เรียนมากยิ่งขึ้น โดยการจัดบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา เพลิดเพลินกับการทำกิจกรรมต่างๆ ในชั้นเรียน มีความรู้สึกที่ดีต่อเพื่อน ครู กิจกรรมการเรียนการสอน และสภาพแวดล้อมรอบตัว นอกจากนี้ความสุขยังมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเรียนรู้ของมนุษย์ กล่าวคือ เด็กหรือผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดี มีความจำระยะยาว และมีประสิทธิภาพในการคิดอย่างหลากหลาย ถ้าได้อยู่ในสภาพของบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลาย มีความสุข ไม่เครียด หรือเร่งเรียนตลอดเวลา ซึ่งเป็นพื้นฐานของหลักการเรียนรู้อย่างมีความสุข แนวคิดนี้มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ 1. การจัดการเรียนการสอนไม่จำกัดความคิดของเด็ก เปิดโอกาสให้เด็กได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีอิสระในการแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกต่างๆ 2. การจัดการเรียนการสอนต้องสอดคล้องกับความสนใจ และวิถีชีวิตของเด็ก การเรียนรู้ต้องเน้นประสบการณ์การลงมือปฏิบัติจริง และ 3. การจัดบรรยากาศการเรียนการสอนควรส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลรอบข้าง และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันและการทำงานเป็นกลุ่ม (นกเนตร ธรรมบวร 2551: 15-23; พัทธี ผลโยธิน 2552: 35-37) การศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์ทำให้ได้หลักการในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย การเรียนรู้ต้องทำให้เด็กเกิดความรู้สึกสนุกสนาน กระตือรือร้นอยากร่วมกิจกรรม โดยครูเปิดโอกาสให้เด็กลงมือปฏิบัติกิจกรรมเป็นกลุ่มเล็กๆ จะช่วยส่งเสริมให้เด็กรู้จักการอยู่ร่วมกัน รู้จิตใจเขาใจเรา ลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น

1.3.4 การศึกษากิจกรรมการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ สำหรับเด็กสรุปได้ ดังนี้

1) กิจกรรมการเล่นนิทาน นิทานเป็นสิ่งที่เด็กชอบเป็นสื่อการเรียนการสอนที่มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อเด็กอย่างยิ่ง นิทานช่วยให้เด็กมีความสุข สนุกสนาน เพลิดเพลิน สื่อจากนิทานช่วยสะท้อนความรู้สึกและวิธีการแสดงออกทางอารมณ์ ซึ่งครูสามารถอ่านนิทานเหล่านั้นให้เด็กฟังหรือให้เด็กคาดเดาว่าบุคคลในเรื่องรู้สึกเช่นไร กระตุ้นให้เด็กหาคำตอบที่แสดงความรู้สึก การตอบสนอง มีการอภิปรายซักถามร่วมกัน

2) กิจกรรมบทบาทสมมติ เป็นกิจกรรมที่มีสื่ออุปกรณ์ต่างๆ เช่น เสื้อผ้า เครื่องครัว ของใช้จำลองฯ ซึ่งช่วยกระตุ้นให้เด็กแสดงอารมณ์สะท้อนความสนใจที่เด็กมีต่อบุคคล

ต่างๆ อย่างอิสระ หลากหลาย หรือได้ระบายความเครียดจากการเล่น โดยอาจสร้างเหตุการณ์พูดคุย แสดงความรู้สึกกับตุ๊กตา

3) กิจกรรมใช้สถานการณ์จำลอง การใช้สถานการณ์จำลองในการจัด กิจกรรมการเรียนรู้สามารถพัฒนาเด็กครบทุกด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา เพราะสถานการณ์ต่างๆ ทำให้เด็กได้ฝึกทักษะการเรียนรู้จากการค้นพบด้วย ตนเอง ฝึกการแก้ปัญหา ฝึกการทำงานร่วมกับผู้อื่น เด็กพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมโดยใช้ สถานการณ์จำลอง จึงส่งผลต่อความสนใจความร่วมมือในการทำกิจกรรมเป็นอย่างดี

4) กิจกรรมศิลปะ เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กระบายความรู้สึก เช่น การปั้น ดิน ปั้นแป้ง ทำให้เด็กสามารถหุบ กลิ้ง หรือเล่นกับสีด้วยวิธีต่างๆ เป็นการใช้มือเคลื่อนไหวอย่าง อิสระ ช่วยทำให้เด็กระบายอารมณ์ได้อย่างเต็มที่ เกิดความรู้สึกผ่อนคลาย แสดงความรู้สึกต่างๆ อาจทั้งดีใจ เสียใจ ทั้งยังช่วยให้เด็กรู้จักควบคุมอารมณ์ พึงพอใจ ภาคภูมิใจในงานของตน

5) กิจกรรมการร้องเพลง ดนตรีหรือการเคลื่อนไหว ดนตรีทุกประเภทไม่ว่า จะดนตรีไทย ดนตรีสากล มักจะกระตุ้นให้เด็กแสดงออก และส่งเสริมให้เด็กมีสุนทรียภาพ เกิด ความสุข และความเพลิดเพลินไม่เบื่อหน่ายต่อการเรียนรู้และสามารถผ่อนคลายความตึงเครียด ขณะที่เด็กพร้อมร้องเพลงหรือทำท่าทางประกอบเสียงดนตรี โดยจะแสดงพฤติกรรมที่ร่าเริง แจ่มใส สนุกสนานอย่างมีความสุขเมื่อเด็กทำได้หรือได้รับคำชมเชยจากครู มีท่าที่ผ่อนคลายและสนุกสนาน ไปตามจังหวะดนตรี

สรุปได้ว่าจากการศึกษากิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาให้เด็กมีความฉลาด ทางอารมณ์ กิจกรรมที่จัดให้กับเด็กนั้นควรประกอบไปด้วย กิจกรรมการเคลื่อนไหวและดนตรี กิจกรรมบทบาทสมมุติ การใช้สถานการณ์จำลอง การวาดภาพ เพื่อสะท้อนการแสดงออกทาง อารมณ์ ความรู้สึกของตนเอง และเป็นการแสดงความรู้สึกชื่นชมต่อผลงานผู้อื่น ซึ่งช่วยพัฒนาจิตใจ ได้เป็นอย่างดี

2. วิเคราะห์เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์

ดำเนินการวิเคราะห์องค์ความรู้จากตำรา เอกสาร งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนา ความฉลาดทางอารมณ์ที่นำมาใช้จัดการเรียนรู้สำหรับเด็ก ซึ่งได้จากนักการศึกษา นักจิตวิทยาและ ปรินุณานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และ กรมสุขภาพจิต ดำเนินการวิเคราะห์ โดยผู้วิจัยวิเคราะห์องค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์ใน แต่ละด้านและในแต่ละระดับการศึกษา สรุปเป็นข้อมูลเพื่อใช้ในการวิจัย ซึ่งส่วนใหญ่พบงานวิจัยที่ เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์ในเด็กระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และระดับปริญญา และ ส่วนใหญ่แบ่งองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์ออกเป็น 2 ด้านใหญ่ๆ คล้ายกันคือ ความ ฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง และความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

3. การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ด้านการศึกษาปฐมวัย

3.1 คัดเลือกผู้เชี่ยวชาญด้านความฉลาดทางอารมณ์ จำนวน 5 ท่าน โดยแบ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านความฉลาดทางอารมณ์ 3 ท่าน และด้านการศึกษาปฐมวัย 2 ท่าน โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญดังนี้ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศาสนา ที่มีบทบาททางการเผยแพร่ความรู้ในเรื่องของความฉลาดทางอารมณ์ คือ 1) พระครูสังฆกิจพิมล (สุรศักดิ์ สุรญาโณ) วัดชลประทานรังสฤษดิ์ จังหวัดนนทบุรี ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาปฐมวัยและผู้เชี่ยวชาญในการปฏิบัติกับเด็กปฐมวัย 2 ท่าน คือ 1) ศาสตราจารย์ ดร.อารี สันตหวิ ผู้อำนวยการโรงเรียนสาธิตบางนา จังหวัดสมุทรปราการ 2) อาจารย์บัวเครือ จักรบุตร ครูชำนาญการพิเศษ ผู้สอนเด็กปฐมวัยมีประสบการณ์กว่า 20 ปี จังหวัดขอนแก่น และจิตแพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพจิต 2 ท่าน คือ 1) นายแพทย์สุรจิต สุวรรณชีพ ที่ปรึกษา กรมสุขภาพจิต และ 2) นายแพทย์อุดม เพชรสังหาร ผู้เชี่ยวชาญด้านการส่งเสริมศักยภาพสมองของเด็กและเยาวชน และรองประธานฝ่ายพัฒนาวิชาการ บริษัท รักลูกกรุ๊ป จำกัด

3.2 กำหนดกรอบในการสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมประเด็นเรื่องความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัยครั้งนี้เพื่อให้ได้รูปแบบที่ชัดเจน ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการสัมภาษณ์ในประเด็น โดยมีสาระของคำถาม 5 ประเด็น ได้แก่

3.2.1 ความคิดเห็นในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ให้เกิดขึ้นกับเด็กปฐมวัย

3.2.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ด้านใดที่ต้องพัฒนาหรือเสริมสร้างสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นสำคัญ

3.2.3 ปัจจัยและหลักการสอนที่ส่งเสริมให้เกิดความฉลาดทางอารมณ์ในเด็กปฐมวัย

3.2.4 เนื้อหาและกิจกรรมที่มีความเหมาะสมในการสอนให้เกิดความฉลาดทางอารมณ์ในเด็กปฐมวัย

3.2.5 วิธีการวัดความฉลาดทางอารมณ์ในเด็กปฐมวัย

การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือที่จะใช้ประกอบการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) (ชาย โพธิ์สิตา 2549: 209) โดยผู้วิจัยมีการดำเนินการเป็นขั้นตอนดังนี้

1) การเตรียมงาน ผู้วิจัยนำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย เพื่อขอสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ บอกจุดมุ่งหมายของการสัมภาษณ์เรื่องความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย พร้อมทั้งขอเบอร์โทรศัพท์เพื่อติดต่อภายหลัง เตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ และเตรียมคำถามแบบเฉพาะเจาะจง

2) การนัดหมาย จากนั้นผู้วิจัยนัดหมายผู้เชี่ยวชาญล่วงหน้า และแจ้งประเด็นการสัมภาษณ์

3) การลงมือสัมภาษณ์ ผู้วิจัยแนะนำตนเองพร้อมบอกจุดมุ่งหมายของการสัมภาษณ์ สร้างบรรยากาศการสัมภาษณ์เป็นไปด้วยความสบายใจ โดยตั้งคำถามเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ตอบได้อย่างเต็มที่และอิสระ

เมื่อได้ผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญตามประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลมาประมวล เพื่อสร้างเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

4. สร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิด ทฤษฎีพัฒนาการเด็กปฐมวัย และจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อกำหนดเป็นโครงร่างของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยนั้นควรประกอบด้วย 5 ขั้นตอนดังนี้คือ 1. ขั้นร้องเพลง (Singing : S) 2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (Motivation : M) 3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I) 4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (Learning together : L) และ 5. ขั้นประเมินผล (Evaluation : E)

2.2 การตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

ในระยนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ประเมินความเหมาะสม ตรวจสอบความถูกต้องของรูปแบบก่อนนำไปใช้จริง โดยพิจารณาความเหมาะสมขององค์ประกอบในด้านเนื้อหา แนวคิด ทฤษฎีการจัดการเรียนรู้ ของคู่มือ และแผนการจัดประสบการณ์ โดยใช้แบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) และข้อเสนอแนะ โดยกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาผลการประเมินจะพิจารณาจากค่าเฉลี่ยคะแนนความเหมาะสมตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้

ระดับคะแนน 5 หมายถึง เหมาะสมมากที่สุด

ระดับคะแนน 4 หมายถึง เหมาะสมมาก

ระดับคะแนน 3 หมายถึง เหมาะสมปานกลาง

ระดับคะแนน 2 หมายถึง เหมาะสมน้อย

ระดับคะแนน 1 หมายถึง เหมาะสมน้อยที่สุด

การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยน้ำหนักคะแนนแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้

(วิเชียร เกตุสิงห์. 2538: 9)

ช่วงคะแนน 4.51 - 5.00 หมายถึง เหมาะสมมากที่สุด

ช่วงคะแนน 3.51 - 4.50 หมายถึง เหมาะสมมาก

ช่วงคะแนน 2.51 - 3.50 หมายถึง เหมาะสมปานกลาง

ช่วงคะแนน 1.51 - 2.50 หมายถึง เหมาะสมน้อย

ช่วงคะแนน 1.00 - 1.50 หมายถึง เหมาะสมน้อยที่สุด

ค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อรูปแบบการเรียนการสอนอยู่ในระดับ 3.50 ขึ้นไป และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานไม่เกิน 1.00 ถือว่ารูปแบบมีความเหมาะสม จากนั้นผู้วิจัยได้ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้รูปแบบการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น เมื่อได้รูปแบบแล้วนำไปทดลองใช้จำนวน 2 ครั้ง

2. ตรวจสอบโดยการนำไปทดลองใช้ครั้งที่ 1 ผู้วิจัยนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ที่สร้างขึ้น ให้ครูปฐมวัย 2 คน ทดลองใช้กับเด็กปฐมวัยที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 จำนวน 60 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 30 คน ใช้เวลาสอน 1 สัปดาห์ กลุ่มละ 1 หน่วยการเรียนรู้ ซึ่งเป็นตัวแทนของเนื้อหาทั้งหมด 8 หน่วย สรุปได้ว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้มีลำดับขั้นตอนที่เหมาะสมดี คือ ขั้นร้องเพลง ขั้นกระตุ้นความรู้ ขั้นปฏิสัมพันธ์ ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน และขั้นประเมินผลตามลำดับ แต่ในขั้นปฏิสัมพันธ์และขั้นกระตุ้นความรู้ต้องระมัดระวังเรื่องการใช้สื่อต้องสอดคล้องกับคุณลักษณะความฉลาดทางอารมณ์และไม่ควรใช้เวลานานเกินไป เพราะเด็กอาจหมดความสนใจและไม่ให้ความร่วมมือ การใช้คำถามกระตุ้นต้องเลือกใช้แต่ประเด็นสำคัญเพื่อให้เด็กได้คิดและควรถามอย่างต่อเนื่อง และในขั้นประเมินผลควรพยายามให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยออกมาแสดงความรู้สึกที่มีต่อการเรียนรู้ หลังจากนั้นปรับปรุงแก้ไข

3. ผู้วิจัยนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMLIE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วจากครั้งที่ 1 ไปทดลองสอนกับเด็กปฐมวัยที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง เป็นเด็กปฐมวัยที่ศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนอนุบาลขอนแก่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 จำนวน 70 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 35 คน โดยให้ครูปฐมวัย 2 คน ทดลองใช้ 1 สัปดาห์ กลุ่มละ 1 หน่วยการเรียนรู้ สรุปได้ว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้มีลำดับขั้นตอนเหมาะสมดี คือ ขั้นร้องเพลง ขั้นกระตุ้นความรู้ ขั้นปฏิสัมพันธ์ ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน และขั้นประเมินผล การดำเนินการจัดการเรียนรู้ควรเปิดโอกาสให้เด็กเสนอเหตุผลที่มีต่อความรู้สึกเพื่อฝึกความมีเหตุผลและสร้างลักษณะนิสัยของความฉลาดทางอารมณ์ แต่ต้องควบคุมระยะเวลาไม่ให้นานจนเกินไป สื่อการนำเสนอผ่านตัวแบบควรมีความหลากหลายมากขึ้น เพื่อช่วยกระตุ้นให้เด็กเกิดความสนใจ แล้วปรับปรุงให้มีความสมบูรณ์ก่อนที่จะนำไปใช้จริง

3. การพัฒนาเครื่องมือวัดที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยนำเสนอการพัฒนาเครื่องมือวัดที่ใช้ในการวิจัยและดำเนินการวิจัยดังนี้
ขั้นการสร้างเครื่องมือวัด

1. ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบวัดคือ แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย โดยนำแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญและข้อมูล จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีมาสังเคราะห์และวิเคราะห์ เพื่อให้ได้องค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์ ดังนี้

1.1 ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์ เพื่อทราบถึงแนวคิด ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์ ในประเทศและต่างประเทศ เพื่อทราบถึงแนวคิด และผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความหมาย องค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์จากตำราและงานวิจัยปรากฏในบทที่ 2 สรุปได้ว่า มีผู้นิยมเรียกใช้ความฉลาดทางอารมณ์อยู่หลายคำได้แก่ สติอารมณ์ เซาว์อารมณ์ ปรชญาทางอารมณ์ ไอคิวของอารมณ์ ความฉลาดรู้ทางอารมณ์ อารมณ์อัจฉริยะ ปัญญาของอารมณ์ และวุฒิภาวะทางอารมณ์ จากการศึกษาสรุปได้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์เป็นความสามารถลักษณะหนึ่งของบุคคลที่รับรู้ถึงความรู้สึกนึกคิดของอารมณ์ตนเองและผู้อื่น สามารถควบคุมอารมณ์จากความต้องการภายใน ตลอดจนสามารถรอคอยการตอบสนองความต้องการของตนเองได้อย่างเหมาะสมทุกกาลเทศะ รู้จักการปรับตัว โดยการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่น ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้กับเด็กปฐมวัยเพื่อให้มีความฉลาดทางอารมณ์ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น รวมถึงการมีความสุขในการเรียนรู้

1.2 สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ นักการศึกษาปฐมวัย และนักจิตวิทยาเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

2. การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศาสนาที่มีบทบาททางด้านความฉลาดทางอารมณ์ 1 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาปฐมวัยและผู้เชี่ยวชาญในการปฏิบัติกับเด็กปฐมวัย 2 ท่าน และจิตแพทย์ 2 ท่าน เพื่อสร้างเป็นกรอบแนวคิดความฉลาดทางอารมณ์ ดังนี้

- 1) พระครูสังฆกิจพิมล (สุรศักดิ์ สุรญาโณ) วัดชลประทานรังสฤษฎณ์ จังหวัดนนทบุรี
- 2) ศาสตราจารย์ ดร.อารี สัตถะหวี ผู้อำนวยการโรงเรียนสาธิตบางนา จังหวัด

สมุทรปราการ

- 3) นายแพทย์สุจริต สุวรรณชีพ จิตแพทย์ ที่ปรึกษากรมสุขภาพจิต

4) นายแพทย์อุดม เพชรสังหาร จิตแพทย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการส่งเสริมศักยภาพสมองของเด็กและเยาวชน และรองประธานฝ่ายพัฒนาวิชาการ บริษัท รักลูกกรุ๊ป จำกัด

5) อาจารย์บัวเครือ จักรบุตร ครูประจำชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนสนามบิน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในประเด็นดังต่อไปนี้

1) ความหมายความฉลาดทางอารมณ์

2) องค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์

3) คุณลักษณะของผู้มีความฉลาดทางอารมณ์ เมื่อได้ผลสัมฤทธิ์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาประมวลเพื่อกำหนดเป็นกรอบในการศึกษาองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์ในเด็กปฐมวัย โดยมีสาระสำคัญของการสัมฤทธิ์ ได้แก่ ความหมาย องค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์และลักษณะของผู้มีความฉลาดทางอารมณ์

3. ดำเนินการสร้างแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กของเด็กปฐมวัยตามนิยามศัพท์เฉพาะ โดยแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อประเมินความฉลาดทางอารมณ์ ดังนี้

1) ด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง ได้แก่ การรับรู้อารมณ์ตนเอง การควบคุมอารมณ์ตนเอง

2) ด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้แก่ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการมีมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่น

แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ที่สร้างขึ้นมี 30 ข้อ เป็นแบบประเมินค่า ซึ่งเป็นมาตรประเมินค่า 5 ระดับ ตามกฎการให้คะแนน (Scoring Rubric) ดังนี้

คะแนน 0 เมื่อเด็กไม่แสดงพฤติกรรม

คะแนน 1 เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมโดยที่ครูหรือเพื่อนแนะนำ

คะแนน 2 เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมด้วยตนเองเป็นบางครั้ง

คะแนน 3 เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่

คะแนน 4 เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมด้วยตนเองทุกครั้ง

ขั้นตอนตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1. นำแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วย นักวัดผลการศึกษา 2 ท่าน และนักการศึกษาปฐมวัย 3 ท่าน ตรวจสอบประเมินหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC ของแบบประเมิน และปรับปรุงแก้ไข ซึ่งมีรายชื่อนามผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้

1) ผศ.ดร.นภดล กองศิลป์ ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถมศึกษา) กรุงเทพมหานคร

2) ดร.มิ่ง เทพครเมือง หัวหน้าฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายประถมศึกษา) กรุงเทพมหานคร

3) ดร.กฤตวรรณ คำสม อาจารย์สาขาจิตวิทยา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี

4) ดร.ปิยลักษณ์ พฤษะวัน อาจารย์สาขาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก

5) อาจารย์สืบทัด น้อยดัด อาจารย์โรงเรียนสาธิตลอออุทิศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต กรุงเทพมหานคร

โดยผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบการใช้ภาษา และความสอดคล้องของรายการข้อความ ในแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ และนิยามปฏิบัติการในแต่ละด้านเป็นรายข้อและทั้งฉบับ โดยกำหนดระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้

- +1 เมื่อแน่ใจว่าข้อความนั้นเป็นตัวอย่างซึ่งถึงการมีความฉลาดทางอารมณ์
- 0 เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อความนั้นเป็นตัวอย่างซึ่งถึงการมีความฉลาดทางอารมณ์
- 1 เมื่อแน่ใจว่าข้อความนั้นไม่เป็นตัวอย่างซึ่งถึงการมีความฉลาดทางอารมณ์

2. ผู้วิจัยนำคะแนนการพิจารณาแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ จากผู้เชี่ยวชาญมา หาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อรายการความกับนิยามศัพท์ปฏิบัติการ (IOC: Index of Item Objective Operational Definition) ซึ่งใช้เกณฑ์ IOC มากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 ขึ้นไป (บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์ 2526: 89) พบว่าทั้ง 30 ข้อ ซึ่งได้ค่า IOC ตั้งแต่ 0.67-1.00 และ บางส่วนปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

3. นำแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยที่ปรับปรุงแล้วจำนวน 30 ข้อ ไปทดลองใช้ (Try out) กับเด็กปฐมวัยชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ขอนแก่น เขต 1 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 100 คน

4. การหาค่าอำนาจจำแนกรายข้อโดยใช้สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างข้อคำถามกับ คะแนนรอบปรับแก้ (Corrected Item Total Correlation) (บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. 2554: 16-19) ผู้วิจัยคัดเลือกเฉพาะข้อคำถามที่มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ .20 จำนวน 30 ข้อ ซึ่งได้ค่าอำนาจ จำแนกรายข้ออยู่ระหว่าง 0.268-0.621

5. การหาค่าความเชื่อมั่นของแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัย นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองใช้ (Try out) มาวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่น ความสอดคล้องภายในโดย หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) (บุญเชิด ภิญโญนนต พงษ์ 2545: 131) ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาโดยรวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.902 ในรายด้านได้แก่ 1) ด้าน ความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง ประกอบด้วย การรับรู้อารมณ์ตนเอง และการควบคุมอารมณ์ ตนเอง มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ 0.763, 0.803 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาโดยรวมของด้าน ความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง เท่ากับ 0.843 และ 2) ด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ ร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วย การเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการมีมนุษยสัมพันธ์ มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ 0.727, 0.635 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาโดยรวมของด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ ร่วมกับผู้อื่นเท่ากับ 0.803

4. การศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

การทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการเป็น 2 ขั้นตอนดังนี้

1. ทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE โดยนำรูปแบบที่ได้รับการตรวจสอบความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญแล้วไปทดลองใช้กับเด็กปฐมวัยกลุ่มทดลอง จำนวน 8 สัปดาห์ ในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์

2. เผยแพร่รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

ผู้วิจัยได้เผยแพร่รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย โดยการนำรูปแบบที่ได้ทดลองแล้วไปให้ครูปฐมวัย จำนวน 10 คน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต 1 ประกอบด้วยครูโรงเรียนชุมชนบ้านเหล่านาดี 2 คน ครูโรงเรียนบ้านฝาง 2 คน ครูโรงเรียนพระยีน 2 คน ครูโรงเรียนสนามบิน 2 คน และครูโรงเรียนอนุบาลขอนแก่น 2 คน ทดลองใช้และประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ และสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากครูผู้สอน ดังภาพประกอบ 9

1. การศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

1. กำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กปฐมวัยจำนวน 2 ห้องเรียนแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 1 ห้องเรียน และกลุ่มควบคุม 1 ห้องเรียน จากการเลือกแบบเจาะจง
2. ทดสอบกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมก่อนการทดลอง (Pretest)
3. ทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE สำหรับพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยกับกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมใช้การจัดการเรียนรู้แบบปกติ เป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์
4. ทดสอบกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมหลังการทดลอง (Posttest)
5. เปรียบเทียบคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ รายด้านและโดยรวมของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการทดลอง ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม
6. สรุปผลการทดลอง

2. เผยแพร่รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

ประเมินและสัมภาษณ์ความคิดเห็น

สรุปผล

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ แบบ SMILE ฉบับสมบูรณ์

ภาพประกอบ 9 ขั้นตอนการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

3. ทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

3.1 รูปแบบการทดลองในการวิจัยครั้งนี้ใช้แบบแผนการวิจัยเชิงทดลองแบบ Pretest - Posttest Control Group Design (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2550: 16) มีแบบแผนการทดลองดังนี้

แบบแผนการทดลอง (Pretest - Posttest Control Group Design)

E	T ₁	X ₁	T ₂
C	T ₁	-	T ₂

E หมายถึง กลุ่มทดลอง (Experimental Group)

C หมายถึง กลุ่มควบคุม (Control Group)

T₁ หมายถึง การทดสอบก่อนที่จัดกระทำทดลอง (Pretest)

T₂ หมายถึง การทดสอบหลังที่จะจัดกระทำทดลอง (Posttest)

X หมายถึง การจัดกระทำ (Treatment) โดยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

3.2 ระยะเวลาและเนื้อหาในการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ไปใช้เป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์ ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม 2555 ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 และเนื้อหาที่กำหนดไว้ในรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ดังปรากฏในตาราง 1

การจัดการเรียนรู้แบบ SMILE สำหรับพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยให้กับเด็กอายุ 5 – 6 ปี เนื้อหาที่นำมาใช้มีทั้งหมด 8 เรื่อง แต่ละเรื่องดำเนินการ สัปดาห์ละ 1 เรื่อง โดยจัดกิจกรรมในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์ เป็นเวลา 40 นาที สัปดาห์ละ 4 วัน คือ วันจันทร์ถึงวันพฤหัสบดี โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

- 1) ขึ้นร้องเพลง (Singing: S) (5 นาที)
- 2) ขึ้นกระตุ้นความรู้ (Motivation : M) (10 นาที)
- 3) ขึ้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I) (10 นาที)
- 4) ขึ้นเรียนรู้ร่วมกัน (Learning together : L) (10 นาที)
- 5) ขึ้นประเมินผล (Evaluation : E) (5 นาที)

ตาราง 1 การจัดกิจกรรมด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

สัปดาห์ ที่	วัน	หน่วย การเรียนรู้	ขั้นตอนกิจกรรมการเรียนรู้ แบบ SMILE	คุณลักษณะความฉลาด ทางอารมณ์
1	จันทร์	คมนาคม	1. ขั้นร้องเพลง (S)	การรับรู้อารมณ์ตนเอง
	อังคาร		2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (M)	การควบคุมอารมณ์ตนเอง
	พุธ		3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I)	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
	พฤหัสบดี		4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (L) 5. ขั้นประเมินผล (E)	การมีมนุษยสัมพันธ์
2	จันทร์	อร่อยด้วยอาหารมี ประโยชน์	1. ขั้นร้องเพลง (S)	การรับรู้อารมณ์ตนเอง
	อังคาร		2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (M)	การควบคุมอารมณ์ตนเอง
	พุธ		3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I)	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
	พฤหัสบดี		4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (L) 5. ขั้นประเมินผล (E)	การมีมนุษยสัมพันธ์
3	จันทร์	สัตว์โลกน่ารัก	1. ขั้นร้องเพลง (S)	การรับรู้อารมณ์ตนเอง
	อังคาร		2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (M)	การควบคุมอารมณ์ตนเอง
	พุธ		3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I)	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
	พฤหัสบดี		4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (L) 5. ขั้นประเมินผล (E)	การมีมนุษยสัมพันธ์
4	จันทร์	หุ่นน้อยอารมณ์ดี	1. ขั้นร้องเพลง (S)	การรับรู้อารมณ์ตนเอง
	อังคาร		2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (M)	การควบคุมอารมณ์ตนเอง
	พุธ		3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I)	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
	พฤหัสบดี		4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (L) 5. ขั้นประเมินผล (E)	การมีมนุษยสัมพันธ์
5	จันทร์	นักประดิษฐ์น้อย	1. ขั้นร้องเพลง (S)	การรับรู้อารมณ์ตนเอง
	อังคาร		2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (M)	การควบคุมอารมณ์ตนเอง
	พุธ		3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I)	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
	พฤหัสบดี		4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (L) 5. ขั้นประเมินผล (E)	การมีมนุษยสัมพันธ์
6	จันทร์	สิ่งของเครื่องใช้	1. ขั้นร้องเพลง (S)	การรับรู้อารมณ์ตนเอง
	อังคาร		2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (M)	การควบคุมอารมณ์ตนเอง
	พุธ		3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I)	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
	พฤหัสบดี		4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (L) 5. ขั้นประเมินผล (E)	การมีมนุษยสัมพันธ์

ตาราง 1 (ต่อ) การจัดกิจกรรมด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

สัปดาห์ ที่	วัน	หน่วย การเรียนรู้	ขั้นตอนกิจกรรมการเรียนรู้ แบบ SMILE	คุณลักษณะความฉลาด ทางอารมณ์
7	จันทร์	เติบโตใหญ่เพราะข้า วาวนา	1. ขั้นร้องเพลง (S)	การรับรู้อารมณ์ตนเอง
	อังคาร		2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (M)	การควบคุมอารมณ์ตนเอง
	พุธ		3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I)	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
	พฤหัสบดี		4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (L) 5. ขั้นประเมินผล (E)	การมีมนุษยสัมพันธ์
8	จันทร์	ต้นไม้ในป่า	1. ขั้นร้องเพลง (S)	การรับรู้อารมณ์ตนเอง
	อังคาร		2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (M)	การควบคุมอารมณ์ตนเอง
	พุธ		3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I)	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
	พฤหัสบดี		4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (L) 5. ขั้นประเมินผล (E)	การมีมนุษยสัมพันธ์

3.3 ขั้นตอนการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE สำหรับพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยไปทดลองใช้ มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

3.3.1 ผู้วิจัยสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักในความสำคัญของการปลูกฝังความฉลาดทางอารมณ์ให้กับครูและเด็กปฐมวัย

3.3.2 ผู้วิจัยจัดเตรียมสื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

3.3.3 ครูประจำชั้นร่วมกับผู้วิจัยประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยก่อนการทดลอง (Pre-test) กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

3.3.4 ดำเนินการทดลอง โดยกลุ่มทดลองใช้แผนการจัดการเรียนรู้ที่ดำเนินการตามวิธีการและขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นในกลุ่มทดลอง ส่วนกลุ่มควบคุมใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบปกติที่ครูผู้สอนดำเนินการสอนตามหลักการ จุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาระดับปฐมวัย พ.ศ. 2546 เกี่ยวกับการส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์เป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์

3.3.5 เมื่อเสร็จสิ้นการทดลองประเมินความฉลาดทางอารมณ์หลังการทดลอง (Posttest) ด้วยแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

3.3.6 นำข้อมูลจากแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยทั้ง 2 กลุ่มไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเพื่อเปรียบเทียบคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ก่อน และหลังการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

3.3.7 ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการปฏิบัติการสอน ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทดลอง ข้อสังเกตเสนอแนะ สรุปผลการดำเนินการทดลอง

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์แบบ SMILE สำหรับเด็กปฐมวัย ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ติดต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 จ.ขอนแก่น และผู้บริหารโรงเรียน เพื่อขออนุญาตและขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
2. นำเครื่องมือวัดคือแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ สำหรับเด็กปฐมวัยและเครื่องมือทดลอง คือ รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ซึ่งประกอบด้วยคู่มือและแผนการจัดประสบการณ์ ให้ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบคุณภาพ เพื่อหาดัชนีความเหมาะสมของเครื่องมือวัดและเครื่องมือทดลอง
3. นำเครื่องมือวัด คือแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัยที่ได้ตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับเด็กปฐมวัย จำนวน 100 คน เพื่อวิเคราะห์คุณภาพของเครื่องมือ โดยขอความร่วมมือจากครูประจำชั้นซึ่งเป็นผู้ที่คุ้นเคยกับเด็ก โดยผู้วิจัยชี้แจงและอธิบายวิธีการใช้แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยแก่ครูประจำชั้นทุกคน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ตรงกันในวิธีการใช้แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ซึ่งครูประจำชั้นจะเป็นผู้สังเกตและประเมินพฤติกรรมการแสดงออกของเด็กปฐมวัย
4. นำเครื่องมือทดลอง คือ รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ที่ได้ตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญแล้ว ไปทดลองใช้ 2 ครั้ง กับเด็กปฐมวัยที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง
5. ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการทดลอง เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5-6 ปีที่กำลังศึกษาในโรงเรียนสนามบิน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ปีการศึกษา 2555 ภาคเรียนที่ 2 จำนวน 2 ห้อง ที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อกำหนดเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม
6. ผู้วิจัยนำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒไปยังผู้อำนวยการโรงเรียนสนามบิน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 เพื่อขออนุญาตและขอความอนุเคราะห์ในการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
7. ดำเนินการทดลองโดยกำหนดให้กลุ่มทดลองได้รับการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE และกลุ่มควบคุมได้รับการจัดการเรียนรู้ตามปกติเป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์ โดยประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการทดลอง ในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม
8. วิเคราะห์ข้อมูลการประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการทดลอง จากนั้นสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผลการวิจัย

6. การจัดทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดทำข้อมูลและวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรม SPSS 15.0 ดังนี้

1. วิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานในการหาค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ และแบบสอบถามความคิดเห็นของครูในการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์ สำหรับเด็กปฐมวัย
2. วิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ โดยสูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (α = Coefficient) ของครอนบัก
3. วิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการประเมินความฉลาดทางอารมณ์ สำหรับเด็กปฐมวัยของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม รายละเอียดดังนี้
 - 3.1 คะแนนเฉลี่ยความฉลาดทางอารมณ์ในกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังการทดลอง
 - 3.2 คะแนนเฉลี่ยความฉลาดทางอารมณ์ในกลุ่มควบคุม ก่อนและหลังการทดลอง
 - 3.3 คะแนนเฉลี่ยความฉลาดทางอารมณ์ในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ก่อนและหลังการทดลอง

7. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติพื้นฐาน ได้แก่
 - 1.1 ค่าเฉลี่ย (Mean)
 - 1.2 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
2. สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
 - 2.1 การตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) โดยการคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง ซึ่งสามารถคำนวณได้จากสูตร ดังนี้ (บุญเชิด ภิญญอนันตพงษ์. 2554: 13-16)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความสอดคล้อง

$\sum R$ แทน ผลรวมของคะแนนความคิดของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

R แทน ผลคูณของคะแนนกับจำนวนผู้เชี่ยวชาญในแต่ละระดับความสอดคล้อง

N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

- 2.2 การวิเคราะห์ค่าอำนาจจำแนกของแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ r Item Total (บุญเชิด ภิญญอนันตพงษ์. 2554: 16-19)

$$r_{\text{Item Total}} = \frac{n \sum IT - \sum I \sum T}{\sqrt{[n \sum I^2 - (\sum I)^2][n \sum T^2 - (\sum T)^2]}}$$

เมื่อ	$r_{\text{Item Total}}$	แทน	ค่าอำนาจจำแนกรายข้อ
	I	แทน	คะแนนของข้อคำถาม
	T	แทน	คะแนนผลรวมของข้ออื่นที่เหลือทุกข้อ
	N	แทน	จำนวนคนในกลุ่ม

2.3 การคำนวณหาความเชื่อมั่นของแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (α = Coefficient) ของครอนบัค (บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. 2545: 131)

$$\alpha = \frac{n}{n-1} \left[1 - \frac{\sum s_i^2}{\sum s_1^2} \right]$$

เมื่อ	α	แทน	ความเชื่อมั่นของแบบวัดทั้งฉบับ
	n	แทน	จำนวนข้อความในแบบวัด
	s_i^2	แทน	ความแปรปรวนของคะแนนคำถามแต่ละข้อ
	s_1^2	แทน	ความแปรปรวนของคะแนนรวมของผู้ตอบทั้งหมด

2.4 สถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบ

2.4.1 เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยในกลุ่มทดลองก่อนและหลังทดลอง กลุ่มควบคุมก่อนและหลังการทดลอง โดยการทดสอบค่าที (t-test แบบ Dependent Sample) โดยคำนวณจากสูตร (บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. 2526: 99)

$$t = \frac{\bar{D}}{S_{\bar{D}}}$$

เมื่อ	t	แทน	ค่าที่ใช้ในการพิจารณา t - distribution
	$\bar{D}$	แทน	ค่าเฉลี่ยคะแนนความแตกต่าง
	$S_{\bar{D}}$	แทน	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนผลต่าง

2.4.2 เปรียบเทียบความแตกต่างคะแนนเฉลี่ยความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยการทดสอบค่าที (t-test แบบ Independent Sample) โดยคำนวณจากสูตร (บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. 2545: 101)

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{\frac{S_1^2}{N_1} + \frac{S_2^2}{N_2}}}$$

เมื่อ	t	แทน	ค่าการแจกแจง t
	$\bar{X}_1$	แทน	คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างที่ 1
	$\bar{X}_2$	แทน	คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างที่ 2
	S_1^2	แทน	ความแปรปรวนของกลุ่มตัวอย่างที่ 1
	S_2^2	แทน	ความแปรปรวนของกลุ่มตัวอย่างที่ 2
	N_1	แทน	ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ 1
	N_2	แทน	ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ 2

2.5 เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง และความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นภายในกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลอง กลุ่มควบคุมก่อนและหลังการทดลอง โดยคำนวณจากสูตร Cohen's d (Cohen, J. 1988)

$$\text{Cohen's } d = \frac{\bar{D}}{S_D}$$

เมื่อ	$\bar{D}$	แทน	ค่าเฉลี่ยคะแนนความแตกต่าง
	S_D	แทน	ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนความต่าง

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลความหมายผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์เพื่อใช้แทนความหมาย ดังนี้

N แทน จำนวนนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง

$\bar{X}$ แทน ค่าเฉลี่ย

S แทน ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

$\bar{D}$ แทน ค่าเฉลี่ยผลต่างของคะแนนก่อนระหว่างและหลังการทดลอง

SD แทน ค่าความเฉลี่ยเบี่ยงเบนมาตรฐานของค่าเฉลี่ยผลต่าง

t แทน ค่าสถิติที่ใช้ในการพิจารณาการแจกแจงแบบที่

sig แทน ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ได้นำเสนอเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

1. การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ทฤษฎีพัฒนาการหลักการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย และทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ จิตใจ และรูปแบบการเรียนการสอน วิเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์ และวิเคราะห์คำให้การสัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญ

2. การตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อ พัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

ระยะที่ 2 การศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE และเผยแพร่รูปแบบ

1. การทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ทั้งเอกสารคู่มือประกอบการใช้รูปแบบและแผนการจัดการเรียนรู้

2. การเผยแพร่รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยที่ได้ทดลองแล้ว ทั้งเอกสารคู่มือประกอบการใช้รูปแบบ และแผนการจัดการเรียนรู้

ระยะที่ 1 การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

ผู้วิจัยสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยจากการศึกษา ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม แนวคิดการพัฒนาจิตพิสัย แนวคิดการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ แนวคิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

การวิเคราะห์ทฤษฎีพัฒนาการความฉลาดทางอารมณ์

ผู้วิจัยวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ได้แก่ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ ทฤษฎีพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา ทฤษฎีทางอารมณ์ของออสซูเบล ทฤษฎีจิตสังคมของอิริคสัน และ ทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์ ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานในการจัดสร้างรูปแบบมีรายละเอียดดังตาราง 2

ตาราง 2 สรุปทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม		
เพียเจต์ (Piaget)	โคลเบอร์ก (Kohlberg)	แบนดูรา (Bandura)
แนวคิด พัฒนาการทางสติปัญญาเป็นผลจากการปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมโดยบุคคลพยายามปรับตัวให้อยู่ในสภาวะสมดุลด้วยการใช้กระบวนการดูดซึมและกระบวนการปรับให้เหมาะสมจนทำให้เกิดการเรียนรู้ โดยเริ่มจากการสัมผัส ต่อมาจึงเกิดความคิดทางรูปธรรมและพัฒนาไปเรื่อยๆ จนเกิดความคิดที่เป็นนามธรรมซึ่งเป็นการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามลำดับ	แนวคิด เป็นทฤษฎีที่สืบเนื่องมาจากทฤษฎีของเพียเจต์ วิธีการวิจัยที่โคลเบอร์กใช้คล้ายคลึงกับวิธีการของเพียเจต์ คือ สร้างสถานการณ์สมมติปัญหาทางจริยธรรมที่ผู้ตอบยากที่จะตัดสินใจได้ว่า "ถูก" "ผิด" "ควรทำ" หรือ "ไม่ควรทำ" อย่างเด็ดขาด เพราะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่างจากการวิเคราะห์คำตอบของผู้ตอบวัยต่างๆ โคลเบอร์กได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรม	แนวคิด แบนดูราได้ให้แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับจริยธรรมว่าเป็นความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์สำหรับการประเมินความผิดถูกของพฤติกรรม การคิดการให้เหตุผลของเด็กจะขึ้นอยู่กับอิทธิพลของกฎที่ใช้สำหรับการประเมินพฤติกรรมว่าถูกหรือผิด ต้องคิดถึงลักษณะของผู้กระทำ ลักษณะของพฤติกรรมและผลที่ตามมาการตัดสินใจจริยธรรมความถูกต้องผิดของ

ตาราง 2 (ต่อ)

ทฤษฎีพัฒนาการเด็กปฐมวัย		
เพียเจต์ (Piaget)	โคลเบอร์ก (Kohlberg)	แบบดورا (Bandura)
ขั้นพัฒนาการทางสติปัญญา การจัดระบบและรวบรวมกระบวนการต่างๆ ภายในโครงสร้างทางสติปัญญาและมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเป็นสาเหตุให้เด็กมีพัฒนาการทางสติปัญญาพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์จะเป็นไปตามลำดับขั้นเปลี่ยนแปลงข้ามขั้นไม่ได้ จึงแบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาออกเป็น 4 ขั้น แต่ละขั้นของพัฒนาการเป็น การก่อรูปแบบของพฤติกรรมซึ่งจะสำเร็จในตัวเอง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นจุดเริ่มต้นของขั้นต่อไป ขั้นต่างๆ มีดังนี้ 1. ขั้นการใช้การประสาทสัมผัส (Sensori-Motor Stage) เป็นขั้นทารกแรกเกิด 2 ปี มีการพัฒนาการทางความรู้เป็นไปตามแบบแผน (Scheme) ซึ่งเกี่ยวข้องกับโลกของวัยเด็กโดยใช้ประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว เช่น การดูดการคลำ การเปิดปาก การดูดนิ้ว การตี การมีปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งรอบตัว	ออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ขั้น ทั้งหมด 6 ขั้น ดังนี้ 1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์มี 2 ขั้น คือ ขั้นการลงโทษและเชื่อฟังและขั้นทำตามความพอใจของตน 2. ระดับตามกฎเกณฑ์ที่ 2 ขั้นคือ ขั้นทำตามความคาดหวังและยอมรับในสังคมและขั้นทำตามหน้าที่ทางสังคม 3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์มี 2 ขั้น คือ ขั้นทำตามสัญญาสังคมหรือประโยชน์ของบุคคลและขั้นทำตามกฎจริยธรรม พัฒนาการใช้เหตุผลจริยธรรมจะเป็นไปตามขั้นตอนข้ามขั้นไม่ได้ แต่การพัฒนาอาจหยุดชะงักอยู่ขั้นใดขั้นหนึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถทางปัญญาและเหตุการณ์การพัฒนาจริยธรรมขึ้นอยู่กับ การเรียนรู้ทางสังคมการมีบทบาททางสังคมเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาทฤษฎีกับการเรียนรู้ทางสังคม และมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาทางสติปัญญา	พฤติกรรม จึงใช้เกณฑ์ที่แตกต่างกัน และได้เสนอแนวคิดการเกิดจริยธรรมไว้ 6 ประการ 1. สิ่งที่เราเรียนรู้คือความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ มนุษย์เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ และเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดจากพฤติกรรม เมื่อเกิดเหตุการณ์หนึ่ง ก็มีความคาดหวังกับอีกเหตุการณ์หนึ่งได้ ความคาดหวังนี้ ทำให้มนุษย์ตัดสินใจทำหรือไม่ทำพฤติกรรมเพื่อให้เกิดผลที่ตนปรารถนา 2. วิธีการเรียนรู้ ส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ตรงของตนเองหรือเกิดจากการสังเกต พฤติกรรมและผลรวมที่เกิดกับผู้อื่นและจากการอ่านสิ่งที่ผู้อื่นบันทึกหรือจากคำบอกเล่าของผู้อื่น จากวิธีการเรียนรู้หลายรูปแบบทำให้มนุษย์เรียนรู้ได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว 3. ความเชื่อ ผลของการเรียนรู้ของมนุษย์จะพัฒนาเป็นความเชื่อ ซึ่งมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์

ตาราง 2 (ต่อ)

ทฤษฎีพัฒนาการเด็กปฐมวัย		
เพียเจต์ (Piaget)	โคลเบอร์ก (Kohlberg)	แบบดูรา (Bandura)
2. ขั้นก่อนการคิดเป็นรูปธรรม (Preoperational Thought Stage) ตั้งแต่ 2-7 ปี เรียนรู้ที่จะคิดรู้จักใช้สัญลักษณ์แทนวัตถุสิ่งของที่อยู่รอบๆ ตัวได้และรูปลักษณ์ภายในระดับของการคิดยังไม่เป็นระบบ 3. ขั้นการเรียนรู้สิ่งที่เป็นรูปธรรม (Concrete Operations Stage) อายุ 7-11 ปี เด็กจะเกิดการพัฒนาศักยภาพที่คิดอย่างเป็นระบบจะกระทำได้โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นรูปธรรม มีความคิดอย่างเป็นเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ทักษะความคิดทางสังคม และมีการพัฒนาทางจริยธรรม 4. ขั้นเรียนรู้สิ่งที่เป็นนามธรรม (Abstract Operations Stage) อายุ 11 ปี จนถึงผู้ใหญ่เป็นการพัฒนาการทางความคิดอย่างเป็นระบบ และสามารถนำไปสู่การคิดอย่างเป็นนามธรรม สามารถคิดหาเหตุผลนอกเหนือไปจากข้อมูลที่มีอยู่และตั้งข้อสมมุติฐานได้ รวมถึงการวางแผนแก้ปัญหา พัฒนาการทางสติปัญญา และพัฒนาการทางสังคมหรือจริยธรรมมีความเกี่ยวข้องกันการพัฒนากิจธรรมเกิดจากแรงจูงใจและในการพิจารณาเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นไปตามระดับขั้น	จากการวิเคราะห์ นักจิตวิทยา (สรวงศ์ โค้วตระกูล) ขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก กล่าวว่า 1. พัฒนาการจริยธรรมต้องเป็นไปตามขั้นจากต่ำลงไปสูง จะข้ามขั้นไม่ได้ จากผลการทดลองของนักจิตวิทยา มีข้อสังเกตว่าขั้นพัฒนาการไม่ได้เป็นไปตามลำดับขั้น 2. เน้นที่เหตุผลจริยธรรมและไม่ได้เน้นในเรื่องพฤติกรรมที่แสดงโดยบุคคลมีคำสั่งเผชิญปัญหาทางจริยธรรม ซึ่งมักจะไม่ตรงกัน ผลจากการวิจัยพบว่า มีน้อยคนที่จะใช้การตัดสินใจทางจริยธรรม ขั้นที่ 6 อาจเป็นเพียงขั้นอุดมการณ์ พฤติกรรมแต่ละอย่างแต่เมื่อถึงเวลาจริงๆ อาจจะมีพฤติกรรมข้อจำกัดที่สำคัญพัฒนาการทางจริยธรรมของ Kohlberg เป็นพัฒนา การเหตุผลจริยธรรมซึ่งต่างจากพฤติกรรม จริยธรรมเช่นเด็ก อาจ จะเรียนรู้ที่จะบอกเหตุผลที่ใช้ในการแสดงอีกแบบหนึ่งซึ่งไม่ตรงกับเหตุผลทางจริยธรรม พัฒนาการเหตุผลทางจริยธรรมมิใช่การรับรู้จากการสอนของผู้อื่นโดยตรง แต่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของตนเองต่อผู้อื่นและ	4. การควบคุมพฤติกรรมด้วยความคิด (Cognitive Control) มนุษย์สามารถคิดในเชิงประเมินว่าพฤติกรรมหนึ่งจะทำให้เกิดผลรวมอะไรบ้าง และผลรวมต่างๆ มีความน่าปรารถนามากน้อยเพียงใด การคิดเช่นนี้นำไปสู่การตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำ พฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งและนำไปสู่การบังคับตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามที่ตนตั้งใจไว้ 5. จริยธรรม เป็นกฎที่ใช้สำหรับการประเมินพฤติกรรมว่าถูกหรือผิด ซึ่งต้องคำนึงถึงลักษณะของผู้กระทำ พฤติกรรมและผลที่ตามมาทั้งในระยะสั้นและระยะยาว สภาพแวดล้อม ความรู้สึกของผู้กระทำ และปัจจัยอื่นๆ ดังนั้นการตัดสินใจความถูกผิดของพฤติกรรมต่างๆ จึงใช้เกณฑ์ที่แตกต่างกัน 6. การกำกับตนเอง (Self Regulation) การเรียนรู้กฎเกณฑ์ในการประเมินพฤติกรรมทำให้สามารถประเมินพฤติกรรมผู้อื่น และตนเองได้ทั้งในเชิงบวกและลบ ทำให้เกิดการกระทำในสิ่งที่จะนำไปสู่ปฏิกิริยาทางบวกและเลี่ยงการกระทำที่จะนำไปสู่ปฏิกิริยาทางลบ

ตาราง 2 (ต่อ)

ทฤษฎีพัฒนาการเด็กปฐมวัย		
เพียเจต์ (Piaget)	โคลเบอร์ก (Kohlberg)	แบบดورا (Bandura)
ของสติปัญญา	บทบาทของผู้อื่น เหตุผลจริยธรรม มีความสัมพันธ์ กับลักษณะต่าง ๆ ของบุคคลอื่น	ข้อจำกัดที่สำคัญ พัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของแบบดورا เป็นการเรียนรู้ว่าด้วยพฤติกรรมกระบวนการทางสมองและสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ การสร้างการเรียนรู้ให้เด็กต้องเปิดโอกาสให้เด็กลงมือปฏิบัติ มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ได้สัมผัสและตอบสนองกับประสบการณ์จริง ในการตัดสินใจเหตุผลทางจริยธรรมนั้นอายุไม่ได้เป็นสิ่งที่กำหนดในการให้เหตุผลทางจริยธรรม ความคิดการให้เหตุผลของเด็กจะขึ้นอยู่กับอิทธิพลของตัวแบบ ซึ่งเด็กจะสังเกตตัวแบบจากพฤติกรรมของผู้ใหญ่และบุคคลที่แวดล้อมรอบตัวเด็ก

จากการศึกษาทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ ทำให้ทราบว่า โครงสร้างทางสมองอวัยวะสั่งการทางร่างกาย จิตใจ บุคคล สังคม สภาพแวดล้อมและสื่อต่างๆ ล้วนมีอิทธิพลต่อการแสดงออกของพฤติกรรมมนุษย์ทั้งสิ้น ดังนั้นการเรียนรู้พฤติกรรม จะต้องคำนึงถึงหลายประการ ทั้งในด้านสติปัญญา อารมณ์ สิ่งแวดล้อม การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จึงควรปรับให้เหมาะสมกับระดับพัฒนาการของเด็กแต่ละวัยโดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสม

ผลจากการวิเคราะห์ทฤษฎีพัฒนาการของเด็กปฐมวัย สรุปได้ว่า ทฤษฎีพัฒนาการที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์ตามแนวคิดของนักจิตวิทยา ทฤษฎีพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของแบบดورا เป็นทฤษฎีที่เชื่อว่าการเรียนรู้คือการสังเกตเลียนแบบจากผู้ใกล้ชิดและเพิ่มแรงจูงใจและเป็นทฤษฎีกลุ่มปฏิสัมพันธ์และพัฒนาทางปัญญา โดยทั้งทฤษฎีของเพียเจต์ และทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก และทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบบดورا จัดอยู่ในทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มปฏิสัมพันธ์ กล่าวถึงพฤติกรรมแสดงออกของกระบวนการทางสมองและสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ การสร้างการเรียนรู้ให้เด็กต้องเปิดโอกาสให้เด็กลงมือปฏิบัติ มีปฏิสัมพันธ์กัน ได้สัมผัสและตอบสนองกับประสบการณ์จริง ส่วนทฤษฎีทางอารมณ์ของออซุเบล และ

ทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์เน้นการแสดงออกทางอารมณ์ ทั้งอารมณ์ของตนเองและการแสดงอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ทั้งนี้การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่เด็กพบได้สัมผัส ส่วนทฤษฎีจิตสังคมของอีริกสัน หากเด็กได้รับการสนับสนุนและยอมรับการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเด็กจะเกิดความภาคภูมิใจ จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี หากเด็กมีพัฒนาการเป็นไปอย่างสมวัย จะส่งผลให้มีปัญหาพฤติกรรมน้อย เด็กจะมีสุขภาพจิตดีปรับตัวเข้ากับผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ ได้ ส่งผลต่อการเรียนรู้ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก และทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูราเป็นทฤษฎีที่เหมาะสมกับการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัยในการวิจัยครั้งนี้

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการและการเรียนรู้ของนักจิตวิทยา สรุปได้ว่าพัฒนาการของเด็กและประสบการณ์ที่เด็กได้รับจากสภาพแวดล้อมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ของเด็กซึ่งผู้วิจัยได้สรุปประเด็นความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์เพื่อนำไปสร้างรูปแบบดังนี้

1. ด้านความรู้สึกลึกคิดเด็กปฐมวัยเป็นวัยที่เด็กมีความสามารถที่จะเรียนรู้และปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้น สิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กจึงเป็นสิ่งแปลกใหม่และน่าตื่นเต้นสำหรับเด็ก ถ้าเด็กได้รับการตอบสนองตรงกับความต้องการในช่วงเวลานั้นๆ เด็กจะมีความรู้สึกที่ดีและพึงพอใจ เป็นไปตามทฤษฎีปัญญาทางสังคม อีริกสัน (Erikson: 1963) เน้นการพัฒนาความรู้สึกภายในส่วนบุคคลออกเป็น 8 ขั้น ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นฐานของความรู้สึกที่ซับซ้อนยิ่งๆ ขึ้นไป อย่างต่อเนื่องตามวัยและการตอบสนองที่เหมาะสมของผู้ที่อยู่ใกล้ชิดจะนำไปสู่การพัฒนาบุคลิกภาพของแต่ละคน โดยในขั้นแรกเด็กได้รับความพอใจช่วงอายุ 0-1 ปี จากการเลี้ยงดูที่อบอุ่นก็จะพัฒนาไปสู่ความรู้สึกไว้วางใจ ผู้ใกล้ชิดและมองโลกในแง่ดี รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า เด็กเรียนรู้ที่จะช่วยตนเองอยากรู้อยากเห็นและชอบสำรวจสิ่งต่างๆ รอบตัวอย่างเปิดเผย ในช่วงที่สองอายุ 1-3 ปี เด็กจะพัฒนาความรู้สึกเป็นตัวของตัวเอง จากการที่ได้รับการสนับสนุนความเป็นอิสระอย่างเหมาะสม ซึ่งจะทำให้เด็กมีความรู้สึกกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ มากขึ้น อันจะนำไปสู่การพัฒนาความรู้สึกริเริ่มสร้างสรรค์ ช่วงที่ 3 อายุ 3-6 ปี เด็กจะเริ่มทำตามความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ทั้งด้านการพูดและการกระทำอาจมีการเลียนแบบผู้ใกล้ชิดและประสบการณ์ที่เด็กได้รับ สอดคล้องกับหลักการของทฤษฎีพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา ในทางกลับกันหากเด็กหากเด็กไม่ได้รับความเข้าใจและการยอมรับการแสดงออกเหล่านี้ ในแต่ละช่วงอายุนี้อาจส่งผลให้เกิดความคับข้องใจ และไม่สามารถพัฒนาต่อเนื่องไปในอีกช่วงวัยอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นฐานของความรู้สึกที่จะนำไปสู่การสร้างอารมณ์ที่มั่นคงและเชื่อมั่นในความสำเร็จของตนเอง และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่นในวัยที่สูงขึ้น

2. การรับรู้อารมณ์ของตนเองและผู้อื่น การพัฒนาทางอารมณ์ของเด็กเปลี่ยนไปตามวุฒิภาวะและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ออซูเบล (Ausubel. 1970) ค้นพบพัฒนาการทางอารมณ์เด็กโดยเริ่มต้นจากการแสดงอารมณ์ตื่นเต้นทั่วๆ ไป ไปสู่สภาพของอารมณ์พึงพอใจและไม่พึงพอใจ ซึ่งแบ่งแยกเป็นอารมณ์โกรธ รัก ชอบ ดีใจ วิทกกังวล การแสดงออกทางอารมณ์เป็นไปอย่างเปิดเผยและเกิดขึ้นไม่นานก็หายไป แต่อารมณ์นั้นเปลี่ยนแปลงง่ายมากอย่างไม่มีเหตุผล เนื่องจากเด็กวัยนี้ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางและการปรับตัวยังไม่ดีพอ การแสดงออกทางอารมณ์ค่อนข้างรุนแรง เอาแต่

ใจและเจ้าอารมณ์ อารมณ์ ร่าเริง และอารมณ์อยากรู้ อยากเห็น อารมณ์เหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปตามประสบการณ์ที่เด็กได้รับในช่วงปฐมวัย เด็กปฐมวัยสามารถรับรู้ความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น ตรงกับแนวคิดทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์ ในด้านการเข้าใจตนเอง (Intrapersonal Intelligence) รู้เท่าทันอารมณ์ ความคิด ความต้องการของตนเอง และด้านมนุษยสัมพันธ์ (Interpersonal Intelligence) การเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกของผู้อื่น ทั้งนี้เด็กสามารถรับรู้อารมณ์ ความรู้สึกของตนเองในด้านที่ตนพอใจหรืออารมณ์ด้านบวกก่อนอารมณ์ลบ และลักษณะอารมณ์ต่างๆ จะพัฒนาดีขึ้นเมื่ออายุ 4 ปี โดยสามารถบอกอารมณ์ สุข ทุกข์ โกรธ แปลงใจและกลัวได้ นอกจากนี้เด็กปฐมวัยสามารถทำความเข้าใจกับอารมณ์ หรือความรู้สึกของผู้อื่นและผสมผสานความรู้สึกของตนเองร่วมกับความรู้สึกของผู้อื่นได้ เมื่ออายุประมาณ 6 ปี เลวิส และมิเชลสัน (Lewis; & Michalson. 1983. อ้างอิงใน จิตตินันท์ เชชะคุปต์. 2542: 46)

3. ความรู้สึกผิดชอบ เด็กปฐมวัยยึดติดกับตนเองสูงมาก (Egocentrism) เด็กมักจะกระทำสิ่งต่างๆ ตามความคิดของตนเอง การรับรู้เหตุผลของผู้อื่นยังไม่ดีพอ ตามแนวคิดของเพียเจท์ (Piaget. 1965) และโคลเบอร์ก (Kohlberg. 1968) เชื่อว่าพัฒนาการด้านจิตใจของเด็กเชื่อมโยงกับความสามารถในการเข้าใจสิ่งต่างๆ รอบตัว เด็กจะแสดงออกโดยแสดงพฤติกรรม เพื่อพ้นจากการถูกลงโทษเท่านั้น เด็กยังเข้าใจเหตุผลได้ไม่ตื้นลึกของการกระทำจากความรู้สึกผิดชอบของตนเอง เมื่อเด็กได้รับการปลูกฝังให้เกิดการเรียนรู้จริยธรรม คุณธรรมในด้านความฉลาดทางอารมณ์ จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมก็จะพัฒนาความเข้าใจ ภายในจิตใจ รู้จักควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ดีขึ้นตามวุฒิภาวะของการเรียนรู้และประสบการณ์ที่เด็กได้รับ

การวิเคราะห์แนวคิดของรูปแบบการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์

จากการศึกษาเอกสารและสังเคราะห์แนวคิดหลักการและขั้นตอนการเรียนรู้มีความสัมพันธ์กับแนวคิดการเรียนรู้สรุปได้ว่า รูปแบบการเรียนรู้แบบจิตพิสัยของบลูม (ทิสนา แชมมณี. 2553: 44-46; อ้างอิงจาก Bloom. 1956) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น 3 ด้านคือ ด้านพุทธิพิสัยหรือด้านความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Domain) ด้านเจตคติหรือด้านจิตใจ อารมณ์และความรู้สึก (Affective Domain) และด้านทักษะคือ ด้านการปฏิบัติหรือการกระทำ (Psychomotor Domain) ซึ่งในด้านจิตพิสัยนี้ เขาได้จำแนกจุดมุ่งหมายออกเป็น 5 ระดับซึ่งสามารถอธิบายเป็นขั้นตอนสำคัญของการเกิดเจตคติและการพัฒนาลักษณะนิสัย ได้ดังนี้ 1) ขั้นการรับรู้ (Perceiving or Receiving) การที่บุคคลจะเกิดพัฒนาลักษณะนิสัยใดๆ ได้ บุคคลนั้นจะต้องมีโอกาสรับรู้และใส่ใจในสิ่งนั้นๆ ก่อน ดังนั้นหากเราต้องการจะพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมใดๆ ให้แก่บุคคล เราจึงต้องพยายามจัดสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนั้นเกิดการรับรู้และสนใจในคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมนั้นๆ 2) ขั้นการตอบสนอง (Responding) แม้บุคคลได้รับรู้และเกิดความสนใจในสิ่งนั้นแล้ว แต่หากไม่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งนั้น ความสนใจนั้นก็จะไม่ได้รับการพัฒนาไปจนถึงระดับการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ดังนั้น ในการสอนจึงจำเป็นต้องพยายามให้บุคคลนั้นมี

โอกาสตอบสนองต่อสิ่งนั้นและเกิดความรู้สึกพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นพัฒนาความสนใจที่มีอยู่ให้มากขึ้น 3) ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) หากบุคคลมีโอกาสดตอบสนองต่อสิ่งใดแล้วได้ รับผลที่พึงพอใจ บุคคลนั้นก็จะเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้น หากสามารถจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลนั้นจะได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมนั้นก็จะช่วยให้บุคคลเห็นคุณค่าของการปฏิบัติและเต็มใจที่จะปฏิบัติเช่นนั้นต่อไป 4) ขั้นการจัดระบบ (Organizing) การที่บุคคลเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมใดๆ แล้ว จะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นลักษณะนิสัยได้นั้น บุคคลนั้นจะต้องมีการนำไปปฏิบัติหรือนำไปใช้ในระบบชีวิตของตน การจัดระเบียบ หรือระบบในการปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมนั้นๆ ในวิถีการดำเนินชีวิตของตน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้นๆ ได้ก้าวไปสู่ขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย คือ ขั้นพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย และ 5) ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization) บุคคลที่สามารถปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมที่ยึดถือในวิถีการดำเนินชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอ ในที่สุดก็จะพัฒนาถึงขั้นพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัยของตน ซึ่งนับเป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาทาง ด้านจิตพิสัย

ดังนั้นรูปแบบการเรียนรู้แบบเน้นจิตพิสัย เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในผู้เรียน โดยผ่านทางประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วยการกระทำ การสังเกต การเลียนแบบ การร่วมมือ และการเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อย ซึ่งจะช่วยให้เกิดลดความขัดแย้ง เกิดการเรียนรู้ความรู้สึกของตนเอง และผู้อื่น และยอมรับความคิดเห็นจากการทำงานร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาลักษณะนิสัยด้านความฉลาดทางอารมณ์

แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นการเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อย โดยมีสมาชิกกลุ่มที่มีความสามารถแตกต่างกันประมาณ 3-5 คน ช่วยกันเรียนรู้เพื่อให้สู่เป้าหมายของกลุ่มด้วยการพึ่งพาช่วยเหลือ ปรีกษา การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และกระบวนการกลุ่มซึ่งการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม เป็นเทคนิคที่นักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้ทำการทดลองแล้วว่าเป็นการสอน ทักษะคิด ค่านิยม และจริยธรรมที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น กระบวนการกลุ่มจึงส่งผลโดยตรงต่อการเรียนรู้และปรับปรุงพฤติกรรมเพื่อให้เกิดการยอมรับจากกลุ่ม กล่าวคือ ช่วยให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ทำให้สมาชิกสามารถปฏิบัติตามให้เป็นไปตามความต้องการของกลุ่ม มีพฤติกรรมอันพึงประสงค์ ทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสนุกสนานและมีชีวิตชีวาจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์และความรู้สึกที่ดีต่อกัน อีกทั้งยังช่วยปลูกฝังความรู้ความเข้าใจซึ่งเกิดจากการได้ปฏิบัติจริง ทำให้ได้ผลงานที่มีประสิทธิภาพอันเกิดจากการเรียนรู้ร่วมกัน (Johnson; & Johnson. 1974: 213-240; Cooperative learning. Online; Roger T. Johnson; & David W. Johnson. Online)

แนวคิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ที่ให้ความสำคัญกับสุขภาพจิตของผู้เรียน อารมณ์ของผู้เรียนถือว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการจัดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ทำให้ผู้สอนจัดการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจของผู้เรียนมากยิ่งขึ้น โดยจัดบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา เพลิดเพลินกับการทำกิจกรรมต่างๆ ในชั้นเรียน มี

ความรู้สึกที่ดีต่อเพื่อน ครู กิจกรรมการเรียนการสอน และสภาพแวดล้อมรอบตัว นอกจากนั้น ความสุขยังมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเรียนรู้ของมนุษย์ กล่าวคือ เด็กหรือผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดี มีความจำระยะยาว และมีประสิทธิภาพในการคิดอย่างหลากหลาย ถ้าได้อยู่ในบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลาย มีความสุข ไม่เครียด หรือเร่งเรียนตลอดเวลา ซึ่งเป็นพื้นฐานของหลักการเรียนรู้ที่มีความสุข แนวคิดนี้มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ (นภเนตร ธรรมบวร. 2551: 15-23; พัทรี ผลโยธิน. 2552: 35-37)

1. การจัดการเรียนการสอนไม่จำกัดความคิดของเด็ก เปิดโอกาสให้เด็กได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่อิสระในการแสดงความคิด ความรู้สึกต่างๆ
2. การจัดการเรียนการสอนต้องสอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของเด็ก การเรียนรู้ต้องเน้นประสบการณ์การลงมือปฏิบัติจริง และ 3. บรรยากาศการเรียนการสอนควรส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลรอบข้าง และส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน

การศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม และรูปแบบการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีความฉลาดทางอารมณ์ ในด้านการรับรู้ตนเอง การควบคุมอารมณ์ตนเอง การเอาใจเขามาใส่ใจเรา การมีมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งเป็นความฉลาดทางอารมณ์ที่สำคัญที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นในวัยเด็ก จากหลักการและแนวคิดดังกล่าวทำให้ได้หลักการในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย หลักการปรับมโนทัศน์ หลักการลงมือปฏิบัติ หลักการเรียนรู้จากการสังเกตตัวเอง หลักการปฏิสัมพันธ์ หลักการเรียนรู้แบบร่วมมือ และหลักการเรียนรู้ที่มีความสุข

การวิเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ตอนนี้ผู้วิจัยได้นำเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะความฉลาดทางอารมณ์ การใช้รูปแบบ วิธีการ ที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ มาวิเคราะห์ประเด็นสำคัญในการพัฒนาและปลูกฝังความฉลาดทางอารมณ์ที่นำมาใช้ในงานวิจัย ดังแสดงตามตารางที่ 3

ตาราง 3 วิเคราะห์ความสอดคล้องของเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะความฉลาดทางอารมณ์

นักการศึกษา	คุณลักษณะของความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย			
	การรับรู้อารมณ์ตนเอง	การควบคุมอารมณ์ตนเอง	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา	การมีมนุษยสัมพันธ์
กรมสุขภาพจิต. 2547.	✓	✓	✓	
อัมพวัน ศรีหรั่งไพโรจน์. 2550.	✓			
ชำนาญ กงสะเต็น. 2550.	✓			
อารยา ผลธัญญา. 2550.	✓			
ชินเทีย. 2002.		✓		
สุหวัน คิม มินเจียงคิม เฮยวอน โซ. 2013.		✓		
นิสรา คำมานี. 2544.		✓		
จุฑานุช บุพานิช. 2547.		✓		
ปิยลักษณ์ พฤกษ์วัน. 2554.			✓	
วัฒนา ปุญญฤทธิ์. 2531.			✓	
กรีนเนอร์. 1989.			✓	
รัฐดาว พิศาลพงษ์. 2548.			✓	
คมเพชร ฉัตรศุภกุล. 2547.	✓	✓	✓	✓
วัชรระ บ้านภูมิ. 2550.				✓
ธนาภรณ์ ธนิตยธีรพันธ์. 2549.				✓
เยาวลักษณ์ ชำนาญพงษ์. 2546.				✓

ผลการวิเคราะห์สรุปได้ว่า กิจกรรมที่จัดเพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์เด็กปฐมวัย ในระดับปฐมวัย ใช้เทคนิคกิจกรรมกลุ่มเป็นส่วนใหญ่ ใช้เทคนิคการเลียนแบบ การแสดงบทบาทสมมุติ การเล่านิทานโดยใช้หนังสือนิทาน กิจกรรมการเคลื่อนไหวประกอบเพลงและกิจกรรมการเล่นเกม และยังพบว่า กิจกรรมที่นิยมนำมาทดลองใช้กับเด็กปฐมวัย คือการใช้นิทานและเพลงเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมสำหรับคุณลักษณะความฉลาดทางอารมณ์ที่นิยมอันดับแรกๆที่ควรจะมีในตัวผู้เรียน คือ การรับรู้อารมณ์ตนเอง เช่น งานวิจัยของกรมสุขภาพจิต (2547) ได้ศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะความฉลาดทางอารมณ์โดยใช้ชุดกิจกรรมการร้องเพลง การเล่านิทาน การเล่นเกม เพื่อให้เด็กมีความฉลาดทางเก่ง ดี มีความสุข และอัมพวัน ศรีหรั่งไพโรจน์ (2550); ชำนาญ

กงสะเต็น (2550) ได้ใช้กิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ ดนตรี และเพลง ส่วนด้านการควบคุมอารมณ์ตนเอง มีงานวิจัยในต่างประเทศที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของเด็กปฐมวัย เช่น ซูฮวัน คิม มินเจียง คิม เฮยวอน โช. (Soonhwan kim, Minjeong kim, Heayoun Cho. 2013) วิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมการควบคุมอารมณ์ตนเองเด็กที่มีความอดได้ รอได้ จะมีการปรับตัวในกิจวัตรประจำวันและเด็กผู้หญิงก็จะปรับตัวได้ดีกว่าเด็กผู้ชาย ในด้านการเอาใจเขามาใส่ใจเรา พบว่าระดับปฐมวัย ใช้กิจกรรมการเล่น หุ่น เกม การแสดงบทบาทสมมติ ส่วนเด็กระดับประถมศึกษาใช้กิจกรรม กลุ่มสัมพันธ์ ตัวแบบสัญลักษณ์ การแสดงบทบาท หุ่นจำลอง ตัวแบบสัญลักษณ์ ในระดับมัธยมใช้กิจกรรมชมตัวแบบจากวีดิทัศน์ (ประภาพร มั่นเจริญ. 2544; วัฒนา ปุญญฤทธิ์. 2534) ในด้านความมีมนุษยสัมพันธ์ พบว่า ระดับปฐมวัยใช้การเล่นประกอบหุ่นมือ กิจกรรมสนทนา ปฏิบัติจริง เล่นเกม การเล่นเกม ระดับประถมใช้กลุ่มสัมพันธ์ และยังพบว่า ผู้ที่มีความฉลาดทางอารมณ์และจะมีความรับผิดชอบและมีความอดทนมากกว่า (วัลลภา จันท์เพ็ญ. 2544)

สรุปได้ว่า การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์ สามารถพัฒนาและปลูกฝังให้กับเด็กปฐมวัยได้โดยผ่านกิจกรรม การเล่น หุ่น กิจกรรมเพลง การเล่นเกม การอ่านหนังสือนิทาน กิจกรรมกลุ่ม หุ่นจำลอง ฝึกปฏิบัติจริง และการเล่นบทบาทสมมติ กลุ่มสัมพันธ์ เป็นต้น

การวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ด้านการศึกษาปฐมวัย

1. คัดเลือกผู้เชี่ยวชาญด้านความฉลาดทางอารมณ์ 5 ท่าน โดยแบ่งเป็น ผู้เชี่ยวชาญด้านความฉลาดทางอารมณ์ 3 ท่าน และด้านการศึกษาปฐมวัย 2 ท่าน เพื่อสร้างเป็นกรอบแนวคิดความฉลาดทางอารมณ์ ดังนี้

การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือที่จะใช้ประกอบการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) (ไชย โพธิ์ลีตา 2548: 257-303) โดยผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศาสนา ที่มีบทบาททางเผยแผ่ความรู้ในเรื่องของความฉลาดทางอารมณ์ คือ 1) พระครูสังฆกิจพิมล (สุรศักดิ์ สุรญาโน) วัดชลประทานรังสฤษฎณ์ จังหวัดนนทบุรี ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาปฐมวัยและผู้เชี่ยวชาญในการปฏิบัติกับเด็กปฐมวัย 2 ท่าน คือ 1) ศาสตราจารย์ ดร.อารี สันตหวั ผู้อำนวยการโรงเรียนสาธิตบางนา จังหวัดสมุทรปราการ 2) อาจารย์บัวเครือ จักรบุตร ครูประจำชั้นสอนเด็กปฐมวัยชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนสนามบิน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 และจิตแพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพจิต 2 ท่าน คือ 1) นายแพทย์สุจรีต สุวรรณชีพ ที่ปรึกษากรมสุขภาพจิต และ 2) นายแพทย์อุดม เพชรสังหาร ผู้เชี่ยวชาญด้านการส่งเสริมศักยภาพสมองของเด็กและเยาวชน และรองประธานฝ่ายพัฒนาวิชาการ บริษัท รักลูกกรุ๊ป จำกัด

2. กำหนดกรอบในการสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมประเด็นเรื่องความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัยครั้งนี้เพื่อให้ได้รูปแบบที่ชัดเจน ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการสัมภาษณ์ในประเด็นโดยมีสาระของคำถาม 5 ประเด็น คือ 1) ความคิดเห็นในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ให้เกิดขึ้นกับเด็กปฐมวัย 2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ด้านใดที่ต้องพัฒนาหรือเสริมสร้างสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นสำคัญ 3) ปัจจัยและหลักการสอนที่ส่งเสริมให้เกิดความฉลาดทางอารมณ์ในเด็กปฐมวัย 4) เนื้อหาและกิจกรรมที่มีความเหมาะสมในการสอนให้เกิดความฉลาดทางอารมณ์ในเด็กปฐมวัย 5) วิธีการวัดความฉลาดทางอารมณ์ในเด็กปฐมวัย เมื่อได้ผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญความประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลมาประมวล เพื่อสร้างเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ให้กับเด็กปฐมวัยดังนี้

ประเด็นที่ 1 ผลจากการวิเคราะห์การบันทึกคำสัมภาษณ์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ให้เกิดขึ้นกับเด็กปฐมวัย สรุปได้ว่า ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านเห็นด้วยและให้ความสำคัญกับการพัฒนาในระดับเด็กปฐมวัยตามความคิดเห็นดังนี้ เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่มีความสำคัญในการพัฒนาเพราะเป็นระยะที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาในทุกด้าน ซึ่งเด็กจะซึมซับสิ่งต่างๆ รอบตัวได้ง่าย ประสบการณ์ต่างๆ ที่เด็กได้รับจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ นอกจากนี้เด็กยังเปรียบเหมือนผ้าขาวที่บุคคลรอบข้างสามารถพัฒนาได้ เพราะในปัจจุบันสังคมมีความอ่อนแอ เกิดการเอารัดเอาเปรียบ มีการคอร์รัปชัน ขาดความยับยั้งใจ ขาดความเอื้ออาทรต่อกัน คนเห็นแก่ตัว ขาดระเบียบวินัยและสื่อในปัจจุบันไม่ค่อยเอื้อต่อการพัฒนาสิ่งที่ดี เกิดวัฒนธรรมการเลียนแบบโดยไม่รู้ว่าอะไรถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ครูจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญรองจากพ่อแม่ที่ต้องบ่มเพาะความดีงามให้แก่เด็ก เพราะพ่อแม่มีเวลาน้อยเนื่องจากภาระเศรษฐกิจ ต้องฝากให้ญาติหรือพี่เลี้ยงเป็นผู้ดูแล การกระทำและบุคลิกภาพของครูมีส่วนสำคัญ เพราะเด็กจะเกิดการเลียนแบบ

สรุปได้ว่า การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญสำหรับสังคมไทยในปัจจุบัน เพื่อเด็กจะได้เติบโตเป็นคนมีจริยธรรมที่ดีในภายหน้าซึ่งเป็นอนาคตของชาติ เนื่องด้วยวัยเด็กปฐมวัยเป็นวัยที่สำคัญต่อการพัฒนาและการเรียนรู้ ประสบการณ์ต่างๆ จะส่งผลต่อเด็กในอนาคตและครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ จึงต้องให้แบบอย่างที่ดีแก่เด็กปฐมวัย และจัดประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์แก่เด็กปฐมวัย

ประเด็นที่ 2 ผลจากการวิเคราะห์การบันทึกคำสัมภาษณ์ความคิดเห็นเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ที่ต้องพัฒนาหรือเสริมสร้างสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นสำคัญ สรุปได้ว่า ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นนี้เป็นรายละเอียดคล้ายคลึงกันสามารถสรุปเป็นประเด็นหลักๆ ได้แก่ เรื่องการควบคุมอารมณ์ตนเอง ที่มีต่อการแสดงออกต่อผู้อื่น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา การสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อผู้อื่น

ประเด็นที่ 3 ปัจจัยและหลักการสอนที่ส่งเสริมให้เกิดความฉลาดทางอารมณ์ในเด็กปฐมวัย คือ การจัดกิจกรรมที่พัฒนาให้เด็กรู้จักรับรู้ความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น รวมทั้งการแสดงอารมณ์ในทางที่สังคมยอมรับ โดยผู้สอนต้องตระหนักเสมอว่า การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์นั้น

เป็นเรื่องของจิตใจไม่ใช่การสอนเนื้อหา แต่เป็นสิ่งที่บูรณาการทุกเรื่องในชั้นเรียน ครูต้องรับรู้ว่าเด็กมีความสำคัญควรได้รับความรัก ความเอาใจใส่ ให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับอารมณ์โดยใช้เหตุการณ์จริงที่ปรากฏในสถานการณ์ต่างๆ หรือใช้วรรณกรรม หนังสือนิทาน เป็นสื่อนำอารมณ์ให้เด็กแสดงออก นอกจากนี้การให้เด็กแต่งเรื่องขึ้นเอง รวมทั้งแสดงบทบาทสมมุติตามเรื่องที่แต่ง จะช่วยให้เด็กเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น และพัฒนาความสามารถในการแสดงออกทางอารมณ์ โดยครูสามารถจัดกิจกรรมบูรณาการเข้าไปในกิจวัตรประจำวันของเด็กได้ รวมทั้งสอดแทรกกิจกรรมการเล่นต่างๆ เพื่อช่วยพัฒนาอารมณ์ จิตใจของเด็กด้วย ทั้งนี้ต้องเริ่มต้นด้วยผู้ใหญ่ที่ต้องเป็นแบบอย่าง มีความมั่นคงทางอารมณ์ แสดงให้เด็กเห็นในการปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่น ความเป็นมิตร การช่วย เหลือแบ่งปัน การร่วมมือ โดยสนับสนุนให้เด็กช่วยเหลือกัน ไม่แข่งขันกัน ทำงานร่วมกัน มีบรรยากาศที่ดีเด็กแต่ละคนได้รับการยอมรับคุณค่า รวมทั้งการร้องเพลง ฟังดนตรีทำให้เด็กรู้สึกอบอุ่นสบายใจ ครูยิ้มแย้มแจ่มใสอารมณ์ดี อารมณ์ขัน รักเด็กอย่างเท่าเทียมกันเสมอต้นเสมอปลาย นอกจากนั้นต้องส่งเสริมให้เด็กรู้จักหลักของพรวาชาธรรมได้แก่

สัจจะ ความจริงใจต่อกัน ต้องพูดจริง ทำจริง ปฏิบัติตรงต่อหน้าที่

ทมะ รู้จักการข่มใจตนเอง ควบคุมอารมณ์ตนเอง ไม่แก่งแย่ง ระวังแก่งแย่งผู้อื่น
ไม่ดูถูกผู้อื่น บังคับตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี

ขันติ การมีความอดทน ขยันหมั่นเพียร อดทนต่อความยากลำบาก อดทนต่อปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ หนาว ร้อน ทนหนาว ทนร้อน ทนต่อความหิว ไม่หวั่นไหว ไม่อารมณ์เสีย อดทนต่อความเจ็บปวดทรมาน หกล้มเจ็บปวดรู้จักอดทนไม่ไว้วางใจเกินกว่าเหตุและอดทนต่อกิเลสสิ่งชั่วร้ายให้เกิดความอยาก

จาคะ คือการเสียสละไม่เห็นแก่ตัว แบ่งปันสิ่งของให้ผู้อื่นช่วยเหลือเกื้อกูล ปลูกไมตรี เต็มใจต่อกันทำให้สามัคคี สังคมสงบสุข ไม่มีปัญหาทะเลาะวิวาท ป้องกันไม่ให้เกิดโทษ ปัญหาอารมณ์รุนแรงเกิดขึ้น

ประเด็นที่ 4 เนื้อหาและกิจกรรมที่เหมาะสมในการสอนความฉลาดทางอารมณ์ในเด็กปฐมวัย จำเป็นต้องจัดให้สอดคล้องกับวัยของเด็ก ความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสนใจของเด็ก ดังนี้

1) การจัดกิจกรรมเด็กต้องได้รับการส่งเสริมให้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น เช่น การทำกิจกรรมกลุ่มเล็ก ๆ ฝึกการยอมรับความคิดเห็นของเพื่อน ช่วยกันแก้ปัญหา ทำให้เด็กมีโอกาสได้ร่วมมือกันทำงาน

2) เรียนรู้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมและพัฒนาไปสู่ทางธรรมง่าย ๆ จากตัวอย่างในนิทาน หรือเหตุการณ์ในสถานการณ์ต่างๆ

3) เรียนรู้จากกิจกรรมการเคลื่อนไหว การมีส่วนร่วมการแสดงออก

4) เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ทางอ้อม เช่น การสร้างสถานการณ์จำลอง การเล่นนิทาน การแสดงบทบาทสมมุติ

5) เรียนรู้จากการเล่น ครูอาจจัดหาของเล่นหาได้ง่ายจากธรรมชาติ บูรณาการกิจกรรมเข้ากับศิลปะ ดนตรี การแสดงบทบาทสมมุติและการสาธิต

6) การใช้คำถามฝึกให้เด็กคิดวิเคราะห์ ทำไม อย่างไร เพราะเหตุใด เช่น เมื่อแก้มเพื่อนเจ็บจะรู้สึกอย่างไร และหากตัวเองถูกแก้มจะรู้สึกอย่างไร เป็นต้น

7) การเป็นแบบอย่างที่ดีของครูทั้งบุคลิกภาพ การกระทำและคำพูด

ประเด็นที่ 5 วิธีการวัดความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย เป็นการประเมินตามสภาพจริงสามารถวัดได้ด้วยวิธีการสังเกตพฤติกรรมอย่างมีระบบขณะเด็กทำกิจกรรมประจำวันตามปกติทั้งในและนอกห้อง โดยใช้เครื่องมือการประเมินพฤติกรรมเป็นรายบุคคล เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ ตามรายการในแบบสังเกต

ผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในการส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีความฉลาดทางอารมณ์ สรุปว่า เด็กปฐมวัยเรียนรู้จากการสังเกต เลียนแบบ พฤติกรรมของบุคคลที่แวดล้อมใกล้ชิดเด็ก ผู้ใหญ่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตน การจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กเห็นตัวแบบที่มีความฉลาดทางอารมณ์สามารถใช้ขั้นตอนกระตุ้นให้เด็กเกิดความคิดความรู้สึก เพราะเด็กในวัยนี้ชอบและสนใจเรื่องราวในนิทาน ซึ่งสามารถใช้เพลงประกอบนิทาน หุ่นมือ หรือการแสดงบทบาทสมมุติที่เด็กมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมให้เด็กเกิดความสุขสนุกสนาน ปรับตัวในการทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น รู้จักแสดงความคิดเห็นชื่นชมความสามารถของผู้อื่น และสามารถแก้ปัญหาที่เกิดจากการขัดแย้ง ได้อย่างสันติวิธี

สร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

จากการประมวลเอกสาร วิเคราะห์ สังเคราะห์ ทฤษฎี แนวคิด หลักการที่เกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์และการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยนั้นควรประกอบด้วย 5 ขั้นตอนดังนี้คือ ขั้นที่ 1 ขั้นร้องเพลง (Singing : S) ขั้นที่ 2 ขั้นกระตุ้นความรู้ (Motivation : M) ขั้นที่ 3 ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I) ขั้นที่ 4 ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (Learning together : L) และ ขั้นที่ 5 ขั้นประเมินผล (Evaluation : E) ดังรายละเอียดตามตาราง 4

ตาราง 4 แสดงความสัมพันธ์ของขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้กับการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน

ขั้นตอน การจัดการเรียนรู้ SMILE	แหล่งข้อมูล		
	เอกสาร หนังสือ ตำราวิชาการ	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	การสัมภาษณ์
ขั้นร้องเพลง S (Singing :S)	- ทฤษฎีทางอารมณ์ของ ออซูเบล (Ausubel 1970) - หลักการจัดกิจกรรม เคลื่อนไหวและดนตรี (เยาวพา เดชะคุปต์ 2542: 52) - แนวคิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข (นภเนตร ธรรมบวร. 2551: 15-31)	- ผลการจัดกิจกรรม เคลื่อนไหวและจังหวะที่มีต่อ ความฉลาดทางอารมณ์ของ เด็กปฐมวัย (อัมพวัน ศรีหรั่งไพโรจน์. 2550.) - เซาร์อารมณ์ของเด็ก ปฐมวัยโดยการจัดกิจกรรม โยคะอาสนะประกอบ เสียงดนตรี (ชานาน กง สะเต็น. 2550.) - การใช้เสียงเพลงเพื่อ เสริมสร้างความฉลาดทาง อารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย (อารยา ผลัญญา. 2550.)	การแสดงออกอย่างมีความสุข ร่าเริง เบิกบานของเด็ก ๆ ดูได้จากการกระโดดโลดเต้นการร้องรำทำเพลง (อารี สันถนวี 2555. การสัมภาษณ์)
ขั้นกระตุ้นความรู้ M (Motivation)	- ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ - ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญา สังคมของแบเนดิกตา - การเล่นนิทาน (เกริก ยัยพันธ์. 2542.) - หลักการเรียนรู้โดยการสังเกต	- การสร้างสื่อการ์ตูน ภาพเคลื่อนไหว เพื่อพัฒนาทักษะความฉลาดอารมณ์สำหรับเด็กอนุบาล (จิณภัค รามสูตร. 2550.) - ผลของการเล่นนิทาน ประกอบภาพที่มีต่อ พฤติกรรมเอื้อเฟื้อของเด็กปฐมวัย (นฤมล จิวแพ. 2549.)	"เด็กสามารถอดได้ รอได้ จากการฝึกฝนให้รู้จักการรอคอย ผู้ใหญ่ในครอบครัวคือแบบอย่าง" (อารี สันถนวี. 2555. การสัมภาษณ์) "เด็กสมัยใหม่ต้องฝึกให้ทนต่อความรู้สึก ความต้องการของตนเอง บ้าง อาจให้เด็กดูภาพคนหิวไม่มีอาหารรับประทาน (พระครูสังฆกิจพิมล. 2555. การสัมภาษณ์)

ตาราง 4 (ต่อ)

ขั้นตอน การจัดการเรียนรู้ SMILE	แหล่งข้อมูล		
	เอกสาร หนังสือ ตำราวิชาการ	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	การสัมภาษณ์
ขั้นปฏิสัมพันธ์ I (Interaction)	- หลักการปรับมโนทัศน์ - ทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์	- ผลการจัดกิจกรรมการเล่นเกมที่มิตต่อเชาว์อารมณ์ของเด็กปฐมวัย (เยาวลักษณ์ ชำนาญพงษ์. 2546.)	"เมื่อเด็กได้เล่นได้พูดคุยทำงานร่วมกับผู้อื่นจะเกิดการเรียนรู้เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น พัฒนาไปสู่การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น" (อุดม เพชรสังหาร. 2554. การสัมภาษณ์)
ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน L (Learning together)	- ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ - แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ - ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก	- ผลการเรียนรู้แบบร่วมมือที่บูรณาการกับโยนิโสมนสิการที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4 (นิตยา คงเกษม. 2544.)	"การที่เด็กมีความฉลาดทางอารมณ์เพิ่มมากขึ้น มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ การที่เด็กลงมือปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มกับเพื่อน" (อารี สัตหจวี. 2555. การสัมภาษณ์) "สังเกตง่าย ๆ เด็กที่มีความฉลาดทางอารมณ์จะสร้างสัมพันธ์กับคนอื่นง่าย รู้จักให้ความร่วมมือ หากมีปัญหาทะเลาะกันสามารถใช้ไหวพริบแก้ปัญหาได้" (สุจิต สุวรรณชีพ. 2555. การสัมภาษณ์)

ตาราง 4 (ต่อ)

ขั้นตอน การจัดการเรียนรู้ SMILE	แหล่งข้อมูล		
	เอกสาร หนังสือ ตำราวิชาการ	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	การสัมภาษณ์
ขั้นประเมินผล E (Evaluation)	- หลักการประเมินค่า - แนวคิดการพัฒนาด้าน จิตพิสัย	- ผลการใช้สถานการณ์ จำลองและแรงเสริม ทางบวกที่มีต่อความฉลาด ทางอารมณ์ของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่2 (อภิษฎา ดวงจันทร์. 2544.) - การพัฒนาแบบประเมิน ความพร้อมด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคมของ นักเรียนระดับปฐมวัย โดย ใช้กิจกรรมการเล่น (วัชร บ้านภูมิ 2547.)	"หากพบพฤติกรรม เด็กที่ควบคุมอารมณ์ ตามความต้องการของ ตนเองได้ ครูหรือ ผู้ใหญ่ที่แวดล้อมเด็ก ต้องชมเชยเด็กทันที" (บัวเครือ จักรบุตร. 2555. การสัมภาษณ์)

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดเป็นโครงร่างของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

ขั้นร้องเพลง (Singing) หมายถึง การจัดกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยได้รับประสบการณ์เพื่อ กระตุ้นอารมณ์ให้เด็กเกิดความรู้สึกสนุกสนานอยากเรียนรู้ โดยการร้องเพลงและทำท่าทางประกอบ เพลงตามความคิดอย่างอิสระภายใต้บรรยากาศที่ผ่อนคลาย ผ่านกิจกรรมการร้องเพลง ดนตรี และการเคลื่อนไหว

ขั้นกระตุ้นความรู้ (Motivation) หมายถึง การจัดกิจกรรมให้กับเด็กปฐมวัยเพื่อกระตุ้นการ เรียนรู้ต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว ผ่านตัวแบบที่มีลักษณะความฉลาดทางอารมณ์ที่ครูกำหนดให้ โดยผ่าน กิจกรรมการเล่น หาดิน แสดงบทบาทสมมุติ กรณีตัวอย่างและสถานการณ์จำลอง

ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction) หมายถึง การจัดกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยได้สนทนาแลกเปลี่ยน ความคิดเห็น ความรู้สึกเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับจากตัวแบบ เปรียบเทียบข้อดีข้อเสีย ทำให้เกิด การเรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่การสรุปเป็นข้อคิดและการปฏิบัติกิจกรรมของตนเอง

ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (Learning together) หมายถึง การจัดกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยนำ ประสบการณ์ที่ได้รับจากขั้นกระตุ้นการเรียนรู้และขั้นปฏิสัมพันธ์ไปใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน โดยแบ่งกลุ่มเด็กเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มละ 3-5 คน เพื่อให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์ วางแผนการทำงานร่วมกัน ทำเด็กเข้าใจความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น เกิดการปรับตัวในการเรียนรู้ และรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้การปฏิบัติกิจกรรมบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

ขั้นประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การจัดกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยแต่ละกลุ่มสรุปผลการปฏิบัติกิจกรรม ไตร่ตรองและสะท้อนการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน โดยครูอำนวยความสะดวกให้เด็กได้นำเสนอผลงาน เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น ความเข้าใจ ความรู้สึกต่อตนเองและผู้อื่นจากการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเสริมแรงให้กับเด็กที่แสดงถึงความฉลาดทางอารมณ์

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้ง 3 แหล่ง ซึ่งได้แก่การวิเคราะห์แนวคิดหลักการและทฤษฎีพัฒนาการของเด็กปฐมวัยและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์ การวิเคราะห์จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ สรุปผลได้ว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์แบบ SMILE สำหรับเด็กปฐมวัย มีลักษณะเป็นรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมแบบดูราและรูปแบบการเรียนรู้แบบปฏิบัติจริง การวิเคราะห์คุณลักษณะความฉลาดทางอารมณ์จากข้อกำหนดขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและการศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ สามารถสรุปได้ว่า หลักการในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย 5 หลักการ ได้แก่ หลักการเรียนรู้อย่างมีความสุข หลักการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ หลักการปรับมีโนทัศน์ หลักการลงมือกระทำ และหลักการประเมินค่า นอกจากนี้ศึกษาแนวทางการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย ได้แก่ กิจกรรมดนตรีและการเคลื่อนไหว การเล่านิทาน การแสดงบทบาทสมมติ สถานการณ์จำลอง กระบวนการกลุ่ม และเทคนิคการส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย จากนั้นผู้วิจัยศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์โดยวิเคราะห์และสังเคราะห์ องค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์จากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประมวลกับผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ให้กับเด็กปฐมวัยเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้เกิดคุณลักษณะของความฉลาดทางอารมณ์ ซึ่งมีรายละเอียดของขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ดังนี้

ขั้นร้องเพลง (Singing : S) เป็นขั้นเริ่มต้นของการจัดกิจกรรมให้กับเด็กโดยครูสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ให้เด็กมีความรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย ด้วยการจัดกิจกรรมให้เด็กได้ร้องเพลง ฟังเพลง ทำท่าทางประกอบเพลงจากประสาทสัมผัสที่เด็กได้รับรู้ การได้ยินเสียงเพลงทำให้เด็กเกิดความสุขสนุกสนานพร้อมที่จะเรียนรู้ การส่งเสริมพัฒนาการเด็กโดยการใช้บทเพลง เป็นวิธีที่ได้ผลดีที่สุดวิธีหนึ่ง เนื่องจากเด็กเป็นผู้ชอบเพลงอยู่แล้วโดยธรรมชาติ ชอบกระโดดโลดเต้นไปตามจังหวะสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ของออซูเบล (Ausubel: 1970) หากเราสามารถนำเพลงมาประกอบการสอนโดยให้เด็กมีโอกาสได้ร้องเล่นหรือได้ฟัง เด็กก็จะเกิดความสุขสนุกสนานได้พักผ่อนจิตใจ ได้เปลี่ยนอิริยาบถ ได้ความรู้ เกิดความซาบซึ้งในความไพเราะของดนตรี เพลงดีๆ ที่มีความหมายดีๆ ก็มีคุณค่า ช่วยพัฒนาในด้านจิตใจของเด็ก และเด็กจะเกิดเจตคติที่ดีต่อเรื่องราวต่างๆ ที่บรรจุไว้ในเพลง โดยไม่ต้องบังคับแต่อย่างใด เสียงเพลงจึงมีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการของเด็ก ทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และที่สำคัญก็คือ เสียงเพลงช่วยให้การเรียนรู้ภาษาของเด็กเจริญอย่างรวดเร็ว (เยาวยา เดชะคุปต์. 2542: 15) โดยในขั้นนี้ผู้วิจัยนำแนวคิด

การจัดการเรียนการสอนของเด็กปฐมวัยที่ใช้เพลงมาจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กเกิดความสุข เพลิดเพลิน คลายความกังวล ซึ่งเป็นบรรยากาศทำให้เด็กเกิดความรู้สึกไม่เคร่งเครียด สามารถแสดงพฤติกรรมเคลื่อนไหวร่างกายตามบทเพลงได้อย่างอิสระทำให้เกิดความสนุกสนาน ถือเป็น การกระตุ้นร่างกายให้ตื่นตัว กระตือรือร้น มีแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ในขั้นต่อไป สอดคล้องกับแนวคิด ของ สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ (2557: 64) ที่กล่าวว่า การทำให้เด็กมีความสุขด้วยการจัดกิจกรรม โดยการใช้เพลง เพื่อให้เด็กมีจิตใจเบิกบานสนุกสนานพร้อมที่จะเรียนรู้ เป็นการกระตุ้นความรู้สึก ส่งผลให้เด็กมีสมาธิต่อการเรียนรู้ แนวคิดที่สนับสนุนขั้นนี้คือ แนวคิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข

ขั้นกระตุ้นความรู้ (Motivation : M) เป็นขั้นที่ครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กเรียนรู้ผ่านตัว แบบที่ครูกำหนด เพื่อจำแนกลักษณะพฤติกรรมของตัวแบบ สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ ผลที่ตัว แบบได้รับการแสดงพฤติกรรม โดยการอธิบายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทฤษฎีที่ สนับสนุนหลักการนี้คือทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา (Bandura. 1986) ที่อธิบายว่า การเรียนรู้จากตัวแบบให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากการสังเกตและ การเลียนแบบโดยบุคคลได้รับกระตุ้นเร้าความสนใจ เกิดความรู้คิดด้วยการสังเกตตัวแบบ ซึ่ง กระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบนี้ ประกอบด้วย กระบวนการตั้งใจในการสังเกต กระบวนการจดจำ กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ และกระบวนการจูงใจที่แสดงพฤติกรรม ตามตัวแบบ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้จากตัวแบบนี้เป็นการเรียนรู้ที่สามารถเกิดขึ้นได้ในเด็กปฐมวัย (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2556: 50; สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2553: 170)

ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I) เป็นขั้นที่ให้ความสำคัญกับการสร้างปฏิสัมพันธ์ของเด็ก การที่เด็กมีโอกาสมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มองเห็นการ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกันเกิดกระบวนการคิด วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ พฤติกรรมของตัวแบบ เพื่อจำแนกลักษณะพฤติกรรมที่ดีและไม่ดีของตัวแบบ ในสถานการณ์ที่ตัว แบบเผชิญอยู่ ผลที่ตัวแบบได้รับการแสดงพฤติกรรม สอดคล้องกับหลักการปรับโนทัศน์ที่เด็ก ปฐมวัยควรมีโอกาสได้อธิบายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ใช้เหตุผลอธิบายเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์ และตัวแบบกับบุคคลอื่น เพื่อปรับความคิดและสร้าง แนวทางปฏิบัติตนให้มีความเหมาะสมส่งผลให้เด็กขยายประสบการณ์ของตนเองได้มากขึ้นจากการ สนทนาร่วมกับเพื่อน ทฤษฎีที่สนับสนุนขั้นตอนนี้คือ ทฤษฎีพัฒนาทางสติปัญญาของเพียเจต์ ซึ่ง อธิบายว่า สติปัญญาเป็นหน้าที่พื้นฐานของชีวิตที่ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้าสิ่งแวดล้อมได้ดี โดยมีโครงสร้างทางปัญญาเป็นแบบแผนในการรู้คิดและแบบแผนในการกระทำอย่างมีระบบ และมี กระบวนการซึมซับประสบการณ์และขยายโครงสร้างทางปัญญา เพื่อให้เกิดการรักษาสมดุลใน โครงสร้างปัญญา ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ที่ส่งผลให้การเปลี่ยนแปลง ทางความคิดและความเข้าใจ (สิริมา ภิญโญนนตพงษ์. 2556: 55-56; วิลาสลักษณ์ ชวัณลลี. 2548: 49) และทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก สรุปได้ว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของ บุคคลนั้นพัฒนาไปทีละขั้นตามลำดับขั้นพัฒนาการ ควรส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการอธิบาย ปัญญา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จะทำให้เข้าใจความรู้สึกของคนอื่น มีพัฒนาการการ

ใช้เหตุผลทางจริยธรรมสูงขึ้น (อาร์บัทโนท์ และฟอท์. 2541: 26; สุรางค์ โค้วตระกูล. 2556: 68-75) และมีความรับผิดชอบในการกระทำและควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ส่งผลให้เด็กเกิดความเคารพในข้อตกลงของสังคมได้ดียิ่งขึ้น

ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (Learning together : L) เป็นขั้นตอนที่ให้ความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ที่ได้นั้นจำเป็นที่เด็กต้องใช้ประสาทสัมผัสลงมือกระทำด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ทฤษฎีที่สนับสนุนแนวคิดคือ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ และหลักการของแนวคิดแบบเรียนรู้แบบร่วมมือซึ่งหลักการนี้ส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้ร่วมกันภายใต้การจัดกิจกรรมแบบกลุ่ม โดยเปิดโอกาสให้เด็กทำงานเป็นกลุ่มย่อย ทำให้เด็กยอมรับซึ่งกันและกัน เห็นความสำคัญของผู้อื่น รับผิดชอบร่วมกัน แก้ปัญหาจากความขัดแย้งโดยการ ประนีประนอมและเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน (Slavin. 1983) โดยในการจัดกิจกรรมนี้ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้เข้าใจความสัมพันธ์ของการกระทำตนเองที่มีต่อเพื่อน เด็กจึงแสดงความเคารพต่อสิทธิหน้าที่ของตนเองและเพื่อน ส่งผลให้เกิดการเคารพข้อตกลงของกลุ่มด้วย (คมเพชร จัตรศุภกุล. 2547) และแนวคิดการเรียนรู้แบบการร่วมมือนี้ เด็กจะเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งมีรากฐานจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ที่เชื่อว่าการเกิดความรู้ขึ้นในตัวเองต้องใช้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางความคิดกับประสบการณ์ส่วนตน ร่วมกัน (สิริมา ภิญโญนันตพงษ์. 2556: 112) ดังนั้นการสร้างความรู้จึงมุ่งเน้นเป้าหมายการเรียนรู้ต้องมาจากการปฏิบัติจริงโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในบริบทจริง มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ระหว่างเด็กกับเพื่อน และบุคคลอื่นๆ เพื่อให้เด็กมีประสบการณ์ที่กว้างขวางและหลากหลาย ซึ่งการจัดการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติเป็นกลุ่ม โดยมีการเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันในทุกทิศทาง มีการช่วยเหลือและยอมรับซึ่งกันและกัน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มในการแก้ปัญหาจากความขัดแย้ง โดยมีพื้นฐานการเรียนรู้จากหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือที่เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการลงมือกระทำ รวมถึงการได้วางแผนก่อนลงมือกระทำ ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการและนำมาบูรณาการกับการเรียนรู้แบบร่วมมือหรือกระบวนการกลุ่ม ซึ่งทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือและแบ่งปันการแลกเปลี่ยนความคิดยอมรับผู้อื่น โดยสมาชิกแต่ละคนประกอบไปด้วย ผู้ที่มีความสามารถแตกต่างกันทำให้เกิดการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความพยายามเพื่อให้กลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้การทำงานร่วมมือกันจะทำให้เด็กเพิ่มความมั่นใจ กล้าแสดงออกในความสามารถของตนเอง มีความสัมพันธ์ทางบวกกับเพื่อนเกิดการเรียนรู้ในระดับสูงขึ้น

ขั้นประเมินผล (Evaluation : E) เป็นขั้นที่เด็กได้ทบทวนสิ่งที่ได้ประสบหรือเรียนรู้มา ขั้นนี้ผู้วิจัยได้พัฒนาเป็นขั้นสรุป เพื่อเป็นการช่วยให้เด็กได้ทราบผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นชัดเจน และพิจารณาว่าพฤติกรรมใดเป็นสิ่งที่ดีควรนำมาปฏิบัติ และพฤติกรรมใดไม่ควรนำมาปฏิบัติ เพื่อตัดสินใจเลือกเป็นการปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและทฤษฎีและแนวคิดที่สนับสนุนหลักการนี้คือ ทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์ โดยมีความเชื่อว่าเด็กแต่ละคนมีความสามารถเรียนรู้แตกต่างกัน การจัดการเรียนรู้ควรมุ่งส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกถึงความรู้สึกความสามารถ ความถนัดตามความ

สนใจของตนเอง และรู้จักแสดงออกทางการชื่นชม เห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่นซึ่งถือได้ว่าเป็นการพัฒนาสติปัญญาด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น การส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการอภิปรายปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันนั้นทำให้ลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น เพราะเด็กได้ใช้เหตุผลในการสะท้อนความคิดความรู้สึกร่วมกันการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเป็นลักษณะของการพัฒนาสังคมนิสัย สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม ที่อธิบายว่า หากบุคคลมีโอกาสรับรู้และตอบสนองต่อ สิ่งเร้าแล้วได้รับผลที่ความรู้สึกพึงพอใจและเห็นคุณค่าของการปฏิบัติและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันจนกระทั่งพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (ทิตนา แคมมณี. 2546: 44-46; สุรางค์ ไคว์ตระกูล. 2556: 274-275)

เมื่อได้รูปแบบแล้วดำเนินการสร้างคู่มือประกอบการใช้รูปแบบและแผนการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

รายละเอียดของขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ประกอบด้วยขั้นตอนดำเนินการดังนี้

1. จุดประสงค์ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE สำหรับพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ซึ่งเป็นคุณลักษณะทางด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคมของเด็กปฐมวัยที่เข้าใจมองเห็นคุณค่าและเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว โดยการแสดงออกถึงการรับรู้อารมณ์สามารถควบคุมอารมณ์ รู้จักการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และมีมนุษยสัมพันธ์โดยสังเกตจาก

1.1 การรับรู้อารมณ์ตนเอง หมายถึง การที่เด็กปฐมวัย รู้จัก เข้าใจความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์ของตนเองตามสถานการณ์ที่เป็นอยู่ โดยการแสดงออกถึงการสนุกสนาน ร่าเริงแสดงออกและภาคภูมิใจต่อตนเอง ซึ่งพฤติกรรมแสดงออกดังนี้

1.1.1 สนุกสนาน ร่าเริง หมายถึง การแสดงออกถึงพฤติกรรมของเด็กปฐมวัยที่ยิ้มแย้มแจ่มใสเข้ากับคนง่าย

1.1.2 การกล้าแสดงออก หมายถึง การที่เด็กกล้าพูด กล้าบอกตามความต้องการของตนเองให้กับผู้อื่นรับรู้

1.1.3 การภูมิใจในตนเอง หมายถึง การที่สามารถบอกเล่าถึงสิ่งที่เด็กดีใจ ในสิ่งที่สามารถทำสำเร็จได้ด้วยตนเอง

1.2 การควบคุมอารมณ์ตนเอง หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดงออกในการยับยั้งความต้องการที่เกิดขึ้นโดยการอดทน รอคอย ควบคุมการกระทำของตน รู้จักปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม รู้จักบทบาทของตนเอง มีความตั้งใจมุ่งมั่นพยายามทำกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายอย่างจริงจัง

1.2.1 การอดทน รอคอย หมายถึง การที่เด็กสามารถควบคุมความต้องการของตนเองโดยรู้จักอดได้ รอได้ ไม่แทรกแซงลำดับของผู้อื่น

1.2.2 การมุ่งมั่นพยายาม หมายถึง การที่เด็กมีสมาธิ สามารถปฏิบัติกิจกรรมได้นานขึ้น ตั้งแต่ต้นจนจบไม่ล้มเลิกกลางคัน

1.2.3 การปรับตัว หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยรู้จักยืดหยุ่นต่อความต้องการของตนเอง รู้จักปรับใจได้เมื่อไม่ได้สิ่งที่ต้องการ

1.3 การเอาใจเขามาใส่ใจเรา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยเข้าใจความรู้สึกผู้อื่นในขณะที่เผชิญสถานการณ์อยู่ มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือแบ่งปัน ห่วงใย ให้กำลังใจ มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งพฤติกรรมแสดงออกดังนี้

1.3.1 การช่วยเหลือและแบ่งปัน หมายถึง การที่เด็กแสดงพฤติกรรมการช่วยเหลือในการจัดเตรียม และเก็บวัสดุอุปกรณ์ การพูดแนะนำวิธีการลงมือปฏิบัติกิจกรรมให้แก่เพื่อน และแบ่งหรือให้เพื่อนมีวัสดุอุปกรณ์ของตนเอง ชักชวนเพื่อนร่วมใช้อุปกรณ์ร่วมกัน

1.3.2 การห่วงใยให้กำลังใจ หมายถึง การที่เด็กรู้จักเอื้ออาทรห่วงใย ให้กำลังใจโดยการปลอบใจ เมื่อผู้อื่นเดือดร้อน

1.3.3 การซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น หมายถึง การที่เด็กรู้จักพูดความเป็นจริงและเคารพสิทธิของผู้อื่น ไม่หยิบของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง

1.4 การมีมนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยให้ความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม โดยการยอมรับผู้อื่น รู้จักฟัง และพูด รู้จักถูก รู้จักผิด และสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งได้เสร็จ ซึ่งพฤติกรรมแสดงออกดังนี้

1.4.1 การร่วมมือ หมายถึง การที่เด็กแสดงพฤติกรรมร่วมมือร่วมใจ ในการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อให้บรรลุตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้

1.4.2 การแก้ปัญหาความขัดแย้ง หมายถึง การที่เด็กมีความสามารถในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยไม่ใช้ความรุนแรง

1.4.3 การยอมรับผู้อื่น หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดงท่าทางเป็นมิตร มีไมตรีกับผู้อื่น ยอมรับความคิดเห็นข้อเสนอแนะของผู้อื่น

2. สารการเรียนรู้ที่ใช้ในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัยคือ องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ประกอบไปด้วย การรับรู้อารมณ์ตนเอง การควบคุมอารมณ์ตนเอง และองค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นประกอบด้วย การเอาใจเขามาใส่ใจเราและการมีมนุษยสัมพันธ์ ประกอบกับองค์ความรู้ที่เป็นเรื่องราวต่างๆ รอบตัวเด็กตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย โดยครูผู้สอนสามารถกำหนดสาระขึ้นเองให้มีความสอดคล้องกับสภาพบริบทแวดล้อมตัวเด็กและตามความสนใจของเด็ก ในสาระที่ควรรู้ ได้แก่ เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสภาพแวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัวและสิ่งต่างๆ รอบตัว

3. ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ SMILE

รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย เป็นกระบวนการจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัยได้เรียนรู้อย่างมีความสุข สนุกสนาน ภายใต้บรรยากาศผ่อนคลายความกังวลด้วยการร้องเพลง เคลื่อนไหวร่างกายตามความรู้สึกกับทำนองเพลง ได้เรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ ที่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความรู้สึก ได้อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันเกี่ยวกับตัวแบบ คิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างต้นแบบกับสถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ การแสดงพฤติกรรมของตัวแบบและผลของการกระทำที่ตัวแบบได้รับ เด็กสามารถประเมินคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับจากตัวแบบ เพื่อสร้างเป็นแนวทางปฏิบัติ

ตน แล้วนำไปประยุกต์ใช้ในการลงมือปฏิบัติตนในการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับเพื่อน โดยส่งเสริมให้มีปฏิสัมพันธ์และเสริมแรงกันในเชิงบวกทันที เมื่อเด็กแสดงออกถึงพฤติกรรมความฉลาดทางอารมณ์ โดยนำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นขั้นตอนการสอน 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ร้องเพลง (Singing) หมายถึง การจัดกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยได้รับประสบการณ์เพื่อกระตุ้นอารมณ์ให้เด็กเกิดความรู้สึกสนุกสนานอยากเรียนรู้ โดยการร้องเพลงและทำท่าทางประกอบเพลงตามความคิดอย่างอิสระภายใต้บรรยากาศที่ผ่อนคลาย ผ่านกิจกรรมการร้องเพลง การเคลื่อนไหว และดนตรี

2.1 กระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกเด็กด้วยการร้องเพลงที่สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้สั้นๆ และเด็กร้องตาม

2.2 เปิดโอกาสให้เด็กแสดงท่าทางอย่างอิสระตามเสียงเพลงทั้งแสดงท่าทางเดี่ยว หรือ ทำท่าทางแบบกลุ่ม

ขั้นที่ 2 กระตุ้นความรู้ (Motivation) หมายถึง การจัดกิจกรรมให้กับเด็กปฐมวัยเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว ผ่านตัวแบบที่มีลักษณะความฉลาดทางอารมณ์ที่ครูกำหนดให้ โดยผ่านกิจกรรมการเล่านิทาน แสดงบทบาทสมมุติ กรณีตัวอย่างและสถานการณ์จำลอง

2.1 กระตุ้นความสนใจเด็กโดยการสนทนาซักถามถึงประสบการณ์เดิมของเด็กเกี่ยวกับเรื่องที่จะเรียน เพื่อเชื่อมโยงกับตัวแบบที่ครูจะนำเสนอ

2.2 นำเสนอตัวแบบโดยผ่านกิจกรรมการเล่านิทาน การแสดงบทบาทสมมุติ สถานการณ์จำลองหรือกรณีตัวอย่าง

ขั้นที่ 3 ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) หมายถึง การจัดกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยได้สนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึกเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับจากตัวแบบ เปรียบเทียบข้อดีข้อเสีย ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่การสรุปเป็นข้อคิดและการปฏิบัติกิจกรรมของตนเอง

3.1 กระตุ้นให้เด็กสนทนาถึงสถานการณ์ที่ปรากฏเพื่อหาสาเหตุแล้วเชื่อมโยงความสัมพันธ์ที่ส่งผลถึงตัวแบบและส่งผลต่อสิ่งต่างๆ เช่น หากเด็กๆ วิ่งเล่นที่สนามกับเพื่อนๆ แล้วบังเอิญชนกับเพื่อนเด็กๆ จะทำอย่างไร เป็นต้น

3.2 เด็กและครูช่วยกันสรุปข้อคิดที่ได้จากตัวแบบเพื่อให้เห็นข้อดีของการมีความฉลาดทางอารมณ์ และนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติการ เช่น ถ้าเด็กๆ เจอสถานการณ์อย่างนี้จะทำอย่างไร และต้องปฏิบัติอย่างไร

3.3 เด็กทบทวนข้อคิดที่ได้จากการสังเกตตัวแบบมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

ขั้นที่ 4 เรียนรู้ร่วมกัน (Learning together) หมายถึง การจัดกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยนำประสบการณ์ที่ได้รับจากขั้นกระตุ้นการเรียนรู้และขั้นปฏิสัมพันธ์ไปใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน โดยแบ่งกลุ่มเด็กเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มละ 3-5 คน เพื่อให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์ วางแผนการทำงานร่วมกัน ทำเด็กเข้าใจความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น เกิดการปรับตัวในการเรียนรู้ และรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้การปฏิบัติกิจกรรมบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

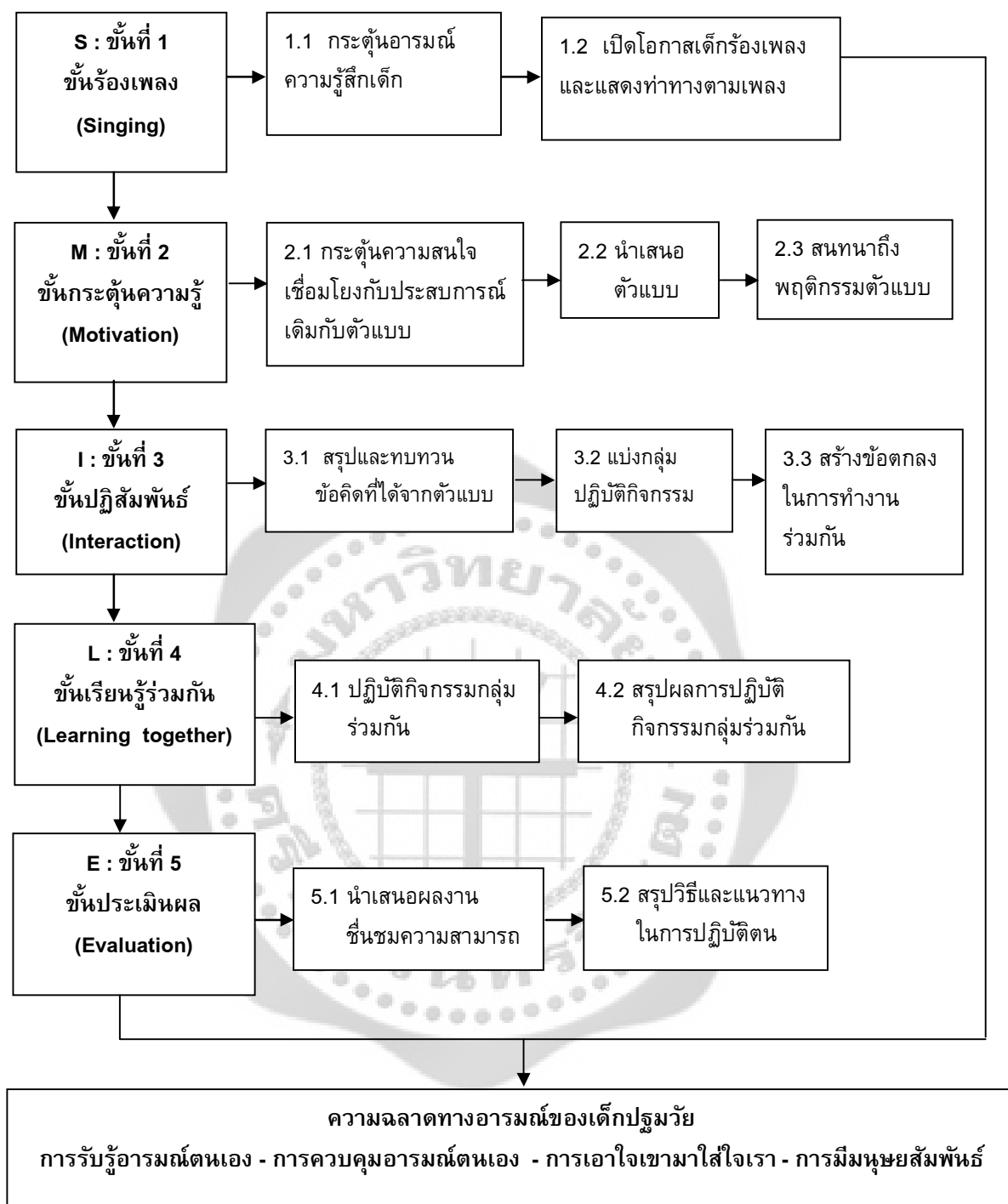
4.1 แบ่งกลุ่มเด็กออกเป็น 3-5 คน ครูกำหนดเวลาในการทำงานกลุ่มร่วมกัน

4.2 ให้เด็กสร้างข้อตกลงในการทำงานร่วมกัน เช่น วางแผนการทำงาน แบ่งหน้าที่ รับผิดชอบ รับฟังความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่ม

ขั้นที่ 5 ประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การจัดกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยแต่ละกลุ่มสรุปผลการปฏิบัติกิจกรรม ไตร่ตรองและสะท้อนการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน โดยครูอำนวยความสะดวกให้เด็กได้นำเสนอผลงาน เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึกต่อตนเองและผู้อื่นจากการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเสริมแรงให้กับเด็กที่แสดงถึงความฉลาดทางอารมณ์

5.1 เด็กนำเสนอผลงานของกลุ่มและแสดงความรู้สึกชื่นชมผลงานกลุ่มตนเองและกลุ่มอื่นๆ เด็กอภิปรายถึงการปฏิบัติงานกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการทำงาน ปัญหาที่เกิดขึ้นและวิธีการแก้ไขปัญหของเด็กๆ ครูชมเชยและพบพฤติกรรมในทางบวกและเสนอวิธีการแก้ปัญหา

5.2 ครูและเด็กร่วมกันสรุปแนวทางปฏิบัติตนในการเป็นผู้ที่มีความฉลาดทางอารมณ์อีกครั้งเพื่อให้การจัดการเรียนรู้แบบ SMILE สำหรับพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยบรรลุเป้าหมายที่สำคัญคือตัวแบบที่เด็กสังเกตจะต้องแสดงพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการมีความฉลาดทางอารมณ์และดำเนินการจัดการเรียนรู้ตามขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดัง ภาพประกอบ 10

ภาพประกอบ 10 กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE
สำหรับพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

การตรวจสอบคุณภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์

ผู้วิจัยนำรูปแบบที่สร้างขึ้นเสนอผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน พิจารณาตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสม ทั้งในด้านเนื้อหา แนวคิด ทฤษฎีการจัดการเรียนรู้ ซึ่งได้ผลการพิจารณา ดังปรากฏในตาราง 5

ตาราง 5 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนการประเมินรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE และเอกสารประกอบการใช้รูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ

ประเด็นการพิจารณา	M	SD	ระดับ ความเหมาะสม
1. การอธิบายความเป็นมาของรูปแบบการจัดการเรียนรู้	4.80	.44	มากที่สุด
2. แนวคิดทฤษฎีพื้นฐานนำไปสู่การกำหนดกรอบความคิด เกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย	4.60	.54	มากที่สุด
3. จุดมุ่งหมายของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ใช้พัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย	4.60	.54	มากที่สุด
4. กระบวนการจัดการเรียนรู้ขั้นร้องเพลง (Singing) สอดคล้อง กับพัฒนาการและการเรียนรู้	5.00	.00	มากที่สุด
5. กระบวนการจัดการเรียนรู้ขั้นกระตุ้นความรู้ (Motivation) สอดคล้องกับพัฒนาการและการเรียนรู้	4.80	.44	มากที่สุด
6. กระบวนการจัดการเรียนรู้ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction) สอดคล้องกับพัฒนาการและการเรียนรู้	4.80	.44	มากที่สุด
7. กระบวนการจัดการเรียนรู้ ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (Learning together) สอดคล้องกับพัฒนาการและการเรียนรู้	4.80	.44	มากที่สุด
8. กระบวนการจัดการเรียนรู้ขั้นประเมินผล (Evaluation) สอดคล้องกับพัฒนาการและการเรียนรู้	4.40	.54	มาก
9. บทบาทครูในการจัดประสบการณ์	4.80	.44	มากที่สุด
10. แผนการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบ SMILE มีความ สอดคล้องกับจุดประสงค์	4.40	.54	มาก
11. กิจกรรมการเรียนรู้การสอนสอดคล้องกับพัฒนาการและการ เรียนรู้ของเด็กปฐมวัย	4.80	.44	มากที่สุด
12. สื่อการเรียนการสอนเหมาะสมกับการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย	4.80	.44	มากที่สุด

ตาราง 5 (ต่อ)

ประเด็นการพิจารณา	M	SD	ระดับ ความเหมาะสม
13. ระยะเวลาในการจัดประสบการณ์ในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์มีความเหมาะสม	4.80	.44	มากที่สุด
14. การวัดและประเมินผลมีความสอดคล้องกับจุดประสงค์และกระบวนการจัดการเรียนรู้	4.40	.54	มาก
15. ครูสามารถจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการสอนได้ง่าย	4.80	.44	มากที่สุด
16. รูปแบบ SMILE สามารถนำไปใช้ได้ในการเรียนการสอนปกติทั่วได้	5.00	.00	มากที่สุด
17. ครูปฐมวัยสามารถนำรูปแบบ SMILE ไปใช้ได้ตามคู่มือ	4.80	.44	มากที่สุด
18. รูปแบบ SMILE เป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ให้กับเด็กปฐมวัย	5.00	.00	มากที่สุด
รวม	4.70	0.32	มากที่สุด

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตาราง 5 พบว่า การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE และเอกสารคู่มือประกอบการใช้รูปแบบจัดการเรียนรู้ โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน มีค่าเฉลี่ยโดยรวม 4.70 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.32 สรุปว่ามีความเหมาะสมมากที่สุด โดยมีประเด็นการพิจารณา 3 ประเด็นในเรื่อง แผนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ SMILE มีความสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ขั้นประเมินผล (Evaluation) สอดคล้องกับพัฒนาการเด็กปฐมวัย และการวัดและประเมินผลมีความสอดคล้องกับจุดประสงค์และกระบวนการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก นอกจากนั้นประเด็นต่างๆ มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ดังนั้นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัยในการวิจัยครั้งนี้คือรูปแบบ SMILE

ระยะที่ 2 การศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE และเผยแพร่รูปแบบ

เมื่อผู้วิจัยดำเนินการทดลองเพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้วยรูปแบบ SMILE แล้ว นำข้อมูลการประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไปวิเคราะห์ ดังนี้

ผลการศึกษาระดับการส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการได้รับการจัดการเรียนรู้ ในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

การวิเคราะห์ตอนนี้ มุ่งศึกษาว่าเด็กปฐมวัยในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 25 คน มีคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยจำนวน 30 ข้อ ที่แบ่งเป็นรายองค์ประกอบ คือองค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง 16 ข้อ ประกอบด้วย ประเด็นการรับรู้อารมณ์ตนเอง (8 ข้อ) และการควบคุมอารมณ์ตนเอง (8 ข้อ) องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น 14 ข้อ ประกอบด้วย ประเด็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (7 ข้อ) และการมีมนุษยสัมพันธ์ (7 ข้อ) ที่ได้จากการประเมินก่อนและหลังการทดลอง มาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย(M) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และแปลความหมายค่าเฉลี่ยคะแนนรายด้าน 7 ข้อ 8 ข้อ และรวมทั้งหมด 30 ข้อ โดยใช้เกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ยดังนี้

เกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ยคะแนน 7 ข้อ 8 ข้อและ 30 ข้อ

7 ข้อ	8 ข้อ	14 ข้อ	16 ข้อ	30 ข้อ	แปลความหมายว่าเด็กแสดง
00.0 – 05.60	00.0 - 06.40	00.0 - 11.20	00.0 - 12.80	00.0 - 24.0	ไม่แสดงออกเลย
05.61 – 11.20	06.41 - 12.80	11.21 - 22.40	12.81 - 25.60	24.1 - 48.0	ได้โดยให้ผู้อื่นบอกทุกครั้ง
11.21 – 16.80	12.81 - 19.20	22.41 - 32.60	25.61 - 38.40	48.1 - 72.0	ได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้ง
16.81 - 22.40	19.21 - 25.60	32.61 - 44.80	38.41 - 51.20	72.1 - 96.0	ได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่
22.41 - 28.00	25.61 - 32.00	44.81 - 56.00	51.21 - 64.00	96.1 - 120.0	ได้ด้วยตนเองทุกครั้ง

ผลการวิเคราะห์ปรากฏดังตาราง 6

ตาราง 6 ค่าเฉลี่ยคะแนนการวัดความฉลาดทางอารมณ์ในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ความฉลาดทางอารมณ์	K	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง		
		M	SD	แสดงออก	M	SD	แสดงออก
กลุ่มทดลอง(n=25)							
ด้านในตนเอง	16	38.68	4.98	เป็นส่วนใหญ่	58.44	1.70	ด้วยตนเองทุกครั้ง
การรับรู้อารมณ์ตนเอง	8	20.00	3.05	เป็นส่วนใหญ่	29.76	1.09	ด้วยตนเองทุกครั้ง
การควบคุมอารมณ์ตนเอง	8	18.68	2.78	เป็นบางครั้ง	28.68	1.21	ด้วยตนเองทุกครั้ง
ด้านในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น	14	33.64	3.13	เป็นส่วนใหญ่	50.52	1.58	ด้วยตนเองทุกครั้ง
การเอาใจเขามาใส่ใจเรา	7	16.80	1.93	เป็นบางครั้ง	25.04	1.01	ด้วยตนเองทุกครั้ง
การมีมนุษยสัมพันธ์	7	16.84	1.77	เป็นส่วนใหญ่	25.48	1.47	ด้วยตนเองทุกครั้ง
ความฉลาดทางอารมณ์รวม	30	72.32	7.12	เป็นส่วนใหญ่	108.96	2.50	ด้วยตนเองทุกครั้ง

ตาราง 6 (ต่อ)

ความฉลาดทางอารมณ์	K	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง		
		M	SD	แสดงออก	M	SD	แสดงออก
กลุ่มควบคุม(n=25)							
ด้านในตนเอง	16	38.92	4.68	เป็นส่วนใหญ่	39.60	5.02	เป็นส่วนใหญ่
การรับรู้อารมณ์ตนเอง	8	19.64	2.75	เป็นส่วนใหญ่	20.12	2.97	เป็นส่วนใหญ่
การควบคุมอารมณ์ตนเอง	8	19.28	2.82	เป็นส่วนใหญ่	19.48	2.90	เป็นส่วนใหญ่
ด้านในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น	14	34.00	3.68	เป็นส่วนใหญ่	34.60	3.96	เป็นส่วนใหญ่
การเอาใจเขามาใส่ใจเรา	7	16.68	2.46	เป็นบางครั้ง	16.96	2.49	เป็นส่วนใหญ่
การมีมนุษยสัมพันธ์	7	17.32	1.86	เป็นส่วนใหญ่	17.64	2.09	เป็นส่วนใหญ่
ความฉลาดทางอารมณ์รวม	30	72.92	7.80	เป็นส่วนใหญ่	74.20	8.455	เป็นส่วนใหญ่

ผลการวิเคราะห์ตาราง 6 พบว่า ก่อนการทดลอง ความฉลาดทางอารมณ์โดยเฉลี่ยรวมทั้งในกลุ่มทดลอง ($M = 72.32$) และในกลุ่มควบคุม ($M = 72.92$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่

เมื่อพิจารณาแยกองค์ประกอบและรายประเด็นแล้วพบว่า

องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเองทั้งในกลุ่มทดลอง ($M = 38.68$) และในกลุ่มควบคุม ($M = 38.92$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยประเด็นการรับรู้อารมณ์ตนเองทั้งในกลุ่มทดลอง ($M = 20.00$) และในกลุ่มควบคุม ($M = 19.64$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ แต่ประเด็นการควบคุมอารมณ์ตนเองในกลุ่มทดลอง ($M = 18.68$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและบางครั้งต้องให้ผู้อื่นบอก ส่วนในกลุ่มควบคุม ($M = 19.28$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่

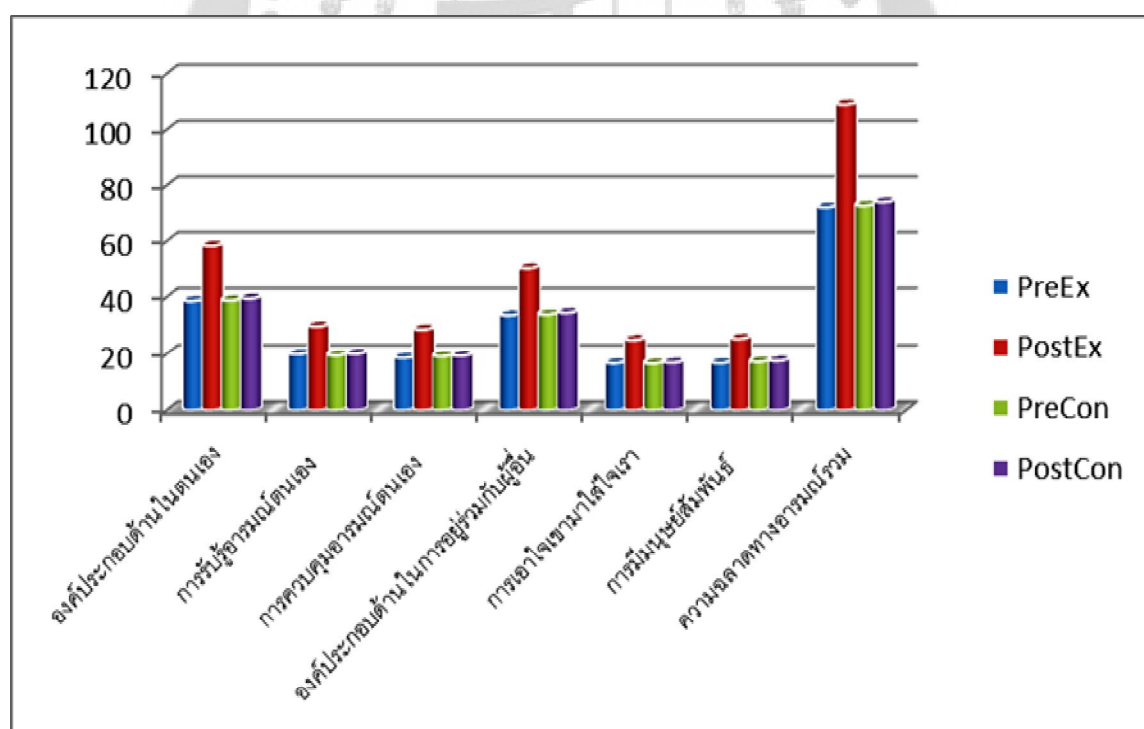
องค์ประกอบ ด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ทั้งในกลุ่มทดลอง ($M = 33.64$) และในกลุ่มควบคุม ($M = 34.00$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยประเด็นการเอาใจเขามาใส่ใจเราทั้งในกลุ่มทดลอง ($M = 16.80$) และในกลุ่มควบคุม ($M = 16.68$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและบางครั้งต้องให้ผู้อื่นบอก แต่ประเด็น การมีมนุษยสัมพันธ์ ทั้งในกลุ่มทดลอง ($M = 16.84$) และในกลุ่มควบคุม ($M = 17.32$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ หลังการทดลอง ความฉลาดทางอารมณ์โดยเฉลี่ยรวมในกลุ่มทดลอง ($M = 108.96$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง ส่วนในกลุ่มควบคุม ($M = 74.20$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ เมื่อพิจารณาแยกองค์ประกอบและรายประเด็นแล้วพบว่า

องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเองในกลุ่มทดลอง ($M = 58.44$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง และในกลุ่มควบคุม ($M = 39.60$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่โดยประเด็นการรับรู้อารมณ์ตนเองทั้งในกลุ่มทดลอง ($M = 29.76$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง แต่ในกลุ่มควบคุม ($M = 20.12$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ ส่วน

ประเด็นการควบคุมอารมณ์ตนเองในกลุ่มทดลอง ($M = 28.68$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง ส่วนในกลุ่มควบคุม ($M = 19.48$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่

องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ในกลุ่มทดลอง ($M = 50.52$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง และในกลุ่มควบคุม ($M = 34.60$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยประเด็นการเอาใจเขามาใส่ใจเราในกลุ่มทดลอง ($M = 25.04$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง และในกลุ่มควบคุม ($M = 16.96$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ และประเด็น การมีมนุษยสัมพันธ์ก็เช่นกัน ในกลุ่มทดลอง ($M = 25.48$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง และในกลุ่มควบคุม ($M = 17.64$) เด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่

และเพื่อให้เห็นเด่นชัดผู้วิจัยได้นำค่าเฉลี่ย (M) คะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย 30 ข้อ ที่แบ่งเป็นรายองค์ประกอบ คือองค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง (16 ข้อ) ประกอบด้วย ประเด็นการรับรู้อารมณ์ตนเอง (8 ข้อ) และการควบคุมอารมณ์ตนเอง (8 ข้อ) องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น (14 ข้อ) ประกอบด้วย ประเด็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (7 ข้อ) และการมีมนุษยสัมพันธ์ (7 ข้อ) ที่ได้จากการประเมินก่อนและหลังการทดลอง ทั้งในกลุ่มทดลองและในกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 25 คน มานำเสนอเป็นแผนภูมิแท่ง ดังแสดงในภาพประกอบ 11

ภาพประกอบ 11 การศึกษาระดับการส่งเสริมความฉลาดของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการได้รับการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

การเปรียบเทียบคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยภายในกลุ่มและระหว่าง
กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

การเปรียบเทียบคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยภายในกลุ่มทดลองและกลุ่ม
ควบคุม

การวิเคราะห์ตอนนี้ผู้วิจัยได้นำคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย 30 ข้อ ที่
แบ่งเป็นรายองค์ประกอบ คือองค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง(16 ข้อ)
ประกอบด้วย ประเด็นการรับรู้อารมณ์ตนเอง(8 ข้อ) และการควบคุมอารมณ์ตนเอง (8 ข้อ)
องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น(14 ข้อ) ประกอบด้วย ประเด็นการ
เอาใจเขามาใส่ใจเรา(7 ข้อ)และการมีมนุษยสัมพันธ์ (7 ข้อ) ที่ได้จากการประเมินก่อนและหลังการ
ทดลอง ทั้งในกลุ่มทดลองและในกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 25 คน มาวิเคราะห์เปรียบเทียบ และทดสอบ
นัยสำคัญของความแตกต่างเฉลี่ย โดยใช้ t – test แบบ Dependent Sample หาค่าสหสัมพันธ์
ระหว่างคะแนนก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ และในกรณีที่พบว่าค่า t มีนัยสำคัญทางสถิติ จะ
คำนวณค่าขนาดส่งผล (Effect Size) โดยใช้สูตรขนาดส่งผลของโคเฮน (Cohen's d) ปรากฏผลดัง
แสดงในตาราง 7

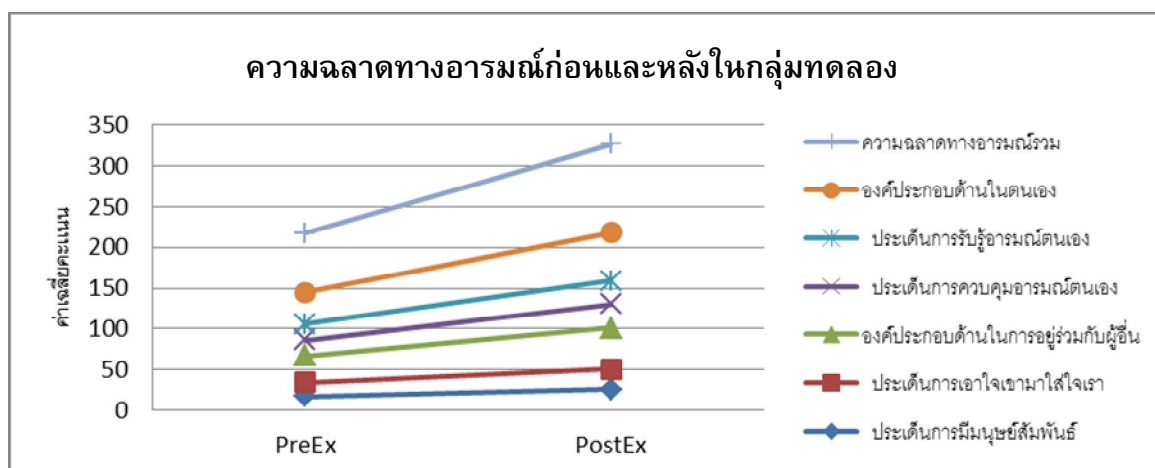
ตาราง 7 ผลการเปรียบเทียบคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยภายในกลุ่ม

ความฉลาดทางอารมณ์	K	$\bar{D}$	S_D	$S_{\bar{D}}$	t	df	p	Cohend's d
กลุ่มทดลอง(n=25)								
ด้านในตนเอง	16	19.76	4.96	.99	19.88	24	.00	3.98
- การรับรู้อารมณ์ตนเอง	8	9.76	3.01	.60	16.17	24	.00	3.23
- การควบคุมอารมณ์ตนเอง	8	10.00	3.05	.61	16.36	24	.00	3.27
ด้านในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น	14	16.88	3.74	.74	22.53	24	.00	4.51
- การเอาใจเขามาใส่ใจเรา	7	8.24	2.48	.49	16.56	24	.00	3.31
- การมีมนุษยสัมพันธ์	7	8.64	2.11	.42	20.38	24	.00	4.08
ความฉลาดทางอารมณ์รวม	30	36.64	7.21	1.44	25.40	24	.00	5.08
กลุ่มควบคุม(n=25)								
ด้านในตนเอง	16	.68	1.10	.22	3.07	24	.01	.61
- การรับรู้อารมณ์ตนเอง	8	.48	.71	.14	3.36	24	.00	.67
- การควบคุมอารมณ์ตนเอง	8	.20	.50	.10	2.00	24	.06	.40
ด้านในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น	14	.60	.76	.15	3.92	24	.00	.78
- การเอาใจเขามาใส่ใจเรา	7	.28	.61	.12	2.28	24	.03	.46
- การมีมนุษยสัมพันธ์	7	.32	.47	.09	3.36	24	.00	.67
ความฉลาดทางอารมณ์รวม	30	1.28	1.51	.30	4.22	24	.00	.84

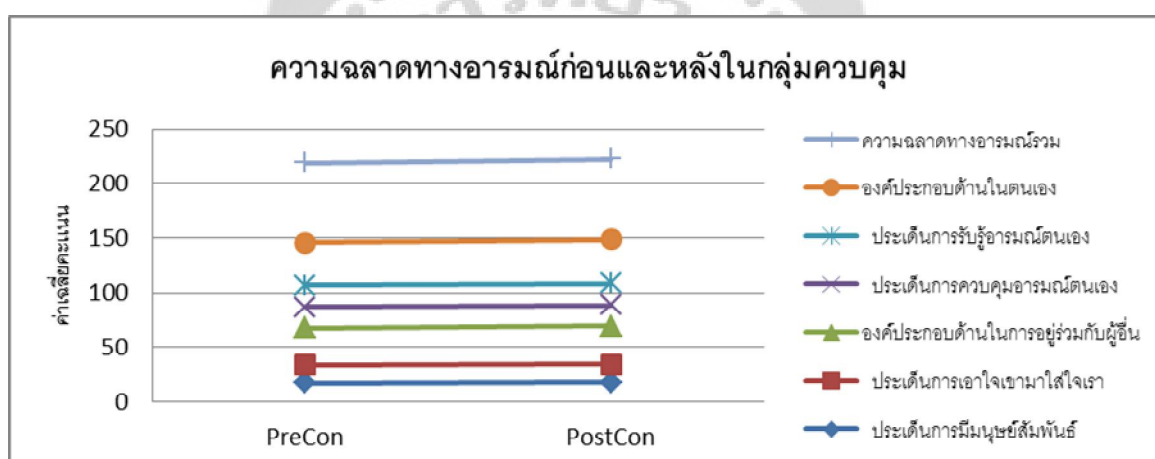
ผลการวิเคราะห์ตาราง 7 พบว่า หลังการจัดการเรียนรู้ส่งผลให้คะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยในกลุ่มทดลองเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยเพิ่มขึ้นมากกว่าแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ เป็นแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ .01 ได้แก่คะแนนความฉลาดทางอารมณ์รวม ($\bar{D}=36.64, t_{1,24} = 25.40$) คะแนนองค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง ($\bar{D}=19.76, t_{1,24} = 19.88$), คะแนนประเด็นการรับรู้อารมณ์ตนเอง ($\bar{D}=9.76, t_{1,24} = 16.17$), คะแนนองค์ประกอบด้านในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ($\bar{D}=16.88, t_{1,24} = 22.53$), คะแนนประเด็นการมีมนุษยสัมพันธ์ ($\bar{D}=8.64, t_{1,24} = 20.38$), และเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยเพิ่มขึ้นมากกว่าเด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและบางครั้งต้องให้ผู้อื่นบอก เป็นแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ .01 ได้แก่คะแนนประเด็นการควบคุมอารมณ์ตนเอง ($\bar{D}=10.00, t_{1,24} = 16.36$), คะแนนประเด็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ($\bar{D}=8.24, t_{1,24} = 16.56$), และในกลุ่มควบคุมก็เปลี่ยนแปลงเฉลี่ยเพิ่มขึ้น จากแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ เป็นแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่มากขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ .01 ได้แก่คะแนนความฉลาดทางอารมณ์รวม ($\bar{D}=1.28, t_{1,24} = 4.22$) คะแนนองค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง ($\bar{D}=2.0, t_{1,24} = 19.88$), คะแนนประเด็นการรับรู้อารมณ์ตนเอง ($\bar{D}=9.76, t_{1,24} = 16.17$), ส่วนที่เปลี่ยนแปลงอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ คือคะแนนประเด็นการควบคุมอารมณ์ตนเอง ($\bar{D}=19.76, t_{1,24} = 2.00$), และที่เปลี่ยนแปลงเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากเด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและบางครั้งต้องให้ผู้อื่นบอก เป็นแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ .05 ได้แก่คะแนนประเด็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ($\bar{D}=2.28, t_{1,24} = 2.28$), แสดงว่าทั้งการจัดการเรียนรู้รูปแบบ SMILE ส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีความฉลาดทางอารมณ์โดยรวมและทั้งรายองค์ประกอบ และรายประเด็นทั้งหมด สูงขึ้นอย่างชัดเจน ส่วนรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบปกติส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีความฉลาดทางอารมณ์โดยรวมและทั้งรายองค์ประกอบ และเกือบทุกรายประเด็นสูงขึ้น

และจากค่า Cohen's d พบว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบ SMILE มีขนาดส่งผลต่อคะแนนความฉลาดทางอารมณ์โดยรวมและทั้งรายองค์ประกอบ และรายประเด็นทั้งหมดในระดับมาก ($d=5.08, 3.98, 3.23, 3.27, 4.51, 3.31$ และ 4.08) ส่วนการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบปกติมีขนาดส่งผลต่อคะแนนความฉลาดทางอารมณ์โดยรวมและทั้งรายองค์ประกอบ และรายประเด็นทั้งหมดในระดับปานกลาง ถึงระดับมาก ($d=.84, .61, .67, .40, .78, .46$ และ $.67$)

และเพื่อให้เห็นเด่นชัดผู้วิจัยได้นำค่าเฉลี่ย (M) คะแนนความฉลาดทางอารมณ์รวม ที่แบ่งเป็นรายองค์ประกอบ คือองค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง(16 ข้อ) ประกอบด้วย ประเด็นการรับรู้อารมณ์ตนเอง(8 ข้อ) และการควบคุมอารมณ์ตนเอง (8 ข้อ) องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น(14 ข้อ) ประกอบด้วย ประเด็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา(7 ข้อ)และการมีมนุษยสัมพันธ์ (7 ข้อ) ที่ได้จากการประเมินก่อนและหลังการทดลอง ทั้งในกลุ่มทดลองและในกลุ่มควบคุม มานำเสนอเป็นเส้นภาพ ดังแสดงในภาพประกอบ

ภาพประกอบ 12 แสดงค่าเฉลี่ยความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการทดลองในกลุ่มทดลอง

ภาพประกอบ 13 แสดงค่าเฉลี่ยความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการทดลองในกลุ่มควบคุม

การเปรียบเทียบคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

การวิเคราะห์ตอนนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับดังนี้

ผู้วิจัยนำคะแนนความฉลาดทางอารมณ์รวม (30 ข้อ) ที่แบ่งเป็นรายองค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง (16 ข้อ) ประกอบด้วย ประเด็นการรับรู้อารมณ์ตนเอง (8 ข้อ) และการควบคุมอารมณ์ตนเอง (8 ข้อ) องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น (14 ข้อ) ประกอบด้วย ประเด็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (7 ข้อ) และการมีมนุษยสัมพันธ์ (7 ข้อ) ที่ได้จากการประเมินก่อนได้รับการจัดการเรียนรู้ทั้งของกลุ่มทดลองและ

กลุ่มควบคุม มาวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อดูความเท่าเทียมกัน ด้วยการทดสอบนัยสำคัญของความแตกต่างเฉลี่ย โดยใช้ t - test แบบ Independent Sample ปรากฏผลดังตาราง 8

ตาราง 8 การเปรียบเทียบคะแนน ความฉลาดทางอารมณ์รวม รายองค์ประกอบและรายประเด็นของ เด็กปฐมวัยก่อนการจัดการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

ความฉลาดทางอารมณ์	คะแนนแตกต่าง		t	df	Sig.
	M	SE			
ด้านในตนเอง	-.24	1.36	-.17	48	.86
- การรับรู้อารมณ์ตนเอง	.36	.82	.43	48	.66
- การควบคุมอารมณ์ตนเอง	-.60	.79	-.75	48	.45
ด้านการอยู่ร่วมกับผู้อื่น	-.36	.96	-.37	48	.71
- การเอาใจเขามาใส่ใจเรา	.12	.62	.19	48	.84
- การมีมนุษยสัมพันธ์	-.48	.51	-.93	48	.35
ความฉลาดทางอารมณ์รวม	-.60	2.11	-.28	48	.77

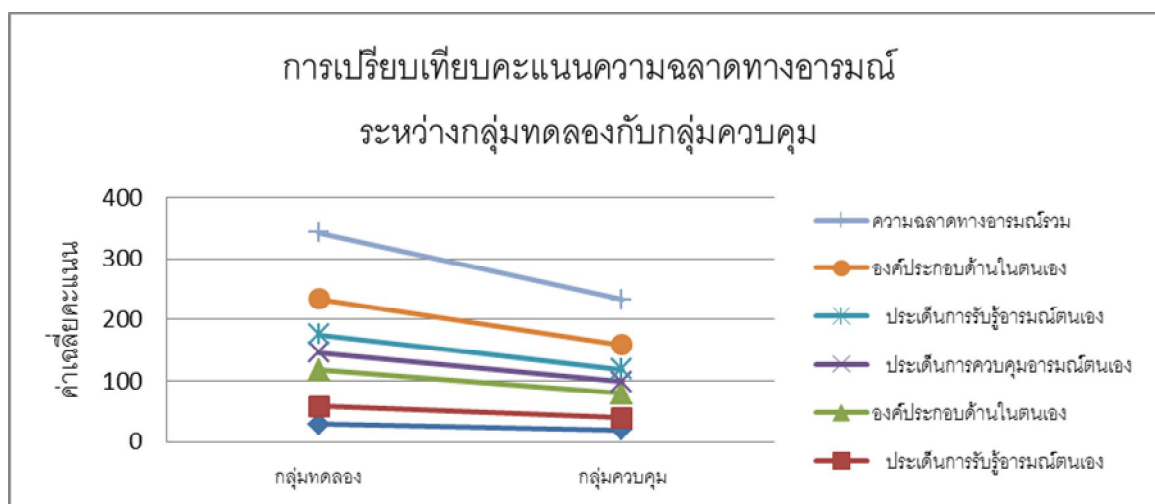
ผลการวิเคราะห์ตามตาราง 8 พบว่าค่าเฉลี่ยคะแนน ความฉลาดทางอารมณ์รวม องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง ประเด็นการรับรู้อารมณ์ตนเอง และการควบคุมอารมณ์ตนเอง องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ประเด็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการมีมนุษยสัมพันธ์ ของเด็กปฐมวัยก่อนการจัดการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = -.28, -.17, .43, -.75, -.37, .19$ และ $-.93$) แสดงว่า ก่อนการจัดการเรียนรู้ ความฉลาดทางอารมณ์รวม รายองค์ประกอบและรายประเด็นของเด็กปฐมวัยก่อนการจัดการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมเท่าเทียมกัน อย่างชัดเจนดังนั้นผู้วิจัยจึงนำคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ที่ได้จากการประเมินหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ทั้งของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มาวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อดูความแตกต่างกัน โดยทำการทดสอบข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับความแปรปรวนเอกพันธ์ (Equal variances) ของคะแนนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมก่อน โดยใช้ Levene's Test for Equality of Variances พบว่าความแปรปรวนของคะแนนความฉลาดทางอารมณ์รวม องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง ประเด็นการรับรู้อารมณ์ตนเอง และการควบคุมอารมณ์ตนเอง องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ประเด็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการมีมนุษยสัมพันธ์ ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 ($F = 17.97, 15.71, 11.59, 15.11, 6.63, 5.11$ และ 9.34) แสดงว่า คะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของกลุ่มทดลองกับกลุ่ม

ควบคุมไม่เป็นเอกพันธ์กัน ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ t – test แบบ Independent Sample ที่ไม่ได้ตกลงให้มีความแปรปรวนเป็นเอกพันธ์กัน เพื่อทดสอบนัยสำคัญของความแตกต่างเฉลี่ยปรากฏผลดังตาราง 9

ตาราง 9 การเปรียบเทียบคะแนน ความฉลาดทางอารมณ์รวม รายองค์ประกอบและรายประเด็นของ เด็กปฐมวัยหลังการจัดการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

ความฉลาดทางอารมณ์	คะแนนแตกต่าง		t	df	Sig.
	M	SE			
ด้านในตนเอง	18.84	1.06	17.74	29.48	.00
- การรับรู้อารมณ์ตนเอง	9.64	.63	15.20	30.33	.00
- การควบคุมอารมณ์ตนเอง	9.20	.62	14.61	32.16	.00
ด้านการอยู่ร่วมกับผู้อื่น	15.92	.85	18.62	31.46	.00
- การเอาใจเขามาใส่ใจเรา	8.08	.53	15.00	31.82	.00
- การมีมนุษยสัมพันธ์	7.84	.51	15.27	43.05	.00
ความฉลาดทางอารมณ์รวม	34.76	1.76	19.71	28.19	.00

ผลการวิเคราะห์ตามตาราง 9 พบว่าค่าเฉลี่ยคะแนน ความฉลาดทางอารมณ์รวม องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง ประเด็นการรับรู้อารมณ์ตนเอง และการควบคุมอารมณ์ตนเอง องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ประเด็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการมีมนุษยสัมพันธ์ ของเด็กปฐมวัยหลังการจัดการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 ($t=19.71, 17.74, 15.20, 14.61, 18.62, 15.00$ และ 15.27) แสดงว่า หลังการจัดการเรียนรู้ คะแนนความฉลาดทางอารมณ์รวม รายองค์ประกอบและรายประเด็นของเด็กปฐมวัยหลังการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มทดลองมากกว่ากลุ่มควบคุมอย่างชัดเจน ดังแสดงภาพประกอบ 14

ภาพประกอบ 14 การเปรียบเทียบคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

การเผยแพร่รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

การวิเคราะห์ตอนนี้ผู้วิจัยได้นำคะแนนของแบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัยแบบ SMILE ซึ่งได้จากครูโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต 1 จำนวน 10 คน คือ โรงเรียนบ้านพระยีน 2 คน โรงเรียนชุมชนบ้านฝาง 2 คน โรงเรียนบ้านเหล่านาคี 2 คน โรงเรียนอนุบาลขอนแก่น 2 คน และ โรงเรียนสนามบิน 2 คน ครูทั้งหมดได้มาจากการสมัครใจในการทดลองใช้รูปแบบ SMILE โดยผู้วิจัยได้จัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้รูปแบบและแผนการจัดการเรียนรู้ ใช้ระยะเวลาทดลองใช้จำนวน 2 สัปดาห์ แล้วนำผลมาแจกแจงความถี่หาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ปรากฏผลดังตาราง 10

ตาราง 10 ความคิดเห็นของครูที่มีต่อความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE

ความเหมาะสมรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE	M	S.D.	การแปลความหมาย
1. รูปแบบ SMILE สามารถนำไปใช้กับเด็กปฐมวัยได้จริง	4.50	0.47	มากที่สุด
2. แนวคิดทฤษฎีสามารถนำมาพัฒนาเด็กได้	4.50	0.47	มากที่สุด
3. รูปแบบ SMILE สามารถพัฒนาเด็กให้รับรู้อารมณ์ตนเอง	4.70	0.48	
4. รูปแบบ SMILE สามารถพัฒนาเด็กให้ควบคุมอารมณ์ตนเอง	4.50	0.47	มากที่สุด
5. รูปแบบ SMILE สามารถพัฒนาเด็กให้เอาใจเขามาใส่ใจเรา	4.20	0.42	มากที่สุด
6. รูปแบบ SMILE สามารถพัฒนาเด็กให้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่น	4.20	0.42	มากที่สุด
7. จุดประสงค์ของรูปแบบ SMILE สอดคล้องกับพัฒนาการเด็ก	4.40	0.69	มาก
8. เนื้อหาของรูปแบบ SMILE ครอบคลุมพฤติกรรมความฉลาดทางอารมณ์	4.70	0.48	มาก
9. ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ SMILE ชัดเจน	4.60	0.51	มากที่สุด
10. กิจกรรมการเรียนรู้สามารถพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์	4.60	0.51	มากที่สุด
11. สื่อการเรียนรู้สอดคล้องกับการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์	4.30	0.67	มาก
12. วิธีประเมินความฉลาดทางอารมณ์สอดคล้องกับจุดประสงค์	4.20	0.63	มาก
13. รูปแบบ SMILE ส่งเสริมให้เด็กกระตือรือร้นในการเรียนรู้	4.30	0.67	มาก
14. รูปแบบ SMILE เปิดโอกาสให้เด็กปฐมวัยร่วมกิจกรรมอย่างทั่วถึง	4.40	0.69	มาก
รวม	4.53	0.54	มากที่สุด

ผลการวิเคราะห์ตาราง 10 พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัยแบบ SMILE ที่มีต่อความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวม 4.53 มีรายละเอียดดังนี้คือ ประเด็นการพิจารณาที่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ รูปแบบ SMILE สามารถนำไปใช้กับเด็กปฐมวัยได้จริง แนวคิดทฤษฎีสามารถนำไปใช้พัฒนาเด็กได้ รูปแบบ SMILE พัฒนาเด็กด้านการรับรู้อารมณ์ตนเอง การควบคุมอารมณ์ตนเอง เนื้อหา ขั้นตอน และกิจกรรมการเรียนรู้สามารถพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ได้ ส่วนประเด็นการพิจารณาที่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากได้แก่ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการมีมนุษยสัมพันธ์ เพราะสื่อและจุดประสงค์ของรูปแบบ SMILE สอดคล้องกับการพัฒนาเด็ก และส่งเสริมให้เด็กเกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ และเปิดโอกาสให้เด็กร่วมกิจกรรมได้อย่างทั่วถึง

จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของครูที่นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัยแบบ SMILE ไปทดลองใช้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ตามรายการที่กำหนดและวิเคราะห์ความคิดเห็นของครู ซึ่งมีข้อเสนอแนะ 3 ประเด็นคือ ด้านการนำไปใช้ ด้านเนื้อหา และด้านนำเสนอ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การนำไปใช้ ครูผู้สอนนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ไปใช้เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ มีความคิดเห็นว่ามีเหมาะสมกับเด็กปฐมวัย เพราะเป็นการฝึกให้เด็กรู้จักการควบคุมอารมณ์ของตนเองและปรับตัวในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เพราะในปัจจุบันถือว่าสำคัญและจำเป็นมาก เด็กต้องรู้จักในสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ ซึ่งจะทำให้เด็กสามารถเรียนรู้ในระดับต่อไป และอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และจากการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ในขั้นตอนการจัดประสบการณ์ขั้นแรกจะทำให้เด็กเกิดการพัฒนาทางจิตใจ อารมณ์ และสังคม เพราะเด็กจะมีความกระตือรือร้นกล้าแสดงออก สนุกสนานกับกิจกรรมคลายความกังวลที่เกิดขึ้นพร้อมที่จะเรียนรู้ในขั้นต่อไป นอกจากนี้ในขั้นตอนที่ 2 และ 3 มีวิธีการชัดเจน เข้าใจง่ายสามารถนำไปใช้ได้เลยเป็นขั้นตอนที่เน้นให้เด็กลงมือปฏิบัติผ่านกิจกรรมการเล่น การทดลอง การสาธิต การแสดง บทบาทสมมุติ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้สนองต่อธรรมชาติและกระตุ้นให้เด็กกระตือรือร้นอยากเรียนรู้และมีส่วนร่วมในกิจกรรม

ประเด็นที่ 2 ด้านเนื้อหาของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE แผนการจัดประสบการณ์มีความชัดเจนในลำดับขั้นตอนในการจัดกิจกรรม ทำให้การจัดการเรียนการสอนของครูไม่ติดขัด เด็กมีความสุขกับการเรียนรู้ อยากรู้ อยากเห็นจากตัวแบบที่ครูนำเสนอ และกระตือรือร้นในการทำงาน ช่วยกันคิดช่วยกันแสดงความคิดเห็น ทำให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน และจากการนำเสนอผลงานทำให้เด็กได้แสดงความรู้สึกของตนเองเกิดความภาคภูมิใจ และแสดงความรู้สึกต่อผู้อื่น ทำให้เด็กรู้จักการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ทำให้การพัฒนามิตรภาพดีขึ้น

ประเด็นที่ 3 การนำเสนอ การนำเสนอรายละเอียดต่าง ๆ มีความชัดเจนภาษาเข้าใจง่าย ไม่สับสน ทำให้ครูเกิดความเข้าใจและมีความมั่นใจในการจัดกิจกรรม

บทที่ 5

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE สรุปผลการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษครั้งนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะดังนี้

1. เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย
2. เพื่อศึกษาผลการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยดังนี้
 - 2.1 ศึกษาระดับการส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเองและความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลอง
 - 2.2 ศึกษาระดับการส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเองและความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นกลุ่มควบคุมก่อนและหลังการทดลอง
 - 2.3 เปรียบเทียบคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเองและความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม ก่อนและหลังการทดลอง

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE โดยมีขอบเขตของการศึกษาดังนี้

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เด็กปฐมวัย ชาย - หญิง อายุระหว่าง 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เด็กปฐมวัย ชาย-หญิง อายุระหว่าง 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 โรงเรียนสนามบิน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 จำนวน 50 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 25 คนและกลุ่มควบคุม 25 คน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรอิสระ คือ รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE
2. ตัวแปรตาม คือ ความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย โดยรวมและรายด้าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่องการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE สำหรับเด็กปฐมวัย แบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ระยะที่ 1 การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์ ประกอบไปด้วย การพัฒนาเครื่องมือทดลอง การพัฒนาเครื่องมือวัด และการตรวจสอบคุณภาพรูปแบบดังนี้

1. การพัฒนาเครื่องมือทดลอง

เครื่องมือทดลอง คือ รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย การดำเนินการในขั้นตอนนี้แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 สร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยศึกษาทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา ทฤษฎีทางการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัย แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ แนวคิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข แนวคิดการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์ ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ประมวลเป็นหลักการของรูปแบบ แล้วสร้างเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ และสร้างคู่มือประกอบการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์และเขียนแผนการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

1.2 การตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับเด็กที่ไม่ใช่กลุ่มทดลอง โดยสร้างเครื่องมือประเมินคุณภาพรูปแบบแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินคุณภาพความเหมาะสมของรูปแบบ เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมเกี่ยวกับลำดับขั้นตอน ระยะเวลาเนื้อหาและกิจกรรมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ และปรับปรุงแก้ไขแล้วนำ

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษานำมาทดลองใช้กับเด็กปฐมวัยเป็นเวลา 8 สัปดาห์ และนำมาปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2. พัฒนาเครื่องมือวัดที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการขั้นตอนนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

สร้างเครื่องมือวัด

2.1 สร้างเครื่องมือวัด คือ ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ จำนวน 30 ข้อ

2.2 ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัด ตรวจสอบเครื่องมือโดยการนำเครื่องมือ ไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมของเนื้อหาและแก้ไขปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ นำแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ไปทดลองใช้กับเด็กปฐมวัย จำนวน 100 คน เพื่อวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นและหาค่าอำนาจจำแนกรายข้อ

ระยะที่ 2 การศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE และเผยแพร่รูปแบบ

1. การทดลองใช้รูปแบบ การดำเนินการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE นั้นเป็นกระบวนการวิจัยเชิงทดลองแบบ Pretest-Posttest Control Group Design โดยคัดเลือกจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัด ความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย จำนวน 2 ห้องเรียน เพื่อเป็นกลุ่มทดลอง 1 ห้องเรียน และกลุ่มควบคุม 1 ห้องเรียน ทดลองใช้แผนการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ในกลุ่มทดลอง และจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบปกติในกลุ่มควบคุม ใช้ระยะเวลา 8 สัปดาห์ โดยประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยก่อนการทดลอง และหลังการทดลอง หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สรุปผลการทดลองและอภิปรายผลการวิจัย

2. การเผยแพร่รูปแบบ การจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์แบบ SMILE ผู้วิจัยเผยแพร่รูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์แบบ SMILE โดยการนำรูปแบบที่ได้ทดลองแล้วไปให้ครูปฐมวัยที่สมัครใจทดลองใช้ จำนวน 10 คน เป็นครูปฐมวัยโรงเรียนอนุบาลขอนแก่น โรงเรียนชุมชนบ้านฝาง โรงเรียนบ้านเหล่านาคี โรงเรียนชุมชนบ้านพระยีน และโรงเรียนสนามบิน โรงเรียนละ 2 คน ซึ่งเป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต 1

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้สรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. ได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE สำหรับพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นประกอบด้วยแนวคิด 2 องค์ประกอบคือ 1) ความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง ได้แก่ การรับรู้อารมณ์ตนเองและการควบคุมอารมณ์ตนเอง และด้าน 2) ความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้แก่ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการมีมนุษยสัมพันธ์ ประกอบด้วยหลักการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย 5 หลักการ ได้แก่ 1. หลักการเรียนรู้อย่างมีความสุข ที่มีแนวคิดพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ของ ออชเบล ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่เด็กต้องเรียนรู้อย่างสนุกสนาน ภายใต้บรรยากาศผ่อนคลาย 2. หลักการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบที่มีแนวคิดพื้นฐานจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา ที่เน้นความสำคัญของการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ 3. หลักการปรับมีโนทัศน์ มีพื้นฐานพัฒนาการมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เดิมและความรู้ใหม่ที่ส่งผลให้เกิดความคิดความเข้าใจ 4. หลักการลงมือกระทำ มีพื้นฐานแนวคิดจากเรียนรู้แบบร่วมมือและทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กและทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์ ที่ให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กในการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน ทำให้เด็กมีโอกาสนสะท้อนความรู้สึกจากปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่นให้เกิดการสนทนาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน รวมทั้งแสดงความรู้สึกที่ยอมรับผู้อื่น การส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการอภิปรายปัญหาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทำให้มองเห็นมุมมองของผู้อื่น ลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นและควบคุมอารมณ์ตามความต้องการของตนเอง ทำให้มีพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น และ 5. หลักการประเมินค่า มีแนวคิดจากการพัฒนาจิตพิสัยของบลูมที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่เด็กจะต้องคำนึงถึงการทำงานร่วมกัน โดยเปรียบเทียบด้านดีด้านเสียหรือโทษของพฤติกรรมนั้นๆ ที่ไม่พึงประสงค์ มองเห็นจุดมุ่งหมายที่จะช่วยให้พ้นการลงโทษและตัดสินใจเลือกปฏิบัติได้เป็นที่พึงพอใจ กระทั่งพัฒนาเป็นลักษณะนิสัยและมีแนวคิดจากทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์ ถ้าเด็กมีพฤติกรรมในการปฏิบัติชอบแล้วได้รับการชื่นชมเด็กก็จะมีพฤติกรรมคงอยู่ ซึ่งจากแนวคิดนำมาสรุปเป็นขั้นตอนการเรียนรู้ได้ 5 ขั้นตอน คือ ขั้นร้องเพลง ขั้นกระตุ้นความรู้ ขั้นปฏิสัมพันธ์ ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน และขั้นประเมินผล

การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE และเอกสารคู่มือประกอบการใช้รูปแบบการเรียนการสอนโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน มีค่าเฉลี่ยโดยรวม 4.70 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.36 สรุปว่ามีความเหมาะสมมาก

2. การศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

การศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

2.1 ศึกษาระดับความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ในด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเองและด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยรวมและรายด้านของกลุ่มทดลองก่อนและหลังทดลอง พบว่า หลังการจัดการเรียนรู้ส่งผลให้คะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยในกลุ่มทดลองเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยเพิ่มขึ้นมากจากแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ เป็นแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ .01 ได้แก่คะแนนความฉลาดทางอารมณ์รวม ($\bar{D}=36.64$, $t_{1,24} = 25.40$) คะแนนองค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง ($\bar{D}=19.76$, $t_{1,24} = 19.88$), คะแนนประเด็นการรับรู้อารมณ์ตนเอง ($\bar{D}=9.76$, $t_{1,24} = 16.17$), คะแนนองค์ประกอบด้านในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ($\bar{D}=16.88$, $t_{1,24} = 22.53$), คะแนนประเด็นการมีมนุษยสัมพันธ์ ($\bar{D}=8.64$, $t_{1,24} = 20.38$), และเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยเพิ่มขึ้นมากจากเด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและบางครั้งต้องให้ผู้อื่นบอก เป็นแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ .01 ได้แก่คะแนนประเด็นการควบคุมอารมณ์ตนเอง ($\bar{D}=10.00$, $t_{1,24} = 16.36$), คะแนนประเด็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ($\bar{D}=8.24$, $t_{1,24} = 16.56$) และจากค่า Cohen's d พบว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบ SMILE มีขนาดส่งผลต่อคะแนนความฉลาดทางอารมณ์โดยรวมและทั้งรายองค์ประกอบ และรายประเด็นทั้งหมดในระดับมาก ($d=5.08, 3.98, 3.23, 3.27, 4.51, 3.31$ และ 4.08) แสดงว่าทั้งการจัดการเรียนรู้รูปแบบ SMILE ส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีความฉลาดทางอารมณ์โดยรวมและทั้งรายองค์ประกอบ และรายประเด็นทั้งหมด สูงขึ้นอย่างชัดเจน

2.2 ศึกษาระดับความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยในด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเองและด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยรวมและรายด้านของกลุ่มควบคุมก่อนและหลังการทดลอง พบว่า ในกลุ่มควบคุมคะแนนก็เปลี่ยนแปลงเฉลี่ยเพิ่มขึ้น จากแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ เป็นแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่มากขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ .01 ได้แก่คะแนนความฉลาดทางอารมณ์โดยรวม ($\bar{D}=1.28$, $t_{1,24} = 4.22$) คะแนนองค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง ($\bar{D}=2.0$, $t_{1,24} = 19.88$), คะแนนประเด็นการรับรู้อารมณ์ตนเอง ($\bar{D}=9.76$, $t_{1,24} = 16.17$), ส่วนที่เปลี่ยนแปลงอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ คือคะแนนประเด็นการควบคุมอารมณ์ตนเอง ($\bar{D}=19.76$, $t_{1,24} = 2.00$), และที่เปลี่ยนแปลงเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากเด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้งและบางครั้งต้องให้ผู้อื่นบอก เป็นแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่มากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ .05 ได้แก่คะแนนประเด็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ($\bar{D}=2.28$, $t_{1,24} = 2.28$) ส่วนการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบปกติมีขนาดส่งผลต่อคะแนนความฉลาดทางอารมณ์โดยรวมและทั้งรายองค์ประกอบ และรายประเด็นทั้งหมดในระดับปานกลาง ถึงระดับมาก ($d=.84, .61, .67, .40, .78, .46$ และ $.67$) ส่วนรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบปกติส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีความฉลาดทางอารมณ์โดยรวมและทั้งรายองค์ประกอบ และเกือบทุกรายประเด็นสูงขึ้น

2.3 เปรียบเทียบความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ด้านความฉลาดทางอารมณ์ ภายในตนเองและความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ก่อนและหลังการทดลอง พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนน ความฉลาดทางอารมณ์รวม องค์ ประกอบด้าน ความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง ประเด็นการรับรู้อารมณ์ตนเอง และการควบคุมอารมณ์ตนเอง องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ประเด็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการมีมนุษยสัมพันธ์ ของเด็กปฐมวัยก่อนการจัดการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = -.28, -.17, .43, -.75, -.37, .19$ และ $-.93$) แสดงว่า ความฉลาดทางอารมณ์โดยรวม รายองค์ประกอบและรายประเด็นของเด็กปฐมวัยก่อนการจัดการ เรียนรู้ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมเท่าเทียมกันอย่างชัดเจน ส่วนค่าเฉลี่ยคะแนน ความฉลาด ทางอารมณ์โดยรวม องค์ ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง ประเด็นการรับรู้ อารมณ์ตนเอง และการควบคุมอารมณ์ตนเอง องค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ ร่วมกับผู้อื่น ประเด็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการมีมนุษยสัมพันธ์ ของเด็กปฐมวัยหลังการ จัดการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 ($t = 19.71, 17.74, 15.20, 14.61, 18.62, 15.00$ และ 15.27) แสดงว่า หลังการจัดการเรียนรู้ คะแนนความฉลาดทางอารมณ์รวม รายองค์ประกอบและรายประเด็นของเด็กปฐมวัยหลังการจัดการ เรียนรู้ของกลุ่มทดลองมากกว่ากลุ่มควบคุมอย่างชัดเจน

สรุปได้ว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์แบบ SMILE มีผลทำให้ ความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยโดยรวมและรายด้านของกลุ่มทดลองสูงขึ้นกว่ากลุ่มควบคุม

2.4 ผลการเผยแพร่รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทาง อารมณ์ของเด็กปฐมวัยตามความคิดเห็นของครูปฐมวัย จำนวน 10 คน ที่มีต่อความเหมาะสมอยู่ใน ระดับมากที่สุดโดยมีค่าเฉลี่ยรวม 4.53 มีรายละเอียดดังนี้คือ ประเด็นการพิจารณาที่มีความ เหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ รูปแบบ SMILE สามารถนำไปใช้กับเด็กปฐมวัยได้จริง แนวคิด ทฤษฎีสามารถนำไปใช้พัฒนาเด็กได้ รูปแบบ SMILE พัฒนาเด็กด้านการรับรู้อารมณ์ตนเอง การควบคุมอารมณ์ตนเอง เนื้อหา ขั้นตอน และกิจกรรมการเรียนรู้สามารถพัฒนาความฉลาดทาง อารมณ์ได้ ส่วนประเด็นการพิจารณาที่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ การเอาใจเขามาใส่ใจ เรา และการมีมนุษยสัมพันธ์ เพราะสื่อและจุดประสงค์ของรูปแบบ SMILE สอดคล้องกับการพัฒนา เด็ก และส่งเสริมให้เด็กเกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ และเปิดโอกาสให้เด็กร่วมกิจกรรมได้ อย่างทั่วถึง

การอภิปรายผล

1. การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย เป็นการศึกษาที่มีความชัดเจน ซึ่งได้มาจากการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ที่สร้างขึ้นจากการนำแนวคิดทฤษฎีพัฒนาทางสติปัญญาของเพียเจต์ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ทฤษฎีพัฒนาการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา เป็นทฤษฎีพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้และศึกษาแนวคิดจิตพิสัยของบลูม แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ และแนวคิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข มาสร้างเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ที่พัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ที่ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้จากการสังเกตจากตัวแบบ โดยเน้นพฤติกรรมการเรียนรู้มีความสุข ร่วมกับเพื่อน สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมตัวแบบเพื่อปรับความคิดเกิดการเรียนรู้ความรู้สึกรู้สึกของตนเองและผู้อื่น สามารถแยกแยะจุดดี จุดด้อยของตนเองเชื่อมโยงสู่การดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีเหตุผล ซึ่งรูปแบบประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นร้องเพลง (Singing : S) เป็นขั้นเริ่มต้นของการจัดกิจกรรมให้กับเด็กโดยครูสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ให้เด็กมีความรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย ด้วยการจัดกิจกรรมให้เด็กได้ร้องเพลง ฟังเพลง ทำท่าทางประกอบเพลงจากประสาทสัมผัสที่เด็กได้รับรู้ การได้ยินเสียงเพลงทำให้เด็กเกิดความสุขสนุกสนานพร้อมที่จะเรียนรู้ การส่งเสริมพัฒนาการเด็กโดยการใช้บทเพลง เป็นวิธีที่ได้ผลดีที่สุดวิธีหนึ่ง เนื่องจากเด็กเป็นผู้ชอบเพลงอยู่แล้วโดยธรรมชาติ ชอบกระโดดโลดเต้นไปตามจังหวะ หากเราสามารถนำเพลงมาประกอบการสอนโดยให้เด็กมีโอกาสได้ร้องเล่นหรือได้ฟัง เด็กก็จะเกิดอารมณ์สนุกสนาน เป็นการพักผ่อนจิตใจ ได้เปลี่ยนอิริยาบถ เกิดการรับรู้ซาบซึ้งในความไพเราะของดนตรี เพลงดีๆ ที่มีความหมายดีๆ ก็มีคุณค่า ช่วยพัฒนาในด้านจิตใจของเด็ก และเด็กจะเกิดเจตคติที่ดีต่อเรื่องราวต่างๆ ที่บรรจุไว้ในเพลง โดยไม่ต้องบังคับแต่อย่างใด เสียงเพลงจึงมีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการของเด็ก ทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และที่สำคัญก็คือ เสียงเพลงช่วยให้การเรียนรู้ภาษาของเด็กเจริญอย่างรวดเร็ว เยาวพา เดชะคุปต์ (2542: 15) โดยในขั้นนี้ผู้วิจัยนำแนวคิดการจัดการเรียนการสอนของเด็กปฐมวัยที่ใช้เพลงมาจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กเกิดความสุขเพลิดเพลิน คลายความกังวล ซึ่งเป็นบรรยากาศทำให้เด็กเกิดความรู้สึกไม่เคร่งเครียด สามารถแสดงพฤติกรรมเคลื่อนไหวร่างกายตามบทเพลงได้อย่างอิสระทำให้เกิดความสุขสนุกสนาน ถือเป็นการกระตุ้นร่างกายให้ตื่นตัว กระตือรือร้น มีแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ในขั้นต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดของ อาร์ พันธ์มณี (2546) ที่กล่าวว่า การทำให้เด็กมีความสุขด้วยการจัดกิจกรรมโดยการใช้เพลง เพื่อให้เด็กมีความตั้งใจ มีสมาธิต่อการเรียนรู้ ควรให้เด็กได้ฟังเพลง ร้องเพลง ท่องบทกลอน เพื่อให้สะท้อนความรู้สึกตามความต้องการของตนเองและสอดคล้องกับงานวิจัยของ อัมพวัน ศรีหรั่งไพโรจน์ (2550) ที่ใช้เพลง ดนตรี กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ ที่เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เด็กรู้จักการรอคอย ช่วยเหลือผู้อื่น เคารพกติกาต่างๆ เพราะกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะเป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาความมั่นใจในตนเองกล้าแสดงออก ได้ระบายอารมณ์ เกิดความสนุกสนานเบิกบาน และเปิดเผยความรู้สึกซึ่งเป็นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นใน

สังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ศิริลักษณ์ ชูชีพ. 2545: 39; อารยา ผลธัญญา. 2550) ที่พบว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมด้วยเพลง ดนตรี การเคลื่อนไหวจังหวะมีพฤติกรรมชอบทางสังคม มีพัฒนาการทางสัมพันธภาพ ด้านการพูด การแสดงท่าทาง และการมีส่วนร่วมกับเพื่อนสูงขึ้นดังที่ ยาวพา เดชะคุปต์ (2542: 34) ได้กล่าวว่า การใช้กิจกรรมเคลื่อนไหวและดนตรีมีความสำคัญต่อพัฒนาการทางกาย อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด การกล้าแสดงออกทางความคิด อารมณ์ต่างๆ และการใช้จินตนาการของตนเองในการคิดร่วมกิจกรรมกับเพื่อนจะทำให้สามารถพัฒนาสติปัญญาได้อีกด้วย ซึ่งแนวคิดที่สนับสนุนขั้นนี้คือ แนวคิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข และทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ของออสซูเบล

ขั้นกระตุ้นความรู้ (Motivation : M) เป็นขั้นที่ครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กเรียนรู้ผ่านตัวแบบที่ครูกำหนด เพื่อจำแนกลักษณะพฤติกรรมของตัวแบบ สถานการณ์ที่ตัวแบบเผชิญอยู่ ผลที่ตัวแบบได้รับการแสดงพฤติกรรม โดยการอธิบายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทฤษฎีที่สนับสนุนหลักการนี้คือทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา (Bandura. 1986) ที่อธิบายว่า การเรียนรู้จากตัวแบบให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากการสังเกตและการเลียนแบบโดยบุคคลได้รับกระตุ้นเร้าความสนใจ เกิดความรู้คิดด้วยการสังเกตตัวแบบ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบนั้น ประกอบด้วย กระบวนการตั้งใจในการสังเกต กระบวนการจดจำ กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ และกระบวนการจูงใจที่แสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้จากตัวแบบนี้เป็นการเรียนรู้ที่สามารถเกิดขึ้นได้ในเด็กปฐมวัย (สิริมา ภิญญอนันตพงษ์. 2556: 50) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ จินนัท รามสูต (2550) ที่ใช้สื่อการ์ตูนภาพเคลื่อนไหว เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย โดยสื่อกระตุ้นให้เด็กมีอารมณ์สนุกสนานเพลิดเพลิน สามารถกระตุ้นความสนใจของเด็กได้เป็นอย่างดี เพราะการใช้สื่อการ์ตูนเพื่อเป็นตัวแบบช่วยให้เด็กมีจินตนาการคิดถึงเรื่องการทำความดีในลักษณะต่างๆ ส่งผลให้เด็กเกิดความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรม

ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I) เป็นขั้นที่ให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์ของเด็กในการลงมือปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน การที่เด็กมีโอกาสมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มองเห็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ส่งผลให้เด็กขยายประสบการณ์ของตนเองได้มากขึ้นจากการโต้ตอบและทำกิจกรรมร่วมกันกับเพื่อน โดยครูจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัยกระตุ้นให้เด็กร่วมกันวิเคราะห์หิวพากร์ วิจารณ์การกระทำพฤติกรรมของตัวแบบ ระหว่างตัวแบบกับสถานการณ์และตัวแบบกับบุคคลอื่น เพื่อปรับมโนทัศน์กับการเรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่การสร้างทางเลือกและแนวทางในการปฏิบัติตน ในขั้นนี้พบว่าเปิดโอกาสให้เด็กสนทนาแสดงความคิดเห็นและทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันเป็นกลุ่มย่อย 3-5 คนจะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ความคิดเห็นของผู้อื่น การแสดงความคิดเห็นต่อผู้อื่นซึ่งเด็กจะทำได้ด้วยความมั่นใจเพื่อเป็นการแบ่งปันประสบการณ์ที่ตนเองมีอยู่แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเพื่อน สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ที่เปิดโอกาสให้เด็กรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การรับผิดชอบงานกลุ่ม และการอดทน รอคอย การประนีประนอมจะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด เมื่อผ่านการเรียนรู้การสร้าง

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (นกเนตร ธรรมบวร 2549: 41) และทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กที่อธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กนั้น พัฒนาไปตามลำดับขั้น การส่งเสริมให้เด็กได้อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทำให้เข้าใจความรู้สึก มุมมองของผู้อื่นและมีเหตุผลทางจริยธรรมสูงขึ้นสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ (สุรางค์ ไคว์ตระกูล 2556: 65-77)

ชั้นเรียนรู้ร่วมกัน (Learning together : L) แนวคิดที่สนับสนุนหลักการนี้คือ แนวคิดแบบเรียนรู้แบบร่วมมือซึ่งกันและกันในการจัดกิจกรรมแบบกลุ่ม โดยเปิดโอกาสให้เด็กทำงานเป็นกลุ่มย่อยทำให้เด็กยอมรับซึ่งกันและกัน เห็นความสำคัญของผู้อื่น รับผิดชอบร่วมกัน แก้ปัญหาจากความขัดแย้งโดยการ ประนีประนอมและเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน (Slavin. 1983) โดยในการจัดกิจกรรมนี้ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้เข้าใจความสัมพันธ์ของการกระทำตนเองที่มีต่อเพื่อน เด็กจึงแสดงความเคารพต่อสิทธิหน้าที่ของตนเองและเพื่อน ส่งผลให้เกิดการเคารพข้อตกลงของกลุ่มด้วย (คมเพชร จิตรสุกุล 2547) และแนวทางการเรียนรู้แบบการร่วมมือนี้ เด็กจะเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งมีรากฐานจากทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ที่เชื่อว่า การเกิดความรู้ขึ้นในตัวเองต้องใช้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางความคิดกับประสบการณ์ส่วนตนร่วมกัน การสร้างความรู้จึงมุ่งเน้นเป้าหมายการเรียนรู้ต้องมาจากการปฏิบัติจริงโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในบริบทจริง มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ระหว่างเด็กกับเพื่อน และบุคคลอื่นๆ เพื่อให้เด็กมีประสบการณ์ที่กว้างขวางและหลากหลาย (สิริมา ภิญญอนันตพงษ์ 2550: 112) ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติเป็นกลุ่ม โดยมีการเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันในทางบวก มีการช่วยเหลือและยอมรับกันและกัน เพื่อความสำเร็จของกลุ่มในการแก้ปัญหาจากความขัดแย้ง โดยมีพื้นฐานการเรียนรู้จากหลักการเรียนรู้แบบลงมือกระทำ และหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยเป็นกระบวนการที่เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง รวมถึงการได้วางแผนก่อนลงมือกระทำ ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการและนำมาบูรณาการกับการเรียนรู้แบบร่วมมือหรือกระบวนการกลุ่ม ซึ่งทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือและแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นยอมรับผู้อื่น โดยสมาชิกแต่ละคนประกอบไปด้วย ผู้ที่มีความสามารถแตกต่างกันทำให้เกิดการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความพยายามเพื่อให้กลุ่มประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้การทำงานร่วมมือกันจะทำให้เด็กเพิ่มความมั่นใจ กล้าแสดงออกในความสามารถของตนเอง มีความสัมพันธ์ทางบวกกับเพื่อนเกิดการเรียนรู้ในระดับสูงขึ้น โดยผู้สอนต้องช่วยสะท้อนให้เด็กแสดงความรู้สึกนึกคิด มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่ม

ชั้นประเมินผล (Evaluation : E) เป็นขั้นตอนที่让孩子แต่ละกลุ่มได้สรุปผลการปฏิบัติงานและสะท้อนการเรียนรู้ที่ได้จากการปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การประเมินค่าของประสบการณ์และที่ได้รับจากการปฏิบัติการร่วมกันและปรับมโนทัศน์ในการปฏิบัติตน โดยเปิดโอกาสให้เด็กปฐมวัยได้ทบทวนความรู้ความเข้าใจจากการนำเสนอผลงาน และอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติงานร่วม สรุปเป็นข้อคิด พร้อมทั้งให้การเสริมแรง

นักเรียนที่มีความฉลาดทางอารมณ์ร่วมกัน ในขั้นตอนประเมินผลนั้นใช้หลักการประเมินค่าและการเสริมทางแรงทางบวกเป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยหลักการประเมินค่าเป็นหลักการที่เน้นความสำคัญของการสะท้อนความคิดจากการปฏิบัติงานร่วมกันของเด็กปฐมวัย เปรียบเทียบและเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับมโนทัศน์ที่ได้จากการวิเคราะห์ตัวแบบสู่การประเมินค่าลักษณะพฤติกรรมที่ควรยึดถือในการปฏิบัติเพื่ออยู่ร่วมกัน ทฤษฎีหรือแนวคิดที่สนับสนุนหลักการนี้คือ แนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของ บลูม ที่อธิบายว่า หากบุคคลมีโอกาสรับรู้และตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้นแล้ว ได้รับผลที่ความรู้สึกพึงพอใจ เห็นคุณค่าของการกระทำและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจนกระทั่งพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (ทิสนา เขมมณี 2553: 44-46; สุรางค์ โค้วตระกูล 2553: 274-275)

2. การศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยและเผยแพร่รูปแบบ

2.1 ศึกษาระดับความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ในด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเองและด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยรวมและรายด้านของกลุ่มทดลองก่อนและหลังทดลอง

การจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ของกลุ่มทดลอง พบว่า ความฉลาดทางอารมณ์ของกลุ่มทดลองหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ส่งผลให้คะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยเปลี่ยนแปลงเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 สามารถอภิปรายได้ว่า เด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ SMILE สามารถพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ให้กับเด็กปฐมวัยได้จริง เนื่องจากการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ SMILE เป็นการส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยได้เรียนรู้และสนุกสนานกับการร้องเพลง การเคลื่อนไหวร่างกายประกอบเพลง การที่เด็กได้เคลื่อนไหวและสัมผัสวัสดุต่างๆ ที่อยู่รอบตัวจะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ถึงสิ่งใหม่ๆ ทำให้เด็กได้ซึมซับและเกิดการเรียนรู้อารมณ์ความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น รู้จักจุดเด่นจุดด้อยของตนเอง สามารถควบคุมการแสดงออกของอารมณ์ได้เป็นอย่างดี ที่สำคัญคือการมองโลกในแง่ดีมีอารมณ์แจ่มใส คลายความเครียดที่เกิดขึ้นในจิตใจได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อารยา ผลธัญญา (2550) และ อัมพวัน ศรีหรั่งไพโรจน์ (2550) ที่ได้ศึกษาพฤติกรรมความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ การใช้เสียงเพลง พบว่า สามารถทำให้เด็กมีพฤติกรรมทางอารมณ์สูงขึ้นได้ นอกจากนี้ยังพบว่าการใช้กิจกรรมการร้องเพลง จะทำให้เด็กผ่อนคลายทางจิตใจได้เป็นอย่างดี สามารถปรับตัวในการเรียนรู้ การช่วยเหลือ การปลอบโยน และการให้กำลังใจซึ่งกันและกันได้ดี (แพง ชินพงศ์ 2548: 6) และรูปแบบ SMILE ฝึกให้เด็กได้เรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยการเรียนรู้ร่วมกันและฝึกการประเมินผลการกระทำและปรับปรุงตนเอง (อาร์บัทโนต์ และอาร์บัทโนต์ 2541: 26) การเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบที่มีความฉลาดทางอารมณ์ที่มีอิทธิพลต่อเด็ก ดึงความสนใจของเด็กได้ เพราะเด็กปฐมวัยนั้นอยู่วัยแห่งการคิดและจินตนาการ การนำเสนอตัวแบบผ่านนิทานที่มีสัตว์พูดได้หรือเรื่องราวที่ตัวแบบอยู่วัยเดียวกับเด็กจึงตรงกับความสนใจของเด็ก (เกริก ยู่พันธ์ 2549: 44) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิณภัค งามสุต (2550) ที่ใช้การ์ตูนเป็นตัวแบบให้เด็กเกิดพฤติกรรมความฉลาดทางอารมณ์ และเป็นตัวแบบที่มี

อิทธิพลต่อความคิดและการกระทำของเด็ก โดยเฉพาะเมื่อตัวแบบกระทำดีแล้วได้รับผลดีตอบแทน เป็นการสร้างภาพในใจเด็กเพื่อให้เด็กจำและเกิดกระบวนการแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ (Bierhoff. 2002: 74; citing Hoffman. 2000)

รูปแบบ SMILE เป็นรูปแบบที่ส่วนใหญ่ใช้สื่อประเภทรูปภาพที่มีตัวละครที่เด็กชอบเหมาะกับวัยของเด็ก โดยครูเล่าเรื่องราวนำเสนอที่สอดคล้องกับประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน การให้เด็กเชื่อมโยงสถานการณ์ที่ตัวแบบกำลังเผชิญอยู่ เพื่อให้เด็ก ๆ ช่วยกันคิดวิเคราะห์ถึงสาเหตุและหาวิธีการแก้ไข โดยเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ที่เด็กพบเห็นในชีวิตประจำวัน เช่น ถ้ามีเพื่อนมีเพื่อนหกล้มแล้วร้องไห้เด็กจะทำอย่างไร จะช่วยหรือไม่ หรือถ้าพบเห็นสัตว์เจ็บป่วย เด็ก ๆ จะรู้สึกอย่างไร เป็นต้น เป็นกระบวนการในการปรับโน้ตทัศน์ของเด็ก ๆ จากประสบการณ์ตัวแบบที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์จริง ๆ ได้ประสบแล้วสรุปเป็นข้อคิดที่ได้สอดคล้องกับทฤษฎีของเพียเจท์ ที่อธิบายการปรับตัวที่ต้องอาศัยกระบวนการซึมซับประสบการณ์ใหม่เข้าไปรวมอยู่โครงสร้างของสติปัญญาและการปรับโครงสร้างทางเขาวงกตปัญญาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เด็กจึงเกิดการเรียนรู้และสรุปความคิดรวบยอดใหม่เป็นการส่งเสริมให้เด็กเกิดกระบวนการจดจำแล้วบันทึกสิ่งที่ตนสังเกตเห็นในความจำระยะยาว (สุรางค์ โค้วตระกูล. 2556: 239) และในชั้นเรียนรู้อารมณ์ร่วมกัน เป็นขั้นตอนที่让孩子ได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนในการทำงานกลุ่มร่วมกัน ซึ่งในขั้นตอนนี้เด็กจะแบ่งกลุ่มเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ให้ทำกิจกรรมร่วมกันโดยที่เด็ก ๆ จะต้องทำตามข้อตกลง กติกาในการทำงานร่วมกันเพื่อทำให้งานของกลุ่มบรรลุเป้าหมายและจากสถานการณ์ที่ครูจัดให้เพื่อให้เกิดปัญหา เช่น ในกลุ่มเด็ก ๆ จะได้รับแจกอุปกรณ์ไม่เท่ากัน ถ้ามีใครคนใดคนหนึ่งยึดอุปกรณ์เอาไว้คนเดียวไม่แบ่งให้คนอื่นจะทำให้การทำงานกลุ่มชะงัก เพราะเด็กต้องแย่งกันและทะเลาะกันเพื่อระบายสีและวาดภาพซึ่งเป็นงานกลุ่มก็จะทำให้งานของส่วนรวมไม่เสร็จ ทั้งนี้เด็กจะเรียนรู้ว่าเขาต้องแบ่งอุปกรณ์ให้เพื่อนได้ใช้ด้วยเพื่อช่วยกันทำให้งานกลุ่ม ซึ่งเป็นงานของสมาชิกทุกคนในกลุ่มนั้นสำเร็จ เด็กต้องแสดงความเอื้อเฟื้อที่จะแบ่งปันกระดาษของกลุ่มตนเองให้เพื่อนก่อนเพื่อเพื่อนจะแบ่งกระดาษสีอื่นของกลุ่มให้บ้าง จากการทำเพื่อแก้ปัญหาของเด็กทำให้เด็กว่าเด็กปฐมวัยได้เรียนรู้ที่จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของมโนทัศน์ที่ได้เรียนรู้จากตัวแบบกับตนเองได้ และเป็นการเรียนรู้จากการลงมือกระทำด้วยตนเอง นับว่าเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง

การที่เด็กปฐมวัยได้ทำงานกลุ่มทำให้เด็กได้เรียนรู้ในการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ผูกพันการทำงานกลุ่ม ลดความขัดแย้งเกิดการประนีประนอมกัน การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และมีประสบการณ์ในความสำเร็จร่วมกัน สอดคล้องกับเพียเจท์ ที่กล่าวว่า พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กเป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้โดยผ่านการปฏิสัมพันธ์กับการลงมือปฏิบัติจริงในระหว่างการทำกิจกรรมกลุ่มเป็นช่วงเวลาที่มีโอกาสได้แสดงพฤติกรรมเลียนแบบตัวแบบ หลังจากที่ได้เด็ก ๆ ได้บันทึกไว้ในกระบวนการจดจำ ซึ่งในสถานการณ์การปฏิบัติงานร่วมกัน เด็กปฐมวัยอาจได้รับประสบการณ์ที่เด็กพบจากการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับข้อคิดที่ได้เรียนรู้จากตัวแบบที่แสดงความฉลาดทางอารมณ์ ดังที่เพียเจท์ได้อธิบายถึงพัฒนาการของเด็กปฐมวัยอายุ 5-6 ปี ว่า เด็กรู้จักสังเกตเห็นความแตกต่างทำให้ความคิดพัฒนาถึงขั้นรู้จัก เปรียบเทียบ แยกแยะ

ออกเป็นหมวดหมู่ได้ คิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ได้ (ศรีเรือน แก้วกังวาล 2540: 215-216) และชั้นประเมินผล เป็นขั้นตอนที่ให้แก่เด็กปฐมวัยได้วิเคราะห์กระบวนการทำงานของกลุ่ม พฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มและผลงานของกลุ่ม โดยเด็กวิเคราะห์ร่วมกับครู เป็นการให้ข้อมูล บอกรับและช่วยฝึกทักษะการรู้คิดเพื่อให้เด็กได้ฝึกการประเมินการคิดและพฤติกรรมของตนเองที่ได้กระทำไป ตรวจสอบความรับผิดชอบของสมาชิกโดยการสนทนาและนำเสนอผลงาน บอกความภาคภูมิใจที่ตนได้รับเมื่อทำงานกลุ่มสำเร็จ และเป็นความสำเร็จของทุกคนในกลุ่ม จากการทำงานร่วมกันทำให้เด็กเริ่มคลายการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางลง เด็กเรียนรู้ถึงการพึ่งพาและเกื้อกูลกัน เห็นอกเห็นใจกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เคารพสิทธิและหน้าที่ของกันและกัน ประสบความสำเร็จร่วมกัน (Putnam, 1993: 16-20) และเมื่อเด็กนำเสนอผลงานหรือความคิดเห็นในการทำงานกลุ่มแล้ว ครูและเพื่อนจะให้การเสริมแรงกลุ่มที่ออกมาเสนอผลงานด้วยการกล่าวชมเชยในกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ ให้กำลังใจและปลอบใจกลุ่มที่ทำงานไม่ประสบผลสำเร็จและช่วยกันเสนอวิธีในการแก้ไข เป็นแรงจูงใจที่ส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์เพิ่มมากขึ้น สอดคล้องแนวคิดทฤษฎีพหุปัญญาของการ์ดเนอร์ ที่เด็กจะมีความแตกต่างในการเรียนรู้และมีความแตกต่างระหว่างบุคคล แต่ในการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้เด็กมีโอกาสได้ร่วมมือกัน จะทำให้เด็กมีเหตุผล มีความเข้าใจในความรู้สึกของผู้อื่นได้

จากการทดลองจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอน SMILE ผู้วิจัยสามารถสังเกตความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยที่เปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน จากการสังเกตพฤติกรรมเด็กปฐมวัยคนหนึ่งที่ชอบแฉงคิวไม่รู้จักการรอคอยก็พัฒนาตนเองขึ้นโดยการร่วมกิจกรรมกลุ่มกับเพื่อนในกลุ่มทดลองแล้วรู้จักการรอคอยดีขึ้นไม่แฉงคิว เมื่อครูถามเด็กมักตอบว่ามาก่อนอยู่หน้า มาช้อยู่หลัง ดังตัวอย่างเพลงที่ผู้วิจัยได้จัดการเรียนรู้ให้กับเด็ก ทำให้เพื่อน ๆ ในห้องลดการแฉงคิวตามไปด้วยเมื่อผู้วิจัยพบพฤติกรรมกล่าวแสดงความชื่นชมส่งผลให้เด็ก ๆ ในห้องเริ่มมีระเบียบและรู้จักการรอคอยมากขึ้นไม่แย่งของเล่นและสิ่งของอื่น ๆ กันอีก นอกจากนี้การใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE นั้นช่วยพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์แล้วยังส่งเสริมให้เด็กมีระเบียบวินัยที่ดีขึ้นด้วย

2.2 ศึกษาระดับความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยในด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเองและด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยรวมและรายด้านของกลุ่มควบคุมก่อนและหลังการทดลอง พบว่า เด็กปฐมวัยกลุ่มควบคุมหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติมีระดับความฉลาดทางอารมณ์โดยรวมและทั้งรายองค์ประกอบเกือบทุกประเด็นสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 ยกเว้นประเด็นการควบคุมตนเองที่มีคะแนนเปลี่ยนแปลงอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และจากค่า Cohen's d พบว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบปกติมีขนาดส่งผลต่อคะแนนความฉลาดทางอารมณ์โดยรวม รายองค์ประกอบ และรายประเด็นอยู่ในระดับกลางถึงระดับมาก สามารถอธิบายได้ว่า การจัดการเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัยกับเด็กกลุ่มควบคุม ครูจัดการเรียนรู้ตามแบบปกติตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย โดยให้เด็กได้เรียนรู้ตามจุดประสงค์การเรียนรู้ ประกอบกับเด็กมีพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจและสติปัญญาเพิ่มขึ้นตามวัย ทำให้เด็ก

ปฐมวัยมีความสามารถมากขึ้น (สิริมา วิทยุโณนันทพงษ์ 2556: 15) แม้ว่าเด็กกลุ่มควบคุมไม่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE แต่เด็กก็มีประสบการณ์โดยรวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เด็กเรียนรู้เป็นสภาพแวดล้อมโรงเรียนเดียวกัน เด็กเรียนรู้ภายใต้สิ่งแวดล้อมและบรรยากาศเช่นเดียวกัน และครูปฏิบัติตนเป็นต้นแบบที่ดีในการส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์มีบุคลิกยิ้มแย้ม แจ่มใสไม่เครียด ทำให้เด็กสนุกสนาน และครูใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบไม่บังคับเด็กได้รับการเสริมแรงทางบวกทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ในการปฏิบัติกิจกรรม ส่วนประเด็นการควบคุมอารมณ์มีคะแนนเฉลี่ยความฉลาดทางอารมณ์ไม่เปลี่ยนแปลงนั้นอาจกล่าวได้ว่า เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่มีความสามารถจำกัดในการควบคุมอารมณ์ ซึ่งเป็นไปตามพัฒนาการของเด็กวัยนี้ที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ดังนั้นการพัฒนาตนเองด้านการควบคุมอารมณ์จึงพัฒนาได้น้อย

2.3 เปรียบเทียบความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ด้านความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเองและความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ก่อนและหลังการทดลอง จากการเปรียบเทียบความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการทดลอง พบว่า ในกลุ่มทดลองเด็กปฐมวัยมีความฉลาดทางอารมณ์สูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 ทุกด้าน และในกลุ่มควบคุมเด็กปฐมวัยมีคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ทุกด้านไม่แตกต่างจากก่อนทดลอง และคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 พบว่า เด็กปฐมวัยกลุ่มทดลองได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ SMILE มีระดับความฉลาดทางอารมณ์สูงกว่าก่อนได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ SMILE และเด็กปฐมวัยกลุ่มควบคุมหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติมีระดับความฉลาดทางอารมณ์ไม่แตกต่างจากก่อนได้รับการจัดการเรียนรู้ สามารถอภิปรายได้ว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE สามารถพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยได้ เนื่องจากการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ SMILE เด็กได้รับประสบการณ์ที่ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม ทั้งนี้เพราะรูปแบบ SMILE มีกระบวนการสอนที่มีระบบและต่อเนื่อง มีครูคอยแนะนำและให้กำลังใจ ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกมั่นใจ อบอุ่นใจ ซึ่งสอดคล้องกับ กุลยา ตันติผลาชีวะ (2551: 100-101) ที่กล่าวว่า ประสบการณ์ที่เด็กได้รับการสอนอย่างสม่ำเสมอด้วยเหตุผล จะทำให้เด็กซึมซับเกิดการรับรู้ความรู้สึกทางจิตใจ และทางสังคมทำให้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ถูกต้อง

จากผลการวิจัย ทำให้ทราบว่าคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น คือเรื่องการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ทั้งนี้เพราะลักษณะของรูปแบบมีกิจกรรมหลักที่สำคัญ คือเด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน กับครูในขณะที่ทำกิจกรรม ทำให้เกิดความคุ้นเคยซึ่งกันและกันมากขึ้น จึงมีการช่วยเหลือ แนะนำให้กำลังใจเพื่อนทำกิจกรรม เช่น การลงมือช่วยเก็บวัสดุอุปกรณ์ หรือของเล่นเมื่อเลิกใช้ แนนซี และไมค์เคิล (Nancy and Michael 1979: 356 อ้างถึงใน ชำ นาน กงสะเต็น 2550) ได้กล่าวถึงการช่วยเหลือว่า เป็นการพยายามที่จะบรรเทาความต้องการที่ไม่ใช่อารมณ์แก่ผู้อื่น เช่น การช่วยทำงานหรือเสนอสิ่งของให้ และ บี (Bee. 1985: 396-401) กล่าวถึงพฤติกรรมความช่วยเหลือเด็กปฐมวัยว่า เด็กจะทำตามคำขอร้องหรือคำแนะนำของเพื่อนมากกว่าคนที่ไม่ใช่เพื่อน ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์การปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น นอกจากนี้ในด้านมนุษย

สัมพันธ์พบว่า การจัดการเรียนรู้ตามแบบ SMILE ครูได้สอดแทรกคำถามเพื่อกระตุ้นให้เด็กเกิดความคิด ความรู้สึกในด้านการแบ่งปัน การเป็นผู้ให้ไม่เอาเปรียบผู้อื่น การยิ้มแย้มแจ่มใสพูดคุยต่อกัน และการใช้วาจาสุภาพอ่อนหวาน สังเกตได้จากการเริ่มแบ่งปันอุปกรณ์ การขอยืม หรือการพูดชักชวนเพื่อนร่วมเล่นด้วย หรือให้เพื่อนทำกิจกรรมก่อนตน ไม่แย่งของกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ วราภรณ์ ปานทอง (2548: 65) ที่ศึกษาพบว่า การแบ่งปันสิ่งของของตนเองมีอยู่จะค่อยๆ มาแทนที่การยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของเด็ก เกิดจากพฤติกรรมการแสดงออกเพื่อจะได้รับการยอมรับจากเพื่อน ส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงในด้านการมีมนุษยสัมพันธ์เพิ่มมากขึ้น

จากการจัดกิจกรรมให้เด็กได้ร้องเพลงเด็กเกิดความสุขสนุกสนาน เกิดความมั่นคงปลอดภัยเป็นพื้นฐานทางอารมณ์และการได้รับความเอาใจใส่จากครูไม่让孩子อยู่ในสภาพวิตกกังวลหรือหวาดกลัวต่อการเรียนรู้จะช่วยสร้างความมั่นคงและปลอดภัยแก่เด็กส่งผลให้เด็กเกิดจิตใจเบิกบานพร้อมที่จะเรียนรู้ และได้เรียนรู้จากตัวแบบที่ทำให้เด็กเห็นตัวแบบลักษณะซ้ำเกิดการจดจำ นอกจากนั้นกิจกรรมยังมีความหลากหลายแตกต่างกันในแต่ละวัน เช่น การเล่านิทานประกอบหุ่นมือ การแสดงบทบาทสมมติ การใช้สถานการณ์จำลอง การใช้กรณีตัวอย่างเพื่อเป็นการกระตุ้นความสนใจเด็กนำไปสู่การเรียนรู้และไม่ทำให้เด็กเกิดความเบื่อหน่าย และเด็กยังได้วิเคราะห์เปรียบเทียบผลดีผลเสียที่ตัวแบบได้รับการกระทำ นอกจากนั้นการที่เด็กได้ร่วมกันคิดวิเคราะห์ในกลุ่มย่อยช่วยให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อน ลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นการเกิดการเรียนซึ่งกันและกันรับผิดชอบร่วมกัน พยายามแก้ไขด้วยตนเองไม่ใช้ความรุนแรง เป็นต้น

2.4 ผลการเผยแพร่รูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์ SMILE จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของครูที่นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัยแบบ SMILE ไปทดลองใช้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ตามรายการที่กำหนดและวิเคราะห์ความคิดเห็นของครู ซึ่งมีข้อเสนอแนะ 3 ประเด็นคือ ด้านการนำไปใช้ ด้านเนื้อหา และด้านนำเสนออภิปรายได้ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การนำไปใช้ ครูผู้สอนนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์แบบ SMILE มีความคิดเห็นว่า มีความเหมาะสมกับเด็กปฐมวัย เพราะเป็นการฝึกให้เด็กรู้จักการควบคุมอารมณ์ของตนเองและปรับตัวในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เพราะในปัจจุบันถือว่าสำคัญและจำเป็นมาก เด็กต้องรู้จักในสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ ซึ่งจะทำให้เด็กสามารถเรียนรู้ในระดับต่อไปและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และจากการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ในขั้นตอนการจัดประสบการณ์ขั้นแรกจะทำให้เด็กเกิดการพัฒนาทางจิตใจ อารมณ์ และสังคม เพราะเด็กจะมีความกระตือรือร้นกล้าแสดงออก สนุกสนานกับกิจกรรมคลายความกังวลที่เกิดขึ้นพร้อมที่จะเรียนรู้ในขั้นต่อไป นอกจากนี้ในขั้นตอนที่ 2 และ 3 มีวิธีการชัดเจน เข้าใจง่ายสามารถนำไปใช้ได้เลยเป็นขั้นตอนที่เน้นให้เด็กลงมือปฏิบัติผ่านกิจกรรมการเล่านิทาน การทดลอง การสาธิต การแสดงบทบาทสมมติ ทัศนศึกษา ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้สนองต่อธรรมชาติและกระตุ้นให้เด็กกระตือรือร้นอยากเรียนรู้และมีส่วนร่วมในกิจกรรม

ประเด็นที่ 2 ด้านเนื้อหาของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE แผนการจัดประสบการณ์มีความชัดเจนในลำดับขั้นตอนในการจัดกิจกรรม ทำให้การจัดการเรียนการสอนของครูไม่ติดขัด เด็กมีความสุขกับการเรียนรู้ อยากรู้ อยากเห็นจากตัวแบบที่ครูนำเสนอ และกระตือรือร้นในการทำงาน ช่วยกันคิดช่วยกันแสดงความคิดเห็น ทำให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน และจากการนำเสนอผลงานทำให้เด็กได้แสดงความรู้สึกรักของตนเองเกิดความภาคภูมิใจ และแสดงความรู้สึกต่อผู้อื่น ทำให้เด็กรู้จักการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ทำให้การพัฒนาสัมพันธภาพดีขึ้น

ประเด็นที่ 3 การนำเสนอ การนำเสนอรายละเอียดต่าง ๆ มีความชัดเจนภาษาเข้าใจง่าย ไม่สับสน ทำให้ครูเกิดความเข้าใจและมีความมั่นใจในการจัดกิจกรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ครูควรเตรียมโดยการศึกษาคู่มือครู ทำความเข้าใจแนวคิด กระบวนการ วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามขั้นตอนโดยไม่มีการข้ามขั้นตอน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการนำไปใช้จริง หากโรงเรียนใดมีครูพี่เลี้ยงต้องศึกษาทำความเข้าใจเช่นเดียวกัน เพราะจะได้ดูแลเด็กได้อย่างทั่วถึงมีความถูกต้องแม่นยำในการจัดกิจกรรมทุกครั้ง

1.2 ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้ และเป็นแบบอย่างในการปลูกฝังคุณลักษณะความฉลาดทางอารมณ์ ดังนั้น ต้องปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อเนื่องเป็นตัวอย่างส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากตัวแบบ

1.3 การเลือกกิจกรรมการเรียนรู้หรือหัวข้อการเรียนรู้ควรเลือกกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความสามารถและพัฒนาการของเด็ก และควรเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องในชีวิตประจำวันได้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการศึกษาวิจัยนำรูปแบบความฉลาดทางอารมณ์ไปใช้ในโรงเรียนสังกัดอื่นๆ เปรียบเทียบผลการวิจัยระหว่างโรงเรียนสังกัดต่างๆ

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยติดตามความคงทนของพฤติกรรมความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย อาจมีการทดลองในระยะยาวเพื่อศึกษาผลดีเกิดขึ้น

บรรณานุกรม

- การรู้จักตนเอง. (2550). (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2555, จาก
http://www.jobs2easy.com/file.php?file=1/Nat_for_Print/chapter2.doc
- กลุ่มภูมิปัญญาไทย. (2550). การรู้จักตน. สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2555, จาก
<http://www.nk.ac.th/elearning/Mod/resorce/view.php?inpopup=true&id=4819>
- กุลยา ตันติผลาชีวะ. (2542). การเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน 3-5 ขวบ. กรุงเทพฯ: โชติสุขการพิมพ์.
- (2551). การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย. กรุงเทพฯ: เพื่อนอักษร.
- กรมวิชาการ. (2544). การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหลักสูตร.
- กรมสุขภาพจิต. (2545). รายงานวิจัยพัฒนาแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์เด็ก 3-5 ปี และ 6-11 ปี. กรุงเทพฯ: กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข.
- กองวิจัยทางการศึกษา, กรมวิชาการ. (2543). รายงานการวิจัยรูปแบบหรือแนวการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างคุณลักษณะ ดี เก่ง มีสุข ระดับประถมศึกษา. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ.
- เกียรติวรรณ อมาตยกุล. (2543). ฉลาด เก่ง ดี และมีความสุข. กรุงเทพฯ: ที.พี.พรินท์.
- เกียรติวรรณ อมาตยกุล. (2546). เราทำได้. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2544). ยิ่งกว่า EQ คู่มือพัฒนาชีวิตให้ลูกน้อย. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมิเดีย.
- คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (2541). การปฏิรูปการเรียนรู้ตามแนวคิด 5 ทฤษฎี. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- (2540). ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม: ต้นแบบการเรียนรู้ทางด้านหลักทฤษฎีและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: ไอเดีย สแควร์.
- คณะทำงานจัดทำคัมภีร์หลักธรรมสำหรับนิสิตนักศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย. (2543). หลักการรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น รู้จักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในมิติแห่งพระพุทธศาสนาเพื่อชีวิตที่สมบูรณ์. มปป.
- คมเพชร ฉัตรศุกกุล. (2545). รายงานการวิจัยเรื่องแบบวัดความฉลาดทางอารมณ์ของเด็ก. ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- (2547). รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเด็กและเยาวชนไทย (ระดับประถมศึกษา). กรุงเทพฯ: ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จิณภัค รามสูต. (2550). การสร้างสื่อการ์ตูนภาพเคลื่อนไหวเพื่อพัฒนาทักษะความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กอนุบาล. ปรินญาณพนธ์ ศศ.ม. (การประถมศึกษา). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.

- จิตติมา พุ่มพรอญ. (2547). ผลของโปรแกรมการจัดการตนเองต่อพฤติกรรมการสูบบุหรี่ของข้าราชการทหารชั้นประทวน. วิทยานิพนธ์ พศ.ม. (พยาบาล). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ฉันทนา ภาคบงกช. (2545). การพัฒนา EQ: ความธรรมดาที่ไม่ธรรมดา. ใน *รวมบทความทางวิชาการ เล่ม 2 อีคิว: จากแนวคิด...สู่การปฏิบัติ*. บพบรรณการ โดยอัจฉรา สุขารมณ, วิลาสลักษณ์ ชั่ววัลลี และอรพินท์ ชูชม. กรุงเทพฯ: Desktop.
- ชาย โพธิ์สีดา. (2549). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชูศรี สนิทประชากร. (2531). *หลักการสอนและการเตรียมประสบการณ์วิชาชีพครู*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ วิทยาลัยครูจันทระเกษม.
- ชำนาญ กงสะเด็น. (2550). *เขาว์อารมณ์ของเด็กปฐมวัยโดยการจัดกิจกรรมโยคะอาสนะประกอบเสียงดนตรี*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.
- ชอลัดดา ขวัญเมือง. (2541). *การจัดกิจกรรมแนะแนว*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2555, จาก <http://academic.obec.go.th/gdc/knowhow/index-4.htm>.
- ฉอน โค้ว. (2548). *7 อุปนิสัยให้วัยรุ่นเป็นเลิศ*. แปลโดย อมรรัตน์ ศรีสุรินทร์. กรุงเทพฯ: ซี เอ็ดดูเคชั่น.
- ดรัตเกอร์ ปีเตอร์ เอฟ; และคนอื่นๆ. (2548). *คู่มือบริหารจัดการตนเอง*. แปลและเรียบเรียงโดย นรินทร์ องค์อินทร์. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- ถนอมศรี เหลาหา. (2535). *การเปรียบเทียบความสามารถทางการเขียน แรงจูงใจการเรียนรู้ ภาษาอังกฤษและมนุษยสัมพันธ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนด้วยวิธีการสอนแบบเขียนของเฮวินส์กับการสอนด้วยวิธีตามคู่มือครู*. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ทิพวรรณ คันทา. (2546). *การใช้การเล่นพื้นบ้านของเด็กอีสานเพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยโรงเรียนหลักเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (หลักสูตรและการสอน). นนทบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช. ถ่ายเอกสาร.
- ทิตนา แคมมณี. (2545). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2550). *รูปแบบการเรียนการสอนทางเลือกที่หลากหลาย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2553). *ศาสตร์การสอน*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทศพร ประเสริฐสุข. (2542, กรกฎาคม - ธันวาคม 2542 และมกราคม - มิถุนายน. 2543).

ความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์กับการศึกษา. การแนะแนวการศึกษา. 2(3-4): 9-12.

เทอดศักดิ์ เดชคง. (2542). ความฉลาดทางอารมณ์. กรุงเทพฯ: มติชน.

ธรรมโฆษ (นามแฝง) (2541). รังสีธรรม: ธรรมะเพื่อสุขภาพจิต ธรรมะเพื่อคุณภาพชีวิต.

กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

นันทนา วงษ์อินทร์. (2543). การพัฒนาอารมณ์. ใน *รวมบทความทางวิชาการ EQ*. บรรณาธิการ โดย อัจฉรา สุขารมณ์, วิลาสลักษณ์ ชวัลลี และอรพินทร์ ชูชม. หน้า 136. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดสก์ท็อป.

----- (2544). การมีความรู้เรื่อง EQ กับการใช้ EQ. ใน *รวมบทความทางวิชาการเล่ม 2 จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ*. บรรณาธิการ โดยอัจฉรา สุขารมณ์, วิลาสลักษณ์ ชวัลลี และอรพินทร์ ชูชม. กรุงเทพฯ: Desktop.

นันทนา สุรักษา. (2543). *รวมบทความทางวิชาการ EQ*. กรุงเทพฯ: Desktop.

นาถสินี ศิลวัชรพล. (2538). ผลการใช้สถานการณ์จำลองที่มีต่อความเห็นอกเห็นใจผู้ป่วยของนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยพยาบาล มหาวิทยาลัยก่อการุณย์ กรุงเทพฯ.

ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

นิตยา คชภักดี. (2543). ขั้นตอนการพัฒนาเด็กปฐมวัยตั้งแต่ปฏิสนธิ - 5 ปี. กรุงเทพฯ: สถาบันแห่งชาติเพื่อการศึกษา สำหรับเด็กปฐมวัย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

นพดล พร้อมเพ็ญ (2549). การศึกษาและพัฒนาการปรับตัวทางอารมณ์ของนักเรียนวัยรุ่น. ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม. (สาขาจิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

นพมาศ ธีระเวคิน. (2539). จิตวิทยาสังคมกับชีวิต. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.

นภเนตร ธรรมบวร. (2549). การจัดประสบการณ์ที่มีความสุขสำหรับเด็กปฐมวัย การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย. หน่วยที่ 15. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. (2545). *ประมวลสาระชุดวิชาการพัฒนาเครื่องมือสำหรับการประเมินผลการศึกษา*. (หน่วยที่ 3). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

----- (2526). *การวัดและประเมินผลการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

----- (2554). *การออกแบบการวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือวัด*. เอกสารประกอบการบรรยาย. ปทุมธานี. มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. ในพระบรมราชูปถัมภ์.

บุศรินทร์ สิริปัญญาธร. (2541). *แนวโน้มนและอัตราการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมร่วมมือของเด็กปฐมวัยที่เกิดจากกิจกรรมศิลปะสื่อผสมเป็นกลุ่ม*. ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- บัวสร วุฒิสักดิ์ชัยกุล.(2546). รูปแบบการสื่อสารของมารดาที่ส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ของ
เด็กปฐมวัย. ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ประสงค์ สังขะไชย. (2546). การเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์.
กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- ปิยลักษณ์ พุกกะวัน (2554). การศึกษาองค์ประกอบและพัฒนาจิตสาธารณะของเด็กปฐมวัย
ด้วยรูปแบบการเรียนการสอน MADE ปรินญาณพนธ์ กศ.ด (การศึกษาปฐมวัย)
กรุงเทพฯ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2551). จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- ประทีป ม.โกมลมาศ. (2546). ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของคนไทย
ในบริบทของการอุดมศึกษาไทยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. สืบค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์
2555, จาก http://www.journal/au.edu/abac_newsletter/2003/nor03/article_138.html.
- ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์. (2547). รู้จักตนเองก่อนดีไหม. กรุงเทพฯ: มติชน.
- เปรมใจ บุญประสพ. (2545). ผลของกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์
ด้านการตระหนักรู้ตนเอง ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบางกะปิ สังกัด
กรุงเทพมหานคร. ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. (2545). รวบรวมบทความทางวิชาการ “คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับ EQ.
กรุงเทพฯ: เดสทอปส์.
- (2545). คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับ EQ. ใน รวบรวมบทความทางวิชาการอีคิว. บรรณาธิการ
โดยอัจฉรา สุขารมณ, วิลาสลักษณ์ ชั่ววัลลี และอรพินทร์ ชูชม. พิมพ์ครั้งที่ 4.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ Desktop.
- พงษ์ ภาวจิตร. (2549). บริษัทตัวเองจำกัด. กรุงเทพฯ: ฐานมีเดีย เน็ตเวิร์ค.
- พัชรี ผลโยธิน. (2540, มกราคม). เด็กอนุบาลกับพฤติกรรมการร่วมมือ. วารสารการศึกษาปฐมวัย.
1(1): 59-62.
- (2552). หลักสูตรปฐมวัย: การบูรณาการผ่านการเล่น. วารสารการศึกษาปฐมวัย.
13(3): 11-13.
- แพง ชินพงศ์. (2548). ดนตรีเพิ่มพลังสมอง. กรุงเทพฯ: เพาเวอร์พริ้นท์.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. (2553). ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก. (2540). สมาน:ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ:
สยาม.
- พระธรรมปิฎก. (2541). ความสุข. กรุงเทพฯ: เกล็ดไทย จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตโต) (2549). สุขภาวะองค์รวม แนวพุทธ. กรุงเทพฯ: สหธรรม.

- พระราชวรมุณี (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2542, สิงหาคม). อีคิวในแนวพุทธศาสนา. เรียบเรียง
โดย พรรณี บุญประกอบ. วารสารพฤติกรรมศาสตร์. 5(1): 7-13.
- พิมพ์นภัส เอี่ยมสมบุญ. (2547). กลยุทธ์การบริหารตนเอง. สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2555,
จาก <http://eln.nan.rutl.ac.th/eln/01-120-001/unit802.htm>
- พสุ เดชะรินทร์. (2548). คู่มือผู้บริหาร. กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ.
- ภรณ์ คุรุรัตน์. (2535). การพัฒนาการของเด็กวัย 3-6 ปี. ใน *เข้าใจเด็กก่อนวัยเรียน*. กรุงเทพฯ:
ชมรมไทย-อิสราเอล.
- มาลีรัตน์ บุญอนันตบุตร. (2549). *การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้จริยธรรมแบบ MCCP
สำหรับเด็กปฐมวัย*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ด. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- มาลี จุฑาปะมา. (2542). *มนุษย์สัมพันธ์*. บุรีรัมย์: คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์.
- เยาวพา เดชะคุปต์. (2542). *ดนตรีและกิจกรรมเข้าจังหวะสำหรับเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: แม็ค.
----- (2542). *กิจกรรมสำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาระบบการพิมพ์.
----- (2554). *พหุปัญญาของคุณค่าทุกความต่าง*. กรุงเทพฯ: แพลน กราฟิค.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: อักษร
เจริญทัศน์.
- เรียม ศรีทอง. (2540). *มนุษย์สัมพันธ์*. มิติใหม่แห่งการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ:
ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- รัฐดาว พิศาลพงศ์. (2549). *การพัฒนาจริยธรรมและความฉลาดทางอารมณ์เริ่มที่เด็กปฐมวัย*.
นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. ถ่ายเอกสาร.
- ลักคณา ท้าวดี. (2555). *ผลการจัดการเรียนรู้แบบเด็กนักวิจัยที่มีต่อมนุษย์สัมพันธ์ของเด็กปฐมวัย*.
ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วัฒนา ปญญฤทธิ์. (2531). *การยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางด้านอารมณ์และความรู้สึกของเด็กปฐมวัย
ที่ได้รับการจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนต่างกัน*. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษา
ปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วัชร ปานภูมิ (2547). *การพัฒนาแบบประเมินความพร้อมด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคม
นักเรียนระดับปฐมวัยโดยใช้กิจกรรมการเล่น*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (จิตวิทยาแนะแนว).
ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.
- วิจิตร อาวะกุล. (2542). *เทคนิคมนุษย์สัมพันธ์*. กรุงเทพฯ: โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์.
----- (2537). *เทคนิคมนุษย์สัมพันธ์*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์.
- วิทยา นาควัชระ. (2544). *วิธีเลี้ยงลูกให้เก่ง ดี และมีสุข = IQ EQ MQ AQ*. กรุงเทพฯ: กู๊ดบุ๊ค.
- วิภาพร มาพบสุข. (2543). *มนุษย์สัมพันธ์*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ด.

วีรวัฒน์ ปันนิตามัย. (2542). *เชาว์อารมณ์ (EQ) ดัชนีวัดความสุขและ ความสำเร็จของชีวิต*.

กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เนต.

----- (2551). *เชาว์อารมณ์ (EQ)*. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เนต.

วิลาสลักษณ์ ชั่ววัลลี. (2542, สิงหาคม). การพัฒนาสติปัญญาของอารมณ์ เพื่อความสำเร็จในการทำงาน. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์*. 5(1): 40.

----- (2548). *เอกสารประกอบการสนิวิชา ทฤษฎีและวิจัยพัฒนาการทางจิต*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

คันสนีย์ จัตรคุปต์. (2545). *เทคนิคสร้าง IQ EQ AQ 3 Q เพื่อความสำเร็จ*. กรุงเทพฯ: สถาบันสร้างสรรค์ศักยภาพทางสมอง.

----- (2545). *สิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้สร้างสมองเด็กให้ฉลาดได้อย่างไร*. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.

ศรัทธม ณะภูมิ. (2535). *พัฒนาการทางอารมณ์และบุคลิกภาพ*. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.

ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2544). *จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.

สนั่น มีชั้นหมาก. (2538). *ระเบียบวิธีแห่งวิทยาการการสอน*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

เสนอ อินทรสุขศรี. (2526, กันยายน). มนุษย์สัมพันธ์กับบุคคลทุกระดับ. *วารสารจุฬาลงกรณ์ธุรกิจปริทัศน์*. 6(22): 1- 14.

แสงอุษา โลจนานนท์; และกฤษณ์ รุยาพร. (2548). *กลยุทธ์สะกิดความเก่งเพื่อสร้างผู้นำสายพันธุ์ใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: 1 เอเชียแปซิฟิก อินโนเวชั่น เซ็นเตอร์.

โสภณ ภูเกล้าวัน. (2550). *ทำอย่างไรจึงจะรู้จักตนเอง*. สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2555, จาก <http://gotoknow.org/blog/sopone1/63579>

สุภาพจิต, กรม. (2547). *คู่มือครูสำหรับช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาสุขภาพจิต*. พิมพ์ครั้งที่ 7. นนทบุรี: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์. (2550). *เลือกโรงเรียนอนุบาลให้ลูกรัก*. กรุงเทพฯ: ฐานบุ๊คส์.

สุพิน บุญชูวงศ์. (2531). *หลักการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน วิทยาลัยครูสวนดุสิต.

สมน อมรวิวัฒน์. (2546). *วิธีการเรียนรู้: คุณลักษณะที่คาดหวังในช่วงวัย*. กรุงเทพฯ: พริกหวาน กราฟฟิค.

สุรางค์ ไคว์ตระกูล. (2556). *จิตวิทยาการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

สุรางค์ จันทน์เอม. (2516). *จิตวิทยาวัยรุ่น*. กรุงเทพฯ: แพร์พิทยา.

สุขุมพร เค-ไพบูลย์. (2544). *ทำอย่างไรเด็กจึงภูมิใจในตนเองและมีความสุข*. กรุงเทพฯ: ไทยเจริญการพิมพ์.

- สาลิกา เมธนาวิน. (2545). *องค์ประกอบความฉลาดทางอารมณ์ของพยาบาลในการปฏิบัติการพยาบาล*. ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร
- สิริมา ภิญโญนันตพงษ์. (2549). *การพัฒนาคุณธรรมของเด็กปฐมวัยด้านวิธีสอนโดยใช้ชุดนิทานชาดก*. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- (2550). *การศึกษาปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- (2556). *การวัดและการประเมินผล: เด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- (2557). *ดูแลลูกอย่างไรในวัยอนุบาล*. กรุงเทพฯ: บัณฑิต.
- โสภณ สุภาพงษ์. (2547). *ทรรศนะการศึกษาของโสภณ สุภาพงษ์*. ในสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์กรมหาชน) องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการประเมินตามมาตรฐานการศึกษาและตัวบ่งชี้เพื่อการประเมินภายนอก: ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2547. กรุงเทพฯ: สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา.
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. (2553). *ทฤษฎีและการปรับพฤติกรรม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). *กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- (2548). *มาตรฐานการศึกษาของชาติ*. กรุงเทพฯ: สหยาบไล้และการพิมพ์.
- ไสว มาลาทอง. (2542). *คู่มือการศึกษาจริยธรรมสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครองและประชาชนผู้สนใจทั่วไป*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- หลุย จำปาเทศ. (2533). *จิตวิทยาสัมพันธ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อารยา ผลธัญญา. (2550). *การใช้เสียงเพลงเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย*. ปรินซ์นิพนธ์ ศศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- อาษา ขจิตต์เมตต์. (2525). *วิธีชนะมิตรและจูงใจคน*. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: ขจิตต์เมตต์.
- อุสา สุทธิสาคร. (2545). *พัฒนา EQ เด็กได้อย่างไร*. กรุงเทพฯ: แปลนพับลิชชิ่ง.
- อัจฉรา สุขารมณ, วิลาสลักษณ์ ชวัลลสี, และอรพินทร์ ชูชม. (2543). *รวมบทความทางวิชาการเรื่อง อีคิว*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ชมรมผู้สนใจอีคิว.
- อัจฉรา สุขารมณ, วิลาสลักษณ์ ชวัลลสี, และอุษา ศรีจินดา. (2549, กันยายน). *การวิเคราะห์ปัจจัยทางจิตสังคมที่สัมพันธ์กับจิตสำนึกทางปัญญาและคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทย*. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์*. 12(1): 15-35

- อัมพวัน ศรีหรั่งไพโรจน์. (2550). ผลการจัดกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดเกษตรราชม จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). นนทบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ถ่ายเอกสาร.
- อภิษฎา ดวงจันทร์. (2544). การเปรียบเทียบผลของการใช้สถานการณ์จำลองและการเสริมแรงทางบวกที่มีต่อความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ร.ร.วัดเศวตฉัตร เขตคลองสาน กทม. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- อริยา อุหา. (2542, กันยายน-ธันวาคม). อัจฉริยภาพทางอารมณ์. *รัฐมิแล*. 3: 73-75.
- อัมพล สุอำพัน. (2544). *EQ ลูก เริ่มที่รักจากพ่อแม่*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- อัมพวัล ศรีหรั่งไพโรจน์. (2550). ผลการจัดกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดเกษตรราชม จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (หลักสูตรและการสอน) นนทบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ถ่ายเอกสาร.
- อารี พันธุ์มณี. (2540). *คิดอย่างสร้างสรรค์*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อแกรมมี.
- (2545). การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตด้วย EQ," ใน *รวมบทความค้นคว้าวิจัย และพัฒนา* หนูด้วยอัจฉริยะ. บรรณาธิการ โดยศรียา นิยมธรรม. กรุงเทพฯ: รุ่งศิริพลับบลิซิ่ง.
- (2546). *จิตวิทยาสร้างสรรค์การเรียนการสอน*. กรุงเทพฯ: ไผ่ไหมเอ็ดดูเคท.
- อารี สันตหวิ. (2542). *พหุปัญญาและเรียนรู้แบบร่วมมือ*. กรุงเทพฯ: สมาคมเพื่อการศึกษาเด็ก.
- อาร์บัทโนต์, แจ็ก เบรเดน; และฟอสท์, เดวิด (2541). *การฝึกเหตุผลเชิงจริยธรรม: ทฤษฎีและการปฏิบัติ*. แปลโดย สุดใจ บุญอารีย์. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ.
- อรพรรณ พรสีมา. (2540). *ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมต้นแบบการเรียนรู้ทางด้านหลักทฤษฎีและแนวปฏิบัติ: การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- อรพินท์ ชูชม, อัจฉรา สุขารมณ; และอุษา ศรีจินดารัตน์. (2549, กันยายน). การวิเคราะห์ทางจิตสังคมที่สัมพันธ์กับจิตสำนึกทางปัญญาและคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทย. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์*. 12(1): 15-35.
- อุษณีย์ โพธิสุข. (2540). *โรงเรียนจะพัฒนาอัจฉริยภาพเด็กได้อย่างไร*. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาอัจฉริยภาพเด็กและเยาวชน.
- อุษณีย์ อนุรุทธีวงศ์. (2545, กันยายน). *E.Q.ปัญญานามมนุษยชาติ*. 3: 73-75.
- อุษา อินทรปัญญา. (2536). ผลการของการใช้บทบาทสมมติที่มีต่อมารยาทในชั้นเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดราชบุรณรังสรรค์ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.

- อำพัน จารุทัสพางกูร. (2540). การเปรียบเทียบผลของการฝึกทักษะทางสังคมแบบกลุ่มและแบบรายบุคคลที่มีต่อการแสดงความคิดเห็นอกเห็นใจผู้ป่วยจิตเวชของพยาบาลเทคนิค โรงพยาบาลสมเด็จพระยา กรุงเทพฯ. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- Allen, B.R. (1986, April). A Short-/term Interpersonal Skill Training Program With College Undergraduates. *Dissertation Abstracts International*. 46(10): 2963 - A - 2964 - A.
- Argyle, M., & Martin, M. (1990). *The psychology causes happiness*. In Stack, F.; Argyle, M. & Schwarz, N. (Eds), *Subjective Well-Being* (77). Great Britain; BPPC Wheatons.
- Ausubel, David P. (1968). *Education Psychology ; A Cognitive View*. New York ; Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- Bachman, J. et al. (2000). Emotional Intelligence in the Collection of Debt. *International Journal of Selection And Assessment*. 8(3): 176.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman.
- (1977). *Social Learning Theory*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Bar - On, R. (1997). *Baron Emotional Quotient Inventory: A measure o emotional intelligence*. (Technical manual). Toronto: Multi - Health System.
- Baron-Cohen; and Wheelwright. (2004). *The empathy quotient: an investigation of adult with asperger syndrome or high functioning autism and normal sex differences*. [online]. Kluwer academic publishers: journal of Autism and developmental disorders, Available from: <http://www.ingentaconnect.com>[2009].
- Bavolek, S.J. *Developing empathy in families*. [online]. n.d. Available from: www.nurturingparenting.com/research: [2009].
- Bierhoff. (2002) *Prosocial Behavi Psychology Press*. New York.
- Breckenridge; et al.(1968). *Child Development*. Tokyo: Toppan.
- Burry, Stock Juthith; et al. (1966, April). Rater Agreement Indexes for Performance Assessment. *Education and Psychological Measurement*. 56(2): 256.
- Carkhuff, R.R.; and Berenson, B.G. (1977). *Beyond counseling and therapy*. 2nd ed. USA.: Holt, Rinehart and Winston.
- Conbanc, J.S. (1963). *Education Phychology*. New York: Harcourt, Brace.
- Cooper; & Sawaf. (1997). *Executive EQ Emotional Intelligence in Bussine Tanner Ltd*.

- Curtis, Lillian Salter. (2000). Assessing The Attainment of Guidance Outcomes Related to the Development of Emotional Skills and Improved Self-concept. *Dissertation Abstracts International*. 60(8): 2812-A.
- Donaldson. (2008). (Online). Available <http://www.emotionalsmarts.com/EmotionalSmart.html>.
- Dorsey B. (2548). *Student As Self-manager*. Relieved July 9, 2013, from <http://www.lehigh.edu/projectrech/self-management.htm>.
- Gardner. (1983). *Frames of Mine: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.
- Good, Carter V. (1959). *Dictionary of Education*. New York: McGraw-Hill.
- Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence; Why it can Matter More than IQ*. New York: Bantam Books.
- (1998). *Working with emotional Intelligence*. New York: Bantam Book.
- (1998b). What's your emotional intelligence Quotient. *Utne Reader*. Relieved July 9, 2013, from Available: <http://www.utne.com/equbin/eq>.
- Gordon, A.M.; & Browne, K.W. (1993). *Beginnings & Beyond: Foundations in Early Childhood Education*. 3rd ed. Albany, New York: Delmar.
- Gottman, J., & Declair, J.L. (1998). *Raising An Emotionally Intelligence Child*. New York: Simaon; & Schuster.
- Gresham Frank; & others. *Self-management*. Relieved July 10, 2013, from <http://www.lehigh.edu/projectrech/self-management.htm>.
- Hein.S. (2012) Relieved July 10, 2013, from http://www.personalitypage.com/cgi_local/build_pqk.cgi.
- Hardee, J.T. (2003). An overview of empathy. *The permanente Journal*. Relieved July 10, 2013, from http://xnet.kp.org/permanente_journal/fall03/cpc.htm.
- Hilgard. ER.; & Bower, G.H.(1975). *Theories of Learning*. 4th ed. New Delhi: Prentice Hall of India.
- Hurlock, EB. (1978). *Child Development*. 6th ed. New York: Me Graw-Hill.
- Ingram, M.A. (2000). *Shelling beans: the use of sociocultural poetry to assist pre-service teachers and counselors develop empathic understanding of cultural differences*. Washington, DC: ERIC Document Reproduction Service.
- Mayer; & Salovey. (1997). *Emotional Development and Emotional Intelligence: Educational Implication*. Edited by Salovey and Sluyer. Relieved July 10, 2013, from <http://egi.org/salovey.html>.

- Mayer, J.D.; & Salovey, P. (1997). What is emotionally Intelligence?. In P. Salovey; & D.J. Sluyter (Eds). *Emotional development and emotional Intelligence*. New York: Basic Book.
- Mayer, Jonh D.; & Cobb, Casey D. (2000, June). Education Policy on Emotional Intelligence: Does It Make Sense?. *Educational Psychology Review*. 12(2): 163 - 183.
- Maurice J. Elias, Lisa Hunter; & Jeffey S. Kress. (2001). "Emotional intelligence and Education" *Emotional intelligence in everyday life*. New York: Psychology Press.
- Michem Katherine J.; & Mitchem Tim. (2548). *Self-management Strategies to Promote Inclusion*. Relrieved July 10, 2013, from http://www.isec2000.org.uk/abstracts/papers_m/michem_2.htm.
- Miller, W.L.; & Mcdoug all, P. (1997). *The Structure of Empathy during Middle Childhood and its Relationship to Prosocial Behavior*. 3rd ed. Genetic: Social & General Psychology Monographs.
- Morris, C.G. (1990). *Psychology: An Introduction*. New Jersey: Prentice-Hall International.
- O'keefe Edward J.; & Berger Donna S. (1999). *Self-Management for College Student*. New York: Partridge Hill Publishers.
- Parker, M.E.A. (1983, March). Effects of Human Relations Groups on Fourth Grade Children's Self - Esteem and Communication Skills. *Dissertation Abstracts International*. 43(9): 2894-A.
- Piaget, J.; & Inhelder, B. (1969). *The Psychology of the Child*. New York: Weaver, Helen, Basic Books.
- Preez, J-P Du. (2000). What are Emotion," *Interview EQ Expert*. Relrieved July 10, 2013, from <http://www.eqtoday.com/emotions.html>.
- Putnam, W. Joanne. (1993). *Cooperative Learning and Strategies for Inclusion: Celebrating Diversity in the Classroom*. USA.: Paul H. Brookes Publishing.
- Rebecca, N. (1998, Summer). The Comfort Corner: Fostering Ressiliency and Emotional Intelligence. *Childhood Education*. 7(4): 200 - 204.
- Roy, S.C.; & Andrews H.A. (1974). *Essentials of Roy Adaptation Model*. Connecticut: Appleton Century-Crofta.
- Salovey, P; & Mater, J.D. (1990). Emotional Intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*. 9: 185 - 211.
- Saarni, Carlolyn. (1997, December). *Emotional competence and Self-regulation in Childhood in Emotional Development and Emotional Intelligence: Educational*

- Implication*. Edited by Salovey and Sluyer. Relrieved July 10, 2013, from <http://egi/org>.
- Schulta, Duane; & Sydney Ellen Schultz. (1998). *Theories of Personality*. New York: Brooks/Cole Publishing.
- Scott, L.H. (1974). *The Psychology of Human Development*. New Youk: Holt, Rinchart and winston.
- Shaftel, Fannic R.; & George, Shaftel. (1967). *Role Playing for Social Value: Decision Making in the Social Studies*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Sirima Pinyoanuntapong. (2013). A Model for Promoting the Development of Basic Dharma Traits of Preschool Children. *Asia-Pacific Journal of Research in Early Childhood Education*. 7(3), 45-67.
- . (2013, October). The Development of Thai Early Childhood Education Curriculum to Promote Desirable Characteristics of Preschool Children. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 88: 321-327.
- Slavin, E. Robert. (1983). *Cooperative Learning*. New York: Longman.
- Soonhwan kim, Minjeong Kim; & Heayoun Cho. (2013). *The Impact of Preschool Children's Language ability and Emotional Intelligence on Kindergarten Adjustment*. Pacific Early children Education Research Association 14th Annual conference Building a community of Researcher: Children at the Heat of Research 4 July - 6 July 2013. Seoul, Korea.
- Stevens, James. (1996). *Applied Multivariate Statistics for the Social Sciences*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Tayler, John L.; & Rex Walford. (1974). *Simulation in the Classroom*. Middlesex, Marmonworth: Penquin.
- Weisinger, H. (1998). *Emotional Intelligence at Work: The untapped Edge for Success*. San Francisco: Jassey-Bass Publishers.

ภาคผนวก

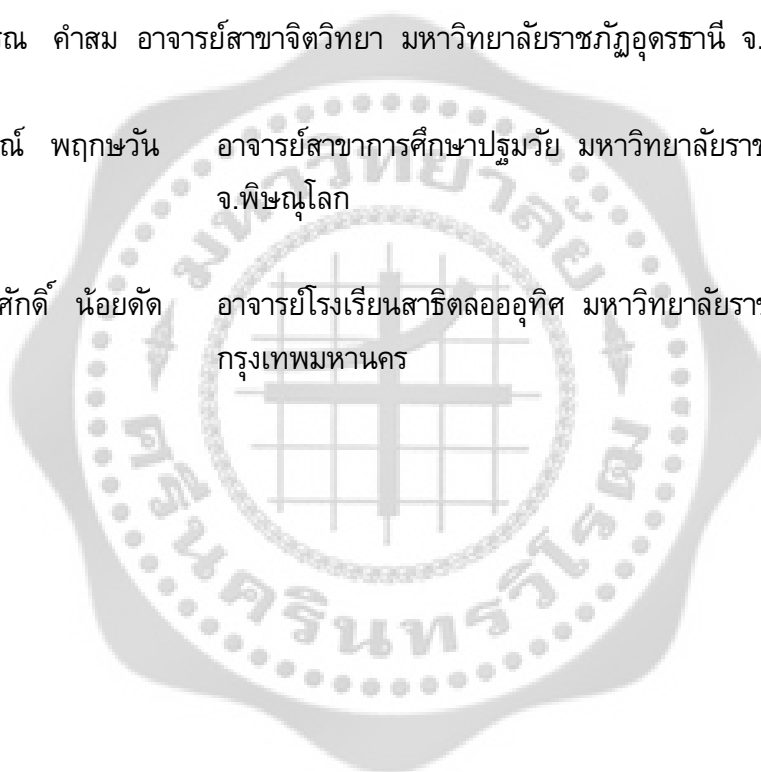

รายนามผู้เชี่ยวชาญในการให้สัมภาษณ์

1. พระครูสังฆกิจพิมล (สุรศักดิ์ สุรญาโณ) วัดชลประทานรังสฤษดิ์ จังหวัดนนทบุรี
2. ศาสตราจารย์ ดร.อารี สันทนต์ ผู้อำนวยการโรงเรียนสาธิตบางนา
จังหวัดสมุทรปราการ
3. นายแพทย์สุจิตต์ สุวรรณชีพ จิตแพทย์ ที่ปรึกษากรมสุขภาพจิต
4. นายแพทย์อุดม เพชรสังหาร จิตแพทย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการส่งเสริมศักยภาพ
สมองของเด็กและเยาวชน และรองประธาน
ฝ่ายพัฒนาวิชาการ บริษัท รักลูกกรุ๊ป จำกัด
5. อาจารย์บัวเครือ จักรบุตร ครูประจำชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนสนามบิน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
ขอนแก่น เขต 1

รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1. ผศ.ดร.นภดล กองศิลป์ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร (ฝ่ายประถมศึกษา) กรุงเทพมหานคร
2. ดร.มิ่ง เทพครเมือง หัวหน้าฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ
โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร
(ฝ่ายประถมศึกษา) กรุงเทพมหานคร
3. ดร.กฤตวรรณ คำสม อาจารย์สาขาจิตวิทยา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี จ.อุตรธานี
4. ดร.ปิยลักษณ์ พฤษขวัน อาจารย์สาขาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
จ.พิษณุโลก
5. อาจารย์สืบศักดิ์ น้อยดัด อาจารย์โรงเรียนสาธิตล่ออุทิศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
กรุงเทพมหานคร

ภาคผนวก ข

- แบบประเมินความสอดคล้องของแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย
- ค่าสถิติแสดงค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ ของแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย
- แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

ตัวอย่าง
แบบประเมินความสอดคล้องของแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์
ของเด็กปฐมวัย

คำชี้แจง

1. ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาข้อคำถามในแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์แต่ละข้อว่ามีความสอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการแต่ละด้านหรือไม่ โดยใช้เกณฑ์การพิจารณา ดังนี้

เห็นว่าเป็นความสอดคล้อง	✓	ที่ช่อง	+1
ไม่แน่ใจว่าเป็นความสอดคล้อง	✓	ที่ช่อง	0
แน่ใจว่าไม่มีความสอดคล้อง	✓	ที่ช่อง	-1
2. ถ้าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่าข้อคำถามใดควรแก้ไข กรุณาให้คำแนะนำเพื่อการแก้แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยในช่องข้อเสนอแนะ
3. แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยมีเกณฑ์การให้คะแนนเป็นมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ ดังนี้

คะแนน 1	เมื่อเด็กไม่แสดงออกเลย
คะแนน 2	เมื่อเด็กแสดงได้โดยให้ผู้อื่นบอกทุกครั้ง
คะแนน 3	เมื่อเด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้ง
คะแนน 4	เมื่อเด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่
คะแนน 5	เมื่อเด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง

นิยามเฉพาะ

ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง คุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่แสดงออกถึงการรู้จักเข้าใจ สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้สอดคล้องกับวัย มีการประพฤติ ปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น โดยการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการมีมนุษยสัมพันธ์

ตารางสรุปรวมค่าดัชนีความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญ
เกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย

ข้อที่	คะแนนความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ					ความสอดคล้อง ของผู้เชี่ยวชาญ	จำนวน ผู้เชี่ยวชาญ	IOC
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5			
1	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
2	+1	+1	+1	0	+1	4	5	.80
3	+1	+1	+1	+1	0	4	5	.80
4	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
5	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
6	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
7	+1	+1	+1	+1	0	4	5	.80
8	+1	+1	+1	0	+1	4	5	.80
9	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
10	+1	+1	+1	0	0	3	5	.60
11	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
12	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
13	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
14	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
15	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
16	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
17	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
18	+1	+1	+1	0	+1	4	5	.80
19	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
20	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
21	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
22	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
23	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
24	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
25	+1	+1	0	+1	+1	4	5	.80

ข้อที่	คะแนนความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ					ความสอดคล้อง ของผู้เชี่ยวชาญ	จำนวน ผู้เชี่ยวชาญ	IOC
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5			
26	+1	+1	0	+1	+1	4	5	.80
27	+1	+1	0	0	+1	3	5	.60
28	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
29	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
30	+1	+1	+1	+1	+1	5	5	1.00
รวม	30	30	27	25	27	139	150	27.2

$$TOC = \frac{\sum \sum R}{N} = \frac{139}{150} = 0.92$$

ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องโดยรวม TOC = 0.92

แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์

ชื่อ (ด.ช./ด.ญ.).....ชั้น.....
 โรงเรียน.....
 วันที่.....
 ผู้ประเมินพฤติกรรม.....

คำชี้แจง

1. แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยเป็นการประเมินการแสดงออกของเด็กปฐมวัยรายบุคคลที่มีการแสดงออกทางความคิด ความรู้สึกและการกระทำที่ปรากฏตามความเป็นจริงเพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ในการศึกษาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย
2. การประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยนั้น เป็นการประเมินโดยภาพรวมต่อความคิด ความรู้สึกและการกระทำที่แสดงออกมาตามความเป็นจริงของเด็กเป็นรายบุคคล
3. ช่วงเวลาที่ประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย คือช่วงเวลาที่เด็กทำกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียนรวมทั้งช่วงกิจวัตรประจำวันในโรงเรียนด้วย
4. ในการประเมินให้ครูประจำชั้นประเมินโดยเขียนชื่อ นามสกุล อายุและชั้นเรียนของเด็กที่ถูกประเมินพร้อมทั้งระบุวันที่ทำการประเมินลงในแบบประเมิน
5. วิธีประเมินให้ผู้ประเมินกาเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนนท้ายข้อความที่เป็นการแสดงออกถึงพฤติกรรมที่เป็นจริงของเด็กปฐมวัยเป็นรายบุคคลตามเกณฑ์การให้คะแนน จำนวน 30 ข้อ ดังต่อไปนี้

เกณฑ์การให้คะแนน

คะแนน 0	เมื่อเด็กไม่แสดงออกเลย
คะแนน 1	เมื่อเด็กแสดงได้โดยให้ผู้อื่นบอกทุกครั้ง
คะแนน 2	เมื่อเด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นบางครั้ง
คะแนน 3	เมื่อเด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่
คะแนน 4	เมื่อเด็กแสดงออกได้ด้วยตนเองทุกครั้ง

นิยามเฉพาะ

ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง คุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่แสดงออกถึงการรู้จักเข้าใจ สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้สอดคล้องกับวัย มีการประพฤติ ปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่น โดยการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี โดยแบ่งออกเป็น 2 ด้านคือ

ด้านที่ 1 ความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง

1.1 การรับรู้อารมณ์ตนเอง หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยรู้จัก เข้าใจความรู้สึกและอารมณ์ของตนเอง ตามสถานการณ์ที่เป็นอยู่ โดยแสดงออกถึงการมีความสุข สนุกสนาน ร่าเริง กล้าแสดงออก และภาคภูมิใจในตนเอง

1.2 การควบคุมอารมณ์ตนเอง หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยรู้จักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง สามารถยับยั้งอารมณ์ตามความต้องการ มีความอดทน รอคอย ในการทำกิจกรรม มุ่งมั่นพยายามทำงานให้แล้วเสร็จ

ด้านที่ 2 ความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

2.1 ด้านการเอาใจเขามาใส่ใจเรา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น ในขณะที่เผชิญสถานการณ์อยู่ โดยรู้จักการช่วยเหลือ แบ่งปัน ห่วงใย ให้กำลังใจ มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น

2.2 การมีมนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยให้ความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม โดยการยอมรับผู้อื่น และสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้

คุณลักษณะความฉลาดทางอารมณ์ ด้านที่ 1 ความฉลาดทางอารมณ์ภายในตนเอง	ระดับของพฤติกรรม				
	0	1	2	3	4
1.1 การรับรู้อารมณ์ตนเอง					
1. ยิ้มแย้ม แจ่มใส ขณะเล่นกับเพื่อน					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					
8.					
1.2 การควบคุมอารมณ์ตนเอง					
9. อุดทนรอได้เมื่อเห็นเพื่อนเล่นของเล่นที่ต้องการเล่น					
10.					
11.					
12.					
13.					
14.					
15.					
16.					

คุณลักษณะความฉลาดทางอารมณ์ ด้านที่ 2 ความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น	ระดับของพฤติกรรม				
	0	1	2	3	4
2.1 ด้านการเอาใจเขามาใส่ใจเรา					
17. ชักชวนให้เพื่อนร่วมเล่นด้วยกัน					
18.					
19.					
20.					
21.					
22.					
23.					
2.2 การมีมนุษยสัมพันธ์					
24. ยิ้ม/พูดคุยกับเพื่อนขณะปฏิบัติกิจกรรม					
25.					
26.					
27.					
28.					
29.					
30.					

ภาคผนวก ค

คู่มือประกอบการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE สำหรับพัฒนาความฉลาดทาง
อารมณ์ของเด็กปฐมวัย

คู่มือ

ประกอบการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE
เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

โดย
นางอรุณญา กุฎจอมศรี
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาศึกษาศาสตร์

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คำนำ

รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE สำหรับพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย เป็นการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่นำทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ ทฤษฎีพัฒนาการเรียนรู้ของแบนดูรา ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก และแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม แนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือและแนวคิดการเรียนรู้แบบมีความสุข มาสร้างและพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย

องค์ประกอบของการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ที่ผู้วิจัยได้นำมาพัฒนาเด็กปฐมวัย ได้แก่ การรับรู้อารมณ์ตนเอง การควบคุมอารมณ์ตนเอง การเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการมีมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ควรได้รับการปลูกฝังให้แก่เด็กปฐมวัยและเพื่อให้ครูผู้สอนปฐมวัย ได้เข้าใจรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยจึงได้จัดทำเอกสารคู่มือประกอบการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ขึ้นมา เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย

อรัญญา กุฎจอมศรี

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ภูมิหลัง	224
หลักของการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE	228
ความมุ่งหมายของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE	229
กระบวนการจัดการเรียนรู้	230
บทบาทครูในการจัดประสบการณ์	232
การนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ไปใช้	233
การวัดและประเมินผล	234
ตัวอย่างการเขียนแผนการจัดประสบการณ์ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE	235

ภูมิหลัง

เด็กปฐมวัยถือได้ว่าเป็นช่วงที่มีความสำคัญที่สุดในการวางรากฐานของชีวิต เนื่องด้วยเป็นวัยเริ่มต้นของชีวิต เป็นวัยแห่งพัฒนาการด้านต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งหากเด็กไม่ได้รับการพัฒนาให้ถูกต้องในช่วงเวลาที่สำคัญนี้แล้ว จะสร้างให้เกิดขึ้นภายหลังได้ยาก สำหรับการจัดการศึกษาให้กับเด็กนั้นต้องคำนึงถึงเรื่องการส่งเสริมพัฒนาการที่ครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ พัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยลักษณะของพัฒนาการในแต่ละด้านเป็นไปตามขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หากพัฒนาการด้านหนึ่งบกพร่องจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการในด้านอื่นๆ เช่น หากเด็กเจ็บป่วยในด้านร่างกายก็จะส่งผลโดยตรงต่อด้านอารมณ์ ซึ่งอาจทำให้เด็กหงุดหงิด โมโหง่าย และมีแนวโน้มว่าจะมีผลกระทบต่อพัฒนาการด้านสติปัญญาตามมาอีกด้วย

สำหรับพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ เป็นการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการเกิดอารมณ์หรือความรู้สึก เมื่อเผชิญเหตุการณ์ต่างๆ ส่วนพัฒนาการด้านสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับบุคคลอื่น รวมทั้งการช่วยเหลือตนเองในชีวิตประจำวัน ซึ่งพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจและสังคมมีความเกี่ยวข้องกันไม่แยกจากกัน เพราะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางอารมณ์ อาจหมายถึง พฤติกรรมด้านจิตใจและสังคมด้วย ดังที่ สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ (2545: 28) กล่าวว่า พัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจของเด็กปฐมวัย โดยทั่วไปแล้วมีพฤติกรรมแสดงออกทางอารมณ์อย่างเปิดเผยตรงไปตรงมา เปลี่ยนแปลงง่ายเพราะช่วงของระยะความสนใจสั้น และเป็นความสามารถในการรู้สึกและแสดงความรู้สึกของเด็ก เช่น พอใจ ไม่พอใจ รัก ชอบ สนใจ เกลียด โดยที่เด็กรู้จักควบคุมการแสดงออกอย่างเหมาะสมกับวัยและสถานการณ์ตลอดจนสร้างความรู้สึกที่ดีและนับถือตนเอง ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านสังคมจึงรวมเป็นพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจและสังคม (Psycho-social Development)

ความฉลาดทางอารมณ์ หรือ EQ (Emotional Intelligence) เกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม ไฮน์ (Hein. 2008: online) กล่าวว่า ความฉลาดทางอารมณ์ เป็นความสามารถด้านจิตใจของบุคคลที่มีความไวต่ออารมณ์และมีศักยภาพในการเรียนรู้การจัดการอารมณ์ของตนเองซึ่งจะทำให้บุคคลนั้นเป็นบุคคลที่มีสุขภาพดี มีความสุขอยู่รอดในสังคมได้ ส่วนทรรศนะของ ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2542: 15) แสดงความเห็นว่ ทั้งความฉลาดทางสติปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์มีส่วนสัมพันธ์กันทั้งนี้เพราะรากฐานของความคิดและสติปัญญาของแต่ละบุคคลเป็นผลมาจากอารมณ์ จิตใจ ตลอดทั้งความสมบูรณ์ของสุขภาพ นอกจากนี้ ฉันทนา ภาคบงกช (2545: 159) กล่าวว่า การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์เป็นการพัฒนามิติต้านคุณภาพชีวิตที่แท้จริง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่า ความฉลาดทางอารมณ์ทำให้อยู่ในยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดีและมีความสุข มั่นคง จะรู้เท่าทันโลกโดยอยู่บนพื้นฐานของจิตใจและปัญญา ผู้ที่มีสติปัญญาก็จะแก้ปัญหาโดยไม่ขาดสติ ควบคุมอารมณ์ ได้ดี มีแรงจูงใจ มีความอดทน และมีมนุษยสัมพันธ์ปรับตัวได้ดีในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

บุคคลที่มีความฉลาดทางอารมณ์จะมีลักษณะ ดังที่ โกลแมน (Goleman. 1998) และบาร์ออน (Bar-on. 2009: online) แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ความสามารถทางอารมณ์ส่วนบุคคล (Personal Competence) และความสามารถทางอารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นซึ่งเป็นทักษะทางสังคม (Social competence) และโกลแมน (Goleman. 1998) กล่าวถึงคนที่มีความฉลาดทางอารมณ์สูงจะมีลักษณะสำคัญ เช่น เป็นคนมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีการตัดสินใจที่ดี สามารถควบคุมตนเองได้ มีความอดทนอดกลั้น ไม่หุนหันพลันแล่น สามารถทนต่อความผิดหวังได้ มีความสามารถในการเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่น มีความเข้าใจสถานการณ์ทางสังคมไม่ย่อท้อหรือยอมแพ้ง่าย และมีกำลังใจที่จะฝ่าฟันต่อสู้กับปัญหาชีวิต

ลักษณะธรรมชาติโดยทั่วไปแล้ว เด็กปฐมวัยมีความอยากรู้อยากเห็นหรือกล่าวได้ว่าเป็นวัยที่กำลังเรียนรู้ความเป็นตัวของตัวเอง (Self Identity) และกิจกรรมที่สามารถพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย ควรเป็นกิจกรรมที่ฝึกให้รู้จักรับรู้ความรู้สึกของตนเองและของผู้อื่น รวมทั้งการแสดงอารมณ์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ดังที่ รีเบคกา (Rebecca. 1998: 204) กล่าวถึงวิธีพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ในห้องเรียนสำหรับเด็ก คือให้เด็กได้แสดงออกทางการรับรู้ของตนเอง โดยการบอกเล่าให้เพื่อนฟัง การแสดงท่าทาง การร้องเพลง การวาดรูปเพื่อแสดงอารมณ์ และการใช้ดนตรีและการเต้นรำ โดยให้เด็กได้แสดงออกกับเพื่อนๆ ฝึกการเป็นผู้นำและผู้ตาม นอกจากนี้ การใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในห้องเรียนเป็นสื่อให้แสดงอารมณ์ รวมทั้งการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เปิดโอกาสให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์เป็นกลุ่มกับเพื่อน

การเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์สามารถฝึกฝนและพัฒนาได้โดยการคำนึงถึงหลักการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับคน วัตถุ และสิ่งของ จึงจะเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด ดังทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget. 1969) ที่กล่าวว่า พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม การเรียนรู้จะพัฒนาได้ดีเพียงใด ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม โดยเด็กได้กระทำด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดการคิดจินตนาการ เกิดการเรียนรู้และเริ่มเข้าใจสิ่งต่างๆ รอบตัว และเด็กในวัยนี้เป็นวัยที่เริ่มรู้จักการเล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งโอกาสที่เด็กจะได้เล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นนั้น มักจะอยู่ที่โรงเรียน ดังที่ มัวร์ ลีซา; และเจฟรี่ (Maurice, Lisa; & Jeffy. 2001: 143) กล่าวว่า โรงเรียนเป็นสถานที่แห่งแรกที่จะสามารถส่งเสริมความสามารถทางด้านอารมณ์จิตใจได้ หากเด็กมีสุขภาพจิตดี ทำให้อารมณ์ดีปรับตัวกับผู้อื่นได้ในสถานการณ์ต่างๆ ส่งผลต่อการเรียนรู้ เพราะการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์ในวัยเด็ก เด็กต้องมีโอกาสได้เล่นหรือทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งพ่อแม่ และครูต้องร่วมกันพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ที่ดี อันจะช่วยลดปัญหาทางด้านอารมณ์และปัญหาพฤติกรรมของเด็ก

ความฉลาดทางอารมณ์เป็นสิ่งที่เด็กสามารถฝึกฝนได้จากการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้นั้นต้องประกอบไปด้วย การเรียนรู้จากแบบอย่างที่ดี เรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติและการเรียนรู้จากสถานการณ์เพื่อเป็นพื้นฐานในความสามารถคาดเดาเหตุการณ์ต่อไปได้ (เทอดศักดิ์ เดชคง. 2542:

15, กรมสุขภาพจิต. 2547: 80) ทั้งนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา (Bandura. 1997) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกัน และการเรียนรู้พฤติกรรมของคนเราส่วนใหญ่เรียนรู้จากการสังเกตและการเลียนแบบจากตัวแบบ เนื่องจากคนเรามีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเราอยู่เสมอและทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์ ส่วนอารี พันธุ์มณี (2546: 28) และ เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2542: 59) ให้ข้อเสนอแนะว่ากิจกรรมที่จัดให้กับเด็กควรเน้นการฝึกแก้ปัญหา เด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และกระบวนการจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมเพราะจะทำให้เด็กมีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทักษะต่างๆ และคมเพชร ฉัตรศุภกุล (2543: 137) กล่าวว่า กิจกรรมกลุ่มเป็นวิธีการที่ดีเป็นการเรียนรู้ที่ดีโดย การปฏิบัติจริงสามารถช่วยให้ผู้เข้าร่วมเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงตนเองเพราะกิจกรรมกลุ่มสามารถสนองความต้องการพื้นฐานด้านจิตใจของบุคคล เช่น ความต้องเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม และการต้องการได้รับการยอมรับจากเพื่อน สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ของทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Co-operative Learning) ที่มีลักษณะการจัดการเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อย เด็กได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยเหลือกัน ได้ฝึกการเอาใจใส่ รับฟังและเสนอความคิดเห็นต่อกัน เกิดการรับผิดชอบมากขึ้น ดังนั้นการจัดการศึกษาให้ปฐมวัยควรปลูกฝังเรื่องความฉลาดทางอารมณ์ให้กับเด็ก คือ ยอมรับชื่นชมในส่วนที่ดีๆ และรับรู้ความรู้สึกของเด็กก่อน เพราะจะทำให้เด็กเกิดความมั่นใจในตนเอง เกิดความรู้สึกว่าตนเป็นที่รัก มีคุณค่า เกิดทัศนคติที่ดีต่อตัวเองโดยเฉพาะในเด็กเล็ก ๆ

เมื่อศึกษาถึงความสำคัญของความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัยทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่让孩子เรียนรู้ด้วยตนเองในสภาพแวดล้อมที่มีความเหมาะสม โดยการจัดกิจกรรมที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง การเรียนการสอน มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน เพื่อเป็นการสร้างความรู้ผ่านกระบวนการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ ซึ่งจะเป็พื้นฐานของการพัฒนาบุคลิกภาพให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยการศึกษาพัฒนาการเด็กปฐมวัย และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาประกอบการพิจารณาและสังเคราะห์นำมาสร้างเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ เช่น แนวคิดความฉลาดทางอารมณ์ของโกลแมน (Goleman. 1998) ที่สามารถจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยได้จริง โดยได้วิเคราะห์ออกเป็น 2 ด้าน คือ ความสามารถทางอารมณ์ ที่เกี่ยวกับตนเอง และด้านความสามารถทางอารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวอยู่บน พื้นฐานของการเรียนรู้ที่ยึดหลักการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ เป็นการเรียนรู้โดยการกระทำที่ผู้เรียนได้รับจากประสบการณ์ที่ตรงสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของเด็ก การจัดการศึกษาต้องเน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง และเป็นกระบวนการทางสังคมที่让孩子ตระหนักถึงการกระทำของตนเอง เพื่อให้มีนิสัยที่ดี เหมาะแก่การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม นอกจากทฤษฎีและหลักการเรียนรู้แล้วยังมีรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านอารมณ์จิตใจและสังคม เช่น รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของแครทวอล บลูม และมาเซีย (Instructional Model Based on Affective Domain by Krathwohl, Bloom and Masia) (Bloom. 1956) ได้จำแนก

จุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น 3 ด้านคือ ด้านความรู้ (Cognitive Domain) ด้านเจตคติ หรือ ความรู้สึก (Affective Domain) และด้านทักษะ (Psychomotor domain) ซึ่งในด้านเจตคติหรือ ความรู้สึกนั้น บลูมได้จัดลำดับขั้นของการเรียนรู้ไว้ 5 ขั้น ประกอบด้วย 1) ขั้นการรับรู้ (Receiving or Attending) ซึ่งก็หมายถึงการที่ผู้เรียนได้รับรู้ค่านิยมที่ต้องการจะปลูกฝังในตัวผู้เรียน 2) ขั้นการ ตอบสนอง (Responding) ได้แก่ การที่ผู้เรียนได้รับรู้และเกิดความสนใจในค่านิยมนั้น และเกิดเห็น คุณค่าของค่านิยมนั้น ทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อค่านิยมนั้น 3) ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) เป็นขั้น ที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับค่านิยมนั้น แล้วเกิดเห็นคุณค่าของค่านิยมนั้น ทำให้ผู้เรียนมีเจตคติ ที่ดีต่อค่านิยมนั้น 4) ขั้นการจัดระบบ (organization) เป็นขั้นที่ผู้เรียนรับค่านิยมที่ตนเห็นคุณค่านั้นเข้า มาอยู่ในระบบค่านิยมของตนเอง และ 5) ขั้นการสร้างลักษณะนิสัย (characterization) เป็นขั้นที่ ผู้เรียนปฏิบัติตามค่านิยมที่ตนรับมาอย่างสม่ำเสมอและทำจนกระทั่งเป็นนิสัย

จากแนวคิดทฤษฎีและหลักการเรียนรู้ดังกล่าว เมื่อนำมาบูรณาการเข้าด้วยกันสามารถ สร้างเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์แบบ SMILE ที่ประกอบด้วยขั้นตอนการสอน 5 ขั้น คือ 1) ขั้นร้องเพลง (Singing : S) หมายถึง ขั้นที่เด็กได้แสดงความรู้สึกจากการเคลื่อนไหว ประกอบเสียงเพลง ที่สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ ทำให้เด็กสนใจและสนุกสนาน พร้อมทั้งจะเรียนรู้ ต่อไป 2) ขั้นกระตุ้นความรู้ (Motivation : M) หมายถึง การจูงใจให้เด็กอยากเรียนรู้ผ่านตัวแบบจาก นิทาน เหตุการณ์ หรือสถานการณ์จำลอง เพื่อให้เด็กเกิดความคิดและความรู้สึกสัมพันธ์กับเรื่องที่เรียน 3) ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I) หมายถึง ขั้นที่เด็กได้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นความรู้สึก เกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับจากตัวแบบ เปรียบเทียบข้อดีข้อเสีย สรุปเป็นข้อคิดในการปฏิบัติ ตนเอง 4) ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (Learning together : L) หมายถึง ขั้นที่เด็กลงมือปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม ย่อย 3-5 คน ทำให้เด็กเกิดการยอมรับ การปรับตัว เรียนรู้การทำงานร่วมกัน รู้จักการอดทน การรอ คอย การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 5) ขั้นประเมินผล (Evaluation : E) หมายถึง ขั้นที่เด็กได้แสดง พฤติกรรมสะท้อนความรู้สึกต่อการเรียนรู้ และความสามารถของตัวเองเพื่อพัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อ ตนเองและผู้อื่น

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ความฉลาดทางอารมณ์แบบ SMILE เป็นรูปแบบการเรียนการสอนรูปแบบหนึ่งที่นอกเหนือจากรูปแบบปกติ โดยรูปแบบ SMILE นี้ ได้พัฒนามาจากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ทฤษฎี หลักการ และแนวคิดต่างๆ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มีความต่อเนื่อง โดย คำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อมุ่งพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ให้เด็กรู้จัก เข้าใจอารมณ์ตนเอง และผู้อื่น สามารถควบคุมอารมณ์ตนเอง กล้าแสดงออก มีความอดทน รอคอย มุ่งมั่นพยายามทำ กิจกรรม รู้จักการช่วยเหลือแบ่งปัน เอาใจเขามาใส่ใจเรา ปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้เหมาะสมตาม สถานการณ์ และเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งที่ครูสามารถนำไปพัฒนาการจัดการเรียนรู้ ให้เด็กมีความ ฉลาดทางอารมณ์ พร้อมทั้งจะเผชิญกับชีวิตในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

หลักของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

หลักการเรียนรู้อย่างมีความสุข ที่ให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมให้กับเด็กได้กระทำในสิ่งที่ชอบ เป็นการเรียนรู้ในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย อิสระ ผู้เรียนเกิดความสนุกสนานไม่เบื่อหน่าย ทฤษฎีที่สนับสนุนหลักการนี้คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ของออสเชเบล และแนวทางการเรียนรู้อย่างมีความสุขที่สอดคล้องกับลักษณะนิสัยของเด็กวัยนี้ที่ชอบเพลง ชอบการเคลื่อนไหวร่างกาย ประกอบดนตรี จากหลักการเรียนรู้อย่างมีความสุข จึงกำหนดเป็นขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ คือ ขั้นร้องเพลง (Singing) ใช้อักษรย่อ S

หลักการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบที่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดจากการสังเกตตัวแบบ แรงเสริมที่ตัวแบบได้รับจากการแสดงพฤติกรรม ทำให้เกิดความสนใจในการจดจำและเรียนแบบพฤติกรรม ทฤษฎีที่สนับสนุนหลักการนี้คือ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา จากหลักการเรียนรู้การสังเกตตัวแบบ จึงกำหนดเป็นขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ คือ ขั้นกระตุ้นความรู้ (Motivation) ใช้อักษรย่อ M

หลักการปรับมโนทัศน์ ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการคิดวิเคราะห์ วิพากษ์ พฤติกรรมของตัวละคร แล้วเกิดการปรับความคิดความเข้าใจ ซึ่งเรียกว่าการปรับมโนทัศน์ทำให้เกิดการถ่ายโยงความรู้สู่การปฏิบัติจริง ทฤษฎีที่สนับสนุนแนวทางการปรับมโนทัศน์คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก ที่อธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลนั้นจะพัฒนาไปที่ละขั้นตามลำดับขั้นของพัฒนาการ ดังนั้นการจัดประสบการณ์ควรส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการอภิปรายปัญหา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จะทำให้มีพัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้น (สรวงศ์ โค้วตระกูล. 2556: 68-75) จากหลักการเรียนรู้การปรับมโนทัศน์ จึงกำหนดเป็นขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ คือ ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ใช้อักษรย่อ I

หลักการลงมือปฏิบัติที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ที่ดีนั้น เด็กต้องใช้ประสาทสัมผัสในการลงมือกระทำด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ทฤษฎีที่สนับสนุนหลักการนี้คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ ที่สรุปว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้เมื่อเด็กมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวและแนวทางการเรียนรู้แบบร่วมมือที่เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รับผิดชอบแก้ปัญหาาร่วมกัน (Slavin. 1983.) จากหลักการลงมือปฏิบัติ จึงกำหนดเป็นขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ คือ ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (Learning together) ใช้อักษรย่อ L

หลักการประเมินค่าที่ให้ความสำคัญสะท้อนความคิดความรู้สึกจากการปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่น ทำให้เด็กรู้จักการเข้าใจความรู้สึกและมีความรู้ที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น ทฤษฎีที่สนับสนุนหลักการนี้คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของการ์ดเนอร์ และแนวความคิดการพัฒนจิตพิสัยของบลูม ที่กล่าวว่า หากบุคคลมีโอกาสรับรู้และตอบสนองต่อสิ่งเร้าแล้วได้ผลที่ความรู้สึกพอใจ เห็นคุณค่าการกระทำแล้วนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัย (ทิตนา แชมณี. 2551: 45) จากหลักการประเมินค่า จึงกำหนดเป็นขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ คือ ขั้นประเมินผล

(Evaluation) ใช้ตัวย่อ E ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำองค์ประกอบดังกล่าวมาใช้ในการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

ความมุ่งหมายของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

รูปแบบของการจัดการเรียนรู้ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์สำหรับเด็กปฐมวัย มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านการรับรู้อารมณ์ตนเอง การควบคุมอารมณ์ตนเอง การเอาใจเขามาใส่ใจเรา การมีมนุษยสัมพันธ์ ดังนี้

ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง คุณลักษณะของเด็กปฐมวัยที่แสดงออกถึงการรู้จักเข้าใจสามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้สอดคล้องกับวัย มีการประพฤติปฏิบัติตนโดยการเอาใจเขามาใส่ใจเราและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่น

การรับรู้อารมณ์ตนเอง หมายถึง การที่เด็กปฐมวัย รู้จัก เข้าใจความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์ของตนเองตามสถานการณ์ที่เป็นอยู่ โดยการแสดงออกถึงการสนุกสนาน ร่าเริง ยิ้มแย้ม มีความสุข รู้สึกพอใจ และภาคภูมิใจต่อตนเอง ซึ่งพฤติกรรมแสดงออกดังนี้

1. สนุกสนาน ร่าเริง หมายถึง การแสดงออกถึงพฤติกรรมของเด็กปฐมวัยที่ยิ้มแย้มแจ่มใสเข้ากับคนง่าย
2. การกล้าแสดงออก หมายถึง การที่เด็กกล้าพูด กล้าบอกตามความต้องการของตนเองให้กับผู้อื่นรับรู้
3. การภูมิใจในตนเอง หมายถึง การที่สามารถบอกเล่าถึงสิ่งที่เด็กดีใจ ในสิ่งที่สามารถทำสำเร็จได้ด้วยตนเอง

การควบคุมอารมณ์ตนเอง หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยรู้จักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสามารถยับยั้งอารมณ์ตามความต้องการมีความอดทน รอคอยในการทำกิจกรรมสนใจใฝ่เรียนรู้ กระตือรือร้น มุ่งมั่นพยายาม รับผิดชอบต่อการงานให้แล้วเสร็จ ซึ่งพฤติกรรมแสดงออกดังนี้

1. การอดทน รอคอย หมายถึง การที่เด็กสามารถควบคุมความต้องการของตนเองโดยรู้จักอดได้ รอได้ ไม่แทรกแซงลำดับของผู้อื่น
2. การมุ่งมั่นพยายาม หมายถึง การที่เด็กมีสมาธิ สามารถปฏิบัติกิจกรรมได้นานขึ้นตั้งแต่ต้นจนจบไม่ล้มเลิกกลางคัน
3. การปรับตัว หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยรู้จักยืดหยุ่นต่อความต้องการของตนเอง รู้จักปรับใจได้เมื่อไม่ได้สิ่งที่ต้องการ

การเอาใจเขามาใส่ใจเรา หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยเข้าใจความรู้สึกผู้อื่นในขณะที่เขาอยู่ สถานการณ์อยู่ โดยรู้จักถักผูก มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือ ห่วงใย ให้กำลังใจ สามารถร่วมแสดงความยินดีชื่นชมกับผู้อื่น ซึ่งพฤติกรรมแสดงออกดังนี้

1. การช่วยเหลือและแบ่งปัน หมายถึง การที่เด็กรู้จักแบ่งปันสิ่งของที่ตนมีอยู่ให้แก่ผู้อื่น

2. การห่วงใยให้กำลังใจ หมายถึง การที่เด็กรู้จักเอื้ออาทรห่วงใย ให้กำลังใจโดยการปลอบใจ เมื่อผู้อื่นเดือดร้อน

3. การซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น หมายถึง การที่เด็กรู้จักพูดความเป็นจริงและเคารพสิทธิของผู้อื่น ไม่หยิบของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง

การมีมนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยให้ความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม โดยการยอมรับผู้อื่น รู้จักฟัง และพูด รู้จักถูก รู้จักผิด และสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งได้เสร็จ ซึ่งพฤติกรรมแสดงออกดังนี้

1. การร่วมมือ หมายถึง การที่เด็กแสดงพฤติกรรมร่วมมือร่วมใจ ในการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อให้บรรลุตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้

2. การแก้ปัญหาความขัดแย้ง หมายถึง การที่เด็กมีความสามารถในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยไม่ใช้ความรุนแรง

3. การยอมรับผู้อื่น หมายถึง การที่เด็กปฐมวัยแสดงท่าทางเป็นมิตร มีไมตรีกับผู้อื่น ยอมรับความคิดเห็นข้อเสนอแนะของผู้อื่น

กระบวนการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบ SMILE

รูปแบบ SMILE เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นขั้นตอนเพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย 2 ด้าน คือ ความฉลาดทางอารมณ์ในตนเอง ด้านความฉลาดทางอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อให้เด็กรู้จักและเข้าใจอารมณ์ตนเองและผู้อื่น สามารถควบคุมอารมณ์ตนเอง เอาใจเขามาใส่ใจเราและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีประกอบด้วยขั้นตอน 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นร้องเพลง (Singing : S) หมายถึงขั้นที่ครูผู้สอนจัดประสบการณ์ให้กับเด็กเกิดความสุข สนใจ กระตือรือร้นต่อสิ่งแวดล้อมที่ครูจัดให้ เด็กแสดงอารมณ์ ความรู้สึก โดยร้องเพลง ฟังเพลงและทำท่าทางประกอบอย่างอิสระภายใต้บรรยากาศผ่อนคลาย

1.1 กระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกเด็กด้วยการร้องเพลงที่สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้สั้นๆ และเด็กร้องตาม

1.2 เปิดโอกาสให้เด็กแสดงท่าทางอย่างอิสระตามเสียงเพลงทั้งแสดงท่าทางเดี่ยว หรือทำท่าทางแบบกลุ่ม

ขั้นที่ 2 ขั้นกระตุ้นความรู้ (Motivation : M) หมายถึง ขั้นกระตุ้นการเรียนรู้ โดยครูผู้สอนจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัยเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ผ่านตัวแบบที่มีความฉลาดทางอารมณ์ที่ครูกำหนดให้ โดยผ่านกิจกรรม การเล่านิทาน การแสดงบทบาทสมมุติ กรณีตัวอย่างและสถานการณ์จำลอง

2.1 กระตุ้นความสนใจเด็กโดยการสนทนาซักถามถึงประสบการณ์เดิมของเด็กเกี่ยวกับเรื่องที่จะเรียน เพื่อเชื่อมโยงกับตัวแบบที่ครูจะนำเสนอ

2.2 นำเสนอตัวแบบโดยผ่านกิจกรรมการเล่น การแสดงบทบาทสมมติ
สถานการณ์จำลองหรือกรณีตัวอย่าง

ขั้นที่ 3 ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) หมายถึง การจัดกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยได้สนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึกเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับจากตัวแบบ เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสีย ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันนำไปสู่การสรุปเป็นข้อคิดและการปฏิบัติกิจกรรมของตนเอง

3.1 กระตุ้นให้เด็กสนทนาถึงสถานการณ์ที่ปรากฏเพื่อหาสาเหตุแล้วเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ที่ส่งผลถึงตัวแบบและส่งผลต่อสิ่งต่างๆ เช่น หากเด็ก ๆ วิ่งเล่นที่สนามกับเพื่อน ๆ แล้วบังเอิญชนกับเพื่อนเด็ก ๆ จะทำอย่างไร เป็นต้น

3.2 เด็กและครูช่วยกันสรุปข้อคิดที่ได้จากตัวแบบเพื่อให้เห็นข้อดีของการมีความฉลาดทางอารมณ์ และนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติการ เช่น ถ้าเด็ก ๆ เจอสถานการณ์อย่างนี้จะทำอย่างไร และต้องปฏิบัติอย่างไร

3.3 เด็กทบทวนข้อคิดที่ได้จากการสังเกตตัวแบบมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนใน การทำงานร่วมกับผู้อื่น

ขั้นที่ 4 ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (Learning together : L) การจัดกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยนำ ประสบการณ์ที่ได้รับจากขั้นกระตุ้นการเรียนรู้และขั้นปฏิสัมพันธ์ไปใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน โดยแบ่งกลุ่มเด็กเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มละ 3-5 คน เพื่อให้เด็กได้ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน ทำเด็กเข้าใจความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น เกิดการปรับตัวในการเรียนรู้ และรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้การปฏิบัติกิจกรรมบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

4.1 แบ่งกลุ่มเด็กออกเป็น 3-5 คน ครูกำหนดเวลาในการทำงานกลุ่มร่วมกัน

4.2 ให้เด็กสร้างข้อตกลงในการทำงานร่วมกัน เช่น วางแผนการทำงาน แบ่งหน้าที่ รับผิดชอบ รับฟังความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่ม

ขั้นที่ 5 ขั้นประเมินผล (Evaluation : E) หมายถึง ขั้นตอนที่เด็กแต่ละกลุ่มสรุปผลการ ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน ไตร่ตรองการเรียนรู้จากการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันโดยครูอำนวยความสะดวก ให้เด็กได้นำเสนอผลงานและอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นสะท้อนความรู้สึกที่ได้รับจาก ประสบการณ์การปฏิบัติร่วมกันและเปิดโอกาสให้เด็กแสดงความรู้สึกชื่นชมต่อผู้ที่มีพฤติกรรมที่ แสดงถึงความฉลาดทางอารมณ์

5.1 เด็กนำเสนอผลงานของกลุ่มและแสดงความรู้สึกชื่นชมผลงานกลุ่มตนเองและกลุ่ม อื่น ๆ เด็กอภิปรายถึงการปฏิบัติงานกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการทำงาน ปัญหาที่เกิดขึ้นและวิธีการ แก้ไขปัญหาของเด็ก ๆ ครูชมเชยและพบพฤติกรรมในทางบวกและเสนอวิธีการแก้ปัญหา

5.2 ครูและเด็กร่วมกันสรุปแนวทางปฏิบัติตนในการเป็นผู้ที่มีความฉลาดทางอารมณ์ อีกครั้งเพื่อให้การจัดการเรียนรู้ SMILE สำหรับพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยบรรลุ เป้าหมาย สิ่งสำคัญคือตัวแบบที่เด็กสังเกตจะต้องแสดงพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการมีความ

บทบาทครู

การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE ของเด็กปฐมวัย ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ครูควรมีบทบาทดังนี้

1. วางแผนการจัดประสบการณ์ตามแนวคิดของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ SMILE เพื่อความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อให้สามารถจัดกิจกรรมได้อย่างถูกต้อง ตรงตามเป้าหมายที่กำหนดให้
2. จัดเตรียมสื่อและอุปกรณ์อย่างเพียงพอสำหรับการจัดกิจกรรมและสอดคล้องกับเนื้อหา และจุดประสงค์การเรียนรู้ของแต่ละหน่วยการเรียนรู้ โดยให้โกได้มีโอกาสใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าในการเรียนรู้ ด้วยการลงมือกระทำผ่านประสบการณ์ต่างๆ ที่ครูได้จัดเตรียมไว้
3. ครูผู้สอนควรมีบุคลิกภาพ กิริยา ท่าทางอ่อนโยน ยิ้มแย้ม ร่าเริงและวาจาที่ใช้อย่างสุภาพ มีความกระตือรือร้น เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็ก
4. สังเกตพฤติกรรมต่างๆ ของเด็กปฐมวัย เช่น การมีปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม การรับรู้อารมณ์ การควบคุมอารมณ์ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา การยอมรับกันและกัน การแก้ปัญหาความขัดแย้ง เป็นต้น เพื่อครูผู้สอนสามารถพัฒนาและส่งเสริมให้เด็กมีความฉลาดทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม ตามศักยภาพของเด็กแต่ละคน
5. ครูผู้สอนต้องคอยกระตุ้นด้วยการใช้คำถามปลายเปิดให้เด็กได้มีการคิดวิเคราะห์
6. ให้แรงเสริมอย่างเหมาะสม ด้วยการให้คำชม หรือรางวัล อย่างเหมาะสม
7. ดำเนินการสอนตามขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนแบบ SMILE ทั้ง 5 ขั้นตอนตามลำดับ คือ

- 1) ขั้นร้องเพลง (Singing: S)
- 2) ขั้นกระตุ้นความรู้ (Motivation : M)
- 3) ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I)
- 4) ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (Learning together : L)
- 5) ขั้นประเมินผล (Evaluation : E)

8. ประเมินผลการเรียนรู้ทางด้านเนื้อหา และพฤติกรรมที่แสดงออกตามคุณลักษณะความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

การนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE ไปใช้กับเด็กปฐมวัย

การจัดการเรียนรู้แบบ SMILE สำหรับพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย ให้งับเด็กอายุ 5 – 6 ปี เนื้อหาที่นำมาใช้มีทั้งหมด 8 เรื่อง แต่ละเรื่องดำเนินการ สัปดาห์ละ 1 เรื่อง โดยจัดกิจกรรมในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์ เป็นเวลา 40 นาที สัปดาห์ละ 4 วัน คือ วันจันทร์ถึงวันพฤหัสบดี โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

- 1) ขั้นร้องเพลง (Singing: S) (5 นาที)
- 2) ขั้นกระตุ้นความรู้ (Motivation : M) (10 นาที)
- 3) ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction : I) (10 นาที)
- 4) ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (Learning together : L) (10 นาที)
- 5) ขั้นประเมินผล (Evaluation : E) (5 นาที)

ตารางการจัดกิจกรรมด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE

สัปดาห์ ที่	วัน	หน่วย การเรียนรู้	ขั้นตอนกิจกรรมการเรียนรู้ แบบ SMILE	คุณลักษณะความฉลาด ทางอารมณ์
1	จันทร์	คมนาคม	1. ขั้นร้องเพลง (S)	การรับรู้อารมณ์ตนเอง
	อังคาร		2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (M)	การควบคุมอารมณ์ตนเอง
	พุธ		3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I)	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
	พฤหัสบดี		4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (L) 5. ขั้นประเมินผล (E)	การมีมนุษยสัมพันธ์
2	จันทร์	อร่อยด้วยอาหารมี ประโยชน์	1. ขั้นร้องเพลง (S)	การรับรู้อารมณ์ตนเอง
	อังคาร		2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (M)	การควบคุมอารมณ์ตนเอง
	พุธ		3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I)	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
	พฤหัสบดี		4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (L) 5. ขั้นประเมินผล (E)	การมีมนุษยสัมพันธ์
3	จันทร์	สัตว์โลกน่ารัก	1. ขั้นร้องเพลง (S)	การรับรู้อารมณ์ตนเอง
	อังคาร		2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (M)	การควบคุมอารมณ์ตนเอง
	พุธ		3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I)	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
	พฤหัสบดี		4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (L) 5. ขั้นประเมินผล (E)	การมีมนุษยสัมพันธ์
4	จันทร์	หนูน้อยอารมณ์ดี	1. ขั้นร้องเพลง (S)	การรับรู้อารมณ์ตนเอง
	อังคาร		2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (M)	การควบคุมอารมณ์ตนเอง
	พุธ		3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I)	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
	พฤหัสบดี		4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (L) 5. ขั้นประเมินผล (E)	การมีมนุษยสัมพันธ์

สัปดาห์ ที่	วัน	หน่วย การเรียนรู้	ขั้นตอนกิจกรรมการเรียนรู้ แบบ SMILE	คุณลักษณะความฉลาด ทางอารมณ์
5	จันทร์	นักประดิษฐ์น้อย	1. ขั้นร้องเพลง (S)	การรับรู้อารมณ์ตนเอง
	อังคาร		2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (M)	การควบคุมอารมณ์ตนเอง
	พุธ		3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I)	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
	พฤหัสบดี		4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (L) 5. ขั้นประเมินผล (E)	การมีมนุษยสัมพันธ์
6	จันทร์	สิ่งของเครื่องใช้	1. ขั้นร้องเพลง (S)	การรับรู้อารมณ์ตนเอง
	อังคาร		2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (M)	การควบคุมอารมณ์ตนเอง
	พุธ		3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I)	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
	พฤหัสบดี		4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (L) 5. ขั้นประเมินผล (E)	การมีมนุษยสัมพันธ์
7	จันทร์	เติบโตใหญ่เพราะข้าว ชาวนา	1. ขั้นร้องเพลง (S)	การรับรู้อารมณ์ตนเอง
	อังคาร		2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (M)	การควบคุมอารมณ์ตนเอง
	พุธ		3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I)	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
	พฤหัสบดี		4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (L) 5. ขั้นประเมินผล (E)	การมีมนุษยสัมพันธ์
8	จันทร์	ต้นไม้ในป่า	1. ขั้นร้องเพลง (S)	การรับรู้อารมณ์ตนเอง
	อังคาร		2. ขั้นกระตุ้นความรู้ (M)	การควบคุมอารมณ์ตนเอง
	พุธ		3. ขั้นปฏิสัมพันธ์ (I)	การเอาใจเขามาใส่ใจเรา
	พฤหัสบดี		4. ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (L) 5. ขั้นประเมินผล (E)	การมีมนุษยสัมพันธ์

การประเมินผล

การประเมินโดยใช้แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัยมีจำนวน 30 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราประเมินค่า 5 ระดับ มีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

- คะแนน 0 เมื่อเด็กไม่แสดงพฤติกรรม
- คะแนน 1 เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมโดยที่ครูหรือเพื่อนแนะนำ
- คะแนน 2 เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมด้วยตนเองเป็นบางครั้ง
- คะแนน 3 เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่
- คะแนน 4 เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมด้วยตนเองทุกครั้ง

โดยประเมินก่อนและหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

เครื่องมือการประเมิน

แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

ตัวอย่างแผนการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE
เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

แผนการจัดการเรียนรู้แบบ SMILE เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเด็กปฐมวัย
หน่วยการเรียนรู้ หนูน้อยอารมณ์ดี เรื่อง ลำดับก่อนหลัง
กิจกรรมเสริมประสบการณ์ (40 นาที)

จุดประสงค์

เพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ด้านการควบคุมอารมณ์ตนเอง

1. เด็กบอกประโยชน์ของการรอคอยด้วยการเข้าแถวตามลำดับก่อนหลัง
2. เด็กอธิบายวิธีการเข้าแถวรับสิ่งของตามลำดับก่อนหลังได้
3. ปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ตามลำดับก่อนหลังได้

เนื้อหา

การปฏิบัติตนในการควบคุมอารมณ์เมื่อมีความต้องการเกิดขึ้นเล็กๆ ต้องรอคอยรับสิ่งของหรือการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ขณะอยู่ร่วมกับผู้อื่นจำนวนมาก โดยเด็กต้องเข้าแถวรอคอยตามลำดับก่อน-หลัง เพื่อให้การรับสิ่งของ และการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เป็นไปอย่างสะดวก รวดเร็วและมีระเบียบ

กิจกรรมการเรียนรู้แบบ SMILE

ขั้นร้องเพลง (Singing)

1. เด็กและครูร่วมกันร้องเพลง "มาเรียงลำดับ" แล้วทำท่าทางประกอบอย่างอิสระ หลังจากนั้นร้องเพลงซ้ำอีกรอบ เมื่อสัญญาณเพลงหยุดให้เด็กๆ ร่วมกันต่อแถวโดยกำหนดแถวเรียงลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุด

ขั้นกระตุ้นความรู้ (Motivation)

2. ท่องคำคล้องจอง "เรารอคอยได้"
3. เล่านิทานเรื่อง "ช้างน้อยจอมเกเร"

ขั้นปฏิสัมพันธ์ (Interaction)

4. แบ่งเด็กออกเป็นกลุ่มละ 3-5 คน
5. กระตุ้นความคิดของเด็กโดยใช้คำถาม
 - ทำไมช้างน้อยจึงไม่มีเพื่อน
 - ทำไมช้างน้อยจึงไม่ยอมให้เพื่อนเล่นด้วย
 - หากมีเครื่องเล่นเพียงชิ้นเดียวแต่อยากเล่นจะทำอย่างไร

ขั้นเรียนรู้ร่วมกัน (Learning together)

6. เด็กวางแผน การแสดงบทบาทสมมติตามเนื้อเรื่องในนิทาน เรื่อง "ช้างน้อยจอมเกร"
 7. เด็กแสดงบทบาทสมมติตามสถานการณ์ที่กลุ่มคิด
 8. ขออาสาสมัครเด็กกลุ่มที่พร้อมออกมาแสดงให้เพื่อนดู

ขั้นประเมินผล (Evaluation)

9. เด็กออกมาแสดงบทบาทสมมติที่ละกลุ่ม
10. สอบถามความรู้สึกที่มีต่อเหตุการณ์และชมเชยเด็กที่สามารถปฏิบัติกิจกรรมได้ถูกต้อง
11. เด็กและครูร่วมกันสรุปเกี่ยวกับเนื้อหาในนิทาน "ช้างน้อยจอมเกร"

สื่อและแหล่งการเรียนรู้

1. เพลง "เรียงลำดับ"
2. นิทานประกอบภาพ เรื่อง "ช้างน้อยจอมเกร"
3. หัวหุ่นรูปสัตว์ต่างๆ
4. คำคล้องจอง "เราคอยได้"

การวัดประเมินผล

สังเกตพฤติกรรมเด็กระหว่างจัดกิจกรรมโดยสังเกตจาก

1. การร่วมกิจกรรม การสนทนา ตอบคำถาม และการแสดงความคิดเห็น
2. สังเกตพฤติกรรมการเข้าแถวปฏิบัติกิจกรรมตามลำดับก่อนหลังในสถานการณ์ที่ปฏิบัติ

เพลง เรียงลำดับ

(ศรีนวล รัตนสุวรรณ)

เรียงมาเรียงลำดับ	ลำดับ ลำดับ ก่อนหลัง
คนที่น่าซึ้ง	มาทีหลังไม่เรียงลำดับ
มาก่อนต้องอยู่ข้างหน้า	มาช้าต้องอยู่ถัดไป
จำไว้นะเด็กไทยระเบียบวินัยเป็นสิ่งสำคัญ	

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ-ชื่อสกุล	นางอรรณฎา กุฎจอมศรี
สถานที่เกิด	จังหวัดนครนายก
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	ที่อยู่ 229 หมู่ 13 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 4000
สถานที่ทำงาน	โรงเรียนสนามบิน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2537	ครุศาสตรบัณฑิต (ปฐมวัยศึกษา) จาก วิทยาลัยครูเทพสตรี
พ.ศ. 2547	การศึกษามหาบัณฑิต (การศึกษาปฐมวัย) จาก มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
พ.ศ. 2557	การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (การศึกษาปฐมวัย) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ